

2017/2018

as ist fantastisch!

альманах українськомовної фантастики

Alter Ego № 4

Олександр Корешков
Томаш Колодзейчак
Дмитро Данилюк
Пйотер Гочек
Сергій Легеза
Олег Сілін

Конвенти
Фестивалі
Комікс індустрія
Кінофантастика
Наукпоп
Оповідання

ЗМІСТ

Передмова ----- 6

РЕАЛЬНІСТЬ ФАНТАСТИКИ

8

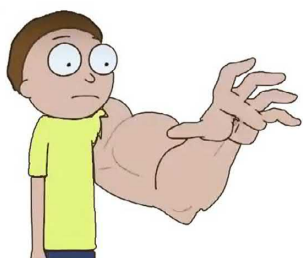
Магія і бластер. Інтерв'ю з Томашем Колодзейчаком (розмовляв С. Чирук) ----- 10

Чому польських фантастів добре купують на Батьківщині? Погляд зсередини від письменника Пйотера Гочека (І. Новицька, С. Чирук) ----- 22

Від теорії до слова. Огляд науково-популярних книг, що можуть знадобитися для творення світів (С. Чирук) ----- 28

«Якбитологія» - українська альтернативна історія (І. Новицька) - 38

Чи можуть люди помінятися тілами, і які наслідки це матиме з наукової точки зору? (І. Новицька) ----- 44

44

10

22

КОНВЕНТИ І ФЕСТИВАЛІ

50

«Kyiv Comic Con - 2017»: як пройшов та чим запам'ятався (І. Новицька) ----- 52

У пошуках української міфології: «Книжковий Арсенал - 2017» (І. Новицька) ----- 60

Мінікон на «Форумі видавців» у Львові (С. Чирук) ----- 66

Фантасти на «Толоці» (І. Новицька) ----- 72

«LiTerraCon»: Місце, де народжуються світи (І. Новицька) ----- 78

60

ЛІТЕРАТУРНИЙ БЛОК

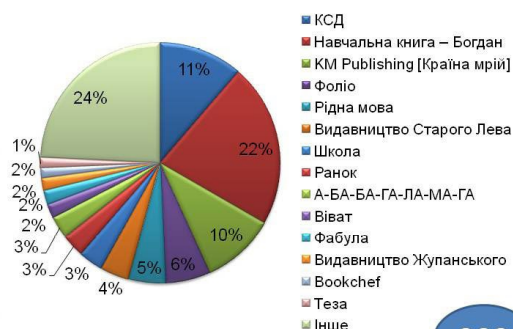
84

Між Пантократором і Сальватором: Альтернативна історія в Польщі (С. Легеза) ----- 86

Книжка на день: Фантастика у 2017 році (О. Сілін) ----- 102

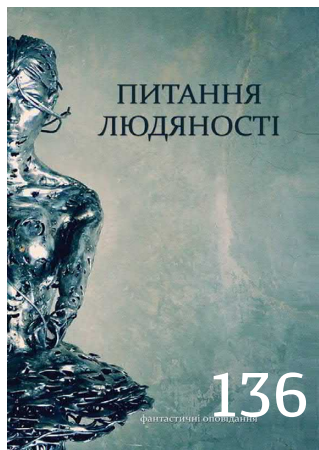

Видання 2017-го року

363

102

Каталог фантастичних книг 2017: Українська двадцятка, Іноземний легіон (С. Чирук) -- 116

Відгуки на книги та комікси (С. Чирук, І. Новицька)----- 130

КОМІКС БЛОК

148

Перша ластівка: «Київський фестиваль коміксів». Розмова з організатором Д. Данилюком (Розмовляв С. Чирук) -----150

Як українські коміки четверту стіну ламали (І. Новицька) ----- 154

Мерч у коміксах (І. Новицька) ----- 168

Проти системи. Інтерв'ю з О. Корешковим (розмовляв С. Чирук) ----- 172

Комікс індустрія у Польщі (С. Чирук) 178

КІНОБЛОК

184

18 цікавих фактів про фільм «Сторожова застава» (І. Новицька) -----186

Повний метр української фантастики (І. Новицька) ----- 192

Найочікуваніші фантастичні фільми та серіали 2018 (І. Новицька) --- -198

202

Відгуки на фільми та серіали (І. Новицька) 202

LIBRARIUM

208

Фульміне. Справа перша. Трансконтинентальний експрес (І. Сілівра) ----- 210

Stunnum (О. Совська) ----- 218

Гуманіст (Д. Тернущак) ----- 223

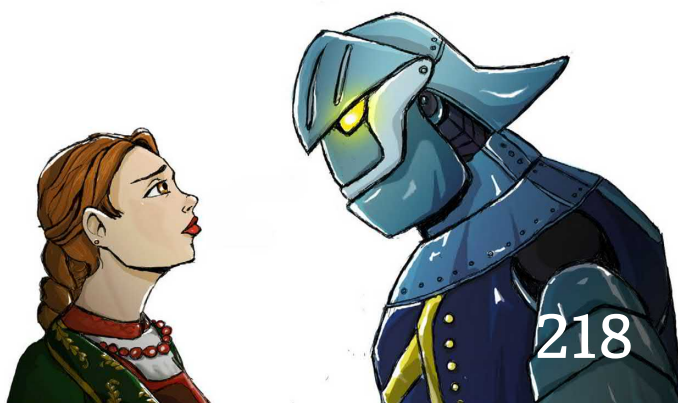
...Є місто золоте (С. Легеза) -----228

Цілком безпечно (Р. Радутний) ----- 236

Вікно із видом на Париж (М. Білявська) - 240

Бета (І. Ралко) ----- 243

223

**Клуб любителів
україномовної фантастики**

Das ist fantastisch! Alter Ego.
№ 4, 2017/18.

**Електронний альманах україно-
мовної фантастики**

Видавець: «Клуб любителів україно-
мовної фантастики»

Сайт:
www.ukrfantclub.com.ua

Редактори:
С. В. Чирук, І. В. Новицька.

В оформленні обкладинки вико-
ристано роботу О. Корешкова

Ілюстрації до оповідань:
І. В. Новицька.

Верстка:
І. В. Новицька, С. В. Чирук.

В оформленні номеру використо-
увались фотографії Ії Новицької,
Святослава Чирука, Нати Коваль,
Стасі Савченко, офіційні обкла-
динки видань та промоматеріали,
а також фотографії та ілюстратив-
ні матеріали, надані у загальне ко-
ристування.

Отримані тексти не рецензуються.
Редакція не вступає у листування
з авторами та може не поділяти їх
погляди. Редакція залишає за со-
бою право редагувати матеріали.

м. Кам'янське

**Номер розповсюджується
безкоштовно**

E-mail: dfjournal@ukr.net

© Das ist fantastisch!

Передмова

Цей випуск присвяче-
но альтернативній історії.
Чому? Бо це один із неба-
гатьох піджанрів фанта-
стики, достатньо розмаїто
представлених українськи-
ми авторами. У ньому від-
значилась ціла плеяда, на
перший погляд, абсолютно
несхожих письменників,
таких, як: Василь Кожелян-
ко, Сергій Батурин, Олек-
сандр Ірванець, Максим Сі-
чеславець, Радій Радутний,
Юрій Сорока, Олексій Жупанський, Наталка Снядан-
ко та багато-багато інших.
Останнім часом підтягну-
лися ще і представники
комікс-культури, напри-
клад, комікс «Воля». Доволі
популярною «альтерна-
тивка» є і за «паребріком»
(утім, як показали події
останніх років, часто жор-
стока, кривава і надто схо-
жа на плани спецслужб), і
в Польщі, де вона набула
своїх специфічних форм.

В Україні цей піджанр
набуває все більшого по-
ширення (про популяр-
ність не скажу). Чим він
так приваблює? Гадаю тим,
що «альтернативка» апе-
лює до незадоволення со-
бою. Нам постійно здаєть-
ся, що якийсь інший «я»,
можливо, був би більш за-
доволеним життям, більш
успішним, більш щасли-
вим, більш-більш-більш...
Замість того, щоби вирішу-
вати свої сучасні проблеми,
ми намагаємось виправля-
ти минуле. «Альтернатив-
ка» – це постійна гонитва за

примарою абсолютного щастя.
Не обходиться тут і без уже на-
бридлого «раніше було краще»
(давайте жити як раніше!), і без
спроб навчитися на помилках
минулого, і навіть від застере-
ження проти ідеалізації мину-
лого.

Альтернативна історія це ла-
бораторія для експериментів над
народами і цивілізаціями, пісоч-
ниця для любителів «перепису-
вати історію», можливість ро-
звередити національні травми,
які у всіх різні. В Росії – це доба
революції, друга світова війна, у
Польщі – втрата незалежності,
невдалі повстання та провал
наполеонівського проекту ство-
рення Герцогства Варшавського.
В Україні (поки що) намічається
тема втрати державності на по-
чатку ХХ ст. Та хочеться нагада-
ти, що «альтернативка» – це не
тільки гра у деміургів. Можна
гратися з масштабом, згадати,
що історія є не тільки військо-
вою і політичною, що в нас є
історія науки і техніки, інтелек-
туальна історія, історія мови і,
врешті-решт, еволюції. По-тро-
хи, у нас починають звертатися
до таких тем (взяти, наприклад,
роман Наталки Сняданко про
ерцгерцога Вільгельма Габсбур-
га або оповідання Світлани Та-
раторіної «Мова Вавилону»),
утім, їх небагато. Уявіть, яким
би було суспільство якби паро-
вий двигун винайшли б іще в
давній Греції і почали б вико-
ристовувати для речей серйозних,
а не іграшкових. Або, приміром,
уявіть світ, в якому з якихось
причин не відкрили антибіоти-
ки чи Котляревський не написав
«Енеїду». Це шанс звернути ува-

гу на, здавалося б, дрібниці і показати їх важливість. Саме з таким закликком ми звернулися до авторів, в оголошенні про підготовку цього числа альманаху.

На жаль, виявилось, що хоча у великій формі альтернативна історія представлена досить широко, оповідань на цю тему назбирати достатньо складно. Важко сказати у чому полягає причина. Можливо, людям все-таки більше подобається оперувати «народними масами», а не конкретними долями, а зробити це легше на сторінках великих романів (на щастя, не таких великих як багатотомні «історії» істориків ХІХ ст.). Можливо, цей піджанр фантастики не для всіх, бо вимагає глибокої обізнаності в історії (а люблять і знають її не всі). А може якась зовсім інша причина сприяла тому, що з оповідань, які ми отримали цього разу, далеко не всі відповідали заявленій темі. Тим не менш, оповідання за темою таки були, що не може не тішити.

Окрім суто літературного блоку номер поповнили ексклюзивні статті, інтерв'ю та репортажі, які дозволяють більше дізнатися не тільки про піджанр альтернативної історії, але про

фантастику в Україні взагалі. Зокрема, хочеться відзначити цікаву статтю Ії Новицької «Чи можуть люди помінятися тілами, і які наслідки це матиме з наукової точки зору?». Сюжет досить поширений у фантастиці, але не всі замислювалися над тим, що наші мізки відрізняються, а тому погляд на нього під таким кутом зору може виявитися цікавим та корисним для творення фантастичного світу. Ми вперто дотримуємося думки про те, що фантастика, будь то тверда НФ, фентезі чи альтернативна історія, має базуватися на ґрунтовних наукових дослідженнях, якщо хоче претендувати на почесне звання серйозної літератури (хоча тут, звісно, не без винятків. Приміром, на мою думку, ця вимога не є обов'язковою для гумористичної фантастики). Окрім вищезгаданої статті допомогти із цією місією читачам може і стаття-огляд науково-популярної літератури, що виходила останніми роками українською мовою. У статті не просто згадуються різноманітні видання, але й наводяться основні думки авторів (так як їх побачили ми) з можливими шляхами їх використання фан-

тастами.

Для тих, хто не мав змоги відвідувати фантастичні фестивалі та конвенти, можуть стати при нагоді наші огляди з цих заходів.

Надзвичайно приємно відзначити цілий прорив в українських коміксах, який спостерігається останнім часом, і чому ми присвятили чимало уваги в цьому випуску.

Традиційно було зроблено огляди фільмів та книг. Цього разу ми спробували збільшити кількість рецензій на книги, зробивши їх більш структурованими.

Надзвичайно вдячні Олегу Сіліну за черговий аналіз українського книжкового ринку. Тенденції, які він відзначає, дозволяють поглянути на фантастику під дещо іншим кутом, аніж у фендомі, зазвичай, звикли бачити. Ми вдячні також Сергію Легезі за вичерпний аналіз польської літератури з альтернативної історії. Ну і звісно, велика дяка всім тим, з ким ми працювали, спілкувалися та радилися, а також вам, дорогі читачі, за те, що продовжуєте нас читати. Усе це робиться заради вас.

Святослав Чирук

УВАГА!

У попередньому випуску альманаху україномовної фантастики «Das ist fantastisch!» (Fairy) було допущено фактологічні помилки:

с. 101 в інтерв'ю з перекладачем «Відьмака» - Сергієм Легезою вказано, що на початку 2000-х український переклад «Відьмака» мав вийти у видавництві «Зелений пес», тоді як насправді правами володіло видавництво «Теза».

с. 114 у статті «Даогопак та інші українські комікси» в якості художника, що малював комікс «12! Поїхали», вказано Андрія Хохолкіна, тоді як насправді художником є Олександр Корешков. Окрім того, мається одрук у прізвищі Андрія Хохолкіна, який є сценаристом коміксу.

Перепрошуємо в усіх постраждалих від цих прикрих помилок, а також у читачів.
З повагою, редакція альманаху україномовної фантастики «Das ist fantastisch!».

РЕАЛЬНОСТЬ

ФАНТАСТИКИ

інтерв'ю з Томашем Колодзейчаком

МАГІЯ І БЛАСТЕР

Томаш Колодзейчак – відомий польський фантаст, редактор та видавець коміксів. Автор одинадцяти книг, сценаріїв коміксів та ігор. Нагороджений премією у галузі фантастики ім. Януша Зайделя, відзнакою за заслуги перед польською культурою, золотим кубком ім. Януша Крісти за заслуги перед польськими коміксами, а також багатьма іншими. Серед найвідоміших фантастичних книг: «Кольори штандартів» («Kolory sztandarów»), «Чорний горизонт» («Czarny Horyzont»), «Червона імла» («Czerwona Mgła»), «Білий редут» («Biała Reduta») тощо. Однією з «фішок» Томаша Колодзейчака є незвичне поєднання наукової фантастики та фентезі.

У фойє було доволі гамірно. Багато людей, всі метушилися, розмовляли, перевдягалися. Томаша Колодзейчака видно не було і я вже почав хвилюватися, що нам не вдасться поговорити перед початком заходів, а це значить, що інтерв'ю гаплик, бо потім всі розійдуться по залах, а ввечері хтось обов'язково візьме іноземного гостя «в оборот». Всі бу-

дуть втомлені, бажатимуть відпочити, пообідати і розважитись, а не витратити час на пусту балаканину. Поряд стояв трохи сонний і зморений перекладач із польської – Сергій Легеза, готовий підтримати з перекладом в разі, якщо моя англійська раптом виявиться аж надто паскудною. Раптом я помітив зіркового гостя. Власне, не помітити високого, практично двометрового, чоловіка було доволі складно. Кажуть, нахабство – друге щастя. Ми заскочили його біля гардеробу. Вдача в особі пана Томаша нам посміхнулася і повернулася з чашечкою кави.

По-перше, хочеться відзначити, що Томаш Колодзейчак надзвичайно приємна у спілкуванні людина. Він не ставить між собою і співбесідни-

ком якоїсь стіни, любить пожартувати і трохи сором'язливо говорить про власні здобутки. Коли розмовляєш із ним, то не відчуваєш, що поряд із тобою стоїть одна із зірок польського фендому, лауреат різноманітних премій та людина, яка фактично розбудувала польський ринок коміксів. По-друге, Пан Томаш настільки часто давав інтерв'ю, що наперед знає чимало питань і розговорити його немає жодної проблеми.

Ви вперше в Україні?

Вперше.

І як вам «Literracon»?

На мій погляд, це типовий читацький фантастичний конвент. Це не конвент типу «Коміккона», куди приходять люди, що надивилися фільмів «Marvel». Тут зібрались люди, які хочуть поговорити про книги, які хочуть обговорити якісь науково-фантастичні історії, або подумати про майбутнє наукової фантастики. Я люблю місця схожі на це. Для мене задоволення тут бути. Я не дуже багато подорожую по польським конвентам,

TOMASZ

бо в мене на це не вистачає часу – доводиться часто подорожувати закордон у бізнесових справах, але коли я відвідую польські конвенти, то віддаю перевагу саме таким місцям як це. Там, де можна поговорити, подискутувати, зустрітися з іншими авторами.

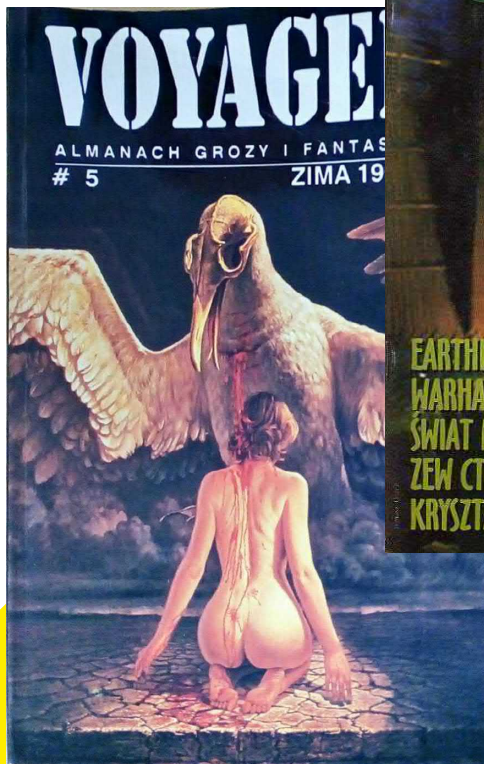
Було б непогано, якби ви розказали кілька слів про себе та ваші книги, бо українські читачі фантастики знають про вас не дуже багато.

Гаразд. Мені п'ятдесят років. Своє перше оповідання я опублікував десь тридцять два або тридцять три роки тому, коли мені було сімнадцять. Мій батько колекціонував науково-фантастичні книги. Отже, коли мені було вісімнадцять-дев'ятнадцять років, я читав Станіслава Лема, Аркадія та Бориса Стругацьких та був фанатом МакМастера Буджольда. Я почав писати фантастику ще у підлітковому віці та став членом «Клубу наукової фантастики». У Варшаві десь із кінця 70-х діяв «Клуб наукової фантастики». То була група молодих письменників-підлітків, які тільки починали писати оповідання, зачитували їх одне одному та обговорювали. Це був такий собі різновид шкільного навчання, з тією різницею, що ми вчили самі себе. Щось на зразок воркшопу. Ми називали його «Клуб тфорців» (Klub Tfurców). На сьогоднішній день чимало членів цієї групи ста-

ли відомими польськими письменниками-фантастами. Серед них, наприклад, Ярослав Гжендовіч, Рафаль Земкевіч, Яцек Пекара, Яцек Комуца, іноді – я (сміється) ну, і Анджей Піліпюк та багато інших членів клубу. Тепер ми просто друзі і більше не проводимо засідань для того, щоби почитати оповідання. Утім, ми часто зустрічаємося і приязно ставимося один до одного, і це чудово.

Я розпочав писати саме з наукової фантастики, бо фентезі у Польщі тоді не існувало, та й я тяжів саме до наукової фантастики. Моє перше оповідання було про планету, на якій билися люди та іншопланетяни (сміється й тихенько промовляє сам до себе: «Божевілля»). Згодом я почав публікувати свої історії та зробив власний фензін – «Фантом» («Fantom»). Це був фензін нашого клубу. Ми почали видавати його десь на початку 80-х, потім у нас була перерва, потім ми розпочали зно-

ву... Тобто загалом, з перервами цей журнал виходив упродовж п'ятнадцяти років. На щастя у 1989 році ситуація у Польщі змінилася. Комуністи пішли працювати в банки, та вони хоча б припинили вбивати людей. З'явився відкритий книжковий ринок, і ми почали видавати нормальні журнали фантастики. Члени нашого клубу відкрили журнал «Фенікс» («Fenix») – регулярний щомісячний журнал, який продавався у кіосках. Його головним редактором був Рафаль Земкевіч. Я писав до цього журналу рецензії, фей-

власний журнал, який публікував польську фентезі та наукову фантастику. Він називався «Вояджер» («Voyager»). Було опубліковано лише сім номерів, а потім ми збанкрутували (сміється). Це

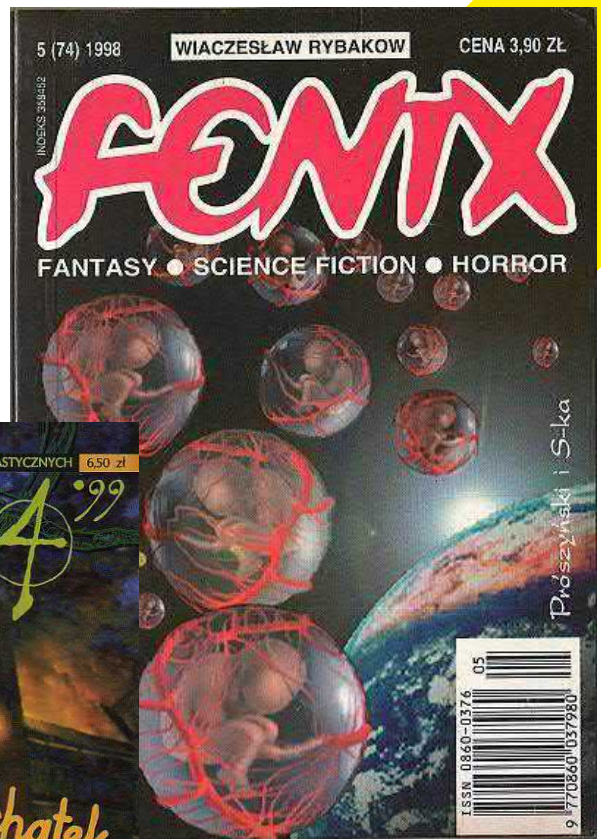

летони та оповідання. У свою чергу, я відкрив

Ви багато повістей написали на той час? Тобто написали, але з якихось причин не змогли опублікувати.

Ні-ні-ні. Все, що я писав, видавалося. Що написав, то й опублікував. Отже, я написав цю історію і десь на середину 90-х і став, як би це сказати, ... популярним у Польщі. Моя повість «Кольори штандартів» («Kolory sztandarów») отримала премію Януша Зайделя (Janusz A. Zajdel Award –

найвища нагорода у Польщі в жанрі фантастики. Заснована у 1984 р. під назвою «Сфінкс» («Sfinks»), у 1985 р. перейменована на честь Януша Зайделя). Тоді ж кілька моїх повістей було перекладено російською та чеською. Це був непоганий час, та не дивлячись на те, що я був популярним у Поль-

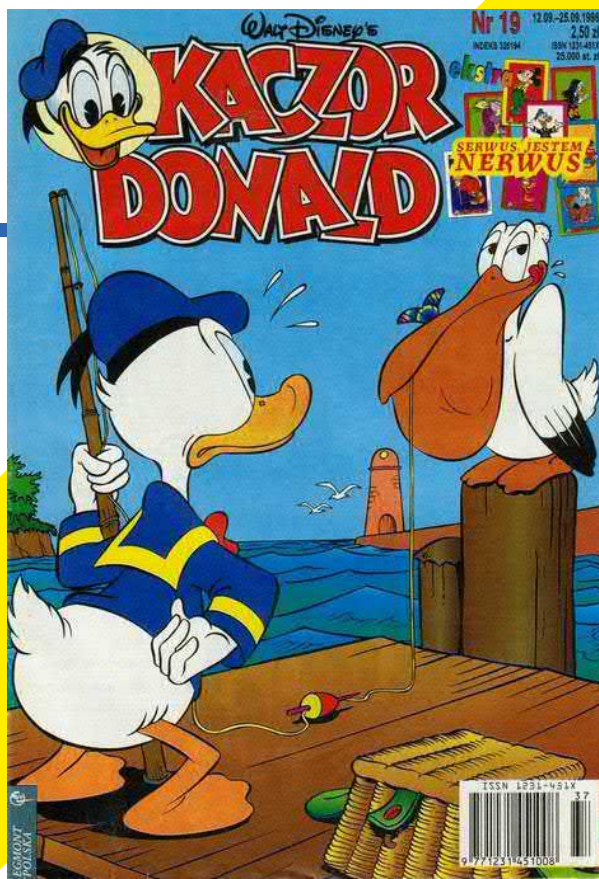
було на початку 90-х. Потім я ще співпрацював із журналом «Магія і меч» (Magia i miecz), присвяченим рольовим іграм і протягом року навіть був його головним редактором.

Загалом, на початку 90-х я почав писати більше оповідань, тоді ж з'явилися і повісті. Мою першу повість було опубліковано у 1990-му. Вона називалася «Обери свою смерть» («Wybierz swoją śmierć») (сміється). Звісно, сьогодні я би не хотів її перевидавати. Вона написана підлітком, хоча... вона була не така вже і погана. Це була така собі юнацька повість, рання. Знову НФ, планети, люди, іншопланетяни, вони б'ються. Містика.

щі, я не отримував достатньо коштів з письменництва, а в мене була родина, діти. Тож я розпочав працювати на компанію «Егмонт» («Egmont») – потужне дитяче видавництво, котре видає як книги, так і журнали. Я був головним редактором «Качка Дональд» (Kaczor Donald).

А яка ваша справжня професія?

За фахом я інженер. Закінчив Варшавський технологічний університет – інститут точної механіки (Instytut Mechaniki Precyzyjnej), але я ніколи не працював за цією спеціальністю. Зараз моя професія – видавнича справа, я займаюсь виданням коміксів і настільних ігор. Це спеціалізація мого відділу. Ну а також протя-

Це журнал із коміксами. На середину 90-х ринок коміксів у Польщі був порожнім, тож я почав питати мого боса про те, що, можливо, «Егмонт» почне публікувати комікси у Польщі. Упродовж двадцяти років моєю основною роботою було займатися коміксами в «Егмонті».

гом цих двадцяти років я продовжував писати. Писав повісті, оповідання, сценарії коміксів, але не дуже багато, бо в мене не вистачало часу. Мої книги публікувалися. Кілька разів номінувався на премію Януша Зайделя. Таке моє життя у десяти хвиликах. Коли я був малим у мене було три хобі – наукова фантастика, ігри та комікси. І сьогодні я можу сказати, що все моє професійне життя я займався тим,

що писав та видавав усі ці речі. Так що я щасливчик.

Чи це складно для вас поєднувати вашу роботу і письменництво?

Так, складно. Насправді у мене багато роботи. Я люблю свою роботу, але її багато. Тому я можу знайти час для того, аби писати тільки на вихідних. А ви знаєте, після робочого тижня тобі не хочеться працювати. Тобі хочеться пити вино, зустрічатися з друзями, грати у настільні ігри, дивитися серіали на TV, грати у баскетбол. Я досі граю в баскетбол. Моя проблема – це проблема свідомості. Коли ти пишеш книгу, навіть коли ти не пишеш прямо у цей момент, твій мозок продовжує працювати над твоїми ідеями, так що коли ти згодом починаєш працювати, у тебе вже маються певні набірочки. Коли ти працюєш видавцем, твій мозок зайнятий твоєю професійною діяльністю. Коли я в суботу сідаю писати після робочого тижня, то десь з годину сиджу перед пустим екраном, бо мені потрібно згадати, про що я думав, зібрати до купи всі шматочки, витягти їх з-під завалів тиж-

невої праці. Це і є основна проблема. Не проблема відсутності часу, а те, що коли в тебе різнопланова робота, твій мозок не працює над твоїми письменницькими набірками. Саме тому я люблю... усі ми іноді хворіємо. І найкращий час щось написати – це коли в тебе невелика хвороба, і ти можеш тиждень не ходити на роботу. Але то має бути не дуже важка хвороба, щоби можна було працювати.

Як так сталося, що ви відійшли від наукової фантастики і почали писати фентезі? Чи був це маркетинговий хід?

Я не ставлю суворих кордонів між жанрами та пишу оповідання і книги, які поєднують елементи наукової фантастики та фентезі. Це можуть бути якісь науково-фантастичні ідеї, але з магією або космоопера з елементами горору. Для мене це неважливо. Це різні типи жанрів фантастики. Я лю-

блю писати, я люблю те, що я пишу, я люблю творити цікаві світи. Так що якщо я знайшов ідею для цікавого світу, яка ґрунтується на магії, я можу її втілити. Це не був якийсь комерційний крок, це було нормальним для мене. Іноді я пишу наукову фантастику, іноді – фентезі. Немає значення.

Я знаю, що для вас надзвичайно цікавий саме соціальний аспект. Чому ви робите на цьому такий наголос?

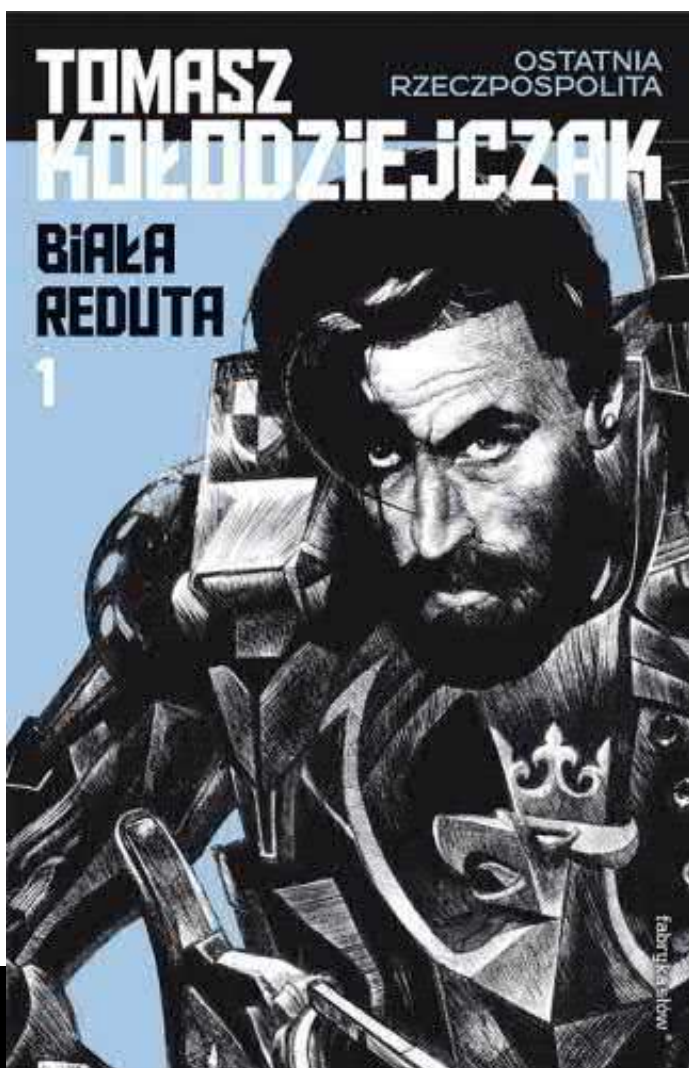
Перш за все тому, що я цікавлюся історією, політикою та суспільством, а я люблю писати про те, що цікаво перед усім для мене. По-друге, тому, що я вважаю, що фантастична історія є найкращим полем для дискусії на соціальну тематику. Звичайна література описує повсякдення, психологічну взаємодію. Це історія, де ти можеш зосередитися на особистості, її свідомості, мисленні, почуттях. Натомість наукова фантастика – це такий жанр, який спостерігає за УСІМ суспільством. Так що, з моєї точки зору, це природно, що добрі науково-фантастичні романи мають мати добрий соціальний бекґраунд. Тому що коли ти твориш світ майбутнього або працюєш над альтернативною історією, то для того, аби створити цей світ, ти маєш створити суспільство. Мається на увазі, що ти маєш продумати це суспільство. Так вже заведено – це механізм «perpetuum mobile» (вічного двигуна).

Ви творите цікаві світи, але як щодо концепції? Не хвилюйтесь, що ідея відійде на другий план?

Можливо це помилково, але для мене, насправді, набагато цікавіше створити цікавий світ, аніж добротну історію. Якщо ви проаналізуєте історії у науковій фантастиці, то ви помітите, що є лише кілька тем: хтось утікає; хтось кохає когось, хто не кохає його або її; хтось бере якусь річ і йде кудись із нею, можливо, для того, щоби кинути у вулкан; хтось викрадає принцесу і герой із товаришами йде її визволяти. Звісно, це жарт, я люблю книги, у яких мається цікава історія, цікавий сюжет, наприклад, того ж «Шерлока Голмса», але сьогодні я шукаю у літературі щось більш оригінальне, аніж простий екшен, бо якби я захотів почитати екшен, я би краще взяв комікси «Marvel».

Мені здалось, що ваші твори чимось схожі на твори Павла Майки.

(насуплено) Насправді це твори Павла Майки схожі на мої. Звісно, це жарт (сміється). Майка дуже добрий письменник, але правда полягає у тому, що цей мікс польської історії та магії я розробив ДО нього. Він провів дуже добру роботу, але деякі ідеї його книг винайшов я (хитро підморгує). Сьогодні популярна така література, яка поєднує історію, магію, альтернативку. Це одна з причин того, чому я повільніше пишу другу частину мого роману «Білий редут» («Biała Reduta»). Я знаходжу певні ідеї, але коли ви та інші прочитаете кілька однакових книг, то ви починаєте мислити схожим чином.

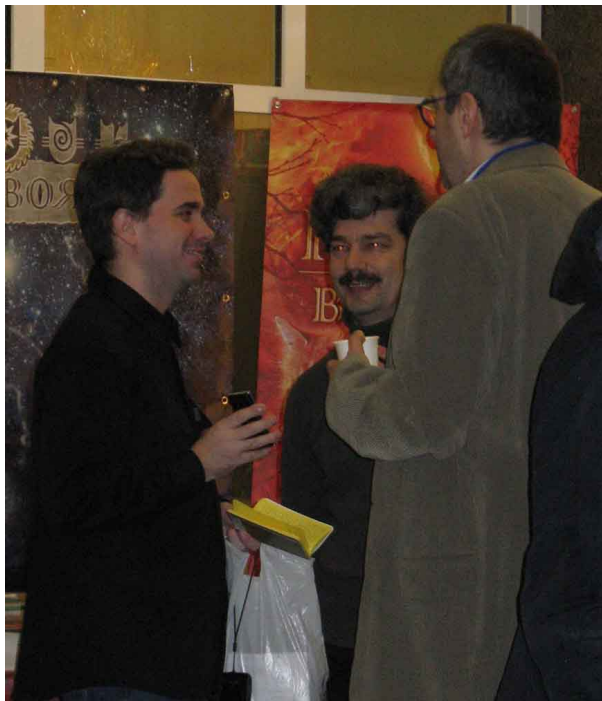
Чи є у Польщі інші автори, які пишуть у такому ж поєднанні НФ і фентезі?

О, так! Це, наприклад, Мачей Гузек і, звісно ж, Яцек Дукай. Останній пише дуже різні книги, але деякі з них є саме таким поєднанням, наприклад, «Хід генерала» («Ruch generała»). Це фентезі, але написане на науково-фантастичній основі. Дуже незвичайна і хороша історія. Можу також назвати

Кшиштофа Піскорського – дуже добрий письменник та Анну Каньтох. Вона творить світи, про які важко сказати, чи це фентезі, чи наукова фантастика. Це незвично, але це працює. Це мій улюблений..., не можу сказати – молодий, а мабуть вже середнього віку, польський автор

Ви знаєте яких-небудь українських авторів-фантастів?

На жаль – ні. Я досі багато читаю, але це вже, переважно, не фантастика. Останнім часом я читаю історичні книги та книги про космос, тобто такі книги, які цікаві мені і дають ґрунт для власної письменницької роботи. Читаю також багато коміксів, бо це мій фаховий обов'язок. Це і ті комікси, які видаємо ми, і ті, які видають конкуренти. Що ж стосовно художньої літератури, то я повернувся до старих добрих книг, які я любив, коли був молодим. Останні два тижні я присвятив тому, щоби перечитати усього «Шерлока Голмса». З фантастики я дуже люблю Террі Пратчетта, Станіслава Лема, тобто тих, кому я довіряю. Я

також читаю книги, які отримали, або були номіновані на премію Януша Зайделя для того, щоби знати, що відбувається у цій галузі. Є ще кілька польських авторів, кожену нову книгу яких я стараюся читати. Одна з них – Анна Каньтох. Із закордонних авторів це – Чайна М'єв'їлль. Коли ви старші, у вас стає менше часу на те, щоби читати все підряд, так що ви мусите обирати авторів, книги, ідеї, які вам важливі, та які вам подобаються.

Ви читали український комікс «Серед овець». Як він вам?

Насправді я його ще не читав, а взяв у літак.

А інші українські комікси вже встигли по-дивитися?

Ні, тільки цей. До моїх сьогоднішніх планів входить сходити на презентацію з історії українських коміксів.

Ваші оповідання публікувалися в Україні лише російською. Чи хотіли б ви аби вони були опубліковані українською?

Звісно, це було б приємно, але це не залежить від мене.

А якби ви могли обрати, яке ваше оповідання чи роман могли б бути опубліковані українською першими, на чому б ви зупинилися?

Моя повість «Кольори штандартів» («Kolory sztandarów») була дуже популярною у Польщі, двадцять років тому її також

видавали російською. Думаю, було б також непогано видати «Червону імлу» («Czerwona mgła») – моя перша збірка оповідань про Річ Посполиту. Вона складається з чотирьох повістей, одна з яких стосується території України та Росії. Можливо, це було б цікаво українським читачам. Дві повісті з цієї збірки нещодавно були опубліковані російською у перекладі Сергія Легези.

Чи було б вам цікаво ще раз відвідати Україну?

Я не певен, чи буде в Бути гостем, бути ЗІРКОЮ – це завжди задоволене час, але звісно так. лення (всміхається).

Деякі люди порівнюють український ринок фантастики з російським та за аналогією вважають, що у подальшому на нас чекатиме падіння ринку. Чи у Польщі ринок науковою фантастики зазнавав падінь?

Це нормальна ситуація у бізнесі. Іноді ринок росте, а іноді – обвалюється, але наукова фантастика була ДУЖЕ популярна у Польщі ще за комуністичних часів. Так що після того, як комунізм зазнав краху, у нас залишилося багато людей,

які полюбили наукову фантастику. Звісно, був період, коли на ринок прийшло багато американської фантастики, і польські автори мусили витримувати жорстку конкуренцію. Але потім прийшли нові видавці, такі як «Фабрика слів» («Fabryka słów»), прийшли нові письменники, так що зараз фантастика – це велика і важлива частина польського книжкового ринку. Звісно, я маю на увазі не тільки наукову фантастику, а фантастику в широкому сен-

сі – наукову фантастику, фентезі, містику, горор. Власне, класична наукова фантастика сьогодні – не самий популярний піджанр фантастики. Фентезі, містика та горор, які читає молодь, більш популярні. Кілька років тому на ринку було забагато книг та авторів. Була економічна криза. Звісно, коли є криза, люди не купують книги. Це не найкращий час для того, щоби робити бізнес на розвагах. З іншого боку, я чув, що через те, що зниження імпорту російських книг до вашої країни у вас стало видаватися більше фантастики українською. Це цікаво.

Як польський ринок фантастики змінився за останні роки?

На мій погляд, він стабілізувався. Мені здається, що продавці вже зрозуміли, що є кілька авторів НФ і фентезі, яких можна охарактеризувати, як авторів бестселерів. У нас немає такої проблеми, що продавці не хочуть продавати НФ або фентезі, ні. Вони знають, що можуть заробити грубі гроші на добрих книгах від популярних авторів, так що вони відкриті для того, аби мати довгі полиці з книгами НФ і фентезі. Там є як ав-

тори бестселерів, так і менш відомі. Добрі книги, написані твоїми колегами, допомагають продаватися і твоїм книгам. Якщо інші фантасти будуть писати добрі книги, це буде сприяти всім НАМ. З'являються якісь рецензії, відгуки, зростають продажі. Тому коли мої колеги пишуть добру книгу, я не роблю так (кривляється): Бе-бе-бе! Фу! Ні, навпаки, я кажу, що це цікаво. Тим паче, багато хто із нас друзі.

fabryka słów

На вашу думку, які на сьогоднішній день є перспективи в українській науковій фантастики та фентезі?

На жаль, я не можу на це відповісти, але, наприклад, коли я дивлюся на цю крамничку із коміксами (ятка «Ideo-Grafika»), то впевнений, що за кілька років тут буде кілька таких яток і в них буде у п'ять разів більше коміксів. Мені здається, що це тільки початок. Пригадую такі часи у Польщі – один стіл, двадцять книг на столі, а за двадцять років у нас розвинувся добрий ринок. Звісно, у вас це буде швидше, бо ринок змінився. Зараз, наприклад, вже є фільми «Marvel» і «DC», чого не було двадцять років тому. Моя точка зору (але я не спеціаліст і не знаю достатньо про український ринок), на вас чекає лише зростання, би ви знаходитеся на самому початку. Так що я налашто-

ваний оптимістично. Якщо ви хочете зробити добрий бізнес, ви можете почати видавати комікси в Україні, але потрібно робити це ЗАРАЗ (сміється). Те ж саме стосується настільних ігор. Я чув, що настільні ігри не дуже популярні в Україні, але в Польщі вісім років тому вони також не були популярними, а зараз є безліч різних типів ігор. Люди грають, люди зустрічаються. У вас буде зростання кількості настільних ігор, бо це відбувається в усіх європейських країнах. Так що я оптиміст. Але чим відрізняються оптиміст та песиміст? Песиміст – це оптиміст, але краще поінформований (сміється).

А як щодо фантастичних журналів? На скільки вони важливі?

Гадаю, що вони помирають. Я не вірю у майбутнє паперових журналів. Е-зіни та фензіни іще залишаться, бо їх роблять, переважно, з любові, а не задля грошей. У Польщі сьогодні мається лише один журнал – «Нова фантастика» («Nowa

fantastyka») із накладом, який постійно знижується. Це прикро, бо журнали – то найкращі майданчики для дебютантів, тому що більшість молодих авторів не починає свою творчість, приміром, із чотиритомних романів. Це нерозумно. Вони по-

Як це було з вами та вашими друзями?

Ми всі починали з коротких історій. У 1990-х у нас була «Нова фантастика», але науково-фантастичні оповідання також публікувалися і в науково-популярних журналах. Там відводилося, наприклад, чотири сторінки для фантастичного

оповідання, а отже твоя історія мала бути дуже короткою. А що це означає? Перш за все те, що ти маєш бути дуже розумним, мати дуже чітку ідею, щоби написати все добре і зрозуміло.

Це добре для автора, що він може себе організувати.

Так-так, і для читача також (сміється).

Можливо, ви скажете кілька слів нашим читачам?

Hello! (сміється). Я бажаю вам та вашому книжковому ринку зростання і кращого майбутнього. Я оптиміст, бо пам'ятаю часи, коли ми починали. У нас не було ринку, не було багато книжок. Усі ав-

тори, які хотіли писати фантастику, мусили мати іншу роботу. Але у Польщі все змінилося, так що я гадаю, що такі ж зміни будуть і в Україні.

Дякуємо організаторам фестивалю «Literracon», «Польському інституту» в Києві, перекладачу - Сергію Легезі та всім іншим, хто прямо чи опосередковано допоміг організувати це інтерв'ю.

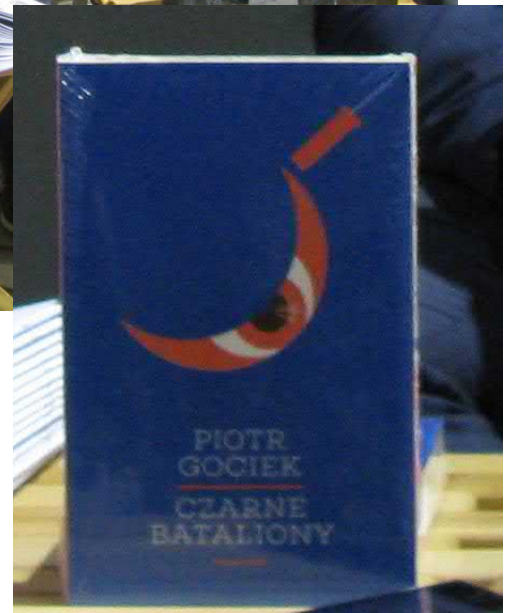
Пйотер Гочек – польський журналіст та письменник, що творить переважно у жанрі соціальної фантастики. За свою кар'єру працював на радіо, був співвласником видавництва «Urosza» і головним редактором науково-фантастичного видання «Hurregion». У 2012 р. презентував свій дебютний сатирико-фантастичний роман «Демократор», в 2014 р. випустив збірку фантастичних оповідань «Чорні батальйони».

Чому польських фантастів добре купують на Батьківщині?

Погляд зсередини від письменника Пйотера Гочєка

У Польщі роками складалася власна фантастична школа, відома українцям, передусім, завдяки С. Лему та А. Сапковському. На відміну від Радянського Союзу, фантастика для поляків не зводилася до пласту дитячих казок. Навпаки, за умовною згодою комуністичної влади, вона вважалася серйозною літературою, яку друкували у наукових журналах. Від таких оповідань вимагалось глибоке опрацювання фантастичного елемента, адже їхньою метою була популяризація технічних спеціальностей серед молоді. Пізніше фантастика стала розмінною монетою у боротьбі польського суспільства проти комуністичних заборон, що вилилося у випуск спеціалізованого часопису дивовижними, як для країни, накладками. Після зламу діючого політичного устрою польські автори на деякий час загубилися у хвилі перекладів (що можна порівняти з сучасними українськими реаліями). Проте, книжковий ринок таки оговтався, і зараз ми фактично спостерігаємо справжній прорив польської фантастики, якій вдалося швидко перейти від перекладів до експорту національної літератури до інших країн.

Одним із гостей «Книжкового Арсеналу – 2017» став польський письменник Пйотер Гочєк, який особисто спостерігав ці процеси. На тематичних лекціях він розповів, за що поляки так люблять своїх фантастів та чи може, на його думку, українська фантастика повторити «польське диво».

Фантастика та політичний режим

За словами Пйотера Гочека, перед тим, як досягти сучасного стану, польська фантастика пододала значний шлях, починаючи з комуністичних часів. У 1970-х рр. надрукуватися з фантастичним оповіданням було складно, але можливо, щоправда не в фензінах, а в наукових журналах. Для того, щоби твір туди потрапив, необхідно було, аби він розвивав якусь наукову ідею, а головним героєм був професор чи інженер. «Але польська влада не розраховувала на те, що люди саме з технічною освітою – фізики та інженери – були найбільшими опозиціонерами та бунтівниками, а більшість людей, які обирали гуманітарні напрямки, вони були більш

терпимими, їм завдяки освіті насаджувалася ця марксистка ідеологія», - зауважив пан Пйотер. – «Скажімо, один із найвидатніших фантастів – Януш Зайдель був фізиком, який, на відміну від гуманітарних колег, міг тверезим поглядом оцінити ситуацію, і писав про це у своїх фантастичних романах та оповіданнях». У цей період (середина 1970-х – 1980 р.) у Польщі виходили найбільш гострі твори соціальної фантастики. Отже, фантастичний жанр, який, на думку влади, мав працювати на укорінення політичного режиму, розвивався людями з переважно опозиційними поглядами. Для них фантастика стала таким собі інструментом, який за допомогою алегорій дозволяв висловлювати політичний протест. «Але після 1981 року, коли влада застосувала

військо проти народу, ми всі, в тому числі і фантасти, зрозуміли в якій ситуації ми знаходилися, а отже більше не потребували завуальованого фантастичного вбрання у творчості», - сказав пан Гочек.

Саме цей час став поворотним моментом для польської фантастики. Для того, аби вгамувати протестні акції, яких ставало дедалі більше, влада трохи послабила тоталітарний контроль та цензуру, зокрема, дозволила друк журналу «Fantastyka», який мав стати своєрідною «віддушиною» для людей (мов-

ляв, нехай краще фантазують і пишуть, аніж бунтують). Таким чином, фантастика із напівлегального вузькотематичного напрямку змогла розквітнути в усьому розмаїтті жанрів, до того ж за державної згоди, що у комуністичні часи надавало їй популярності й серед лояльних верств населення. Журнал почав виходити з 1982 р. і публікувався накладом 100-150

тис. примірників (а фактично читався вдвічі більшою аудиторією). Наявність такого видання вирізняло Польщу з поміж багатьох інших сусідніх країн. Саме ті, хто друкувався в ньому у 1980-х, згодом стали популярними польськими фантастами (Сапковський, Комуда,

Колодзейчак, Дукай і багато-багато інших), які зараз визначають обличчя польської фантастики.

Утім, 1990-ті принесли нові складнощі, адже польським авторам доводилося конкурувати не тільки між собою, а і з іноземними перекладами, які заповнили Польщу. На один роман польського автора могло перепадати 12 романів закордонного автора, з яким його порівнювали. Ситуація почала змінюватися з 2000-их рр. На той момент більшість творів «класичної» фантастики вже переклали і видали польською, а авторські права на «новинки» коштували

дорого і змушували видавництва конкурувати між собою. Тоді видавці й звернули увагу на національних авторів – мовляв, пишуть не гірше, а домовитися можна швидше і дешевше. До того ж національні автори мали ще одну суттєву перевагу – їх можна було використовувати у промо-турах їхніх книг, що

тематики творів. «Я дуже тішуся, що наша література така різна і це одна з тих причин, чому я з оптимізмом дивлюся в майбутнє, чому я сам пишу фантастику», - заявив він. Перспективи польської фантастики йому видаються іще кращими, з огляду на вихід серіалу за «Відьмаком» А. Сапковського на каналі «Netflix». На його думку, вона може стати експортним товаром не гіршим за «скан-

динавський детектив».

В і д - повідаючи на питання про перспективи української фантастики, Пйотр Гочек зізнався, що у Польщі, на жаль, дуже мало знають про фантастику в Україні та сусідніх країнах (Чехії, Болгарії, Румунії). «В той

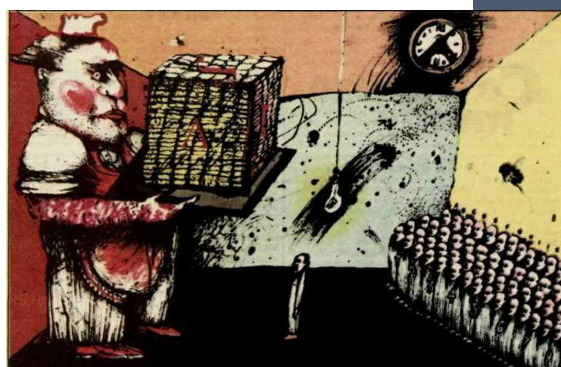
же час, я вважаю, що цей регіон багатий на талановитих людей в різних сферах, не тільки в літературі. Я сподіваюся, що невдовзі цей продукт зможуть експортувати на захід. З тих незначних зразків, що я читав українських авторів, мені дуже подобалось» - запевнив він.

Перший номер спеціалізованого журналу «Fantastyka» 1982 р. та один із останніх випусків 2017 р.

привертало увагу аудиторії та підвищувало рівень продажів. Так видавництво отримувало «свого» фантаста, а він – відданих шанувальників.

Рецепт сучасного успіху польської фантастики, на думку Пйотера Гочека, дуже простий – це вірність даному жанру видавців і читачів, а також розмаїття

Ілюстрація 3. Янушевського до одного з оповідань альманаху «Fantastyka» (1982 р.). Джерело: fantlab.

Про що пишуть популярні польські фантасти?

Хоча Польща й найближча до нас країна з розвинутою фантастичною школою, більшість цікавих та неординарних авторів українські читачі для себе тільки відкривають. На дискусії, присвяченій новим перекладам польської фантастики, говорили про авторів, яких варто було б популяризувати в Україні.

Згадували, зокрема, класика польської фантастики, про якого в нас майже не чули – Яцека Дукая – молодого хлопця, який «вистрілив» зовсім рано, ще підлітком, пишучи дуже різні та глибокі фантастичні тексти,

чим заслужив прізвисько «другого Лема». Яцек Дукай – дуже плодовитий автор, але українською в нього вийшло лише 1 оповідання – «Хто вигадав Лема» у додаткових матеріалах до першого тому «П'ятикнижжя Лемового». Протягом року в Україні має вийти перший повноцінний роман Дукая – альтернативна історія «Лід».

Говорили й про «польського Стівена Кінга» – Лукаша Орбітовського – також молодого письменника, з того покоління, котре надихалося не класичною польською фантастикою, а «трендовими» західними письменниками. Орбітовського українською можна почитати в антології для підлітків «Книга заборон і таємниць».

Список був би не повний без Яцека Комуди. Пан Комуда за освітою історик, а за покликом

душі – реконструктор. Більшість його творів присвячені добі козаччини, в якій знаходиться місце містичним подіям. Яцека Комуди в Україні видавали тільки російською, проте уривок з його оповідання «Єрусалим» таки вийшов українською у альманасі «Summa Fantastyki».

Та навіть цими іменами перелік польських фантастів, які успішно експортують свої твори, не обмежується. До списку

можна додати: Роберта Вегнера, який прославився завдяки класичному бойовому фентезі («Мейєкханський цикл»), Ярослава Гжендовича, котрий полюбляє загравати зі скандинавськими мотивами (цикл про «Мідгард»), Томаша Колодзейчака, у творах якого сучасні технології сплітаються з магією, Майю-Лідію Коссаковську, що переосмислює релігійні мотиви з позиції соціальної фантастики та ін. На жаль, всіх згаданих авторів в Україні можна прочитати лише російською мовою у збірках оповідань від «КСД».

А ось почесний гість фестивалю – пан Пйотр Гочек відомий в Україні, перш за все, російським перекладом свого оповідання «Странствие трех царей», що дало назву антології фантастики. Але на «Арсеналі» він більше

говорив про своє інше оповідання – «Танк», яке вийшло українською в альманасі «Summa Fantastyki». За жанром «Танк» більш тяжіє до альтернативної історії, при його написанні автор надихався новинами про окупацію Криму, які його надзвичайно вразили та налякали. Тому він спробував уявити, що б відбулося, якби люди, які жили звичним життям, водили дітей до школи тощо раптом прокинулися в іншій країні. «Я уявив, що оповідання відбувається у тому місці, де я колись жив і ходив до метро. Я уявив,

що там може з'явитися Танк, що символізував загрозу. Оповідання написане з перспективи дітей, які не розуміють, що відбувалося, чи-то війна, чи-то вторгнення, чи ми комусь піддалися, а дорослі не хочуть їм ні-

чого пояснювати і з крихт вони самі вибудовують картину. Дуже швидко вони розуміють, що здатність робити вигляд, що нічого не відбулося, здатність людей відвертати очі дуже сильна».

За словами Пйотера Гочєка він дуже переймається ситуацією в Україні та інформаційною війною, яку веде Росія. Адже від цієї війни страждає й Польща, коли російські новини виставляють країну у вигаданому, поганому світі. Письменник із сумом констатує, що «зрештою, правда немає значення: хто перший доніс свою версію подій – той і переміг». Пйотер Гочек вважає, що зброєю у інформаційній війні може бути фантастика, написана у жанрі альтернативної історії – не як розважальна література для втечі від реальності, а як література символів, що через аналогії змушує говорити та задумуватися над важливими суспільними проблемами, як це було на його Батьківщині.

Поради з літературної майстерності від Пйотера Гочєка

Майстер-клас від успішного письменника – це вже цікава подія. А коли його проводить гість із сусідньої країни – це вдвічі цікавіше. Письменник Пйотер Гочєк в основному розповідав про близький для себе жанр соціальної фантастики, що використовувалася в Польщі як форма політичного протесту, а зараз набула трохи іншого смислу. У пана Гочєка є своєрідна «фішка» в написанні оповідань – починаються вони з чогось дуже легкого і простого, проте наприкінці їхня тональність раптово змінюється, підіймаючи великі пласти соціальних проблем. Наприклад, дії оповідання «Пес, папуга та камбала» відбуваються у світі «Доктора Дулітла», де трійко домашніх улюбленців Гітлера, Черчіля та Сталіна збираються на свої воєнні перемовини. Починаючись як казка, твір закінчується серйозними роздумами про природу людини та її призначення. За словами письменника, «автор має, перш за все, зацікавити читача, а коли йому це вдасться, він може повести читача до чогось більшого – до морального аспекту, який він хоче розказати».

Говорячи про актуальність соціальної фантастики, що майже завжди є реакцією на якусь політичну ситуацію чи режим (тобто по суті прив'язана до політичного контексту і не читається поза ним), пан Гочєк зауважив, що навіть у такому жанрі можна ідентифікувати суспільні страхи і небезпеки, які будуть актуальними й далі. В якості прикладів письменник наводив твори Орвелла та Гакслі. При чому, на думку пана Гочєка, «це така література, де фантаст із оптиміста, що вірить у чудове майбутнє, перетворюється на людину, що застерігає про майбутнє – як тексти братів Стругацьких, як Лем. Тобто фантаст, що пише соціологічні твори, намагається змінити якийсь пласт дійсності, і подивитися, що при цій зміні з нами станеться... І в цьому аспекті соціологічна фантастика може бути певним протипунктом, ліками».

Натхнення та нові ідеї письменник радить шукати у навколишній дійсності. Наприклад, одного разу у метро він помітив рекламу з людиною на фото та номером телефону, і йому спало

на думку, а що, якби можна було подзвонити за цим номером, а відповідь людина з фотографії. І в цьому місці реальність перетворилася б на фантастику. У своєму іншому творі – «Демократор» - пан Гочєк зображав трохи підрихтовану версію російських пропагандистських новин, бо як він зізнався: «працюючи над текстом, я усвідомив, що не можу вигадати більш абсурдних речей, ніж ті, що відбуваються зараз у сучасній Росії».

Починати писати твір письменник радить із цікавої ідеї, проте застерігає, що «сама ідея, суспільство, мода чи народ не можуть бути героєм книжки. Дуже важливо зрозуміти, хто буде героєм книжки, і яка історія з ним трапиться. Яким герой буде на початку, яким він буде наприкінці і як він змінюватиметься протягом історії. В цей момент автор має приймати рішення, який потенціал має його текст: чи це буде великий роман чи повість, чи коротке оповідання, чи невеликий жарт на кілька сторінок – такі тексти теж мають місце бути». Письменник радить також продумати цікаве та логічне пояснення: чому герой є саме таким, і чому він хоче розповісти нам саме цю історію, а не іншу.

Наприкінці Пйотер Гочєк побажав авторам-початківцям не лінитися: «якщо не вдається писати, треба редагувати, якщо не вдається редагувати, треба записувати свої ідеї. Якщо і це не вдається – поїдьте в подорож, де знову зможете активно мислити», читати багато різної літератури (в тому числі з тем, про які автори-початківці не збираються писати), мейнстрім-літератури та поезії (для збагачення словникового запасу), а також читати свої тексти вголос самому собі, щоб покращити стиль та відсікти все зайве.

ВІДД ТЕОРІЇ

Огляд науково-популярних книг, що мо

антастика не виникає просто з повітря. Навпаки, серйозна фантастика, зазвичай, має під собою солідний бекграунд у вигляді прочитаних книг та наукових статей. При чому це стосується не тільки наукової фантастики але і фентезі. Згадаймо професора Дж. Р. Р. Толкіна, який не одне десятиріччя присвятив вивченню мов, легенд та міфів, чи то Ф. Герберта, котрий кілька років працював над світом «Дюни», студіюючи книги, перш ніж розпочати писати. Д. Сіммонс у романі «Терор» взагалі наводить перелік використаної літератури та архівних документів так, начебто він писав не роман, а дисертацію. Такий підхід використовує і С. Кінг, як, наприклад, у романі «11.22.63», і Дж. Роллінс (хоча і меншою мірою) та й деякі українські автори також. Перерахувати всіх просто неможливо. Інакше кажучи, перед тим, як щось написати – читай.

ТВОРУ

можуть знадобитися для творення світів

Окремі книги потрібні для конструювання світу, а інші можуть наштовхнути на цікаві ідеї, які згодом ляжуть у концепцію книги. Тобто вони потрібні для створення більш правдоподібного фантастичного припущення. Спробуємо поглянути на наукопоп, який останнім часом видається українською, із прицілом на те, як його можна використати у фантастиці.

Зенонас Норкус. Непроголошена імперія: Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій/ Пер. з лит. Петро Білинський. Київ: Критика, 2016. – 440 с. – ISBN: 978-966-8978-89-0.

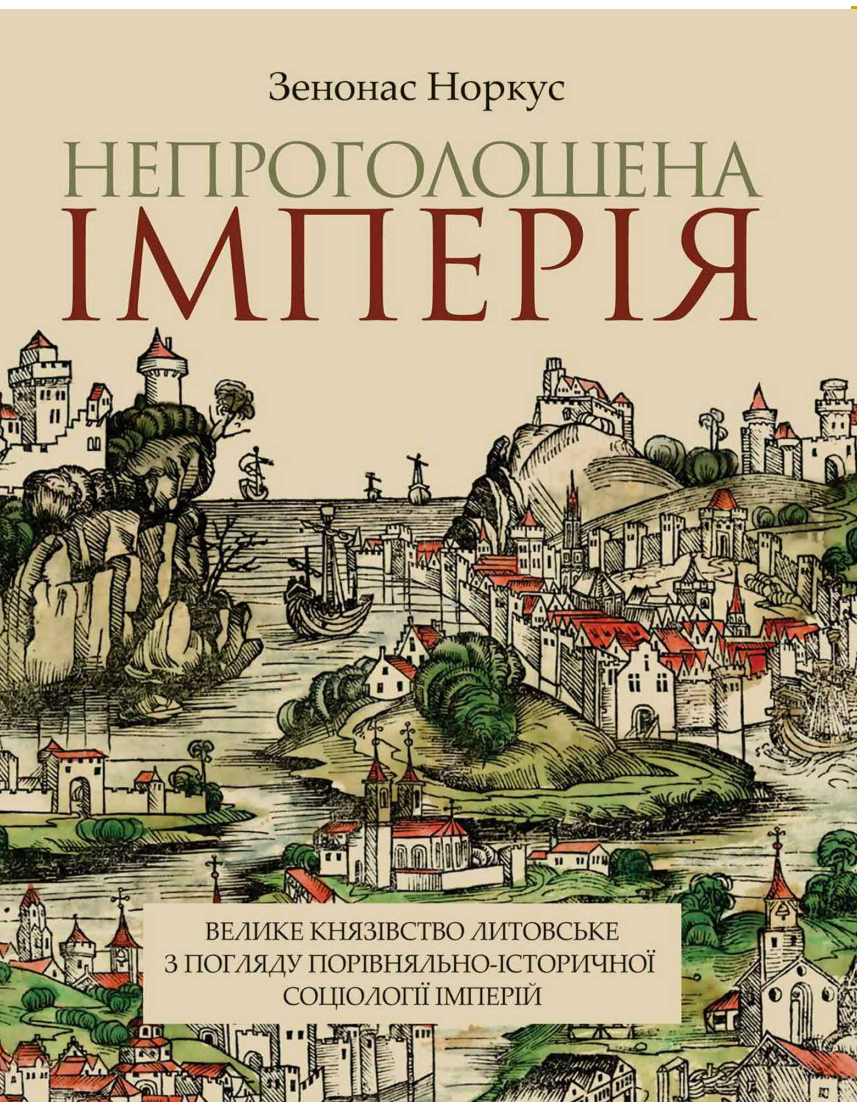
Книга Зенонаса Норкуса читиво нелегке і дещо занудне. Врешті-решт, автор писав не стільки популярну книгу, скільки монографію, та це одна з книг, які змушують по іншому подивитися на суспільний процес. Головна фішка книги полягає в

ОБЕРЕЖНО!
СПОЙЛЕРИ

тому, аби довести, що Литва була імперією. Мета так собі, бо в її основі лежить комплекс меншовартості, але головне не це, а те, ЯК це робить автор. Пан Норкус пропонує зважати не стільки на різні форми державних утворень, такі як імперія чи національна держава, а на саму сутність держави. На його погляд, держава – це певне політичне утворення, яке цілком може бути і окремим містом. Не дарма, згадуючи про давній світ, ми кажемо про міста-держави. Будь-яке державне утворення він пропонує називати «політією». Політії з часом схильні розширювати свій вплив і поглинати

інші політії. Таким чином, кількість політій, чи то держав, з часом зменшується аж поки у світі не запанує одна єдина наддержава (концепція, яка неодноразово зустрічалася у фантастиці). Утім, Норкус іде далі. Зокрема, він наводить результати математичних моделей об'єднання політій, виконані різними дослідниками. За одним із них людство має об'єднатися під владою однієї держави близько 3500 року, за іншим – близько 2300 р. (утім, остання модель не враховувала розпаду СРСР). Цікавими можуть також виявитися думки щодо причин розпаду імперій у минулому (на-

приклад, неможливість контролювати імперії після досягнення певної площі через примітивні технології транспорту і зв'язку та ін.). У книзі також наводиться чимало цікавих і реалістичних прикладів альтернативного історичного розвитку Великого князівства Литовського, пов'язаних, у тому числі, з Україною.

Джаред Даймон. Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами / пер. з англ. та наук. ред. Т. Цимбал. – К.: Ніка-Центр, 2012. – 488 с. – ISBN: 978-966-521-512-7.

Якщо ви досі незнайомі з книгою Джареда Даймонда «Зброя, мікроби і харч», то маєте якнайшвидше це зробити. Щойно після публікації ця книга фактично стала класикою. Хоча і написана у науково-популярному жанрі, вона активно цитується фаховими виданнями.

Автор книги фактично реанімував давню ідею про те, що нас формує наше середовище (т.зв. географічний детермінізм), але на відміну від його винахідників, котрі у географії шукали якісь пси-

хологічні особливості народів (типу того, що спека провокує лінощі, а холод – працелюбність), Даймонд знайшов більш об'єктивні фактори, існування яких та їх вплив на суспільство він планомірно доводить у книзі.

Перше, на що він звернув увагу, – це наявність ендемічних зернових й інших сільгоспкультур, які можна було вживати у їжу, а також тварин, придатних для одомашнення, в різних місцевостях на планеті. Саме ці речі стали вихідними точками для зародження цивілізацій. Дж. Даймонд цілком аргументовано доводить, що відповідних місць на Землі було не так вже і багато і вони дивним чином співпали із осередками первісних цивілізацій. Окрім того він також звернув увагу на протяжність континентів. На його думку, витягнутість континентів уздовж паралелей більше сприяє обміну досвідом у засвоєнні культур, оскільки це формує однакові географічні умови, а значить полегшує просту передачу вже одомашнених тварин та рослин (та знань) з ендемічних регіонів

в інші, тоді як витягнутість континентів уздовж меридіанів не дозволяє цього зробити і вимагає відкривати все самотужки, що суттєво гальмує процес цивілізаційного розвитку.

Так само і географічні перешкоди можуть, з одного боку, гальмувати передачу технологій, а з іншого – слугувати захисним бар'єром. Таким чином, люди, що замешкують більш сприятливі ре-

Ювал Ной Харарі. Людина розумна: історія людства від минулого до майбутнього / пер. з англ. Я. Лебеденка. – Х.: КСД, 2016. – 543 с. – ISBN: 978-617-12-1531-3.

гіони, отримують фору в цивілізаційному розвитку, а сама цивілізація розвивається нерівномірно.

Отже, ідея Даймонда стара за своєю формою, але нова за своєю сутністю. За його концепцією самі люди невинні у цивілізаційному поступі чи відставанні (як гадали раніше). Їх природа однакова, а відрізняються лише обставини, викликані середовищем їх проживання.

ГОТУЄТЬСЯ ПЕРЕВИДАННЯ!

(видавництво «КМ-books») 2018 р.

У новому
перекладі
назву ви-
правлено
на ближ-
чу до
оригіна-
лу (Guns,
germs and
steel)

ЛАУРЕАТ ПУЛІТЦЕРІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

ЗБРОЯ, МІКРОБИ і СТАЛЬ

Витоки НЕРІВНОСТЕЙ між НАРОДАМИ

ДЖАРЕД ДАЙМОНД

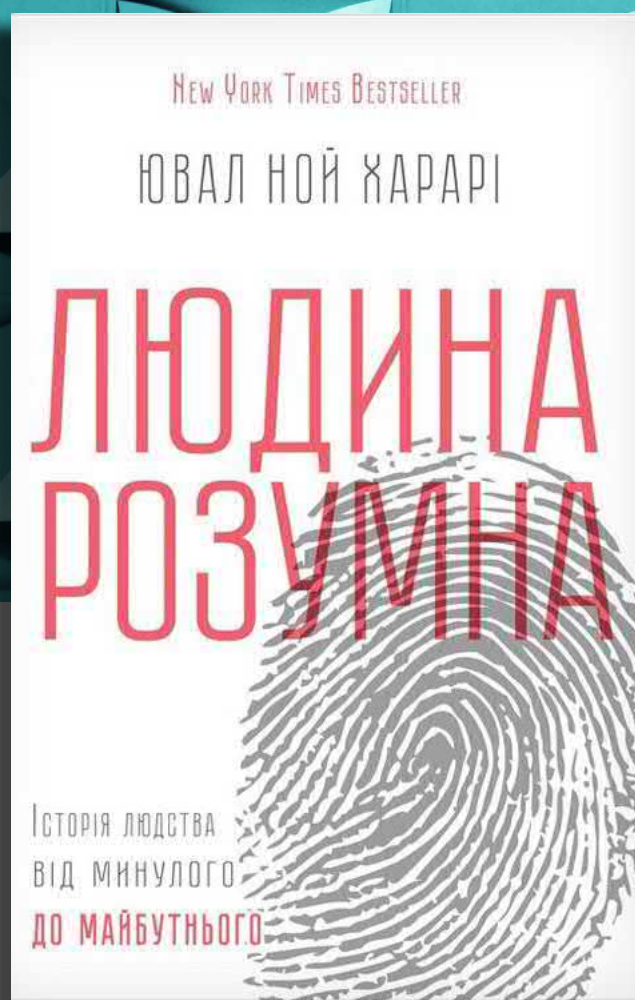
Усіх думок та ідей, які перераховує автор у книзі, просто не переповісти (звісно, чимало із них запозичено в інших авторів). Проте, мабуть, найголовніша думка, яку він пропонує, якраз

кардинально відрізняється від тієї, що наводить Даймонд, хоча насправді протиріччя між ними аж ніяк немає. Харарі каже про мислення і думки, які саме і роблять людину людиною, спонукають прогрес та розвиток цивілізацій. Ресурси – це добре, але саме мізки є тією силою, яка здатна перетворити їх на щось інше і поставити на благо людині.

Харарі аж ніяк не ідеалізує прогрес і суспільний розвиток. Він каже про те, що люди розвиваються через скрутні обставини (концепція економістки Бозеруп. Хоча Харарі на неї і не посилається, відчувається її вплив – за своєю сутністю людина є лінивою, і тільки скрута спонукає нас інтенсифікувати працю, щоби вижити), а інтенсифікація праці та зміни, які відбуваються внаслідок такого розвитку, хоча і дозволяють вижити більшій частині людей, усе ж не роблять їхнє життя простішим чи більш щасливим. Скоріше навпаки. Тим не менш, від цього нікуди подітися.

Харарі звертає увагу на те, що сьогодні ми живемо у віртуальному світі, і віртуальним він став задовго до винайдення комп'ютерних технологій. Одними із перших зразків «віртуалу» стало поняття юридичних осіб, які вже зараз справляють реальний вплив на реальний світ, хоча існують виключно в нашій уяві.

Він застерігає людей не думати, що вони завжди залишатимуться єдиними істотами, яким доступний світ інтелектуального розвитку, і каже про те, що сьогодні саме розум формує реальність, а не навпаки, як було раніше.

«реплікатор», яка була здатна відтворювати саму себе. З цього і почалася історія генів. Для того, аби покращити шанси на власне виживання, молекули-реплікатори поступово «конструювали» навколо себе «надбудову» – наші тіла. Таким чи-

ном, каже Річард Докінз, усі ми є «машинами для виживання генів», або, якщо вам завгодно, такими собі гігантськими людиноподібними роботами, всередині яких сидять і керують гени. Більше того, у книзі (хоча й гіпотетично) висловлюється припущення про те, що якби молекули-реплікатори раптом би виявили для себе кращий спосіб для продовження свого існування, ми могли би стати їм непотрібними, а значить і припинити своє існування (справді моторошний сценарій апокаліпсису). У книзі також звучать цікаві думки про те, що навіть батьківська турбота про своїх дітей, готовність пожертвувати собою заради них, насправді є «егоїстичною» генною програмою, спрямованою на

збереження власних генів у майбутніх поколіннях. Доволі несподіваною є також думка про те, що в світі інформації еквівалентом гена є мем (до речі, саме Р. Докінз є автором цього терміну), а у присвяченому їм розділі розповідається про еволюціонування мемів, їх реплікацію та механізми мутації. Доволі промовистими є також результати моделювання виживання представників носіїв певних стратегій поведінки, спрямованих на співпрацю або зраду та інші деталі, що можуть допомогти вам сконструювати власний світ.

Річард Докінз. Егоїстичний ген / пер. з англ. Я. Лебеденка. – Х.: КСД, 2017. – 544 с. – ISBN: 978-617-12-2523-7.

Хоча книга пана Докінза була написана ще у 1976 р., вона і досі не втратила своєї актуальності. Найбільше вражають кілька думок автора. По-перше, – це погляд на людину чи будь який інший організм на нашій планеті з точки зору генів. За словами автора, колись із первісного бульйону, що існував на Землі, вперше постала молекула

збереження власних генів у майбутніх поколіннях. Доволі несподіваною є також думка про те, що в світі інформації еквівалентом гена є мем (до речі, саме Р. Докінз є автором цього терміну), а у присвяченому їм розділі розповідається про еволюціонування мемів, їх реплікацію та механізми мутації. Доволі промовистими є також результати моделювання виживання представників носіїв певних стратегій поведінки, спрямованих на співпрацю або зраду та інші деталі, що можуть допомогти вам сконструювати власний світ.

NEW YORK TIMES BESTSELLER

ДЖЕРРІ КОЙН

ЧОМУ ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВДИВА

жає, що ми створені Богом, а еволюції не існувало) і переконати у правильності еволюціоністських теорій тих, хто вагається (а таких у США за даними Койна чимало). Це накладає певні обмеження на книгу, бо вона фактично є різновидом полемічної літератури. Не будемо загострювати увагу на аргументах, які доводять правильність еволюційної теорії (гадаю, що фантасти в принципі люди заточені на науковий спосіб мислення), зауважимо лишень, що книга містить чимало цікавих і свіжих фактів щодо еволюційної теорії і може бути цінною саме цим. Утім, хочеться звернути увагу на кілька моментів, які можуть видатися цікавими саме для побудови фантастичних припущень.

Зокрема, Джеррі Койн зазначає, що еволюція використовує тільки те, що вже є, трансформуючи його, і не створює чогось нового. Приміром, у нас мається дуже кепсько розташований гортанний нерв, який був потрібен риbam аби дихати зябрами. Чому це цікаво? Бо це правило демонструє, що в природі, наприклад, не може існувати грифона чи кентавра, бо в них по шість кінцівок, коли має бути тільки чотири, які можуть трансформуватися. Якби подібна істота й існувала, вона мала б пройти зовсім інший еволюційний шлях, а отже

Джеррі Койн. Чому еволюція правдива / пер. з англ. Т. Цимбал. – К.: Наш формат, 2015. – 288 с. – ISBN: 978-617-7279-17-3.

Слід мати на увазі, для чого написана ця книга, а написана вона, перш за все, для того, аби спростувати постулати креаціоністів (тих, хто вва-

кардинально відрізнитися від земної фауни.

Наступний важливий момент, який міститься у книзі, полягає в тому, що еволюційні зміни відбуваються не тільки внаслідок еволюційного тиску та природного добору (хоча це значно її прискорює), але і внаслідок генетичного дрейфу. При цьому, генетичний дрейф укупі із географічною ізоляцією може спонукати до утворення нових видів (головна риса, яка відрізняє один вид від іншого – це неможливість схрещення). Утім, для цього потрібен дуже тривалий час (зміна багатьох поколінь). У випадку людей, які живуть набагато довше від, приміром, бактерій, час між виходом людей із Африки та глобалізацією світу виявився недостатнім для генетич-

ЧОМУ

ПРА

ЧОМУ

ЗАНЕП

МУ ЕВОЛЮЦІЯ

ВДИВА

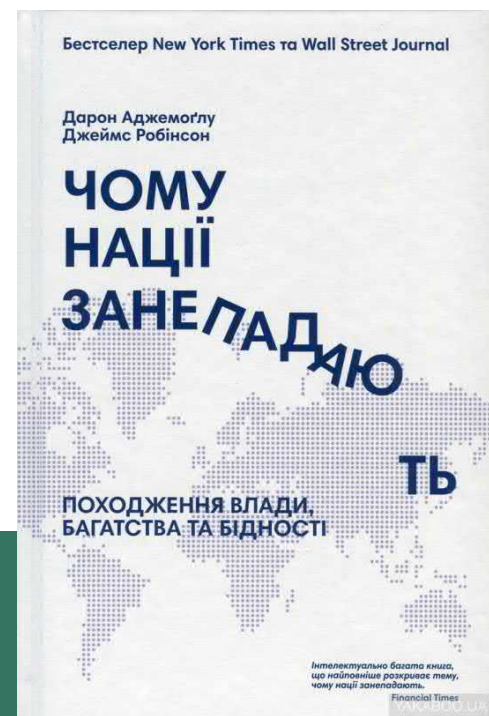
ної дивергенції. Саме тому на основі рас не встигли сформуватися нові види. Утім, якщо припустити, що розвиток цивілізації з якоїсь причини затримався б і, приміром, Великі географічні відкриття відбулися б набагато пізніше, цілком можливо, що на основі рас могли б утворитися різні види, які б не могли мати потомства. Тільки уявіть як би це могло змінити хід історії! Тут також ховаються цікаві перспективи для космічної фантастики з неймовірною ізоляцією між, припустимо, колонізованими планетами.

Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності / пер. з англ. О. Дем'янчук. – К.: Наш формат, 2016. – 440 с. – ISBN: 978-617-7279-33-3

НАЦІЇ

АДАЮТЬ

У книзі «Чому нації занепадають» мається одна провідна ідея – існують різні типи управління державою та економікою. Автори розподіляють їх на дві групи – екстрактивні та інклюзивні. Інакше кажучи – це інституційний підхід до економіки, тобто уявлення про те, що саме інституції (державні, судові, патентні тощо) мають найбільший вплив на економіку та процвітання держави. Стале процвітання можливо лише за наявності інклюзивних інститутів, тому що вони передбачають: конкуренцію ідей (якщо хтось не підтримав класну і потенційно вигідну ідею, це може зробити інший, тоді як за екстрактивних інститутів – ні. Саме тому китайці не відкрили Америку, а європейці – так), винагороду винахіднику (а отже в нього є стимули займатися наукою), покарання злодіїв та шахраїв та інші важливі моменти. У той же час нічого подібного немає у країнах з екстрактивними інститутами, бо ці держави спрямовані, перш за все, на викачування грошей з населення для «еліти». Навіть багата країна з екстрактивними інститутами згодом стане бідною, що обов'язково буде призводити до громадського неспокою і так буде відбуватися постійно поки не зміниться система, а не просто керівник. У книзі наводиться багато прикладів на підтвердження цієї думки з історії багатьох країн світу. Отже, якщо ви будете описувати державу з екстрактивними інститутами, навряд чи вона буде попереду всієї планети в плані науки, економіки і навряд чи там довго триватиме суспільний спокій. Майте на увазі, що навіть якщо в таке суспільство прийде «добрий король» невдовзі він стане такою ж сволотою як і його попередник.

Вільям Радимен. Плут, мор і нафта: як людство здобуло контроль над кліматом / пер. зангл. Т. Цимбал. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 272 с. – ISBN: 978-966-521-594-3.

Книга Радимена – це в сутності збірка статей, об'єднаних під однією обкладинкою і пронизаних спільною думкою – людство-таки викликало глобальне потепління, і його наслідки помітні вже сьогодні, проте розпочалося це задовго до індустріальної революції, а з епохи енеоліту, коли люди почали масово вирощувати рослини. З часом вплив людської діяльності на глобальне потепління зростав і став надзвичайно високим за останні кількасот років. Тим не менше, Радимен не з тих, хто кричить про неминучу катастрофу і не є прихильником ідеї, що найближче майбутнє для нас буде якимось схожим на пост апокаліптичний фільм «Водний світ».

На початку книги він ретельно показує, що зумовлює клімат і кліматичні зміни. Зокрема, звертає увагу на циклічність похолодань і потеплінь та зауважує, що головними рушійними силами для настання льодовикових періодів та потеплінь були не зміни в атмосфері Землі, а орбітальні особливості. Зокрема, було доведено, що кут нахилу Землі (який зазвичай становить $23,5^\circ$) змінюється бід впливом гравітації великих планет, таких як Юпітер, що спричиняє коливання між $22,2^\circ$ та $24,5^\circ$. Окрім того, навколосонячна орбіта Землі також має не ідеально круглу форму, а так би мовити «пульсує»

від вузького овалу до круга. Ще одна орбітальна особливість пов'язана із тим, що Земля трохи хитається з боку в бік, наче дзига. Через усі ці та інші обставини змінюється кількість сонячної радіації, яку отримує планета.

Автор називає кілька циклів потеплінь у похолодань (як хвилі Кондратьєва в економіці) – це 100 тис. років, 41 тисяча років та 22 тисячі років. Окрім цього існують і відносно невеликі флуктуації у кілька сотень років.

Використовуючи астрономічні дані та гео-

логічні дані, а також математичні моделі, дослідник каже, що ми мали б почати входити у новий льодовиковий період, при чому, його ознаки вже сьогодні мали б почати проявлятися в північних регіонах планети, проте цього не сталося. Новий льодовиковий період затримується, а може й відкладається, тобто ми не отримуємо тих страшних результатів глобального потепління, якими нас страшають, іще впродовж кількох тисяч років, бо потепління буде компенсуватися похолоданням, спричиненим орбітальними особливостями, проте згодом (він про це не каже, але можна здогадатися), якщо нічого не зміниться, людство в повній мірі відчує що таке реальна спека.

Що це дає, здогадатися не важко. По-перше, ми маємо прогнозні дані щодо клімату на майбутнє для розробки футурологічних сценаріїв. По-друге, з книги можна дізнатися яким був клімат на певних історичних етапах. По-третє, знаючи якими основними факторами визначається клімат, можна змодельювати кліматичні умови вигаданих (або й не вигаданих) планет.

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГУ

Звісно, що наведені тут екстракти книг є певними спрощеннями і багато чого залишають «за бортом», тож цілком можливо, що читаючи книги самостійно, ви знайдете у них багато інших цікавих зачіпок.

Текст: Ія Новицька
Фото: Святослав Чирук

«Якби тологія» альтернативи

Жанр альтернативної історії допомагає подивитися на минуле під іншим кутом, розглядаючи не тільки що сталося, а й те, що могло бути. Популярність «альтернативки» збільшується у кризові для країни періоди. Принаймні так вважає автор першого наук-попу з альтернативної історії України Дмитро Шурхало. Його книга витримала вже три перевидання із доповненнями, що свідчить про затребуваність теми. Та й сам автор на зустрічі з читачами багато говорив не стільки про свій твір, скільки про розвиток жанру та правила написання альтернативної історії, яких має дотримуватися хороший письменник-фантаст.

Засновником жанру альтернативної історії вважається Тит Лівій, який ще у I ст. написав трактат, присвячений Олександру Македонському. Лівій спробував уявити, а щоби було, якби Македонський не помер молодим, а вибудував імперію. Подібний сценарій описав й англійський науковець Арнольд Дж. Тойнбі. Загалом, жанр альтернативної історії базується на припущенні «що було б, якби якась подія в минулому пішла інакше». Слідуючи цій логіці, можна

писати не тільки фантастику, а й серйозно вивчати історію, бо кожного разу настає тільки один із її багатьох варіантів, і цьому є причини. Для розуміння того, чому історія склалася саме так, які були варіанти та чому вони не зіграли, Дмитро Шурхало радить звернутися до поняття «точки біфуркації».

Для наочності уявімо поїзд, що їде по прямій, але дорогою зустрічаються розвилки, де він може повернути на ту чи іншу колію, суттєво змінивши траек-

торію руху. У житті кожної людини також є «розвилки», що сильно впливають на подальшу долю, наприклад, вибір професії, супутника життя тощо. Такі «переламні» моменти і є «точками біфуркації». Проте, не кожен вибір доленосний. Щоби правильно виділити життєві та історичні «розвилки» треба врахувати навколишні обставини. Якщо «система» розбалансована, навіть мінімальне втручання може привести до серйозних наслідків, якщо ж «система» ста-

» – українська вва історія

більша, то суттєве втручання не зможе сильно її змінити. Тому «точки біфуркації», або ж альтернативного розвитку подій, виділяються багатьма письменниками у часи хаосу, непорозуміння, війн. І більшість творів у жанрі альтернативної історії, як художніх, так і науково-популярних, присвячені як раз воєнним конфліктам.

Проте, не всі «точки біфуркації» бувають прогнозованими, іноді ключова подія настає зовсім раптово, а її вплив важ-

ко переоцінити. Для розуміння впливу випадковості у альтернативній історії Дмитро Шурхало радить почитати книгу «Чорний лебідь» Нассіма Талеба. Назва відображає її зміст: до відкриття чорних лебедів вважалося, що всі лебеді – білі, але тепер інформація про існування чорних шипунів не викликає ні в кого здивування. Так само і з історією: є події, настання яких вважалося малоймовірним чи випадковим, але зараз, постфактум, їхня невідворотність виглядає цілком

логічною. Такими схемами автор «Чорного лебедя» пояснює, наприклад, великі терористичні атаки чи винайдення Інтернету. Але при використанні фактору випадковості для побудови альтернативної історії треба бути обережним, і не «натягувати» на людей минулого сучасні погляди та систему цінностей, бо проводячи паралелі історичних реалій із сьогоденням, можна схибити у причинно-наслідкових зв'язках.

Вивчення випадковостей та урахування дрібниць можуть

стати ключем для побудови альтернативної історії. Дмитро Шурхало, зокрема, навів книгу під редакцією Петера Цураса (Peter Tsouras) «Схід перемоги: альтернативна історія перемоги Японії у Тихоокеанській війні», в якій автор аналізує причини поразки Японії і доходить висновку, що то був

несприятливий збіг обставин. Японські літаки приземлилися для переозброєння, але через густий туман до них підлетіла американська авіація і завдала удару. Момент, коли ворожі літаки були фактично беззахисні, обрався випадково, якби удар наносився трохи пізніше, японці встигли б злетіти і дати бій. Але склалося так, що вони втратили багато літаків, а через це – і перевагу у війні. Тому на альтернативний розвиток подій можуть впливати такі дрібниці, як погода. Дмитро згадує події Євромайдану, коли активісти підпалили шини, а вітер ніс дим на загони беркуту. Якщо б напрям вітру раптово змінився, вже мітингувальникам було б непереливки.

Щоби зрозуміти масштабність причинно-наслідкових зв'язків, письменник порадив

почитати книгу Зеноноса Норкуса «Непроголошена імперія: Велике Князівство Литовське». У цій монографії розповідається, що Литва мала всі можливості стати імперією, більш того,

про майбутнє США, що програвло у Другій Світовій.

Отже, першою науково-популярною роботою з альтернативної історії України є книга «Українська якбитологія». Її ав-

тор не історик, а журналіст, що давно цікавиться проблемою, але, не знайшовши нічого

«Історія вагітна кількома варіантами, треба зважати на те, чого не сталося але могло статися».

Дмитро Шурхало

вона мала ознаки імперії, але через ряд причин відмовилася від цього статусу, який міг би перекроїти сучасну карту світу. Хоча книга й грається з елементом «а що, якби...», її автор не розписує альтернативну історію після «точок біфуркації», а зупиняється на аналізі того, чому так не сталося. Дмитро Шурхало радив також книги Кеннета Максі (Kenneth Macksey) «Вторгнення», присвячену альтернативним планам Гітлера на Великобританію, та Філіпа Діка «Людина у високому замку» -

про вітчизняні реалії, вирішив написати про них сам. Для написання «достовірної» альтернативки Дмитро Шурхало радить

Дмитро Шурхало – журналіст, що цікавиться політикою та історією, і є автором кількох науково-популярних книжок. Зокрема, він написав «Українську якбитологію» - першу в нашій країні не художню, а дослідницьку книгу з альтернативної історії. У цьому наук-попі автор переповідає сторію країни з акцентом на тих моментах, де все могло скластися інакше.

використовувати 2 правила.

1. Перше має назву «правило найменшого втручання». Його суть полягає в тому, що треба втручатися тільки у достовірні моменти і не приписувати історичним постатям думок і намірів, яких у них не могло бути. У якості прикладу письменник наводить твір Василя Аксьонова «Острів Крим», в якому автор від самого початку припустив, що Крим – не півострів, а окремий острів, і розвивав ідею його боротьби з радянською вла-

дою. На думку Дмитра Шурхала, виходити за рамки географічних реалій в альтернативній історії не варто, тому твір Аксьонова порушує жанрові канони.

2. «Правило контрафакту другого порядку» полягає в тому, що фантаст, змінюючи одну подію, має спрогнозувати, як це відобразиться на безлічі другорядних неочевидних подій. Як приклад наводився один із творів Рея Бредбері, де люди мандрували у часи динозаврів, але один із шукачів при-

год ненавмисно розчавив метелика, і ця подія дуже суттєво змінила майбутнє.

Загалом, робота Дмитра Шурхала представляє собою хрестоматійний переказ історії України від хрещення Русі до наших днів, приправлений цитатами діячів тих часів та розписуванням «точок біфуркації», від яких історія могла піти зовсім іншим шляхом. Нове видання автор доповнив п'ятьма розділами, що оповідають про Кримську війну 19 ст., перемовини із Нестором

Махном, Майдан, анексію Криму та події на Донбасі.

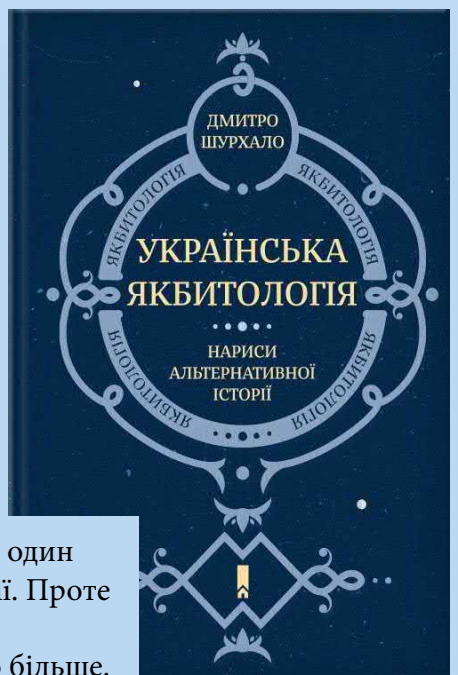
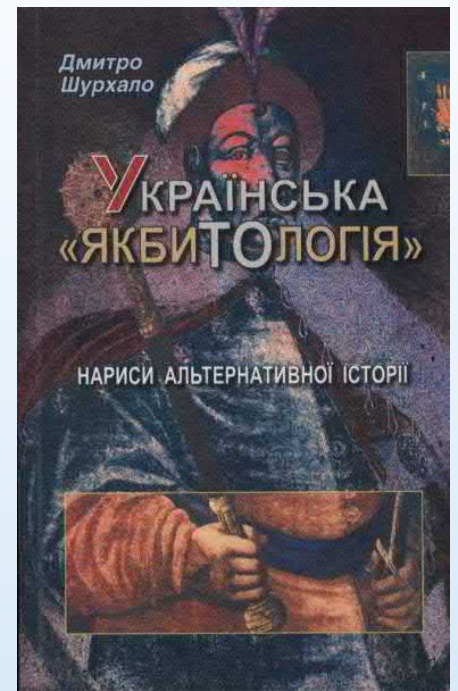
Слід сказати, що альтернативна історія – це не тільки наук-поп. У цьому жанрі дуже багато й художньої літератури (в Україні її кількість особливо зросла в останні роки, що можна пов'язати зі сторічним ювілеєм Визвольних Змагань, огорнутих шармом стім-панку, відродженням Гетьманату періодом життя дуже яскравих постатей, зокрема, Михайла Грушевського, Симона Петлюри,

Нестора Махна та ін.). Знаючи реальні події, фантасти мають спокусу «повернутися у минуле» з сьогодишнім розумом, навичками (а іноді і зі зброєю), щоби переписати історію на свій лад. І мова тут йде не тільки про засилля «потраплянців», а й про оригінальні твори, де Україна всіх перемогла.

У цьому контексті співрозмовник Дмитра Шурхала – Максим Січеславець, автор книги «Східний вал 1985», висловив занепокоєння, що альтернативна історія може скотитися у треш. Згадував письменник, зокрема, романи Василя Кожелянка «Дефіліада в Москві» (як українці разом із армією Гітлера перемогли Росію і влаштували парад у Москві) та «Котигорошко» (про Велику Українську Імперію), твори Олександра Ірванця («Рівне-Ровно» - про місто розділене країнами з різним політичним устроєм та «Харків 1938» - про альтернативну версію визвольних змагань початку ХХ ст.). Підводячи підсумки, Максим Січеславець зазначив, що через загравання з комплексами альтернативка (і не тільки українська) здебільшого сприймається як постмодерна і несерйозна література.

Хоча на практиці – це зовсім не так, адже жанр має великий потенціал у розкритті причин та варіантів розвитку доленосних подій, а також у попередженні небезпек майбутнього. Тому альтернативна історія така магично приваблива як для людей із комплексами, так і для науковців, футурологів та письменників-фантастів.

Станом на зараз в Україні є лише один наук-поп із альтернативної історії. Проте він витримав три перевидання. Художньої альтернативки значно більше.

Ія Новицька

ЧИ МОЖУТЬ ЛЮДИ ПОМІНЯТИСЯ ТІЛАМИ, І ЯКІ НАСЛІДКИ ЦЕ МАТИМЕ З НАУКОВОЇ ТОЧКИ ЗОРУ?

У фантастиці дуже часто зустрічається сюжет, коли люди міняються тілами. Це, зазвичай, обігрується з позиції сорому (коли персонажі ніяково заглядають у труси, ходять у туалет), психологічної адаптації (наприклад, говорити про себе в чоловічому роді замість жіночого чи навпаки, носити незвичний одяг, чепуритися, спілкуватися з людьми, котрих раніше не бачив), а також гендерних стереотипів, на які пропонується поглянути під іншим кутом. Нерідко зустрічаються сюжети, коли герой переміщається зі старого немічного тіла у молоду та треновану людину. У таких творах, зазвичай, описуються бійки та перестрілки, де «рефлекси беруть своє», а персонаж легко та епічно проривається крізь усі негаразди. Є й варіанти сюжету, коли свідомість людини переміщається у тіло тварини. Тоді, швидше за все, на читачів чекає комедія ситуацій із багатими внутрішніми монологами.

Проте, пишучі про зміну тіл, фантасти часто опускають фізіологічну сторону переміщення, чого робити таки не варто, адже особистість у новому тілі чекатимуть інші гормональні процеси, можливо, інший тип нервової системи та навіть функціонування мозку! Тоді «пасажиру» доведеться силою підлаштовувати свій новий «транспорт». І в якому випадку переможе особистість, а в якому – фізіологія – спробуємо пофантазувати.

Але перед цим ще один важливий момент. Що ж таке особистість і де вона утримується. Тисячі років розвитку науки, релігії та філософії, - а людство й досі не може відповісти на це питання. У фантастиці ми часто читали та бачили в кіно чудернацькі шоломи з дротами, що надягали на голови двом людям, і під супровід блискавок відбувалося таємниче переміщення, або частинку світла, що вилітала з рота однієї людини до іншої. Отут ми маємо справу з теорією, що особистість дорівнює душі. Проте сучасна нейропсихологія вважає, що особистість таки утримується в мозку, зокрема, у корі великих півкуль. А якщо ще точніше – у лобних долях, які відповідають за «вищі психічні функції» - довільні опосередковані процеси, що розвиваються завдяки тому, що дитина зростає у суспільстві. Суди ж можна додати мовленнєві здібності (зони Брока та Верніке у скроневій та лобній долі лівої півкулі), регуляцію емоцій (лімбічна система), інтелект, пам'ять, уяву, а також безліч усього, що не влізло та було витиснене у підсвідомість. Ну, і, звичайно, окрім мозку на особистість суттєво впливають спадковість та вроджені властивості нервової системи, як-то сила, урівноваженість, рухливість (за теорією

Павлова), чи-то екстраверсія, нейротизм, психотизм (за теорією Айзенка), чи рівень тривожності (за Грейєм). Тут треба сказати, що у психології теорій про те, які властивості нервової системи вроджені, й як сильно вони впливають на особистість, ну дуже багато.

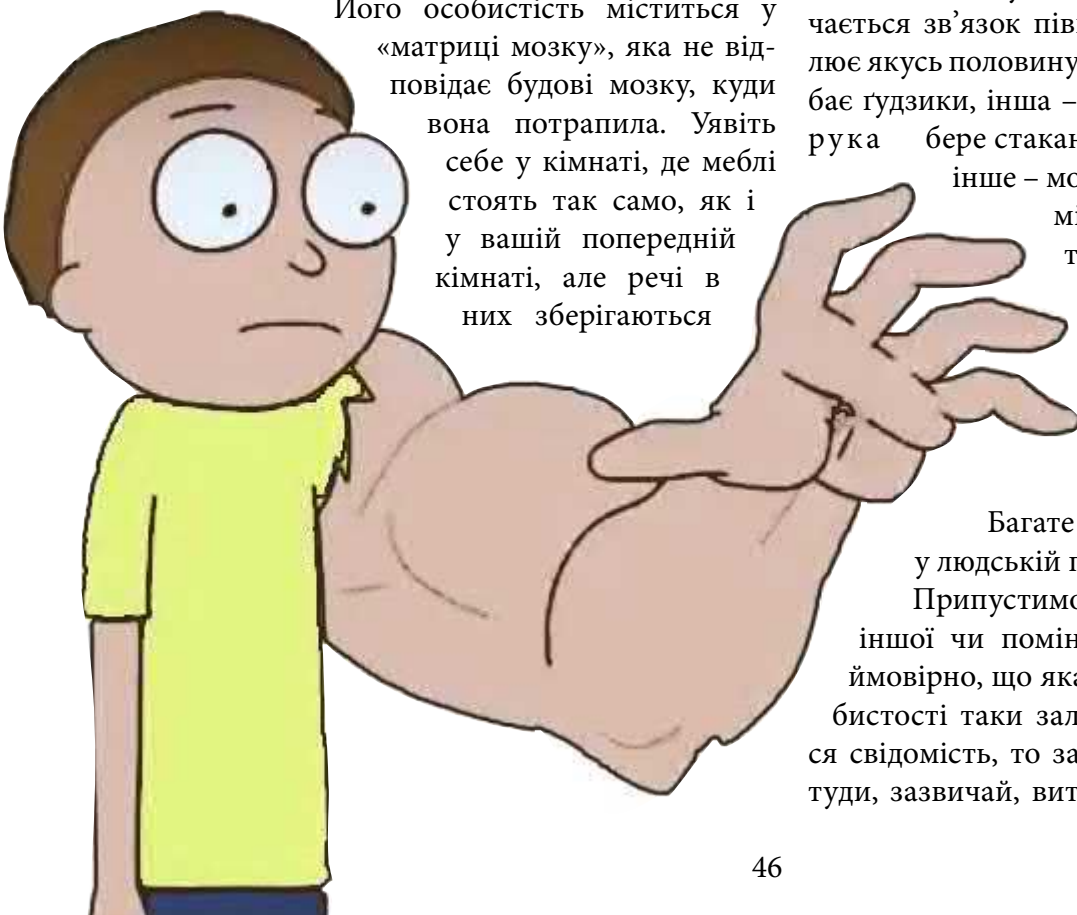
Отже, трошки спрощуючи, можна сказати, що особистість, яку можна скопіювати чи перемістити, – це такий собі «зліпок» активності мозку (зокрема, електричної, хімічної), в якому міститься інформація про людину (спогади, страхи, навички, набуті знання тощо), а також про її психічні функції (відчуття, сприйняття, пам'ять, увагу, мислення, уяву тощо). Велика кількість параметрів помножена на індивідуальний досвід робить людину неповторною та унікальною. А тепер спробуємо уявити, що все це опиняється у чужому тілі.

Найпростіший варіант із фантастики – це нове тіло, що вирощене за допомогою технологій. Якщо будова мозку та тіла максимально наближена до оригіналу, проблем має бути мінімум. Хіба що з рефlekсами та тонусом м'язів. Згадаємо «Аватара» Джеймса Кемерона, де тіло синього тубільця підтримували у пробірці за допомогою пропріо-

рецептивних стимуляторів (пропріорецептори – як раз відповідають за тонус), тому нове тіло могло досить швидко стати на ноги та бігати. Основна проблема, яка може бути у такому сценарії, – відсутність деяких вроджених рефлексів та автоматизмів. Для людини вони були еволюційним механізмом виживання, коли тіло реагувало раніше за мозок. Наприклад, побачивши загрозу – відсахнутися, чи відбігти, а потім вже замислитися, на скільки це варто робити. Чи буде такий механізм у тілі, яке зроблене «з чистого листа»? Може так, а може й ні, – залежить від фантазії фантастів.

А тепер уявімо, що особистість переміщається у тіло іншої людини, і ця людина... шульга. Здавалося б зовнішньо тільки пише лівою рукою, замість правої, але проблем може бути багато, адже тут ми маємо справу з мозковою асиметрією. Традиційно у праворуких ліва півкуля мозку контролює праву частину тіла, а права – ліву. За дуже розповсюдженим міфом у шульги – дзеркально навпаки, але насправді все цікавіше. Дослідження показують, що у шульги ділянки мозку, котрі відповідають за певні функції, можуть розташовуватися майже будь-де: як у правші, дзеркально, у інших зонах кори, та навіть розподілятися між півкулями! Мозок – штука досить пластична, тому це не приносить видимого клопоту власнику. Науці відомі випадки, коли навіть після видалення однієї з півкуль, інша частково брала на себе її функції, і людина зберігала себе. Але повернімося до шульги, у тіло якого потрапив правша.

Його особистість міститься у «матриці мозку», яка не відповідає будові мозку, куди вона потрапила. Уявіть себе у кімнаті, де меблі стоять так само, як і у вашій попередній кімнаті, але речі в них зберігаються

зовсім не там. Скажімо, вам потрібні рушники, ви звично йдете до шафи, але їх там немає, вони лежать у антресолі. Так само буде почуватися й переміщена особистість – свідомість відправлтиме запит на реакцію за звичною адресою, але промахуватиметься, бо треба звертатися до інших ділянок. З фантастичної точки зору можна припустити, що поведінка правші у тілі шульги скидатиметься на відомий у медицині «синдром розщепленого мозку» в наслідок комісуротомії. Комісуротомію проводять для лікування епілепсії – перерізають комісури – «лапки» мозолистого тіла, яке з'єднує півкулі між собою. Коли втрачається зв'язок півкуль, людина погано контролює якусь половину тіла, скажімо: одна рука застібає гудзики, інша – моментально розстібає, одна рука бере стакан, інша ставить, одне вухо чує, інше – може не чути тощо. Через кілька місяців мозок відновлює контроль над усім тілом. Але для фантастичного оповідання цей сюжет може бути цікавим – коли одна половина тіла іноді живе окремим життям, роблячи на зло хазяїну.

Багате поле для фантастів приховане у людській підсвідомості.

Припустимо, людина переселилася в тіло іншої чи помінялася з нею тілами. Цілком ймовірно, що якась частинка попередньої особистості таки залишилася. Якщо перемістилася свідомість, то залишилося щось несвідоме. А туди, зазвичай, витісняється все огидне, бридке,

табуйоване. Й коли ослаблюється свідомий контроль (через сон, чи через те, що нова особистість у тілі не дуже освоїлася), все це виривається назовні. Непогана ідея для горору? Припустимо, у людини можуть з'явитися страхи, чи фобії, яких раніше не було, нічні жахиття чи дисоціативний розлад особистості (таке собі роздвоєння з провалами у пам'яті), панічні атаки тощо.

В такому сюжеті може вийти не тільки горор, але й детектив, якщо ці прориви підсвідомості на щось вказуватимуть.

У літературі часто спекулюється тема «м'язової пам'яті», коли у незнайомому тілі раптово відкриваються рефлексивні «рембо» або віртуозного піаніста. Але «м'язова пам'ять» - це палка о двох кінцях, і свого персонажа від минулого власника тіла можна нагородити не тільки чимось хорошим, але й дратівливим. Наприклад, компульсією – нав'язливою руховою активністю. Вона може проявлятися у частому митті рук, постійному жуванні їжі, стуканні пальцями по столу тощо, при чому це дратуватиме самого персонажа, але нічого зі своєю новою звичкою він зробити не зможе – м'язова пам'ять сильна і не завжди корисна.

Будь-яке тіло має свою особливу фізіологію, і навіть, якщо в мозку міняється «керівник», її вплив на вже сформоване тіло перебороти дуже складно. За даними досліджень деякі риси особистості можна відносно достовірно визначити навіть за фотографією обличчя (наприклад, екстраверсію-інтроверсію, тобто спрямованість на зовні чи у свій внутрішній світ). Чи зміниться щось у обличчі замкненого інтроверта, коли у його тіло потрапить говіркий екстраверт? Міміка – безперечно, і це видаватиме іншу людину, а ось загальні риси обличчя – ні, тому зі сторони матимемо дисонанс, коли людина поводитиметься не так, як від неї очікуватимуть. Показники сили чи слабкості нервової системи також вважаються вродженими, і впливають на функціонування тіла. Тому коли, скажімо, холерик потрапить у тіло мелан-

холіка він, скоріше за все, відчуватиме слабкість (астенію), швидко втомлюватиметься і не зможе з цим нічого вдіяти, бо тіло звикало швидко втомлюватися роками й інша особистість не здатна це подолати силою волі.

Якщо говорити про інтелект, то звичайна людина у тілі генія не стане автоматично генієм, але чи зможе людина з особливими потребами, якщо її перемістити у тіло зі здоровим мозком, стати повноцінною? Психологія скаже, що ні, хіба що це буде дуже маленька дитина, років до 6. Справа в тому, що у розвитку дитини є «сенситивні періоди» - коли вона найбільше готова навчатися певним видам знань. Якщо період пройшов, а дитина не навчалася – цього вже не компенсувати. Наприклад, підлітків-мауглі, яких іноді знаходили в лісах чи-то у горе-батьків, не можна було навчити говорити складними реченнями. Ось малюкам-мауглі у цьому сенсі щастило трохи більше. Те ж саме стосується переміщення людей з ураженнями мозку, що призвели до розпаду особистості (наприклад, в наслідок алкоголізму). Якщо особистість розпадається, то навіть новий здоровий мозок навряд чи її врятує. Хоча, у фантастиці уся-

ке буває, на те вона й фантастика.

Переміщення в тіло тієї самої статі – значно зручніше та простіше для психологічної адаптації, ніж переміщення в людину протилежної статі. Чоловіки та жінки мають до-

статньо відмінностей, щоби, опинившись у чужому тілі, начудити сповна. Отже, уявімо таку ситуацію: страх, здивування і... переповнення чужими гормонами, що впливають на поведінку. У чоловіків «мужність» залежить від тестостерону, у жінок «жі-

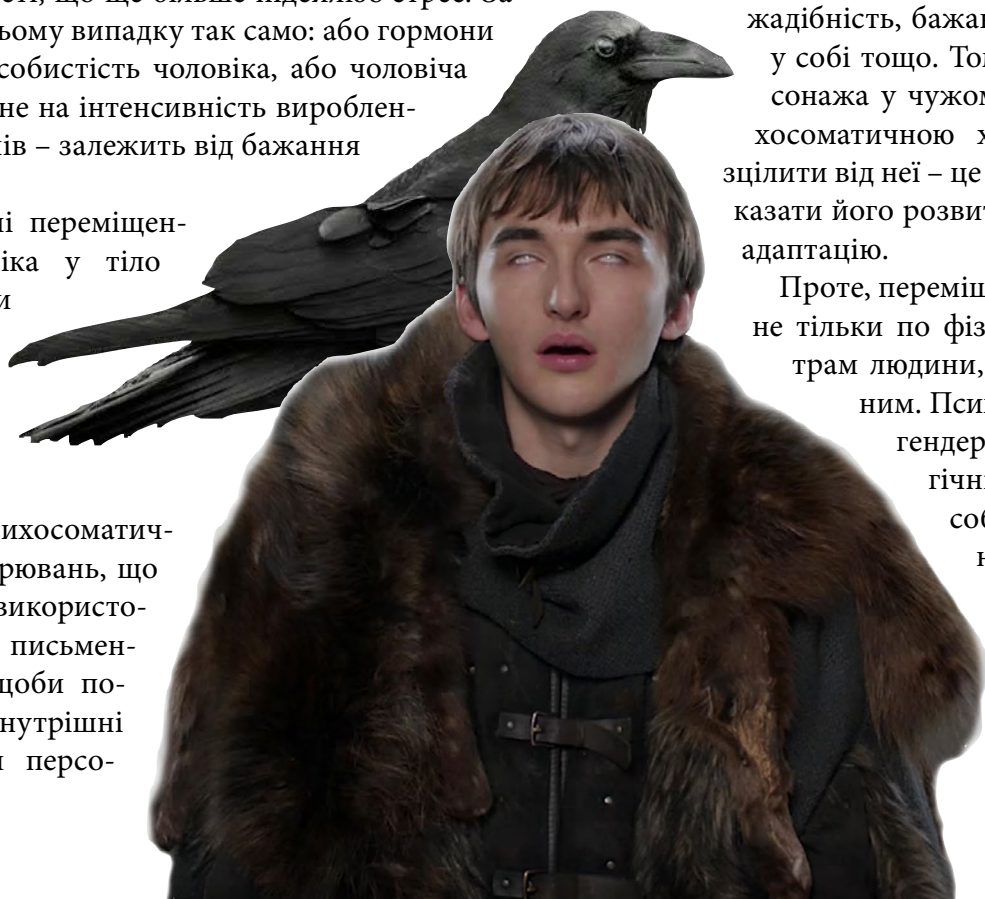
ночність» - від естрогену. З позиції фантастики ми маємо два варіанти розвитку. Для прикладу візьмемо ситуацію: жінка застрягла у чоловічому тілі: отже або жіноча особистість вплине на функціонування мозку і зменшить вироблення тестостерону, або тестостерон у тілі «зламає» жіночі риси особистості. У першому випадку маємо ситуацію, що дуже часто зображується у фантастиці: «чоловік» із жінкою всередині стане плаксивим, емоційним, боязким, жеманим, чуйним тощо. Але підемо ще далі: тілу катастрофічно не вистачатиме тестостерону, можливо, навіть жіноча сутність зможе налагодити вироблення естрогену, у такому випадку результат у довготривалій перспективі буде схожий на дію гормональної терапії: збільшиться маса тіла, почнуть рости груди, голос стане писклявий тощо. Якщо ж жінка у чоловічому тілі не зможе контролювати гормони, вони швидко опанують її поведінку: жінка стане агресивнішою, рішучішою тощо, тобто особистість суттєво зміниться після переміщення. Тепер розглянемо ту саму ситуацію, тільки коли чоловік у жіночому тілі. Для особистості – це приголомшливий стрес, на який реагуватиме тіло, а дуже поширена реакція жіночого тіла на стрес – це аменорея – відсутність місячних кілька циклів. З психологічної літератури відомо, що жінки у критичних ситуаціях, наприклад, у концтаборах чи у тюрмах, могли місяцями не мати менструацій. Переносимо цю інформацію у фантастику – і от вже маємо ситуацію, коли чоловік у жіночому тілі лякається вагітності, що ще більше підсилює стрес. Загалом, у цьому випадку так само: або гормони змінять особистість чоловіка, або чоловіча сутність вплине на інтенсивність вироблення гормонів – залежить від бажання фантаста.

Описані переміщення чоловіка у тіло жінки чи навпаки відкривають ціле поле для опису психосоматичних захворювань, що можуть використовуватися письменниками, щоби показати внутрішні конфлікти персо-

нажів. Загалом, психосоматика має символічні трактування, але з десятків хвороб містять під собою конкретні причини, про що описується у літературі з клінічної психології. Наприклад, хвороби горла і голосу – неможливість вимовити все, що людина хоче, підвищений тиск – незадоволення від того, що людину недооцінюють, проблема зі шкірою, висипання – страх контакту, бажання здатися страшком, якого люди уникають, діарея – бажання догодити у вигляді «інфантильної форми подарунка», запор – навпаки – жадібність, бажання утримувати все у собі тощо. Тому нагородити персонажа у чужому тілі якоюсь психосоматичною хворобою, а потім зцілити від неї – це хороший спосіб показати його розвиток та психологічну адаптацію.

Проте, переміщення може вдарити не тільки по фізіологічним параметрам людини, а й по психологічним. Психологічна стать, або гендер, не дорівнює біологічній. Гендер – це така собі шкала, де на одному полюсі знаходяться всі жіночі якості (краса, сором'язливість, ніжність тощо), на іншому – всі чоловічі (смі-

ливість, агресивність, наполегливість тощо), а особистість тяжіє до якогось із них. У кожної людини є як жіночі, так і чоловічі якості, котрі у купі з генетикою та вихованням забезпечують успіх в одних видах діяльності та труднощі – в інших. Ще у 70-их рр. психологи Маккобі та Джеклін визначили чотири «класичні» сфери гендерних відмінностей: просторова орієнтація, математичні здібності, агресивність та комунікативні навички. У перших трьох перевага за чоловіками, в четвертій успішніші жінки. А тепер уявімо, що жінка потрапила у тіло чоловіка: чи буде вона краще орієнтуватися у просторі? Чи зможе відкрити у собі математичний потенціал? Питання неоднозначне, але, скоріше за все, так. Це можна порівняти з ситуацією, коли людина прокинулася і раптом зрозуміла, що може читати на незнайомій мові. Приблизно так у жіночій свідомості відстань та ландшафт складатимуться у чітку і зрозумілу карту, яку вона зможе повертати подумки, а не буквально. Що ж до математичних здібностей, то миттєво вони не покращаться, але навчання може даватися легше. На агресивність та комунікацію, швидше за все, більше впливу матимуть гормони та біологія, про які йшла мова раніше. А ось чи «потупішає» чоловік у жіночому тілі? За орієнтацією у просторі, можливо, так (і це можна обіграти фантастам, описуючи ситуації, як персонаж заблукав, і будучи «справжнім стереотипним чоловіком», соромиться спитати дорогу). А ось за математичними здібностями регресу не буде, бо набуті знання нікуди не подінуться, лише навчатися новим стане складніше.

Менш популярним у серйозній літературі, але часто вживаним у комедіях та трешах, є сюжет із потраплянням у тіло тварини: кота, собаки, бджоли, равлика, динозавра – варіантів безліч. Проте, якщо підійти з позицій науки, таке переміщення неможливе. У тварин більш примітивна будова мозку, не розвинена кора великих півкуль (а у примітивних тварин її взагалі немає). Тож, куди «перепишеться» свідомість? Теоретично, нікуди, бо у мозку носія, як у застарілої моделі комп'ютера, недостатньо вільного місця. Досить вдало у літературі ця ситуація показана у романах Джорджа Мартіна, де варги – люди, що контролюють тварин, після загибелі можуть переміститися у їхнє тіло, але ненадовго. Свідомість якийсь час тримається цілісно, але, зрештою, розпадається, залишаючи місце тільки розуму тварини. Проте навіть тут можливість виживання у тілі тварини письменник пояснює магією. Загалом, можна виділити одне правило: для збереження особистості

можливе переміщення у істоту з таким самим мозком, або з більш розвиненим, у примітивних істотах людська свідомість деградує, або зникає. Якщо говорити про фантастичну літературу, то це ж правило діє для описання переміщення у тіло прибульця, міфічної істоти тощо. Знову згадаємо «Аватара» Джеймса Кемерона, де є начебто примітивні племена тубільців, але з сюжету стає відомо, що їх можна навчити іноземній мові, математиці тощо, тобто вони не «тупіші», а не освічені у розумінні землян. Тому переміщення у тіло людини чи істоти з більш примітивної культури цілком можливе без втрат для особистості.

Звичайно, описані правила можна проігнорувати, вигадати пояснення про «магію» чи чарівний збіг, але якщо авторові цікава жорстка НФ, вони можуть стати у нагоді. До того ж роздуми про переселення у інше тіло з позицій психології та фізіології відкривають багато цікавих наукових припущень, які можуть втілитися у фантастичні сюжети. А фантазувати про альтернативну історію людського тіла, спираючись на наукове підґрунтя, – вдвічі цікавіше!

КОНВЕНТИ І

ФЕСТИВАЛІ

Київ Comic Con - 2017

як пройшов та чим запам'ятався

«КомікКон» крокує світом

У 2017 році вже втретє в Києві відбувся фестиваль масової культури «КиївКомікКон». Традиція збирати під одним дахом любителів коміксів, фантастики, відеоігор, настолок та аніме прийшла до України з Америки. Хоча «КомікКони» регулярно проводяться у десятках країн, привертаючи увагу гіків панелями улюблених студій та телешоу, запрошеними кінозірками, письменниками та показом ексклюзивних відеоматеріалів, для нашої країни такий масштаб поки що – нездійсненна мрія. Якщо позаминулорічний фестиваль ще міг похизуватися запрошеною зіркою – популярною білоруською фантасткою Ольгою Громико, то минулого року проект реалізували виключно своїми силами. Проте, вийшло дуже і дуже цікаво. Докладніше читайте у нашій статті.

Організатори дослухались до побажань гостей, і таки спробували уникнути велетенської черги на вході. Каси з продажу квитків відкрилися з самого ранку (тоді як сам фестиваль стартував із полудня), тож люди підходили невеликими групами, отримували браслети і йшли погуляти. Слід відзначити, що ціни на квитки трохи зросли – відвідати фестиваль на один день коштувало 350 грн., на обидва – 400 грн. Не зважаючи на гарне починання, черги уникнути все ж не вдалося. За годину до початку «КомікКону» біля Українського Дому стояло кілька сотень глядачів, хіба що вже з

квитками. Проте, плюс від попереднього продажу квитків таки є – в середину можна було потрапити досить швидко.

В Українському Домі розподіл локацій залишився приблизно таким самим, як минулого разу. На сцені проходили найцікавіші презентації та косплей-дефіле, обабіч розташувалися фотозони від спонсорів із косплеерами та сувенірною продукцією, окрема зала була присвячена коміксам, багато з яких – від українських авторів. На другому поверсі працював ринок гік-атрибутики, проходили чемпіонати з відеоігор та настолок, а в

двох аудиторіях безперервно читалися тематичні лекції. У кінозалі, розташованому на цокольному поверсі, показували класичні аніме, ексклюзивні уривки з нових фільмів (як зарубіжних, так і вітчизняних), а родзинкою майданчика став допрем'єрний показ блокбастерів «Меч короля Артура» та «Чужий: Заповіт» (квитки на які можна було придбати окремо за бажанням).

Проте, подібні фестивалі цінні не стафом, а особливою атмосферою. Тисячі людей із усієї країни збираються разом, розмовляють фразами із відсилками, незрозумілими широкому загалу, щиро співпереживають вигаданим героям, сміються над жартами за фен-домами. На таких заходах глядачі відчують себе ніби на зібранні таємного товариства, зі своїми правилами та особливим поглядом на світ. А завдяки косплеерам, які не тільки вдягають костюм, а й відігрують свого персонажа, відчуття фентезійної реальності суттєво підсилюється. «КиївКомікКон-2017» повністю занурював у строкату атмосферу свята: були й жарти, й косплеери і купа незнайомців, що дуже швидко знаходили спільну мову, налаштовуючись «на одну хвилю». Хоча, відвідувачів у 2017 році було помітно менше, ніж у 2016. Особливо це відчувалося у чергах до яток із стафажем та коміксами, які були значно коротшими, а подекуди й взагалі відсутні.

Дуже багато для настрою фестивалю роблять самі відвідувачі, дивуючи оригінальними образами. На цьогорічному «КомікКоні» було безліч людей у цікавих костюмах, але особливо запам'яталася пара трансформерів, прикрашених яскравими вогниками. Оптимус Прайм, здається, був ще й на ходулях, що перетворювали людину на справжнього велетня, а його костюм був обладнаний модулятором голосу, який додавав мові механічного скреготіння. Та й окрім трансформерів були яскраві персонажі, які залюбки фотографувалися з глядачами та виходили на сцену, аби поборотися за цінні призи у косплей-дефіле.

у живота б'ють і згинаєшся навпіл». Інша складність вітчизняного перекладу – це обмеженість розміром бульбашки, адже в українській мові слова довші за англійські. Тому мали місце ситуації, коли дослівний або дуже смачний переклад просто не вмщався, і також доводилося викручуватися. Особливо у цьому плані «дісталася» перекладачу «Вбивчого жарта» Алана Мура, адже один із персонажів – Джокер – дуже любить каламбури. Перекладач розповів, що їх адаптувати було непросто «особливо коли є графіка. Наприклад,

Під знаком «DC».

В Україні вперше офіційно видали комікси про культових супергероїв державною мовою. Це стало можливим завдяки організатору фестивалю – Марії Шагурі, що виступила куратором проекту. На презентацію завітали перекладачі, які розповіли про особливості та складнощі української адаптації західних коміксів. За їх словами,

якщо намальовані губи, треба каламбурити про губи, і не можна каламбурити про вуха». Проте, команда перекладачів підійшла до роботи серйозно: хтось мав досвід перекладу фільмів, де також треба умістити фразу у рухи губ, що допомогло в подальшому впоратися з обмеженням бульбашкою, хтось взагалі спеціально проходив курс із історії коміксу, щоб надихнувся атмосферою. В усякому, разі видавництво «Рідна мова» планує й надалі нарощувати оберти, випускаючи культові комікси українською.

у нашій країні немає універсальних вигуків та текстової імітації різних звуків. Тож децю доводилось довго шукати у словниках, а децю – взагалі вигадувати самим, але при цьому й радитися між собою, щоб узгодити переклад вигуків та власних імен для усієї лінійки видань. Як зазначила одна з перекладачок: «В мене були моменти, коли я майже намагалася повторити ситуацію, тобто відтворити позу і уявити, які звуки, які літери в мене могли вилетіти у той час, коли, наприклад,

Воля та інші комікси

Загалом, про комікси на фестивалі говорили багато. Наприклад, близько 10 українських авторів об'єднала презентація «Інді-коміксів» - такої собі конференції, де вони могли коротко розповісти про свої нові проекти, демонструючи попередні ескізи та готові сторінки. А лекція художника Ігоря Лободи про те, як створити свого персонажа від концепта до готового арту, взагалі зібрала понад сотню глядачів, не зважаючи на пізній час.

Говорячи про комікси на «КиївКоміксКон», не можна не згадати перформанс-презентацію проекту «Воля». На сцену вийшов академік Вернадський (один із героїв коміксу), аби представити

новітню електромагнітну рушницю, потім до нього приєдналися Михайло Грушевський, шпигунка Агнешка та інші персонажі, які розіграли театралізовану виставу. Після неї на сцену піднялися сценаристи та один із художників, аби відповісти на питання залу. З презентації стало відомо, що вигаданий всесвіт планують розширити, випускаючи комікси як про окремих героїв, так і про їхню взаємодію в команді. А вже скоро на нас чекатиме «Воля-2», в основі якої одна цілісна історія, а не 3, як в першому томі.

2017 рік видався дуже врожайним на українськомовні комікси. На фестивалі було презентовано з десяток великих проектів, серед яких: український переклад 4 коміксів «DC», «Воля», «Серед овець», 4 лінійки від «Fire Slow». До кінця року ця цифра збільшилася у кілька разів.

Літературний блок на фестивалі

Знайшлося місце і для літературних посиденьок. Із гостей були тільки українські письменники та перекладачі, але розмови проходили досить цікаво. На жаль, журналісти альманаху встигли не всюди, зокрема не потрапили на презентацію перекладу романів Ніла Геймана, лекцію про українського супергероя від Олега Сіліна та Альони Савінової тощо. Проте, дізналися про особливості перекладу «Дюни» Френка Герберта. Отож, в українській «Дюні» фримени живуть у «січах», збираються в чоти та переховуються у криївках. За словами перекладачів, в оригінальному тексті вико-

ристовувалося слово «Sietch», яким називали саме запорізькі січі в літературі XIX ст., тож цілком можливо, що Герберт мав на увазі саме їх. Інша особливість українського перекладу полягає

в тому, що рід «Атрейдс» переклали як «Атріди». Перекладачі вважають, що назва роду є відсилкою до «Іліади» Гомера, бо автор виводить персонажів від Агамемнона та Менелая, тому саме така назва

є найбільш аутентичною. Ще одна особливість української адаптації – переклад імені преподобної Матері ордену «Бене Гессеріт». В російському перекладі вона фігурує як «Гаус-Хелен Мохиам», в українському перші два імені переклали як «Гай Єлела», бо перекладачі вражають, що мала-

ся на увазі Єлена Троянська. Наприкінці презентації глядачі спитали, чи планується вихід решти книг циклу, на що пред-

ставниця видавництва «КСД» відповіла, що вони дивитимуться на продажі.

Говорили і про українську фантастику. Зокрема, на зустрічі, яку організував журнал «Світ фентезі», вітчизняні письменниці розповіли про свої новинки, а Дара Корній прочитала лекцію про українську міфологію, яка видається більш химерною та жорстокою, ніж здається на перший погляд.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Тож «КиївКомікКон-2017» запам'ятався теплою атмосферою, пізнавальними лекціями, яскравим косплеєм і вже культовими чергами: на вході на початку фестивалю, і біля туалетів – наприкінці, адже косплеери змивали грим та макіяж, аби перетворитися на звичайних школярів, студентів та просто пересічних громадян, яких ми бачимо на вулиці кожен день. Свято закінчилося, глядачі роз'їхалися, аби зустрітися знову за рік.

«Київ Комік Кон»-2018 пройде 19 та 20 травня

КУРАТОРИ:
ІВАН ДІАНА КИСІК
ЕНЕІДА

У ПОШУКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ:

«КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ» 2017

текст: Ія Новицька
фото: Ія Новицька, Святослав Чирук

«Книжковий Арсенал – 2017» нараховував близько 60 заходів, пов'язаних із фантастичною літературою, як для дітей, так і для дорослих. Окрім вже традиційних дискусій та презентацій книжок на «Арсеналі» було представлено дві тематичні програми з фантастики: «ЕнейVersum» від ЛО «Зоряна фортеця» та заходи від «Польського Інституту у Києві». Із двох анонсованих гостей фестивалю – польських фантастів Яцека Комуди та Пйотра Гочека – до столиці прибув лише пан Гочек, який активно брав участь у різних заходах та навіть провів майстер-клас. З особливою приємністю хочемо зазначити, що в рамках однієї з дискусій від ЛО «Зоряна Фортеця», присвяченій козакам у фантастиці, відбулася перша презентація альманаху «Das ist fantastisch!».

НАЦІОНАЛЬНІ МОТИВИ ТА СВІТОВІ КАНОНИ

У рамках дискусій від ЛО «Зоряна Фортеця» багато говорили про роль міфу у фантастичній літературі. Зокрема, учасники підкреслили, що міфи жанрово перетворюються на фантастику у той момент, коли люди, які їх переповідають, перестають вірити в реальність цих подій. Тому у Вергілія це ще «чудеса», а ось вже у Котляревського – фантастика. Розмови довкола «Енеїди», як зразку українського міфу, були основним лейтмотивом багатьох фантастичних заходів, адже «Книжковий Арсенал - 2017» був присвячений річниці виходу «Енеїди» Базилевича.

Міфологію може творити навіть одна людина (у цьому контексті згадували Г. Лавкрафта з його пантеоном), і такі прецеденти міфотворення потроху втілюють і українські письменники. Наприклад, Дара Корній вважає, що для національного фентезі в нас є багатий фольклорний бекграунд, і її популярний довідник віт-

чизняних фантастичних істот може надихнути багатьох авторів. Сама письменниця під час упорядкування довідника у певній мірі також займалася міфотворенням, коли придумувала деяким вигаданим істотам біографії та родинні зв'язки. А фантастка Наталя Савчук пробує вплітати українські мотиви у зовсім інший, вигаданий нею світ. Її дебютний роман «Діти переступу» базується на матріархальному міфі, і вже пережив одне перевидання, що свідчить про цікавість до твору у фендомі.

Говорячи про тематику українських міфів письменник і видавець Олексій Жупанський зазначив, що міфи можуть бути не тільки про богів. У нашій країні є важке тоталітарне минуле, яке відкриває широке поле для міфологізації, про що, зокрема, його новий роман «Благослови тебе Боже! Чорний Генсек». Від себе додамо, що досвід життя у

тоталітарному суспільстві зараз втілюється багатьма українськими фантастами у найбільш притаманних для опису цих реалій жанрах. Наприклад, до «Арсеналу» вийшла альтернативна історія від Олександра Ірванця «Харків 1938» та комікс-антиутопія Олександра Корешкова «Серед овець». Обидва автори роблять спробу «намацати» архетипічні образи радянського минулого і обіграти їх. Можна прогнозувати, що український міф, зокрема, й фантастичний, найближчим часом вибудовуватиметься довкола АТО, у якості спроб можна привести роман Назарія Вівчарика «П'ятеро як один», присвячений цій темі, та оповідання про «Кіборгів», які все частіше можна зустріти на літературних конкурсах.

Проте, щоб літературний твір мав міфологічні корені не достатньо ввести персонажів-богів або героїв. Літературознавець Михайло Назаренко зазначив, що міфи мають певний кістяк, чи-то структуру, якій має слідувати письменник. У ній виділяються елементи, з якими можна гратися: наприклад, кільцева концепція часу, особливі відносини між богами, певні ритуали. Деякі фантасти відчують цю структуру інтуїтивно, зокрема, Ніл Гейман у своїх «Американських богах» чи Джордж Лукас у «Зоряних війнах». Проте одна з головних ознак міфу – це багата варіативність прочитання. Інколи її додають читачі, пишучі

фанфіки за улюбленим федомом, інколи самі автори (тут можна згадати Джорджа Мартіна з його енциклопедією «Пісні Льоду і Полум'я», де до основної версії події автор умисно додає її переповідання у чутках жителями Вестеросу та ще пару-трійку тлумачень, а читач вже може вибирати сам, яка версія йому до вподоби).

Говорячи про міфи, фантасти зазначили, що уявлення про них тісно пов'язане із суспільством та епохою, які їх переповідають. У цьому контексті згадували середньовічні християнські ікони, де святих зображували в одязі, модному за життя художника. Згадали також екранізацію «Американських Богів» Ніла Геймана, в якій Технохлопчик 2017 р. – це вейпер, що рухається під техно. Від себе додамо, що у Геймана серед «нових богів» згадувався Бог Пейджера, якого у 2017, мабуть, навряд чи екранізують.

КОЗАКИ: ЛИЦАРІ ЧИ РОЗБИШАҚИ?

Якщо творити міфологію з українським колоритом, то серед героїв на думку, мабуть, першими спадають козаки. Їхній ролі в українській фантастиці була присвячена окрема дискусія. Розпочалася вона з цікавого факту: Олег Сілін розповів, що найвідомішим козаком у світі є Конан Варвар (авторства Роберта Говарда), який називав себе гетьманом козаків із пониззя річки Запорожжя.

Хоча у фольклорі козаки асоціюються з вільними розбишаками, перший номер альманаху «Das ist fantastisch!» показав, що цей образ гарно влітається у величезну кількість сюжетів та жанрів. Наприклад, обкладинка, в оформленні якої було використано роботу Ігоря Бежука «Капітан Мамай», зображує козака у світі «Warhammer», із авторів альманаху хтось написав горор, хтось – космічну фантастику про далеке майбутнє, у когось вийшла куртуазна історія з каретами та дуелями, а в когось – бойова фантастика, в якій переплітаються технології майбутнього і прадавня магія. Говорячи про жанри, в яких найбільш перспективно писати про козаків, редактор альманаху Святослав Чирук сказав, що бачить бачить козаків в українському вестерні, або горорі, а для роботи над останнім в нас мається велика фольклорна база. Зокрема, український історик

Яков Новицький понад 100 років тому зібрав та описав народні легенди про «химеродників» чи «галдовників» – козаків-темних чаклунів, що чинили лихо, перетворювали людей на тварин та навіть поставали з мертвих.

Козак-горор вважає перспективним і вітчизняний художник-комісист Максим Прасолов. Він зазначив, що козацтво – це, перед усім, лицарство, а не шароварщина. Один із його проєктів – мультфільм на вірші Та-

раса Шевченка – знято у жанрі зомбі-горору, інший, більш відомий, – «Даогопак» – це фентезійна історія про орден бойових магів із Запорізької Січі. «Січ» – це інженерна фортеця, яка існує в часі, а козаки-мамаї – це такі собі «потраплянці», які допомагають направляти історію в правильне гирло.

А ось у польській фантастиці козаки далеко не завжди зображуються позитивними героями, наприклад, неоднозначними персонажами вони показані у деяких містичних творах Яцека Кому-ди. Можна сказати, що у зарубіжній фантастиці деякі общини людей схожі на козаків по духу. Перекладачі «Дюни» Френка Герберта вважають, що фантаст під «фріменами» мав на увазі козацьку спільноту, тому в українському перекладі фігурують «січі». Олег Сілін додав, що до українських козаків близьке суспільство «варварців» з «Вартових галактики», що хоча й розбійники, але мають свій кодекс честі.

СТАНІСЛАВ ЛЕМ ТА МІСТО ЛЬВА

На спеціалізованих заходах від «Польського інституту» багато говорили про польську фантастику, зокрема, про Станіслава Лема і вплив його біографії на творчість. Так, молоді роки письменника випали на час фашистської окупації міста Львова, де він мешкав. Оскільки Лем належав до єврейської діаспори, йому довелося пережити гоніння, втрати та страх, що його схоплять. Зрештою, Лем виявився одним із 800 євреїв-львів'ян, що залишилися зі 100 000 громади після Другої Світової війни. Він втратив близько 100 родичів з обох боків. Як зазначили на презентації: «Читаючи про подорожі космонавтів у замкненому просторі, уявіть як Лем писав, згадуючи свої години у замкненій шафі, де він ховався від обшуків, що влаштовували нацисти. Коли ви читатимете про футурологічні конгреси, згадайте, що ця людина пережила найбільші травми 20 ст. для нього шоком було, що його відірвали від рідного Львова. Він ніколи туди не повернувся, говорячи, що Львів, як дівчина, яку ти любив у молодості, але вона вийшла заміж за іншого, і її біографія тебе мало цікавить». Інший момент, на який звернули увагу на презентації: Станіслава Лема в нас шанують як фантаста, проте сам письменник дратувався, коли його твори зараховували до НФ. На його думку, НФ у тому вигляді, в якому вона існувала, була чимось неякісним та відмінним від його власних творів.

На «Книжковому Арсеналі» відбулась презентація відео проекту «Україна читає Лема», що здійснювався за підтримки «Польського інституту в Києві». Вперше проект показали публіці на фестивалі фантастики «LitteraCon» у Києві восени 2016 р. За цей час кількість відзнятих відео помітно зросла (з 2 до 8), до читання уривків Лемових творів залучили більше людей.

Завдяки проекту твори Станіслава Лема прозвучали не тільки українською, але і вірменською та мовою жестів. Єдине, що залишилось незмінним - це цікаві, нерідко - футуристичні локації читань та дещо мінорна, пронизлива манера прочитання і подачі матеріалу. Приємно відзначити, що відвідуваність заходу була досить великою.

До речі, «Польський інститут» профінансу-

вав невеликий друкований альманах «Summa Fantastyki», у першому номері якого розповідається про історію польської фантастики, популярних письменників, а також вміщується два оповідання: соціальна альтернативна історія «Танк» від Пйотера Гочека та уривок історико-містичного твору «Єрусалем» Яцека Комуди. Альманах розповсюджувався безкоштовно на фестивалі, і, будемо сподіватися, його історія не завершиться пілотним випуском.

ПРО ІНШІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Ярина Каторож - молода авторка, відзначилася тим, що не тільки написала роман, а й зробила дизайн обкладинки та внутрішні ілюстрації. У «Стожарі» дві головні героїні: одна – носій пам'яті забутого народу, що опиняється на теренах підкореної держави, інша – схожа на неї як дві краплі води, але за характером дівчата зовсім різні. У книзі вони мало перетинаються, подорожують, стріляють із лука та змінюють світ, в якому живуть. Твір «Стожар» - перша частина циклу «Палімпсест».

Довідник із нижчої міфології Дари Корній «Чарівні істоти українського міфу» вийшов у видавництві «Vivat» з кольоровими сторінками, що імітують старовинний папір, та багато оздоблених ілюстраціями. У книзі наводиться авторська класифікація духів природи, кожен із яких отримав «паспорт» - схематичний перелік здібностей та рис характеру. Про деяких істот Дара Корній написала окрім статті, ще й притчі, в яких розкривається їхня сутність. За словами авторки, там є й достатньо жорстокі сценки, дітям їх краще не читати. Для створення довідника Дара Корній використала додаткову літературу, понад 70 найменувань, але

інколи, аби упорядкувати міфічних істот, письменниця брала на себе роль міфотворця і перероблювала легенди. Тому довідник названо не науково-популярним, а художньо-популярним. Представлений довідник – перший у серії. Наступними Дара Корній планує написати про домашніх духів (а матеріалу зібралось вже стільки, що книгу можна ділити на два томи), далі, судячи з презентації, на нас чекатиме довідник із химерних істот (двобудників, перевертнів тощо) та чарівних звірів (бабаїв, алконостів, гамаюнів тощо). Є плани на збірку українських легенд про створення світу.

Відомий український письменник Олександр Ірванець представив альтернативну історію «Харків 1938». За авторським задумом, у тексті багато шарів і відсилок, які може зрозуміти лише обраний читач. Письменник представив перекроєну карту світу, де УРСР та Великонімеччина – найпотужніші держави у своєму регіоні. У Польщі – громадянська війна, у Росії теж неспокійно, столицю там залишили у Петрограді, тільки перейменували на честь Кірова. В Україні столиця в Харкові. Виходить так, що Кіровоград – столиця Росії, а Харків – України. Україною править гетьман-президент Євген Коновалець, ідеологом є Микола Хвильовий, Симон Петлюра у вигнанні, на нього постійно вчиняють замаху. За сюжетом до України прибуває шпигун-терорист на травневі свята, а головний герой має визначити його особу та запобігти лиху. Роман готувався 8 років, писався ще 2. Ірванець зазначає, що читачі називають його Україну «страшнуватою».

На презентації новинок Стівена Кінга перекладачі зазначили, що видавництво «КСД» більше не працює з людьми, які відповідали за некоректний переклад «Зони покриття» та Шукача-Стрільця з «Темної вежі». Пізніше стало видно, що підхід по видавництва Кінга потроху змінюється. Під «Форум видавців» анонсоване перевидання «Темної вежі», де фігурує Стрелець, а оформлення окремих романів потроху відходить від звичної серії («Про письменство», «Пульт Гвенді»).

На «Книжковому Арсеналі» говорили про перспективи екранізації вітчизняних авторів та аносували два нових фантастичних проекти. Перший із них – це телесеріал «Лемберг» за мотивами повістей Богдана Коломійчука (ретро драма з елементами містики), другий – кінофільм за романом «НепрОсті» Тараса Прохаська (за визначенням представниці кіностудії – «містична сага»). Обидва проекти знаходяться на початковому етапі розробки та пошуку спонсорів. Вже відомо, що над «Лембергом» працюватиме польський сценарист. За задумом кіностудії, це зробить продукцію експортною, принаймні, у сусідню Польщу.

Текст: Святослав Чирук
Фото: Святослав Чирук, Ія Новицька

Мінікон на «Форумі видавців» у Львові

До речі

Вхід на територію ярмарку - платний. Проте, відвідування різноманітних заходів поза межами Палацу Потоцьких - безкоштовне.

Восени відгримів масштабний всеукраїнський фестиваль – «Форум видавців» у Львові. «Форум» вже давно не зводиться до суто ярмаркової складової, а є повноцінним книжковим фестивалем, протягом якого відбувається багато цікавих літературних заходів. Повною мірою це стосувалося і фантастичного напрямку, який отримав деякі риси конвенту.

Презентації та дискусії проходили дуже цікаво. На деякі заходи сходилися «всі свої», проте на більшість набивалося стільки народу, що й яблуку ніде було впасти.

Фантастика і конвент – речі тісно поєднані. На конвентах у фенів є можливості обговорити улюблені книги, зустрітися з авторами, дізнатися новинки і ще дуже і дуже багато чого. Фантастичних конвентів в Україні наразі не вистачає, проте великі книжкові фестивалі, такі як «Форум видавців» у Львові, помітно згладжують ситуацію, надаючи майданчики для обговорення фантастики. Не став виключенням і 2017 рік. На минулорічному «Форумі» відбулось близько 120 заходів так чи інакше пов'язаних із цим «не-

реалістичним жанром»: презентації книг, автограф-сесії, майстер-класи, лекції та дискусії за участю знакових постатей.

Серед найбільш знакових фантастичних подій «Форуму» варто відзначити: презентацію книг Террі Пратчетта, а також окремі заходи з презентації новинок української фантастики та нових перекладів фантастики. Зокрема, одним із приємних для української літератури висновків стало визнання, що на сьогоднішній день українською мовою вже перекладено «перший ешелон» класичних творів. Ще

кілька років тому про це можна було тільки мріяти (а ще раніше – навіть і не мріяти), адже нашим колективним надбанням вони стали саме за останній час.

Вельми потішило зростання кількості заходів, присвячених коміксам. В українській комікс індустрії відчуваються титанічні зсуви і «Форум видавців» став лакмусовим папірцем цих процесів – якщо раніше заходи, присвячені коміксам, були лише одиничними вкрапленнями у загальну програму, то тепер вони представляли окремих кластер фестивалю. Відвідувачів знайомили із тим, як створюються комікси, як це було на презентації графічного роману Флікса і Кісселя «Мюнхгаузен. Правда про неправду», розповідали про мистецтво коміксу, і чому до нього не варто ставитися зверхньо як до «низької» культури, а також потішили планами на майбутнє. Особливо амбітними планами поділилися творці українського коміксу «Воля». Так, видавці збираються вже навесні 2018 р. презентувати другий том альтернативно-історичної епопеї, присвяченої часам української революції початку ХХ ст., та активно приглядаються до дитячої аудиторії, готуючись представити дитячу версію проекту «Воля» - «Пригоди професора Вернадського», а також серію коміксів про хом'ячків у світі, схожому на Київську Русь.

До речі

За словами видавця Іллі Стронговського, принаймні 6 технологій, що були задіяні для виготовлення українського видання «Нейроманта», використовувалися в Україні вперше.

До речі

Заходи на «Форумі» дивували незвичними локаціями. Деякі проходили у конференц-залах дорогих готелів, деякі - у старовинних будівлях та музеях.

Мабуть, чи не найбільш відвідуваним фантастичним заходом стала презентація новинок фантастики від українських авторів, що проходила у дивному місці - масонській залі.

Не менш оптимістично налаштовані і видавці культурних перекладних коміксів. Видавництво «Рідна мова» в особі куратора проекту – Марії Шагурі, аносувало початок співпраці з «Vertigo». Першою ластівкою став комікс «The Sandman», який вийшов наприкінці минулого року. За місяць вийшов «Суд Сов», перед прем'єрою «Ліги Справедливості» - комікс «Ліга Справедливості – 2», під Новий рік - «Загін Самогубців – 2», а вже навесні нам обіцяли вихід «Вартових» («Хранителів»).

Як завжди, велелюдністю відзначилась презентація чергового роману Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи». Прикметно, що захід відвідало багато людей із різних куточків України, які становили не менше половини аудиторії. Любителям фантастики презентація принесла не надто втішні новини – автор заявив, що зрозумів, наскільки «нудною» для читачів є наукова база його романів і вирішив у подальшому приділяти більше уваги не цим аспектам, а життєвим проблемам. Значною мірою це вже розкрито у романі «Не озирайся і мовчи».

До речі

Макс Кідрук повідомив, що відмовиться від своєї фірмової «фішки». За його словами, він зрозумів, що переобтяжує твори науковими обґрунтуваннями, і це не сприймається читачами. Відтепер його романи стануть «простішими», хоча і далі ґрунтуватимуться на сучасних наукових теоріях.

На жаль, минулорічний «Форум видавців» відзначився неприємною ситуацією, пов'язаною не із організацією заходів чи видавничої справи, а, швидше, із суспільними настроями – ультраправі активісти виступили з погрозами на адресу видавців «Нейроманта», щоправда, через іншу книгу. На заходах зі своєю участю письменник-фантаст Володимир Єшкілев вельми критично висловлювався щодо нещодавніх подій в Івано-Франківську, коли радикальні консерватори зірвали спорудження кованої фігури, присвяченої романам письменниці-фантаста – Наталії Щерби. Активісти звинуватили авторку у пропаганді

«відверто антихристиянських, магічних, окультних ідей».

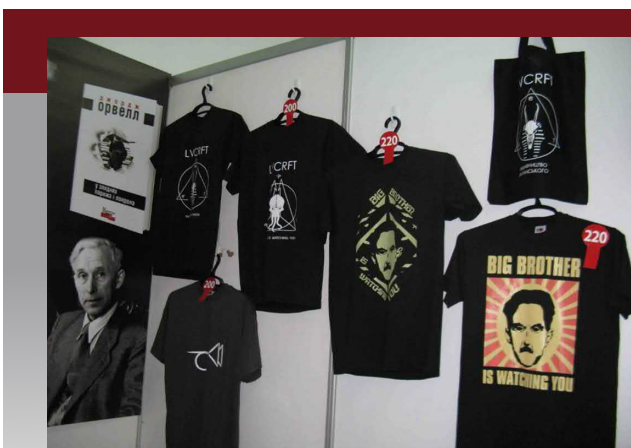
Попри те, що заходи проходили в різних локаціях – це не завадило відчутти, як вони міцно поєднані між собою. Іноді відчувався вплив однієї дискусії на іншу, як, приміром, «А що, якби?». Світи альтернативної історії та

«Творення нових міфів засобами літератури» на «Субцивілізаційна література - книжки, що фіксують час та формують світогляд», що було помітно за ходом думок спікерів, які приймали у них участь. Самі локації були вдало підібрані і надихали на творчість.

Загалом же тональність була доволі піднесеною – український фанта-

Багато видавництв готують новинки спеціально для «Форуму видавців». На величезному ярмарку їх можна придбати десь на 20%-30% дешевше, ніж у книгарнях.

До речі

Українські видавництва відкривають лінії сувенірки. На фестивалях можна купити тематичні футболки та еко-торбинки. Деякі з них - з принтом обкладинок вітчизняної та зарубіжної фантастики.

Книжкові підсумки 2017 року. Рейтинг найдорожчих видань із фантастики*

*Ціна видавництва

стичний ринок розширюється, пропонує читачам все більший і більший вибір перекладів шедеврів класиків та сучасних майстрів фантастики, що створює передумови для визрівання власної якісної та цікавої фан-

тастичної літератури, а це, як зазначили на одному із заходів, «і є нашою кінцевою метою». Хочеться сподіватися, що ця тенденція згодом лише продовжуватиметься.

Цього року Львівський «Форум видавців» пройде з 19 по 23 вересня.

До речі

На презентації книжок Террі Пратчетта представник «ВСЛ» та перекладач зазначили, що фішкою українських видань буде адаптація текстів під наші реалії, яка допускає заміну імен та інших власних назв, навіть методом «від ліхтаря», аби було смішніше.

Вже втретє у Запоріжжі проходить фестиваль «Запорізька книжкова толока». Він молодший і менший за «Книжковий Арсенал» у Києві чи «Форум видавців» у Львові, але про нього варто розповісти детальніше. «Книжкова толока» розмістилася на двох поверхах виставкового центру «Козак палац» і складалася з виставки-ярмарку, презентацій, що відбувалися одночасно на 8 локаціях, та дитячого майданчика – «Книголісся».

Фантасти на Толоці

Текст: Ія Новицька

Фото: Ія Новицька, Святослав Чирук

Цікаво те, що в рамках фестивалю «Запорізький клуб любителів фантастики» вперше презентував власну програму зустрічей та дискусій, в яких взяли участь гості з Запоріжжя, Києва, Львова, Дніпра та інших

міст України. А загальна кількість заходів із фантастики на фестивалі – близько двадцяти.

Хоча до «Книжкової толоки» не прикута увага літературної спільноти, під фестиваль не друкують новинки, а закордон-

ні письменники не спішають його відвідати, ярмарок має затишну атмосферу та кілька суттєвих плюсів, один із яких – безкоштовний вхід.

За спостереженнями редакції, що відвідала «Толоку» у 2017

році, видавництва привезли на фестиваль порівняно скромніший асортимент книжок, переважно новинки, що коштували, в цілому, дешевше, ніж у книгарнях. Через невелику залюдненість до стендів можна було

спокійно підійти та довго стояти, розглядаючи асортимент. Безперечним плюсом є те, що на «Книжковій толоці» представлено багато місцевих видавництв, продукцію яких не знайти на інших фестивалях. Здебіль-

шого, - це історична, краєзнавча та подарункова література.

Якщо порівнювати з великими фестивалями, де можна гуляти хоч цілий день, перегляд асортименту «Книжкової толоки» займає пару годин. На ре-

гіональному рівні «Книжкова толока» не має аналогів, тому мешканцям Запоріжжя та сусідніх областей варто звернути на неї увагу. Загалом, після відвідування фестивалю в редакції залишилися приємні враження, які навіть перевершили очікування.

До плюсів фестивалю, на загал, можна віднести і непогану волонтерську роботу (наприклад, на заходах з фантастики оперативно доставляли стільці, коли прийшло аж надто багато відвідувачів, тоді як на більшості інших фестивалів хто не встиг – той стояв). Але, на жаль, були і певні недоліки: зокрема, локації на другому поверсі надто близько розташували, через що спікери перекрикували один одного у мікрофон, і у невелич-

кому приміщенні стояв постійний гул.

Деякі заходи не відбулися, але про це можна було дізнатися тільки на місці, адже в друкованій програмці, яку роздавали на вході, вони значилися. Це стосується презентацій вітчизняної фантастики Наталки Ліщинської та ще одного гостя – французького письменника, які не змогли бути присутніми на фестивалі. З інших причин не відбулася презентація видавництва «Легенда», яке видає філософську та фантастичну літературу, - на неї просто ніхто не прийшов. Один із редакторів альмана-

ху, що хотів потрапити на цю презентацію, протягом десяти хвилин чекав біля локації, потім пішов гуляти ярмарком. Повернувшись хвилин через п'ять, він побачив чоловіка з десятком книг видавництва «Легенда», ймовірно ведучого, що з сумним виглядом вийшов із порожньої зали та попрямував до стендів. А ось у дитячій програмі «Книголісся» значилась

презентація «Котів вояків» за участі перекладачів, які у той самий день презентували «Котів» на фестивалі фентезі «Брама» в Івано-Франківську і аж ніяк не могли бути присутніми у Запоріжжі. Оскільки програма «Брами» з'явилася раніше, ніж програма «Запорізької книжкової толоки», цей момент можна було б уточнити заздалегідь.

Нехай деякі презентації пройшли не так, як планувалося, «Запорізька книжкова толока» могла запропонувати альтернативи. Наприклад, на фестивалі можна було побачити показ суконь у етно-стилі, відвідати ярмарок хенд-мейд сувенірів, посидіти у фудкорті, чи, власне, відвідати книжкові ряди або інші презентації. Дитяча програма була ще більш насиченою: дітям пропонували малювати, вчитися швидкому рахуванню, майстер класи із пісочної анімації та видування скляних фігурок тощо.

Програма з фантастики від «Запорізького клубу любителів фантастики» складалася з чотирьох заходів (за розкладом), що плавно перетікали з одного в інший і сприймалися як одна велика презентація. Приємно відмітити достатньо високу

відвідуваність цієї події.

Спочатку гості говорили про перспективи української фантастики: чи потрібні нам «другий Стівен Кінг» або ж «українська Стефані Маєр», чи треба шукати власний шлях. Молоді письменниці Анастасія Нікуліна та Ярина Каторож зізналися, що не люблять, коли їх із кимось порівнюють і хотіли б, аби вітчизняну фантастику не таврували відсилками до світових метрів, ніби вказуючи на її другорядність.

Потім Наталія Лапіна скерувала дискусію в інший бік, поставивши питання, якою має бути критика на українську фантастику, і де її друкувати. Це одразу викликало жваве обговорення: пропонували проби-

ватися до неспеціалізованих сайтів і видань із широким обсягом аудиторії, звертатися до літературознавців та викладачів із університетів, щоб популяризували фантастику, та навіть друкувати критику окремим журналом, як це було колись давно.

Наприкінці дискусії редактор альманаху «Das ist fantastisch!» Святослав Чирук озвучив ключові, на його погляд, проблеми української фантастичної критики. Він зауважив, що слід розрізняти критику та фантастикознавчі статті. «Критика» в нас не завжди об'єктивна, адже часто пишеться на книгу друга, якого автор боїться образити, або взагалі на замовлення, тоді як в ідеалі б хотілося, щоби рецензії писали пересічні читачі. За його словами, вона потрібна, в першу чергу, для того, аби зрозуміти, якого автора варто купувати. Проте, на заклик писати критику чи фантастикознавчі статті в нас мало хто відгукається (а отже доводиться прохати написати матеріал конкретних осіб).

У той же час фантастикознавчі статті можуть бути цікавими не тільки тим, хто хоче познайомитися з фантастикою, але і шанувальники фантастики, що давно «в темі», проте їм все одно може бути цікаво подивитися на прочитані твори під іншим кутом.

Головною родзинкою фантастичного напрямку на «Толоці» стала, власне, презентація «Запорізького клубу любителів фантастики». Відродити КЛФ (бо для міста це не перший досвід) взялися місцеві письменниці Олена Красносельська, Ганна Лупинос та Тала Владмірова. Письменниці сподіваються залучати на засідання однодумців та гостей із інших міст. Перше засідання, що відбулося прямо на фестивалі, присвятили обговоренню структури успішного КЛФ. Наприклад, київські клуби любителів фантастики люблять збиратися у кав'ярнях на посиденьки, але чи сприяє це професійному розвитку авторів? Святослав Чирук, який є членом Дніпровського КЛФ «Демосфера» розповів, що вони також проводять засідання здебільшого у кав'ярнях, обговорюючи твори один одного, але при цьому всі активні члени «Демосфери» мають публікації, а відвідування таких посиденьок допомагає завести корисні знайомства, дізнатися

останні новини зі світу фантастики та відкрити для себе цікавих авторів (за порадами людей, що знаються на темі).

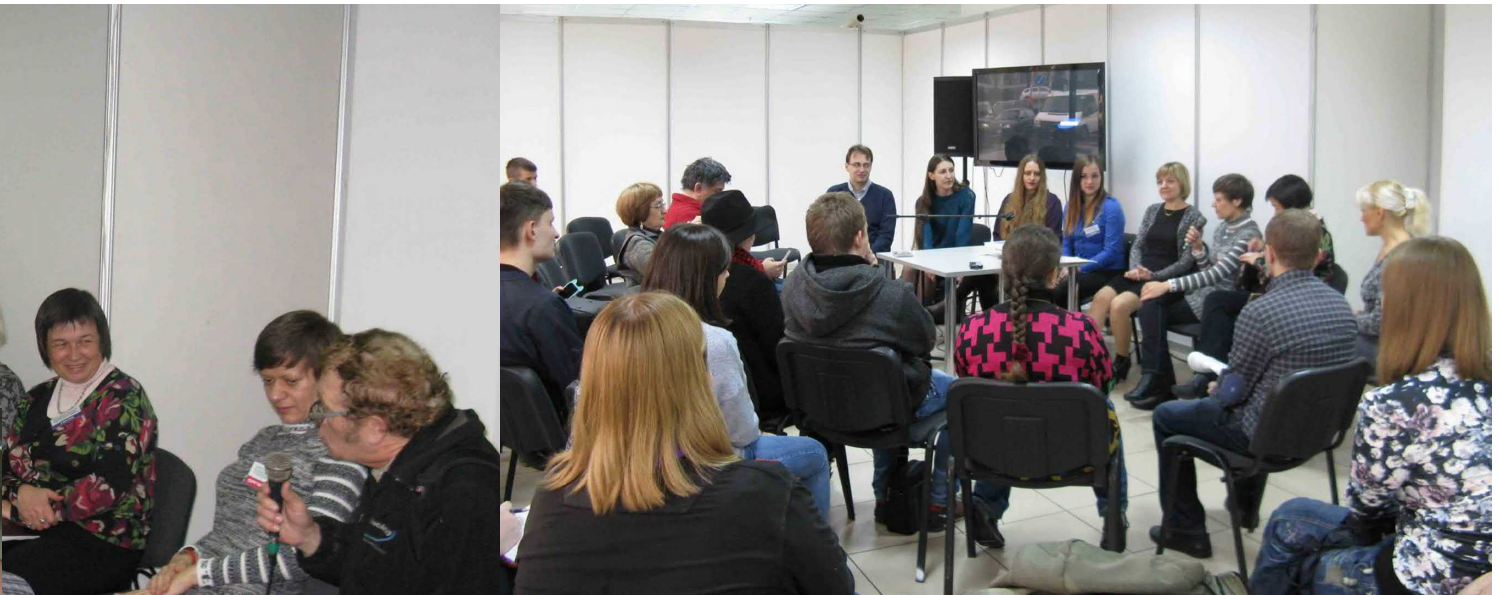
Говорили й про те, як слід піарити КЛФ. Зокрема, звучали пропозиції запрошувати на засідання відомих письменників для проведення майстер-класів та розборів творів новачків.

Інша цікава думка полягала в тому, щоби організувати конвенти чи фестивалі на базі клубу. Хоча, всі зійшлися на тому, що це важко і фінансово ризиковано. Запорізький поет Олесь Барліг, який також завітав на

презентацію, і якого представили як «хлопчика, що задає незручні питання» занепокоївся, що на відкриті засідання КЛФів може набігти багато неадекватів, тому, можливо, і піарити його не варто, а запрошу-

вати перевірених людей. Хоча, звучала думка, що дивні особи відсіюються самі собою, головне, щоби «кістяк» КЛФ збирався регулярно.

Гості з Києва, представники літературного об'єднання «Зоряна Фортеця» Олег Сілін та Альона Савінова, поділилися власним досвідом популяризації фантастики. Зокрема, ЛО «Зоряна Фортеця», яке проводить літературні конкурси, що закінчується майстер-класом від знаного письменника, виступило співорганізатором конвенту «ЛіТерраКон», а зараз вони планують зробити серію виїзних засідань у різних містах країни, щоби згуртувати фантастичний рух. Забігаючи наперед треба сказати, що перше таке засідання відбулося у Запоріжжі спільно з місцевим КЛФ і включалося в себе майстер-клас, презентацію збірки «Питання людяності», а також екскурсію та

культурну програму.

Закінчилася низка заходів від запорізького КЛФ дискусією про символи у фантастиці. На жаль, вийшло дещо вимушено, бо на обговоренні почався не дуже фантастичний офф-топ з читанням віршів, монологами тих самих «дивних людей», про яких попереджав Олесь Барліг, та зведенням до однієї купи понять «символ», «архетип» та «образ», через що наприкінці серйозно обговорювали тлумачення «символа kota» і з якого поверху його треба скинути, щоби він приземлився на лапки. Та, не зважаючи на заминку, тема символів в українській фантастиці дуже цікава, і члени дискусії можуть розкрити її на багато глибше, якщо захочуть

колись до неї повернутися.

Слід зазначити, що окрім заходів від запорізького КЛФ на «Толоці» пройшло з десяток презентацій фантастичних книжок, а бажаючі могли поспілкуватися з авторами та отримати автограф.

Отже, фантастика на «Толоці» гарно себе почуває. І мешканцям Запоріжжя та інших міст варто мати на увазі цей щорічний книжковий фестиваль.

**Наступна
«Толока»
має проїти
восени
2018 року.**

Li TerraKon

Майданчиків, що поєднують фантастів, в нас із кожним роком більше. Це й книжкові толоки, і фестивалі масової культури й інші подібні заходи, проте у царині літератури лідером є «Фестиваль фантастики та уявних світів ЛіТерраКон», що традиційно проходить наприкінці осені. У 2017 році він відбувся вже вчетверте. Особливістю «ЛіТерри» є своєрідна атмосфера конвенту, де межа між авторами та учасниками розмивається, й багато чого цікавого можна дізнатися не тільки з презентацій, а й з посиденьок у коридорах та кав'ярнях.

місце, де народжуються світи

Текст: Ія Новицька

Фото: Ія Новицька, Святослав Чирук

Заходи «ЛіТерри-2017» умістилися в три дні: у перший засідання проводилися на різних майданчиках столиці, переважно, у бібліотеках та книгарнях, а вхід на них був вільним. Останні два дні вже традиційно пройшли під дахом «Музею історії Києва». Редакція потрапила лише на «музейну» програму, проте може з упевненістю сказати, що фестиваль пройшов на славу, завоювавши ще більше прихильників.

Приємно відзначити, що видавництва теж по троху підлаштовуються під спеціалізовані фестивалі. Наприклад, під «ЛіТерру» «Навчальна книга – Богдан» видала другий том «Гіпперіона» (у бюджетному варіанті, на який багато хто чекав) та брошури з уривками «Сім Міс» та «Ендіміона». Відвідувачі могли стати першими читачами цих

«ЛіТерра» - це захід, де українські письменники позують журналістам, ніби голівудські зірки на червоній доріжці.

Найбільші українські видавництва привезли на фестиваль стенди, де продавалася тільки фантастика.

романів. Слід сказати, що видання книжок, якщо і робиться під якийсь захід, то це, зазвичай, найбільші всеукраїнські фестивалі – «Книжковий Арсенал» чи «Львівський Форум видавців». Орієнтація видавців на менш масові заходи зі спеціалізованою цільовою аудиторією говорить про їхню зацікавленість у просуванні фантастики та готовності працювати з читачами.

Відвідуючи різні заходи, редакція помітила певну сегрегацію аудиторії: частина глядачів приходила на конкретну презентацію чи дискусію, і потім кудись зникала. В першу чергу, це було помітно на блоці коміксів, що зібрав разом худож-

ників, видавців та оглядачів, які, здається, саме заради цього і приходили. У другу чергу, велику аудиторію збирали хедлайнери, зокрема, білоруська письменниця, автор любовної та гумористичної фантастики Ольга Громико. Проте, не можна сказати, що інші презентації лишалися без глядачів: на найцікавіші заходи людей набивалося стільки,

що доводилося доносити стільці, а частина глядачів стояла у проході. Це, зокрема, стосувалося лекції Ганни Ігнатенко про творення релігії фентезійного світу, чи дискусії про те, де опублікуватися молодим фантастам (в якій, до речі, редакція також взяла активну участь, розповідаючи про альманах).

Організатори спробували зачепити різну аудиторію, і окрім розмов про книги та комікси на «ЛіТеррі» знайшлося місце кіноблоку, в рамках якого обговорювали «Твін Пікс»,

«Сторожову Заставу» та навіть показали короткометражки з різних країн світу, які демонструвалися до цього як фестиваль «Best SciFi». Тобто вийшов такий собі фестиваль всередині фестивалю, що досить оригінально.

Велику зацікавленість викликали презентації новинок фантастики. На «ЛіТеррі» їх було настільки багато, що довелося ділити заходи на кілька частин. Зарубіжних фантастів представляли перекладачі, а вітчизняні «віддувалися» самі за себе. Книжки об'єднували за тематикою (були презентації, присвячені сай-фаю, хард-фаю, фентезі тощо). На окрему презентацію винесли також збірки оповідань (як авторські, так і від групи письменників). Зокрема, великий ажіотаж викликала презентація збірки «Питання людяності» від «ЛО Зоряна Фортеця». Після закінчення презентації роздачу автографів та спілкування з авторами ще майже годину продовжували в коридорі.

Презентація збірки «Питання людяності» зібрала повну залу авторів та шанувальників їхньої творчості. Збірку укладено з творів учасників літературних конкурсів «Зоряної фортеці». Її планують зробити щорічною.

На зустрічі «Маю рукопис – готовий мандрувати!» говорили про майданчики, де може опублікуватися автор-фантаст. Богдан Коломійчук представив «ЛітМайданчик», Любов Кривуца - літературну агенцію «Acris», Олег Сілін - конкурс «Зоряна фортеця», а головний редактор «Das ist fantastisch!» - Святослав Чирук розповів про альманах.

Окрім того, шанувальників фантастики порадували ексклюзивною інформацією про вихід новинок: зокрема, на «ЛіТеррі» стало відомо, що переклад «Кантики за Лейбовіцем» (робоча назва) готовий, книжка має бути навесні. Ч. М'євіль «Станція загублених снів» має вийти навесні 2018 року. Скоріше за все, буде ще одна пентологія творів С. Лема, куди увійде «Сума технологій». Очікується також «Терор» Д. Сіммонса та «Сліпобачення» з «Ехопраксією» П. Воттса. Обидві книги мають бути до осені, бо є надія, що пан Воттс не втратив інтерес до відвідання України, зокрема, «Львівського Форуму видавців». Олексій Жупанський з «Видавництва Жупанського» розповів про започаткування серії дорослої фантастики «Амальгама», де збираються друкувати польських письменників. Для початку обрали збірку оповідань Лукаша Орбітовського (якого називають «польським Стівеном Кінгом») та кіберпанк

Цезарія Збежховського. Паралельно із цим видавництво «АССА» також започатковує нову серію фантастики, тільки підліткову. В ній планують видавати українських, польських та англomовних авторів. Першими «ластівками» мають стати романи Анни Каньтох «Таємниця покинутого монастиря» (про повоєнний Вроцлав, де місцеві ховають янголів від комуністичної влади) та Рафала Косіка про «Фелікса, Нета і Ніку» - така собі польська відповідь Гаррі Поттеру.

Ну, і звісно, не обійшлося без зарубіжних гостей – бо який масштабний конвент без хедлайнерів? Четверту «ЛіТерру» відвідали: Ольга Громико (про яку вже згадувалося раніше), Томаш Колодзейчак – польський фантаст та знавець коміксів, який до того ж провів цікавий майстер-клас із творення фантастичних світів, Ігор Ревва з Азербайджану, що розповів про стан фантастики у його країні, цензуру та гендерні стереотипи. Можна сказати,

що зарубіжні гості додали фестивалю родзинку, ділючись досвідом та підіймаючи теми, які у вітчизняному фендомі мало обговорюються.

Окремий, проте дуже важливий захід присвятили нападам на фантастику з боку праворадикальних активістів. Причиною його проведення став відкритий лист, що надійшов на адресу організаторів фестивалю, автор якого звинувачує шанувальників фантастики у «відьмовстві» і паплюженні традиційних цінностей. Це – не перша спроба окремих людей зривати заходи, що не вписуються в їхню картину світу. До цього були прецеденти на інших фестивалях, коли презентацію, що не сподобалася радикалам, таки відміняли. На дискусії письменники, глядачі та організатори розмірковували, як протистояти таким нападам, і дійшли висновку, що головне – це гласність. Навіть звучала пропозиція зробити брошуру з таких погроз і влаштувати її презентації на фестивалях, радіо та інших доступних майданчиках. Редакція альманаху також висловила занепокоєння нападами на фантастику, яка не відповідає релігійним чи культурним цінностям окремих людей. Зі свого боку ми рішуче засуджуємо спроби зривати культурні заходи погрозами, ак-

тивними діями чи іншими способами.

Загалом, четверта «ЛіТерра» залишила по собі приємні враження: вона більш камерна та серйозна, ніж фестивалі масової культури, бо пропонує глядачам дискусії та роздуми над майбутнім жанру. Проте, заходи подібного формату потрібні Україні не менше, ніж веселощі та розваги. А ще фестиваль відвідують представники різних видавництв, придивляючись до побажань цільової аудиторії, і такі конвенти можуть хоча б частково впливати на зміст редакторських портфелів. Тому «ЛіТерра» – це не закритий конвент, де «всі свої», а повноцінний фестиваль, що присвячений фантастиці в найширшому розумінні, і його програма здатна зацікавити багатьох любителів жанру.

На фестивалі можна було придбати не тільки книги, а й українські коміси, які представила крамниця «Ідеографіка».

На «Літеррі» також можна було затаритися супер ексклюзивним мерчем. Письменниця Наталія Матолінець дарувала намальовані нею листівки з героями свого ж роману «Гессі», який переміг на «Коронації слова» і має вийти друком вже навесні.

ЛІТЕРАТУРН

ИЙ БЛОК

МІЖ ПАНТОКРАТОРОМ ТА САЛЬВАТОРОМ

АЛЬТЕРНАТИВНА ІСТОРІЯ В ПОЛЬЩІ

Сергій Легеза

«ГРА ПОЧАЛАСЯ!»

Альтернативна історія в фантастиці – це завжди діагностування проблеми.

Будь-яка фантастика, як галузь масової літератури, схильна до гри із наперед відомим, фоновим знанням читача чи глядача. Бластери та зорельоти означають (а інколи і визначають) «космооперу», нові – моторизовані – варвари та страховидла-мутанти – це «постапокаліптичний світ», а ельфи та Чорний Володар – «фентезі». Це нормальна ситуація (бо ж масову культуру і в наукових дослідженнях все частіше називають культурою «формульною», тою, що охоче користується з «цеглин» наперед відомих сюжетних ходів чи образів героїв).

Настільки ж нормальними є й спроби авторів фантастики раз у раз вийти за межі таких кліше (і тоді Джо Аберкромбі змішує фентезі із вестерном

та «духом Тарантіно», а Анджей Сапковський – насичує суто середньовічний світ свого «Відьмака» посиланнями на контексти життя «тут-і-зараз» – від батистових трусиків до расової сегрегації).

Але у фантастиці завжди є напрями, де те, ПРО ЩО говорять раптом стає набагато важливішим того ЯКИМ ЧИНОМ про це говориться.

Такою довгий час була наукова фантастика: не стільки перевіркою наукових гіпотез, скільки спробою змодельовати далекі наслідки переведення теоретичного знання в знання технологічне.

Таким став стімпанк (із всім його – спершу – пафосом наголосу на «-панк», що дуже скоро змінилося всього лише у гру зі стафажем, у підкреслення першої частини, «стім-»).

Такою залишається й альтернативно-історична фантастика.

Справа в тому, що альтернативна історія – аналітична, скажімо так, по-дефолту, як така. Ідея, що в якийсь момент історія (окремої людини, країни, світу) пішла іншим шляхом, означає для автора необхідність вибудовувати складні моделі глобальних наслідків. Будь-яке зображення альтернативи – це не тільки розмова про те, що пішло не так, але й спроба розібратися в тому, до чого воно може привести. Створити світ, паралельний нашому.

(Втім, завжди є й інший шлях (і він не менш

цікавий для дослідників): коли наперед відома не умова задачі, а її відповідь, а все інше – лише гра, що повинна до результату цього призвести. Саме такою є традиція «попаданців», як вона існує в сучасній російській фантастиці).

Втім, головне, що обидва шляхи чимало говорять й про тих, хто створює такого роду тексти, й про умови – в культурі та суспільстві – що вибудовують передумови їх появи.

Як вже сказано, альтернативна історія – це завжди діагностування проблеми.

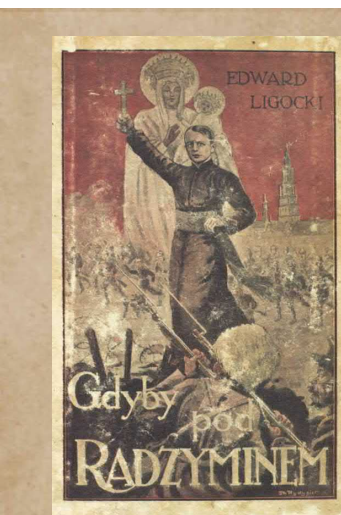
АЛЬТЕРНАТИВНА ІСТОРІЯ ЯК «ПОДИХ НЕБУВАЛОГО» (1920-ТІ)

Польська альтернативно-історична фантастика має свій власний, розпізнавальний контур (чи, вірніше було б сказати, палітру – оскільки, як завжди, тенденцій тут більше, ніж одна).

Історія ж цього напрямку фантастики для польських авторів розпочинається чи не з перших років відбудови Польщею своєї незалежності. На події 1918-1920-х рр. польська фантастична література реагує напрочуд чесно. Політики в «міжвоєнне двадцятиліття» могли скільки завгодно говорити про кінцеву історичну неминучість виникнення Другої Речі Посполитої: «дух літератури» знав своє – виборена незалежність сприй-

наступ комуністичних сил – а в самій столиці Польщі стається серпневе (!) повстання проти «московських орд», де повстанці, для переміщення по місту, використовують канали (!).

Втім, альтернативна історія того періоду знає й твори, де ця схема представлена, так би мовити, навиворіт: польська боротьба за незалежність має не менші, а більші успіхи. Мачей Вежбинський у 1922 р. пише роман «Захоплення Гданська», де переможні польські війська, незважаючи на результати Версальського договору, продовжують наступ на захід, визволяючи польські землі (як то

«Вчора, 25 числа д.р. о год. 23.30 Комендант Збройних Сил Варшави наказав підірвати Цитадель, одночасно розпочавши атаку на північному відрізьку лінії зіткнення для опанування середньої частини місця до Длугої, Лешної та Желязної. (...) Напад цілком вдався. Всі намічені об'єкти є в наших руках, не дивлячись на великі труднощі, які виникали із загальної ситуації Втім, не можна було зволікати з виконанням плану, маючи на увазі поганий стан готовності підрозділів, які захищалися в Ратуші й прилеглих будівлях. Неприятель всюди ставив енергійний опір, особливо в наступних пунктах: Брістоль, вул. Крулевська 23, Пасаж Сімонса й будівля Міністерству Фінансів. Але всюди сильна воля наших збройних сил перемогла. Готель Брістоль згорів вщент, обстріляний батареєю наших гаубиць, будівля Президії Ради Міністрів – в руїнах. (...) Наші в'язниці переповнені. Піймано кількадесят більшовицьких організаторів, членів ревкомів та інших революційних осередків. У полон взято п'ять сотень офіцерів та солдат регулярної Червоної Армії. Взагалі – десь близько 2000 вбитих, наші втрати про тому невеликі, дякуючи броньовикам, допомоги населення та паніці, яка огорнула неприятеля при вибуху Цитаделі».

Лігоцький Е. «Коли б під Радзиміном»

малася як диво. І доки сприйняття битви на Віслі залишалось «дивом», раз у раз виникали питання щодо альтернативності подібного роду небувалих подій.

В 1927 р. Едмунд Лігоцький видає роман «Коли б під Радзиміном», де змальовується світ, в якому «дива на Віслі» не сталося. В результаті більшовики захоплюють Варшаву, по всій Європі йде

Гданськ, Вроцлав тощо) з-під германської влади, мотивуючи тим, що нове століття дає можливість відбутися «не Сибіру, Голгофі польській, але Грюнвальду, перемозі польській!».

У 1925 році виходить його ж таки роман «Атака стерв'ятників. Роман з 1935 року», де розповідається про непросту долю «вільної зони», створеної в результаті трохи по іншому складеної

карти «після Версалю», де від Вроцлава до Балтики утворюється такий собі коридор «вільних територій», де німці живуть поряд із поляками.

Досить характерним чином, коли події здобуття незалежності Польщі тьмяніють й перестають бути актуальними, коли усталена ідеологія

відтісняє на задній план безпосередність живих переживань учасників тих подій (чи то – з кінця 1920-х років), альтернативні описи долі Польщі перестають бути актуальними. Ідеологічна однорідність картини історії нівелює можливість – а те й необхідність – питання «що було б, якщо б».

«ДІДИ ВОЮВАЛИ»: «НАРОДНА ПОЛЬЩА» ПОМІЖ САТИРОЮ ТА НАУКОВИМ ДИСКУРСОМ

Історія в Польській народній республіці – чи то Польщі за умов соціалістичного ладу – являла собою досить парадоксальну царину.

З одного боку, як соціалістична країна, Польща цілком знаходилася в полі тяжіння базових ідеологем «радянського світу». Зокрема, це означало приреченість на логіку історичного матеріалізму: примат економіки, кінцево важливі рушійні сили історичних процесів – це не окремі особистості, а соціальні класи, логіка розвитку народів та цивілізацій не залежить від одиничних змін в історичній площині. Це робило неактуальною саму проблему «альтернативної історії».

З іншого боку, історична доля Польщі давала можливість вбудовувати низку важливих для становлення національної самосвідомості подій в офіційну картину «історичного поступу» як формування умов для перемоги соціалізму. Для Польщі часів ПНР вбудовується (або навіть відбудовується) схема послідовності історичних подій та національних символів, де важливими виявляються не лише образи «народу-звитяжця». А це – й «германське питання» (де крах середньовічної німецької колонізації на полі Грюнвальду віддзеркалював події Другої світової), й період сарматизму (чи то – шляхетської Польщі 16-17 ст., цілком адоптованої до святців національної історії дякуючи творам Г. Сенкевича), й, нарешті, конспіративна діяльність за часів Розборів та трагічна історія трьох польських повстань (від Костюшка до Січневого повстання 1863 р.).

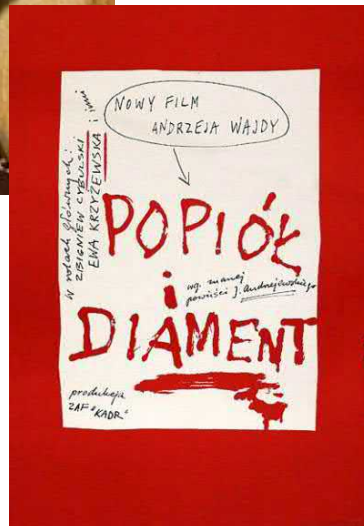
Ряд важливих історичних подій залишався актуальним для соціалістичної Польщі – але, здасть-

ся, в просторі масової культури ними опікувалися історичні твори (у літературі та, наприклад, у кіно: від екранізацій Г. Сенкевича до серіалів на кшталт «Знаку Орла» (1977)). В межах панівної ідеологічної схеми Польща соціалістична народжувалася не лише з перемог «польського духу», але й з низки поразок та помилок попередніх періодів польської історії (як «антинародних», «буржуазних» тощо). А питання «що було б, якщо б» – здебільшого грає з виправленням таких помилок (але тоді – з необхідністю – із змінами моменту «тут-і-зараз»).

В цих умовах історичні пригоди в масовій культурі виконують охоронницькі функції; вони працюють на усталення існуючої схеми історичного розвитку (навіть якщо – як в Польщі – низка сюжетів стає контраверсійною – як, скажімо, фільм «Попіл та алмаз» (1958) із зовсім недружнім поглядом на діячів комуністичної влади).

Польська фантастика в цих умовах

радіше гралася із будівництвом світів в межах т. зв. «соціологічного нурту» (для якого характерні орієнтованість на проблеми повсякдення разом із певною фантазмагоричністю, побудовою світів «другого рівня», таких, що мають сконструйований, нереальний характер. Хоча ідея «змінити історію» інколи з'являється й тут (як «циліндр ван Троффа» в однойменній повісті Я. Зайделя, який міг би працювати як специфічна машина часу – і який герой бажає змусити переміщатися не в майбутнє, але в минуле, аби змінити поста-

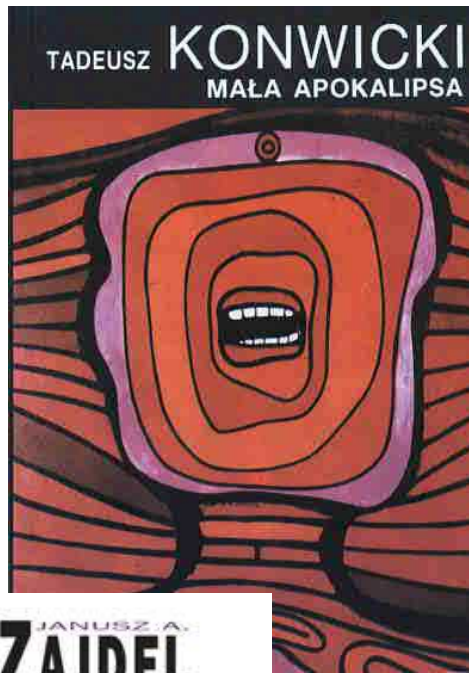

покаліптичну сучасність Землі, куди він потрапив). Але ж це, скоріше, окремі випадки, що, як ті ластівки, не робили весни.

Максимально близький до альтернативно-історичної фантастики виявився роман Т. Конвіцького «Малий апокаліпсис» (1979). Щоправда, альтернативно-історичний елемент присутній тут виключно як фоновий, хоча й важливий для розвитку подій: у свого роду «зламано-му» часі (або ж – у безчасі останньої чверті двадцятого сторіччя) Польща готується стати шістнадцятою республікою СРСР. Але головний сюжет – персональний апокаліпсис колись відомого письменника-соцреаліста, який стає дисидентом та йде хресним шляхом по Варшаві, готуючись до протестного самопалення – аж ніяк не грає із проблематикою «іншої історії», залишаючись соціальною сатирою, а не дослідженням історичних змін.

Як не дивно, при відсутності альтернативно-історичних творів в белетристиці, Польща дала щонайменше один – але важливий – зразок наукової публікації, що досліджувала альтернативні варіанти важливих для країни та культури подій. Мова йде про книгу І. Лойека «Шанси листопадового повстання: історичні рішення» (1966). По суті, це було не просто дослідження реального перебігу подій 1830-1831 років, але постійна гра в розгляд варіантів подій повстання, альтернативних до їх реального перебігу.

Помітимо, що ця тенденція всіяко підтримується і в сучасній Польщі. В останні десять-п'ятнадцять років вийшло з десяток книжок, всі з яких досліджують альтернативні сценарії з історії Польщі – на рівні популярно-науковому, а не літературному. Хоча тут змінюється точка аналітики: найбільш болючою темою стає історія Другої світової війни – особливо передчасся її та першого періоду.

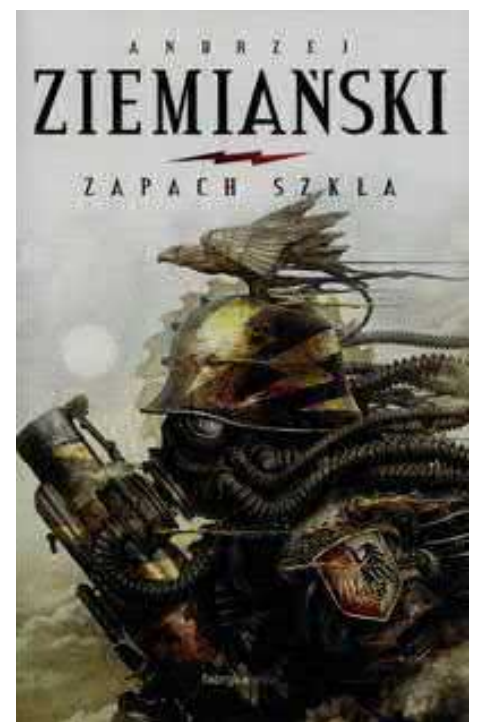
Раніше, за часів ПНР, ця тема була досить небезпечною, оскільки, з одного боку, вересень 1939 року був беззаперечною національною трагедією, а з іншого – розглядався як результат недалекоглядної політики «буржуазної Польщі»; до того ж, всіяко замовчувалася роль в окупації Польщі СРСР. Тепер же конфігурація політизованих табу змінилася, а «буржуазність» з проблеми ідеологічної стала проблемою цілком прагматичною. Відповідно, автори відчувають набагато більші можливості й бачать менше суто ідеологічних бар'єрів. Наведемо тут найбільш показові назви такого роду досліджень: «Пакт Ріббентропа-Бека» П. Зиховича, «Союз Пілсудського-Гітлера» Я.

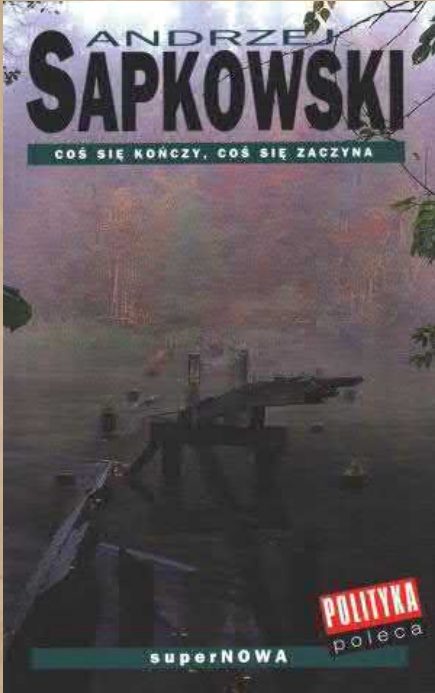
Хоїнського, «Річ Посполита переможна. Альтернативна історія Польщі» Щ. Жемовіта, «Століття хаосу. Альтернативна історія XX століття» В. Орловського.

Вкажемо тут і ще на одну особливість цієї «історії з історією».

Політична криза кінця 1980-х та зміни після краху комуністичного режиму викликали не лише політичні зміни – вони породили специфічну низку творів, так би мовити, «фантастики ближнього прицілу», яка дуже скоро стала таким собі «відночком» альтернативної історії – історії Польщі, яка, на щастя, ніколи не настала. Найбільш яскравими стали, наприклад, такі оповідання, як «У вирві від бомби» А.

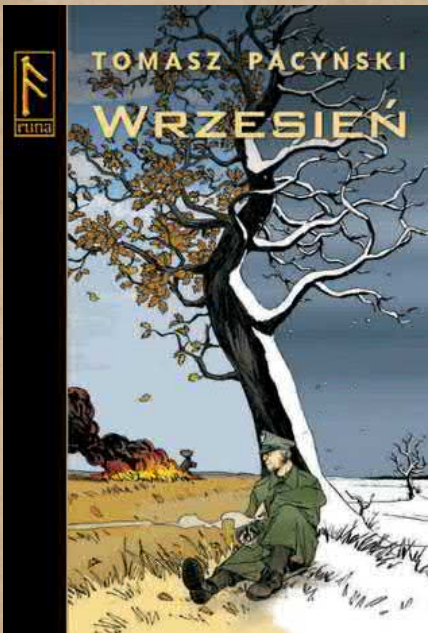
Сапковського (1993) та «Автобан паш Познань» А. Земянського (2001): зміна політичного устрою сприймалася як ризик самому існуванню Польщі – все одно, чи то від литовських (у Сапковського), чи то від німецьких (у Земянського) сусідів.

«Бо бачте, воно було так. Невдовзі після підписання договору із Бундесреспублік і створення нового ланду із столицею у Алленштайні дійшло до національного референдуму серед народу районів Гольдап, Дубенінки, Віжайни, Гліби, Пуньськ і Сейни. Результати референдуму, як воно звично буває, були дивні і ні про що не говорили, бо майже вісімдесят відсотків людей виборного віку до урн не дійшло, слухно вирішивши, що краще піти до кнайпи... Також невідомо було який відсоток люду має себе за східних прусаків, північних поляків, лівобережних жмудинів чи якихось інших ятвагів. Так чи інакше, неповний місяць по референдуму кордон перейшов литовський корпус у складі двох дивізій: регулярної «Geduminas» і добровольчої «Plechavicius». Корпусом командував генерал Стасис Зелігаускас. Литвини зайняли гміни майже без опору, бо більша частина нашої армії саме була в Іраці, де сплачувала польський борг Вільному Світові. Менша ж частина нашої армії теж була при справі, бо займалася демонстрацією сили у Шльонську Цешинському. Корпус Зелігаускаса швидко опанував Сейни, але Сувалок не зайняв, бо його стримали частини Grenzschutz і Сто Перша Ейрборн з Гданська. Ані німці, ані американці не бажали собі шаулісів у Східній Пруссії. Польський уряд відреагував низкою нот і спрямував офіційний протест у ООН, на що литовський уряд відповів, що ні про що знати не знає. Зелігаускас, – повідомив литовський посол, – діє без наказу і на власний розсуд, бо вся родина Зелігаускаса – то з діда-прадіда запальні та гарячі голови, яким невідоме поняття «субординація»».

Сапковський А. «У вирві від бомби»

«Операція замирення. Шльонск повернувся до Фатерлянду, разом із чималою частиною Великопольщі й Помор'я. У Великопольщі плебісциту не проводили, стала вона компенсацією за Східну Прусію. Таким ото чином в душі двадцять першого століття вирішено було проблему екстериторіального коридору. А великополяни, згідно із багатівковим досвідом, спокійно могли саджати свої Kartoffeln, робити з них чіпси та пиво «Лех». Решта залишилася польською. Зоною американською, від Бидгощу до Кракову, з польською адміністрацією та поліцією. Із чотирьохзірковим американським генералом, який вирішував про все, із все ще повними таборами інтернованих. І зона тимчасового розташування російських миротворчих сил. Це не окупаційні війська, не анексія. Тож в жодному разі не можна запроваджувати власну валюту, аби хтось чогось там не подумав... Наче все й так не було ясным. Так воно й дійшло до найбільшого в історії «матушки Росії» економічного дива: рубель коштував на чорному ринку чотири долари» (Пацинський Т. «Вересень»)

Пацинський Т. «Вересень»

Кінцевою крапкою в тому процесі став роман «Вересень» Т. Пацинського (2002), де посткомуністична Польща знову, як у вересні 1939, поділена поміж Росією та Німеччиною при мовчазній згоді Європейських сусідів.

Відмітимо тут лише одну особливість того періоду: травматичний досвід посткомуністичної країни викликав радше проєкції в найближ-

че майбутнє, а не бажання перегравати минуле. І рішення ці були не компенсаторні («ми – велика країна, яка може всіх перемогти»), а в межах стриманої песимістичної аналітики («наближається новий Розбір, мати-Польщо – готуйтеся до страждань»).

Втім, в цей же час намічаються й зміни в масовій культурі в секторі альтернативної історії.

ПЕРЕБУДУВАТИ СВІТ: ПОЛЬЩА І ВСІ-ВСІ-ВСІ

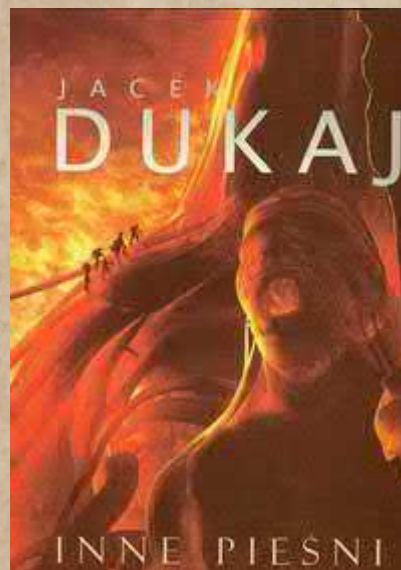
Спокуса альтернативної історії схожа на проблему із стимпанком: бажання говорити про змінність історії тяжіє до використання великих масштабів. Часто це не вирішення суто місцевих, національних (чи й державницьких) проблем – це гра з більш глобальними змінами. Це історії, де Польща – в кращому випадку – стає лише окремим випадком на карті тотальних змін.

З іншого боку, спостереження за тим, наскільки актуальними для національної традиції стають ігри зі схемами, де історичні зміни глобалізовані в масштабі світу – чи хоча б Європи – дозволяє говорити про ступінь культурної відкритості країни. Чи хоча б про здатність засвоювати та інтерпретувати «чужі» культурні схеми, тим самим роблячи їх «своїми», засвоюючи.

Європейські – чи світові – періоди історії, що викликають увагу в польських письменників-фантастів, цілком показові широтою охоплення. По суті, це точки глобальних розворотів європейської історії, подій, коли історія світу могла піти іншим шляхом.

Найбільш глобальним, безумовно (й по глибині відтвореного світу, й по масштабам змін), є роман Я. Дукая «Інші пісні» (1998). Сам автор схильний вважати свій твір не стільки «альтернативною історією», скільки «альтернативним світом», оскільки змінені тут не стільки події, скільки фізичні закони, за якими цей всесвіт існує. Події «Інших пісень» відбуваються в світі, що збудований за Аристотелевою фізикою: світ тут складається з п'яти першоелементів, чії властивості визначають всю повноту як природних, так і соціальних процесів; на народах відбивається «морфа» їх землі та володарів – кратістосів, які своєю «кратос» – внутрішньою силою, що має певну етичну спрямованість – формують долю країн та народів, що знаходяться під їх рукою. «Кратос» володарів Єгипту створює ідеальну тілесність їх підданих, а похмура сутність Чорнокнижника, володаря Москви та Сибіру, загрожує існуванню світу в тих формах (і морфах), які є для цього світу звичними.

Втім, при прочитанні роману, не залишає думка, що в ньому раз-у-раз просвічує й відблиск суто «альтернативно-історичного» субстрату: більшість суто історичних персонажів, про яких згадує роман, не виходять за часові межі імперії Олександра Македонського, а про самого нього відомо, що Олександр Великий не загинув молодим, а створив свою надімперію та довгий час в ній володарював, створюючи політичні фундаменти світу «Інших пісень».

«Скорпіон валить вогнем в мури Арсеналу. Кремль трясеться до самого коріння. Башта Тимура, вдарена першою, коли з неї відкрили вогонь по «Уркаї», валиться під власним тягарем у скреготі каміння, що оце кришиться, в лавині тисячі літосів руїни, що суне вниз. Але досі ніхто ще не стріляє, навіть не озвалися ще пиросідери та картечніці з

кремлівських казарм булашків Івана Карлика – й хвили-на не минула, не заграли тривогу роги з Курантої Вежі. Скорпіон розпорює південний мур Арсеналу, б'ючи в механічному ритмі, раз і раз, і раз. На рівні п'ятого поверху виникає діра розміром із голову скорпіона. «Уркая» всовується туди. (...) З цього саява всередину Арсеналу влітають палаючі Вершники Вогню, Аурелія в першій дюжині; всього Герохаріс віддав на ту місю двадцять сім рітерів пиросу, повний енеон. Вони влітають вже розігнані, штовхає їх інерція важких епіциклів уранойзи, що обіймають їх стегна, коліна, плечі. (...) Вони виглядають крізь вікно з оксамитного покою на четвертому поверху Арсеналу. З-за золотого куполу Храму Землеїду б'є блакитне саяво, над кремлем прокочується ритмічне гупання, від якого дзвонять шибки. Шибка, крізь яку вони дивляться, розлітається після третього удару. Це «Уркая» перетворює там у руїну будинки булашкових казарм»

Дукай Я. «Інші пісні»

«Вони дісталися на Ринок Світу. Посеред перехрестя вставав високий, на півстадія, кам'яний шпиль, звінчаний золотою статуєю чоловіка. Статуя та мусила бути величезних розмірів, якщо вже пан Бербелек без проблем помітив, який жест виконує золотий чоловік: правицею взносить до неба меч, лівою вигладжує керос. Був це, вочевидь, Олександр Македонський. Вервечка віктік крутнулася навколо шпилю (...) Покинувши Стару Олександрію крізь Брамун Сонця, вони проїхали над другим каналом й заглибилися в жидівську дільницю. Тепер небагато євреїв мешкало тут, але назва лишилася; в цьому місті назви тривають якнайдовше, Матерія з часом піддається, але Форма лишається. Амітаче вказала наліво, на гігантські колони, що створювали фронтон елліністичного палацу, жирна тінь лежала поміж кам'яними стовпами. – Трон Тронів, тут, в день своїх сорокових уродин, Олександр надягнув корону Царя Світу»

Дукай Я. «Інші пісні»

У Я. Дукає є ще один, не менш масштабний за наслідками, хоча куди коротший за обсягом, текст: оповідання «Земля Христа», де зображений світ, в якому створено перехід поміж квантовими варіантами окремих Всесвітів, й Земля Сталіна, Монтесуми чи Гітлера (назви фіксують найбільш промовисті персонажі, пов'язані з точками бі-фуркацій) активно контактують один з іншим. І в цьому гроні світів дослідники відкривають той варіант Землі, що підриває метафізичні основи людськості: Землю, де встановлено Царство Боже – причому, при Першому Пришесті, без кривавої історії християнства, що починається на Голгофі. Світ, в якому присутність Бога – об'єктивна реальність, руйнує всі політичні чи соціальні машини всіх інших світів, бо присутність вищої сили неможлива для окремо взятого Всесвіту, а якщо Бог є – то що тоді дозволено?

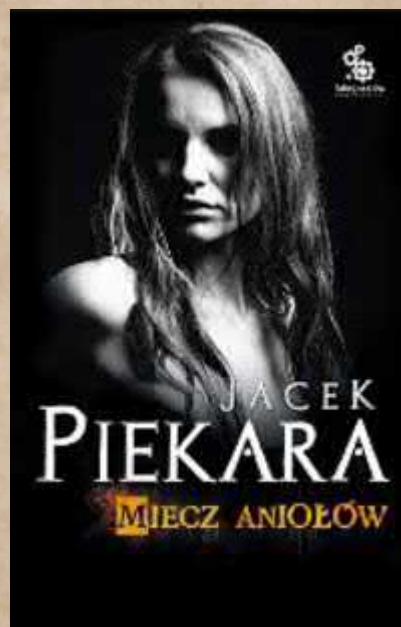

«Надзвичайно швидко – без малого підозріло – Прадуїга та його товариші зуміли прийняти реальність Царства Божого, погодитися із нею; майже не чинили опір, майже не протидіяли – чому? чому? Величезне спустошення спричинило оте усвідомлення в їх розумах, усвідомлення існування Бога. Вже не припущення, не казка, не смілива спекуляція, не рев-

на, хоч і кульгава віра – але факт. Факт цей перетворював у фарс всі їхні пізніші дії, ті пошуки в минулому конкретних деформацій, ці спроби аналізу осіб тубільців, це висліджування Бога („Ну, скажи, Охлен: де знаходиться Ісус? Звідки володарює Землею?“ „Володарює? Що ви маєте на увазі? Перепрошую, прикро мені, насправді. Як це: де? Я не розумію.“) і аналізування Його особи. Жах: впевненість, що в кожному подиху вітру, в кожному рипінні сходинок, в кожному кроці – проявляється воля Божа. Прямий шлях до божевілля – Прадуїга зрозумів це від першого дня. Зрозумів також, що єдина альтернатива – це прикрити очі на реальність, або ж – також шаленство. Насправді цей світ не надто сильно – майже зовсім – не відрізнявся від світу Лопеса. Справжня різниця існувала в їх головах, у методі фіксації його, адже Бог не показував себе їм у яскравих демонстраціях своєї присутності та сили. Світ отримував абсолютне інше обличчя вже завдяки самій свідомості людини, що над нею хтось знаходиться».

Дукай Я. «Земля Христа»

Польська фантастика взагалі цікавиться тими варіаціями, де історія світу пішла іншим шляхом від подій на Голгофі. Можна згадати й коротке – але показове – оповідання Я. Цирана «Єрусалім» (1988), де Месія сходить з Хреста та, як вищий Суддя, нав'язує світу нову систему етичних цінностей, й розгалужений книжковий всесвіт Я. Пекари з циклу про інквізитора Мордімера Маддердіна (2003-2015), де Син Божий – за півтора тисячоліття до подій циклу – також сходить з Хреста, має прізвище Різник з Назарету, ставши втіленням не євангельської лагідності, але старозавітного «око за око». З армією з дванадцяти апостолів він руйнує Рим та створює теократичну державу, де магія стає елементом повсякденності, а нагорна проповідь перетворюється в набір жажливих постулатів.

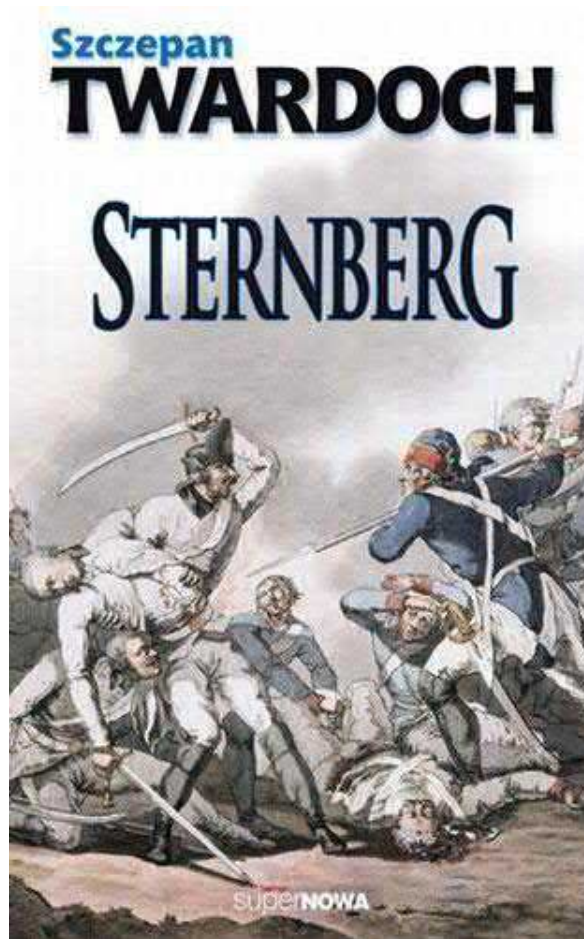

«На Господа нашого надягнений був терновий вінець – і це перший стигмат. Потім Йому гвіздками пробіли долоні – це другий стигмат. Пробіли Йому стопи – це стигмат третій. Але коли після довгих страждань солдат мав намір вдарили списом, аби обірвати життя Його – саме в тумить Господь зійшов з Розп'яття

та в Славі Своїй поніс ворогам віри сталь та вогонь. Тому ні в кого не може бути четвертого стигмату, адже бік Ісуса ніколи не був поранений списом! (...) Авжеж, я чув про такі, про схожі богохульні демонічні стигмати. Чув про еретиків, які стверджували, що Ісус Христос помер на Хресті. Що ж, людське безумство та зла воля не відають меж. Мало їм історичних свідоцтв? Записок самих Апостолів? Невже хтось, залишаючись сповна розуму, став би сумніватися в силі Ісуса? Лише люди, яких звабив Звір, могли повірити, начебто Господь наш помер у приниженні та відчаї на Хресті, за вироком дешевих мерзотників! Врешті-решт, не просто так, мої милі, символом нашої віри залишається зламане розп'яття, що означає тріумф духу над матерією та перемогу добротності над злом».

Пекара Я. «Меч янголів»

Взагалі-то, зовсім не дивно, що граючись із змінністю історії, митці пильно вдивляються у «великі» проекти – чи то етичні (ті ж самі історії «іншого християнства»), чи то державницькі. В останньому випадку, зрозумілим стає замишування альтернативним перебігом подій, що стосується державницьких інститутів, на основі яких відковувалася й сучасна європейська культура, соціальність, сама ментальність. Польські автори не пройшли поза цими темами. Інша історія Риму («Quietus» Я. Інглота (1997) чи повість М. Хуберата «Другий портрет в алебастрі» (1997), за яку він отримав в свій час премію ім. Я.Зайделя), інший перебіг подій у Візантії – що

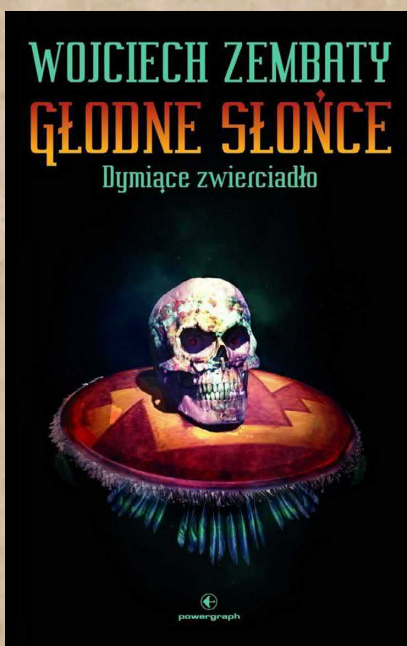
зуміла встояти довший період, порівняно із нашим часом та контролює землі до Польщі включно («Армія сліпців» Р. Павляка (2007)), вікінги, що не просто стали засновниками кількох важливих для Європи династій – а побудували язичницьку імперію, яка в альтернативному ХХ столітті займає місце Германії часів Другої світової війни (дилогія «Рагнарьок» М. Мортки (2007-2008))...

Не менш цікавими є й ті варіанти, де перебіг подій йде не в «плюс» для Європи (посилення державності, розквіт культури тощо), а в «мінус» – варіанти, де Європа програє. Найбільш яскравими є, наприклад, історія європейських держав

після поразки в битві при Пуатьє, де Карл Мартелл, дід Карла Великого, програє військам Омеядського халіфату під командуванням Абдур-Рахмана ібн Абдаллаха, генерал-губернатора аль-Андалусії (роман Є. Ірундковського «Ланцелот з-понад Рейну» (2001)). Нарешті, історія про те, як конкістадори програють – або ж не виграють – війну із ацтеками, в результаті чого над Європою висить постійна загроза побачити кораблі когось з нащадків Монтесуми біля європейських портів (романи «Інші кораблі» Р. Павляка (2003), «Реконкіста» М. Вольського (2001)).

Найбільш оригінально розв'язує цю колізію роман «Голодне сонце» В. Зембатого, перша книга дилогії «Димове дзеркало» (2016): в ньому прихід конкістадорів призводить до містичної катастрофи планетарного масштабу та до втручання богів Мезоамерики – й через кілька століть нащадки ацтеків починають розуміти, що нікуди не ділися не лише боги та демони – але й страшні «білі люди», що колись спричинили до першого глобального катаклізму.

Помітимо одну особливість: чим ближче до нашого часу, тим інтегрованішою в зображувальні зміни виявляється Польща. Глобальні зміни стають тим фундаментом, на якому досліджується «польськість» як така.

«Народ його був союзником та спадкоємцем вимерлих ацтеків. Приклався до оборони від Білих Дияволів, славетних заморських загарбників, й вийшов живим зі страшної епохи Прокляття, коли племена, народи та раси маліли, наче брилки сухої глини, кришені пальцями богів. Пізніше, вже в новому Циклі, крузи заповнили діру по вибитих ацтеках, відроджуючи на

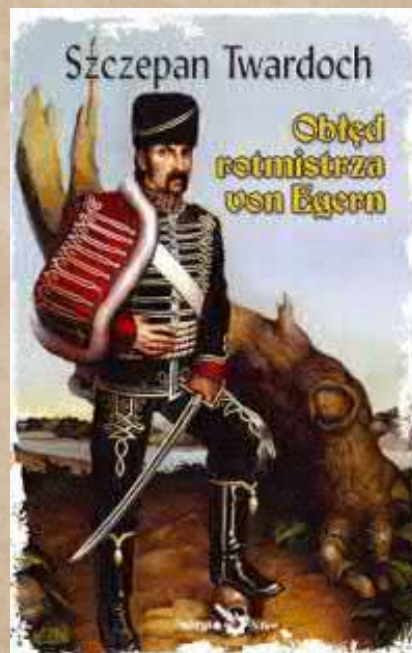
руїнах їх світу нову, ще славетнішу, імперію. Так повстало Відроджене Примирення. Теннок малечку знав ту історію. Знав і те, що володар Примирення засідає в Толлані, Місті Очерету, а десятки племен й гордовитих міст-держав віддають йому чесноти, платять трибу та воюють для крузів у святих походах за Дорогоцінною Водою. Знав також, що головним завданням та місією крузів було кормління богів. Їх піраміди й вежі стікали кров'ю бранців, підсилюючи тим самим богів у їх одвічних, космічних змаганнях».

Зембатий В. «Голодне сонце»

Зокрема, це стосується тих творів, що грають із історією останніх двох-трьох століть – зокрема, з тими часовими проміжками, на які приходяться Розбори Польщі. Найбільш відомими тут, мабуть, залишаються цикл Щ. Твардоха про революцію кінця XVIII ст., але яка стається не у Франції, а в недалекій до Польщі Австрії (роман «Штернберг» та ряд оповідань (2005-2007)): замість діячів французького Просвітництва, тут діють австрійські вчені, повстанці й захисники корони представлені угорськими, хорватськими чи польськими прізвищами, а замість гільйотини використовується розстріл картеччю.

Іншим важливим циклом, що грає із цією історичною послідовністю, є низка творів К. Піскорського, написаний в нурті стимпанку. Мова йде про двотомний роман «Скалка» (2008-2009), в якому французька імперія з Наполеоном зводить Російський похід до нічії завдяки технологічній революції з використанням «ефіру» (ефірні «кульостріли» рятують французьку армію від поразки у битвах з російськими та прусько-австрійськими військами) й стає осередком небувалого технічного прогресу. Боротьба тепер йде у паралельних світах, а в нашій реальності за Польщею закріплений статус напіввасального «королівства» в урізаних межах (без Литви та Варшави). Крім того, польський корпус продовжує битися на боці імператора – навіть в інших світах.

Продовженням «Скалки» став роман «Сорок і чотири» (2016), чия дія відбувається в тому ж самому світі «ефірної революції», але через три десятки років. Роман багатоплановий (є тут й пригоди в інших світах, і французька революція –

«Після спалаху революції дорогу в кілька годин накатали настільки, що у виноградники вдалося втягнути гармати, невеличкі чвертьфунтовки кінної артилерії. Перший пробний залп викорчував кущі, завдяки чому можна було докладно визначити простір, в якому разила гарматна картеч. Там викопали ями приречені з першої партії. Вісім гармат стріляли одночасно, за раз вбиваючи шістдесят осіб.

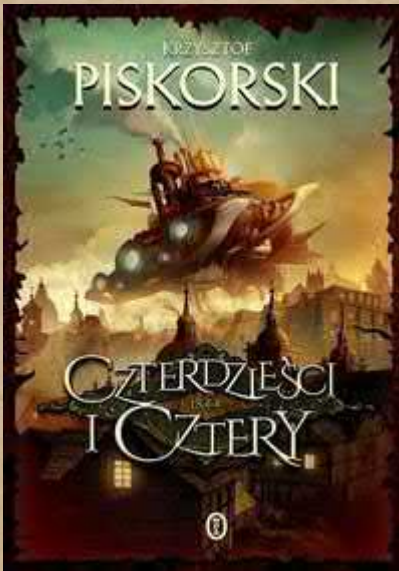
Разом із часом, що потребували перезарядка гармат, добивання пораних (чим займалися не дуже скрупульозно, рубаючи шаблями лише тих, хто проявляв надто велику активність) й присипання трупів вапном, вдавалося, при справній організації й серйозній підготовці артилеристів й стражників, отримати швидкість в триста приречених за годину. На десяту річницю революції, число так ось страчених доходило вже до тисячі».

Щ. Твардох «Безодня»

чи, точніше, спроба реставрації влади Наполеона його маршалами – в 40-х роках XIX ст.), але польська історія й тут залишається в центрі сюжету (невдале повстання 1831 року, польська еміграція в Британії та конспіративна діяльність там, нарешті, повстання 1844 року, якого не було в нашій реальності).

«І чого ж ми досягнули з того часу, як ефірні кульостріли врятували нас під Липськом? Мир в Європі? Підкорення Пруссії та Австрії? Ну авжеж! Клятві німці тільки й дивляться, як би скинути «революційне ярмо». Стільки дипломатів шлють до Англії, що король, напевне, ледь може ті жадібні шлунки прокормити. Що ще ми осягнули? Помсту Олександрові? Але ж дивися: ледве чотири роки після поразки під Києвом, а його армії знову шарпають кордони Польського королівства. Король Юзеф мав стати муром, який назавжди відріже мене від Москви, а тепер лише шле мені листи про допомогу. Клянуся, росіяни – наче таргани. Народжуються швидше, ніж ти встигаєш їх чавити! (...) Я вирішив, що таким вчинком стане захоплення та колонізація Нової Європи. Нехай саме вона стане моїм подарунком прийдешнім поколінням!»

«Тим часом перший корпус Варшавського князівства, яким особисто командував Юзеф Понятовський, силою двадцяти п'яти тисяч солдатів перейшов кордони Австрійської імперії та марширував на Краків. У Франції, Валахії та Угорщині розпочиналася нова війна. (...) Еліза Жмієвська гнала зануреним у війну континентом, на кожному постою перевіряючи заголовки газет, а події завжди були на крок попереду її. Коли пересаджувалася в Люксембурзі, газети писали про те, що полки Понятовського розбили під Ченчінами поспіхом сформований корпус фельдмаршала фон Фіцквельмонта, який намагався перетяти їм шлях. Карикатура в газеті показувала Польщу як скаженого пса, що зірвався з ланцюга – і від якого відступають сусідні держави. Росія була намальована як великий бородач із палюгою, що наближається збоку»

Піскорський К. «Сорок і чотири»

І тут саме час перейти до варіантів альтернативної історії Польщі безпосередньо.

ХОДА ПАНТОКРАТОРА

Свого часу американський політолог А. Шлезінгер-мол., описуючи основи та форми самоідентифікації американців, фіксує дві конкуруючі традиції, що стоять у коріння цих моделей: по-перше, свого роду месіанізм, який був важливим для пуританських общин, що відчували себе новим богообраним народом; по-друге, особливості світосприйняття батьків-засновників США як незалежної від метрополії держави: як експеримент, заздалегідь приречений на невдачу (оскільки така була доля всіх республік) – але із вірою, що саме така форма політичного устрою залишається вищою – й бажаною.

Аналогічно, на два напрямки можна було б поділити й ідеологічний запал польських авторів, що пишуть в царині альтернативно-історичної фантастики.

Перший варіант, це Польща як Пантократор, Сильний-на-Престолі, Сила, що вирішує долі сусідніх народів як наддержави.

Другий – трохи складніший, де Польща висту-

пає у ролі Сальватора, Спасителя; і в цьому випадку мова йде не стільки про «силу», як про головну пружину сюжету, скільки про «жертвність».

Почнемо з першого варіанту.

Його початок можна шукати в діяльності т.зв. «Клубу Тфорціфф», який від 1990-х робив вдалі спроби створити польську розважальну прозу. До числа авторів тої групи відносилися, наприклад,

Я. Гжендович, А. Піліпюк, Р. Шмідт чи Т. Колодзейчак. Через десятиліття саме вони стануть кісткою авторів видавництва «Фабрика Слів», що в першій половині 2000-х активно розвивала саме цей сегмент ринку.

Передусім розважальна фантастика і грається із сюжетами «Сильної Польщі».

Серед яскравих прикладів – «Тевтонський покер» Д. Спихальського (2002). Точка біфуркації в романі – часи боротьби Польщі з Тевтонським орденом: увійшовши після низки поразок до меж польської держави, землі Тевтонського ордену

Перший варіант, це Польща як Пантократор, Сильний-на-Престолі, Сила, що вирішує долі сусідніх народів як наддержави.

Другий – трохи складніший, де Польща виступає у ролі Сальватора, Спасителя; і в цьому випадку мова йде не стільки про «силу», як про головну пружину сюжету, скільки про «жертвність».

залишаються в межах Польщі до теперішнього часу – і залишаються таким собі «Кримом» для польської державності (події роману йдуть в другій половині 1950-х, в світі, де не сталося світових війн, а Польща збереглася у межах Речі Посполитої Трьох Народів – «Трьох», оскільки в певний час сюди, на правах окремого народу, були інкорпоровані й українці, а столиця держави знаходиться у Львові). Тевтонська автономія, що тяжіє до Німеччини,

раз у раз стає зоною роздратування в політичних взаєминах. А коли до рук тевтонців потрапляють ядерні бомби – ситуація різко загострюється.

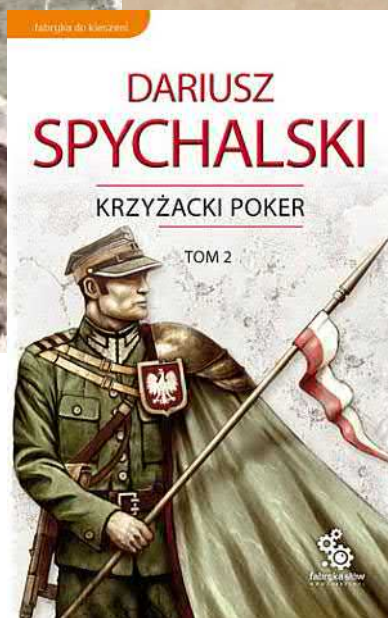
Більш того, ця Річ Посполита – імперія в повному сенсі того слова: вона має колонії на території Африки, де на момент дії роману вже якийсь час модними є соціальні, мовні та культурні стереотипи часів польського «сарматизму» – чи то злету шляхетської Польщі, Польщі XVI - XVII століть.

Поміж альтернативною історією та стимпанком знаходиться й роман К. Левандовського «Орел біліше за голубицю» (2013), події якого відбуваються за часів січневого повстання 1863 року – тільки на умовах, абсолютно змінних, ніж це було насправді. Якщо в нашій реальності повстання було приречене як з причин соціально-політичних (неширокий соціальний прошарок, що підтримав повстання, та сварки між верхівкою повстанців – і розкол серед польських еліт того часу), так і через слабкість озброєння повстанців, то герої Левандовського діють у зовсім інших умовах. Польський винахідник Ігнацій Лукашевич створює танки на керосиновому двигуні (т.зв. «твердоходи»), завдяки чому польські повстанці відразу мають рішучу технічну перевагу над царськими військами – роман починається в 1866 році, на третю річницю вибореної незалежності. Втім, світ книжки такий, що боротьба за незалежність – процес, який не припинився перемогою 1863 року: «твердоходи» тепер є й у супротивників вільної Польщі, тож боротьба триває.

Послідовним чином зображення Польщі-переможниці означає фіксацію й переможених – якими частіше за все стають країни, з існуванням по-

«Господар прийому, новокраківський воєвода, був чоловіком в силі, відповідної статури й проникливого погляду. Від усієї його фігури біла впевненість в собі й гідність, саме так, як й можна було очікувати від шляхтича, що займає високе становище в колоніях Речі Посполитої. В своєму кунтуші, перев'язаному широким срібно-червоним пасом, з шаблею при боці, він був втіленням африканської аристократії. Підійшов до генералів й легенько поклонився: «Вітаю в Африці, – віді-

ззався голосно. – Тішить мене, що ми можемо приймати панів, хоча час тепер не до розваг, але до війни. Я – Антоній Серпинський, гербу Остоя. (...) Дім гостинний, в якому розмістили гостей з Речі Посполитої, носив гордовиту назву «Королівський» й стояв при старомістському ринку Нового Кракова. Просто перед вікнами, посеред широкої площі, вставала точна копія Сукенниць. Навколо, як у старому Кракові, штовхалися численні лавки, на яких, втім, продавали не квіти, а фініки, арахіс та кокоси.

Замість крику торговок чути було гортанні вигук арабських купців, що нахваляють свій товар».

Спихальський Д. «Тевтонський покер»

руч з якими в Польщі пов'язано найбільші культурні травми: Німеччини та Радянського Союзу. Причому, чим ближче до нашої сучасності існує точка біфуркації, тим більші проблеми виникають у цих країн. Найбільш контраверсійні варіанти «великої Польщі» частіше за все пов'язані із історією Другої світової війни.

І тут утопія часто перетворюється в антиутопію.

Найяскравішим, мабуть, прикладом є роман М. Вольського «Валленрод», де переламним моментом стає одужання Ю. Пілсудського (в реальності роману в 1930 р. було розпочато його лікування, в результаті чого вже в 1938 р. Вождь звернувся до Фюрера Німецької Нації із пропозицією союзу для стримування комуністичної агресії). Друга світова війна починається 1 травня 1940 року з нападу з'єднаних військ Германії та Польщі (за підтримкою Іспанії та Італії) на Радянський Союз – із нищівним для останнього результатом. Посткомуністична Росія відроджує монархію – і в такому вигляді продовжує протистояти Німеччині, підтримана Британією та США. Подальша історія – низка блискучих перемог (наприклад, над Британією, яку бомблять і польські

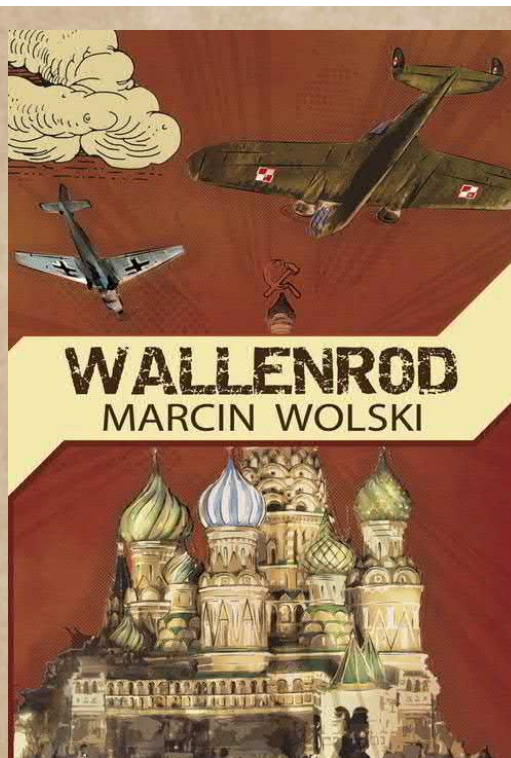

«Остання зупинка, щоби дозаправитися паливом. Начебто все за планом. Ми повинні вдарити на світанку. Mon Dieu, тільки зараз до мене доходить! Три польські броньовані наземні локомотиви проти великої російської фортеці... Що це буде за битва! (...) Ми під'їжджаємо з тилу до воріт форту. Вони зачинені наглухо. Капітан Годлевський наказує артилеристам відкрити вогонь з близької відстані. Гуркіт гармати в зачиненому сталевому ящику – наче в нутрощах дзвону. У різкий запах керосину вривається новий запах – горілого порошу. Наша гармата заряджається з казенної частини, це винайшов італійський генерал Каваллі, постріли гримотять кожні десять секунд. Польські снаряди розносять ворота вщент за хвилину. (...) Битва переноситься всередину форту. Я не бачу, як воно йдеться всередині, але вже через чверть години над захопленими укріпленнями майорить польський прапор. Перший успіх! Але це лише приказка... Тепер нас чекають справжні проблеми. Ми повинні вдарити по головній цитаделі, чий гарнізон вже попереджений близькими звуками битви».

Левандовський К. «Орел біліший за голубицю»

льотчики також) та кривавих зіткнень (в Німеччині після ядерного удару по Берліну – проведеному польською ж розвідкою – триває громадянська війна). Результат її – створення Польщею Середньоевропейської Спільноти та такого собі «слов'янського НАТО» – Інтегрованих Європейських Збройних Сил.

Втім, найдивніший варіант «сильної Польщі» надав А. Пшехшта у романі «Гамбіт Велепольського». Точкою розходження перебігу історичних подій, як і в згаданому романі К. Левандовського, стає січневе повстання 1863 року – але повстання це парадоксальним чином не відбувається: Олександр Велепольський, помічник намісника в Польщі, великого князя Костянтина Миколайовича, проводить свій рекрутський набір 1863 року набагато вдаліше, через що той не стає сірником, завдяки якому розгорілося повстання – а тамує його (окрім офіційного забору в рекрути «підривного елемента», Велепольський проводить низку ліквідацій у верхівці польських революційних радикалів). В результаті, Польща, яка не виходить з Російської імперії, розквітає, а просвічені поляки на початок ХХІ століття, коли відбуваються події роману, займають чи не третину вищих посадових постів в адміністра-

«Як Гітлер, так і Пілсудський в тому конфлікті зберігали тактовність, не вмішуючи у Зимню війну своїх військ безпосередньо, а лише допомагаючи поставками зброї та добровольцями. Франек дістався до Хельсінкі вже 12 грудня. Перша партія новочасних літаків дісталася туди кількома днями пізніше. Бойове хрещення він пройшов в день Різдва. Совети, скориставшись зі святкового настрою у противника, провели наступ з правого флангу. Загони, які перейшли по кризі озера Ладoga, швидко перевалили річку Вуоксі, загрожуючи Выборгові. Але розпочата в Святвечір повітряна

битва закінчилася поразкою росіян. Літаки I-16 рішуче програвали новим «месершмітам», що прибули з Німеччини, й більшість з них дуже швидко перетворилися у вогняні кулі, розкидані по снігових просторах. В перший день Нового року, скориставшись з хорошої погоди, рейд 12 «юнкерсів» дістався до Ленінграду. Дякуючи встановленим сиренам, вони викликали паніку мешканців й вчинили поважні втрати кораблям, що стояли в Кронштадті, які чекали моменту, коли скресне крига, й їх вдасться використати. Близько половини Балтійського флоту, готового допомагати наступу на Хельсінкі з моря, пішла на дно. (...) Через два місяці було розроблено операцію – вона мала розпочатися в кінці квітня й отримала назву «Вальштатт» (польською – «Легніца»), в пам'ять про польські-німецьку битву з татарами в 1241 року, що відбулася в шльонській місцевості за назвою Легніцьке Поле».

Вольський М. «Валленрод»

ції та армії. Головний герой – офіцер Імператорського Конвою й поляк за походженням – в кінці роману стає чоловіком єдиної вцілілої в боротьбі

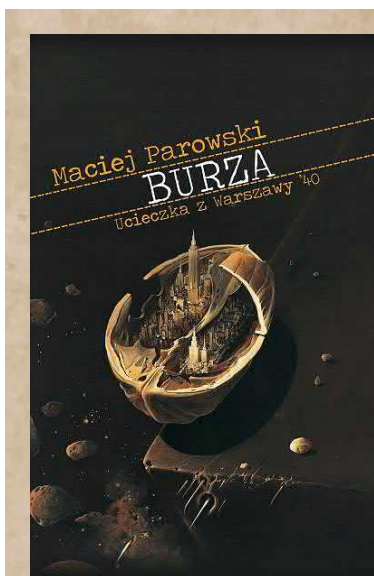
з «великоруськими шовіністами» принцеси Романової, регентом та батьком російсько-польської гілки російських монархів.

ДОЛЯ САЛЬВАТОРА

Втім, образ Польщі як Пантократора, переможниці й вищої судді європейського світу – а то й світу в цілому – не є головуючим в сучасній польській фантастиці. Можна відмітити й майже цілковиту відсутність такого характерного для сучасної російської альтернативно-історичної фантастики сюжету, як переміщення в попередню історичну епоху нашого сучасника – із грою за батьківщину для створення надпотужної державності в минулому. Цей суто компенсаторний (щоби не сказати «реваншистський») сюжет в польській фантастиці представлений чи не поодиноким автором – М. Чішевським із його тетралогією, де в минуле переноситься ударна група польського контингенту в Афганістані (у 1939 рік – «www.1939.pl» (2008); аж до продовження протистояння – вже із росіянами з ГРУ, які тим самим методом бажають захопити Європу в 1941 році – в четвертій книзі, «www.ru2012.pl» (2011)). Характерно, при цьому, що новочасна техніка в 1939 році ніяк не змінює результату війни: Польща все так же програє Німеччині.

Але це – той випадок, який лише підтверджує правило: «попаданці»

«Попаданці» поки що не є актуальним сюжетом для польської альтернативної історії.

«Через зливу та туман, що утримувалися понад 11 годин, жоден з німецьких літаків сьогодні не дістався над Варшаву. Велика ескадра німецьких бомбардувальників скинула бомби всліпу, в районі лісів Кабацьких, не чинячи нікому шкоди. Вісім бомбардувальників розбилися. В результаті погіршення погоди, настала корисна зміна ситуації на фронті. Німецька 4 танкова дивізія, підтрима-

на моторизованим полком «Адольф Гітлер» загрузла в болоті неподалік Варшави. Загони польської кавалерії під захистом туману й дощу dokonують героїчні вилазки на знайомій території й проріджують ворога.»

Паровський М. «Буря»

поки що не є актуальним сюжетом для польської альтернативної історії.

Куди більш важливими для польської альтернативно-історичної фантастики стають сюжети, де історія Польщі не є переможницькою – щонайменше, в безпосередньому сенсі того слова.

Характерним здається й те, яким був початок цієї НЕпереможницької традиції після програшу комуністичної влади в Польщі. А таким можна вважати оповідання беззмінного редактора польської прози журналу «Fantastyka» (з середини 1990 року – «Nowa Fantastyka») М. Паровського «Буря», що був опублікований в згаданому вже журналі в 1989 р. Оповідання мало підзаголовок: «нарис сценарію документально-фантастичного фільму» й було створено в вигляді сценарію документального фільму, знятого після перемоги Польщі та союзників над Німеччиною в 1939 році. Формально текст мав всі ознаки традиції Польща-переможниця, але був настільки іронічним пастішем актуальних на той момент національних міфів (як

то «непереможена польська кіннота» тощо), що не міг сприйматися інакше, ніж насмішка.

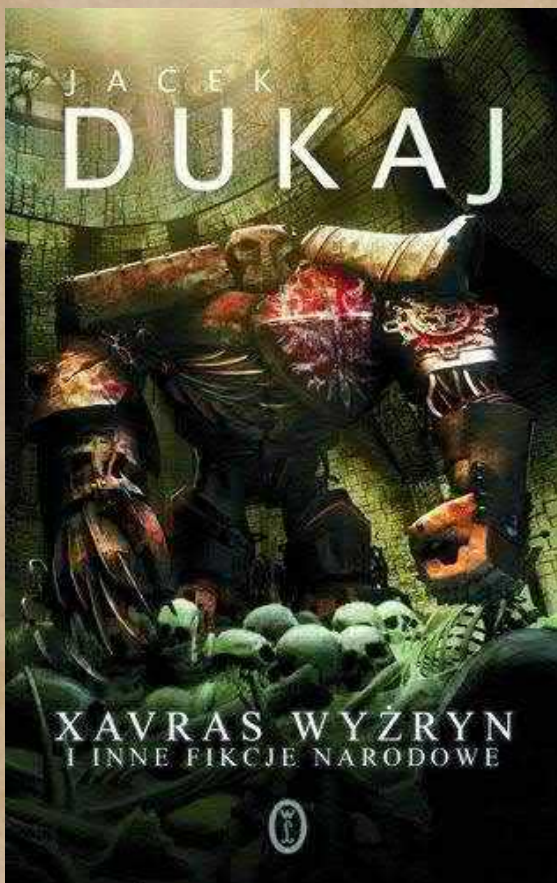
У 2010 році оповідання було розширене до розмірів роману. Сам «кіносценарій» став лише одним з розділів, а головні події відбуваються у Варшаві 1940 року, де, після перемоги над Німеччиною проводиться міжнародна конференція, на якій Вільна Європа шукає нових сенсів свого існування, а перед читачем проходить низка важливих для повоєнної Європи інтелектуалів (до Оруелла та Хічкока включно). Одночасно із цим сюжетом (і на фоні шпигунської історії) ми бачимо зйомки в повоєнній Варшаві фантастичного фільму «Втеча з Варшави», сюжет якого оповідає про Польщу, що війну прогнала й знаходиться під окупацією. Світ же нашої реальності доступний лише одному з персонажів – схибнутому від бомбардувань перших днів війни колишньому солдату, що бачить Варшаву часів повстання – руїну міста, де майже не залишилося нікого живого.

Помітимо, що в творах цього напрямку (Польща, що не виграє, а втрачає щось від зміни реальної історії) альтернативність історії використовується не як самодостатнє фантастичне припущення, а як таке собі фонове припущення: сюжети книг аналізують не стільки змінність перебігу історичних подій, скільки більш загальні культурні та соціальні питання.

Як, наприклад, сукупність польських національних міфів.

Саме національні міфи (як то: «нескоренність поляків» чи «благородність борців за свободу») препарує в, мабуть, найскандальнішій свої повісті «Ксаврас Вижрин» (1997) Я. Дукай. У світі, який зображує Дукай, Польща не знає «Чуда на Віслі», вона захоплена більшовиками, й ось вже кілька десятиліть залишається такою собі «польською Чечнею» (або ж, в термінології книжки, «Європейською Військовою Зоною», що розкинулася від України до Югославії). В межах протистояння із Заходом, в сорокових роках по цим місцям нанесено три ядерні удари (по Києву, Варшаві та Ленінграду), з тридцятих років тут йде послідовна русифікація (польська мова не просто заборонена – тут стоять т.зв. «мовні міні», що реагують на польські слова), Привіслянська республіка – не більше, ніж маріонетковий режим. Але ця місцевість насичена бойовими партизанськими угрупованнями – у тому числі легендарного польового командира із бойовим псевдонімом «Ксаврас Вижрин». Саме до нього йде американський журналіст польського походження – щоби зробити величезний репортаж «наживо»; але виявляється, що плани Ксавраса йдуть набагато далі: в нього, начебто, є ядерна бомба, і він готовий нанести терористичний удар по Москві...

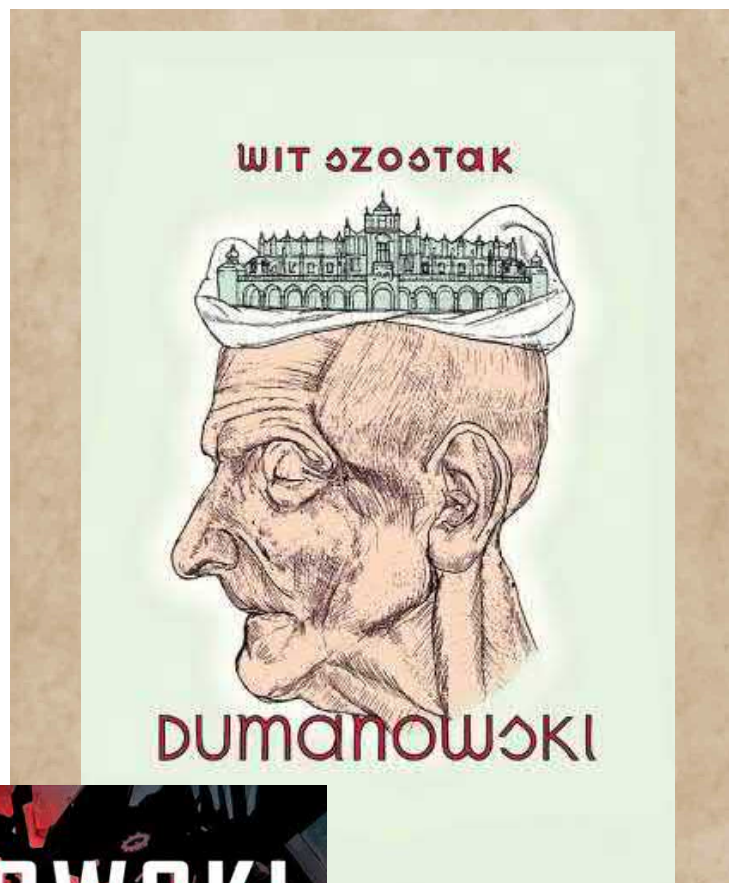
«Вижрин на привітання послав глядачам довгий, спокійний погляд; тоді опустив очі, опустив чорну долоню, схопив генерала за волосся й міцно шарпнув. Серйозний вишкірив криві зуби. – Прізвище, звання! – сказав Ксаврас англійською та повторив російською: – Имя и звание! – Генерал Червоної Армії Олександр Іванович Серйозний! – вереснув Серйозний. – Захоплений польськими бандитами, які здійснили звирячий і нічим не спровокований напад на загін на території Російської Федера... аааарххх!!! – Сміт встояв, не шарпнув головою, не відвернув погляду, не затремтів. Яскрава кров текла з рани від одірваного одним рухом руки Вижрина вуха генерала. Ксаврас глянув меланхолійно на вухо, кинув його на підлогу. Зайшов до генерала справа, присів навпочіпки і з тієї незручної позиції – аби не закривати вид мільйонам телеглядачів – ударив кулаком у роззявлені в хриплому вереску вуста Серйозного. Хруснуло. Серйозний напружився, аж затріщали мотузки. Вижрин відступив. Генерал давився кров'ю й зубами. З-під його зажмурених повік котилися сльози. Весь трясся. Вижрин чекав. Генерал блював: із перетравленою їжею та шлунковим соком йшла кров. Був він смертельно блідим. У яснах під розбитими губами бракувало п'яти-шести зубів. Вижрин чекав. – Ти уй! – захникав Серйозний. – Ти йоаний суци-ин! – Вижрин відірвав йому друге вухо. Серйозний вереснув так, що гучна луна пішла аж по кімнатах підвалу. Обіцявся. Ксаврас відкинув вухо, не дивлячись. Встав, зайшов до генерала з іншого боку. Серйозний, крутячи, неначе сова, шиєю, намагався не звести з нього очей. Тепер вже просто плакав; голосно шморгав носом, дихав широко роззявленим ротом, там булькотило червоним.»

Відразу після її публікації, повість викликала в Польщі досить специфічну реакцію: автору закидали одночасно й ненависть до поляків – і «русофобію»; звинувачували у любові до терористів та у скривленні образів «борців за свободу». Але по суті, повість виявилася чудовою аналітикою цілої низки проблем – аж до «реального телебачення» включно, – серед яких деконструкція національних міфів була важливою, але не єдиною.

Активно працював із національними міфами інший чудовий польський письменник – В. Шостак у романі «Думановський» (2011): біографії нереального персонажа, чие життя приходить ся на роки Розбору Польщі (народжується він в рік першого Розбору, а помирає в день проголошення вільної Польщі Ю. Пілсудським). Але – це історія Розборів, які йшли зовсім по-іншому, ніж в нашій реальності (тут Краків довго залишається центром опереточного князівства – а пізніше Краківської Республіки, Адам Міцкевич тут не пише вірші, а Юліуш Словацький стає фінансистом).

Останньою книжкою, яку хотілося б тут згадати (що не означає, що нею ця тенденція в польській фантастиці вичерпується: що ні то ні) – це роман Л.Орбітовського «Примари» (2012). Дія роману відбувається в повоєнній Польщі початку 1950-х, але зав'язка його – події напередодні та в перші дні Варшавського повстання. Повстання як такого не відбувається: по невідомим причинам зброя – з обох сторін – перестає стріляти, бомби та снаряди не розриваються, й Варшава не перетворюється на купу руїн, як воно сталося в нашій реальності, із величезною кількістю жертв. Більш того, залишається живим майже все «покоління Колумбів» – польські письменники та інтелектуали, що у великій кількості наклали головою у вогні Варшавського повстання.

«Юзефат Думановський жив настільки довго, щоб зуміти охопити пам'яттю численні зміни, які змінили Краків у XIX столітті. За його життя збурили середньовічні мури, на їх місці проклали пішохідні алейки й посадили дерева та кущі; розвалили також кілька зруйнованих костелів, до яких Юзафат ходив у часи своєї молодості і від яких залишилися в місті світлі місцини; засипано старе русло Вісли, що колись відділяло Казімеж від Кракова й прокладено було там одну з найбільших міських артерій; збудовано було Нове Місто, яке своєю силою й розміром затьмарило середньовічне місто, що лежало поряд; повстали будинки й нові дільниці, на вулиці виїхали кольорові трамваї, чия мережа вкрила Краків наче павутиння; приєднали старі передмістя, майже п'ятикратно

збільшивши розмір міста; побудовано електростанцію, міські водогони, колією поєднали Краків із найбільшими містами Європи. А над всіма тими змінами, які послідовно змінювали місто за століття, чував Юзафат Думановський, із своєї вікової перспективи розглядаючи процеси, які зазвичай непомітні звичайним людям»

В усьому іншому історія майже не змінилася: радянські війська все так же відбивають Варшаву у німців, на терені Польщі встановлюється комуністична влада, «убовці» (польський відповідник енкаведешників) все так же ловлять ворогів народу. От тільки все покоління «часу буревіїв», залившись в живих у вцілілій Варшаві, тепер нездатне ні на який творчий акт – колишні митці просто доживають, животіють серед колишньої слави й теперішньої творчої безплідності. Бо всі вони – лише примари, мертві душі, які насправді були вбиті, згоріли в полум'ї вищого патріотичного (й такого безсенсового з військової точки зору) акту Повстання.

Мабуть, найважливішою рисою цього «сальваторного» варіанту ігор з минулим в польській фантастиці стає те, що ані один з тих варіантів не залишається кінцевим чином самодостатнім: жертвність Польщі стає жертвністю для інших (та за інших), для щастя, якого не відчують ті, хто кладуть свою історію – й життя – на олтар, але роблять це абсолютно усвідомлюючи, що жертвність ця призначена тим, хто прийде на їх місце (навіть це місце буде лише могилою).

Це, по суті, доволі оптимістичний погляд («оптимістична трагедія», як – за зовсім інших умов і в інших обставинах – сформулював один радянський український драматург). Польща тут – страждальча нація (держава, культура), але саме через страждання своє вона – просвіщає, рятує, дає шанс всім іншим. Залишається, як це було сформульовано за часів романтизму, «Христом народів».

Навіть сильний герой не є тут необхідною умовою успішного роману: зонайменше, автори ніколи не грають із героєм у піддавки, коли тому раз у раз дозволяють залишатися у вигравші із долею. Таким, скажімо, є головний герой чудового роману Я. Дукая «Крига»(2007) (даю їй робочій назві українського перекладу А. Павлишина, який повинен скоро вийти у видавництві «Астролябія»). Бенедикт Герославський, молодий математик та «загублена людина», відправлений царським урядом із місією в Сибір – знайти свого батька: каторжанина та польського повстанця.

Це світ зупиненого часу (Тунгуська катастрофа призвела до появи Криги – дивної субстанції, яка корінним чином змінює не лише природні, але й метафізичні умови існування, тому в цьому світі, на середину 1920-х років, нікуди не поділася Російська імперія, а Польща все так же залишається розірваною в Розборах). Цей світ – поза історичністю, наче скований льодом, й головний герой тут втрачає самого себе – втрачає можливість говорити про себе «я». Це – Польща, яка не може БУТИ: попри всю систему національної міфології, яка наголошує, що створення Другої Річі Посполитої, як і «диво на Віслі» були не просто історичною справедливістю – що вони були справедливістю метафізичною.

Але правда історії така, що попередні жертви не значать нічого: бо важливим завжди стає те, чим ти готовий пожертвувати тут і зараз.

І в цьому, мабуть, найяскравіший урок польської альтернативно-історичної фантастики, як вона є – в наш час і в нашій реальності.

КНИЖК

КА

НА ДЕНЬ:
ФАНТАСТИКА

Олег Сілін

У 2017 РОЦІ

Щоби краще розуміти майбутнє, треба придивитися до минулого. Раз на рік ми вдивляємося у книжки фантастики українською мовою, які вийшли друком, аби зрозуміти, чи рухаємося ми уперед, виявити нові фактори, які допомагають у цьому русі або сповільняють його. Як і в минулому числі альманаху – про фантастику українською у цифрах та фактах.

Методологія

На початку, як завжди, трішки про методологію. При підготовці матеріалів основним джерелом інформації про книжки був каталог «Клубу Любителів Україномовної Фантастики» з підсумками 2017 року, але з кількома уточненнями: до підрахунку не потрапили самвидавні та електронні книжки, науково-популярні видання та книж-

ки для наймолодших читачів. Також не включені перевидання класичних авторів. Водночас, враховані комікси, які, імовірно за все, вже наступного року мають розглядатися окремо від усієї фантастики.

ЦИФРИ

Загальна картина

Цього року, з врахуванням наведеної вище системи вибірки, маємо 363 книжки фантастики, яка була видана українською мовою. Це нові книжки й перевидання, твори українських авторів й фантастика у перекладі, а також комікси.

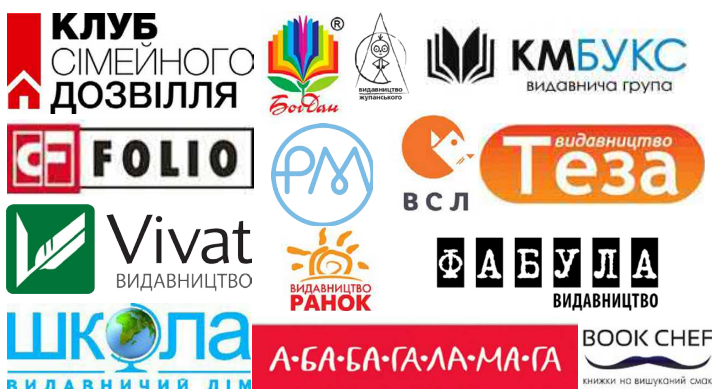
Видання 2017-го року

363

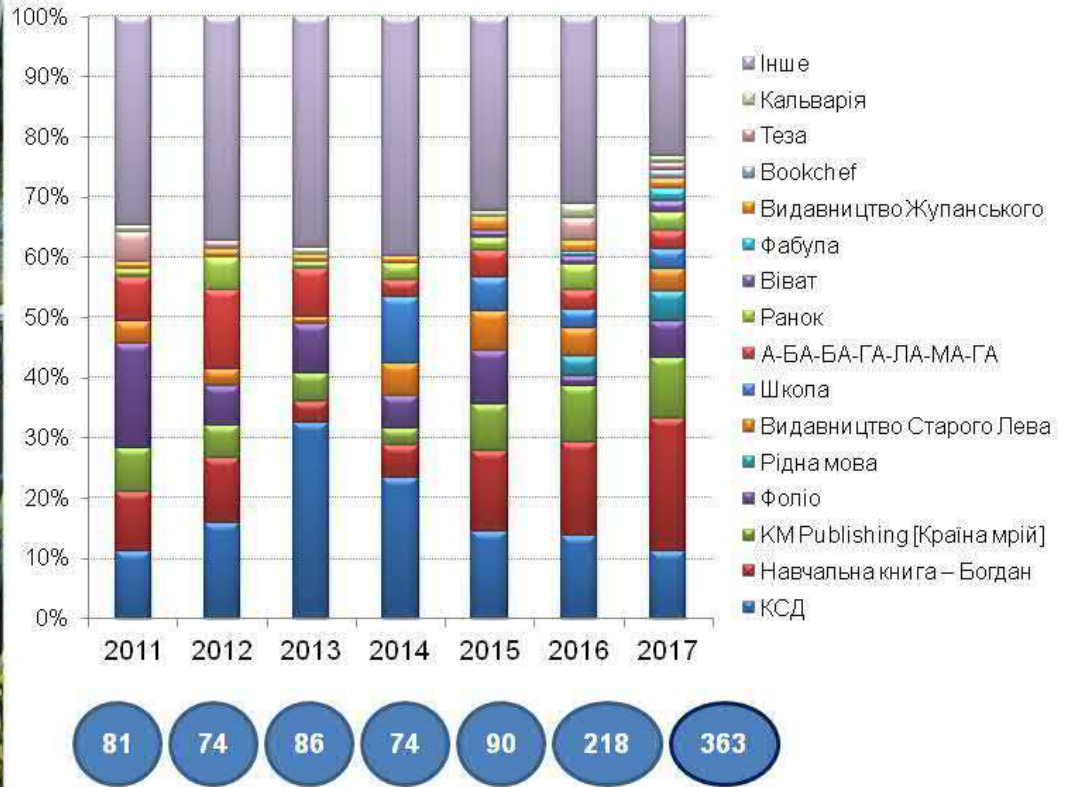
Трійця лідерів не змінилася: «Клуб Сімейного Дозвілля», «Навчальна книга – Богдан» й «КМ-Букс» впевнено тримають позиції. Суттєвою залишається сукупна частка видавництв, що видають одну-дві книги фантастики на рік – вони згруповані у блок «Інше». Водночас вітаємо появу в цьому аналізі окремих секторів видавництв «Рідна мова», «Віват», «Фабула» й «Bookchef».

На цих графіках (діаграми праворуч) простежується поступове зменшення часток видавництв, для яких фантастика – побіжний продукт, й чіткіше виокремлюються ті гравці ринку, для яких фантастика стає одним з напрямків роботи. Другий графік показує, що шалене зростання продовжується! Якщо у 2016 році видавці запропонували на 128 книжок більше, аніж у попередній рік, то показники 2017 ще більші: плюс 145 нових книжок до чималого показника. Залишається лише аплодувати або затамувати подих, щоб не наврочити.

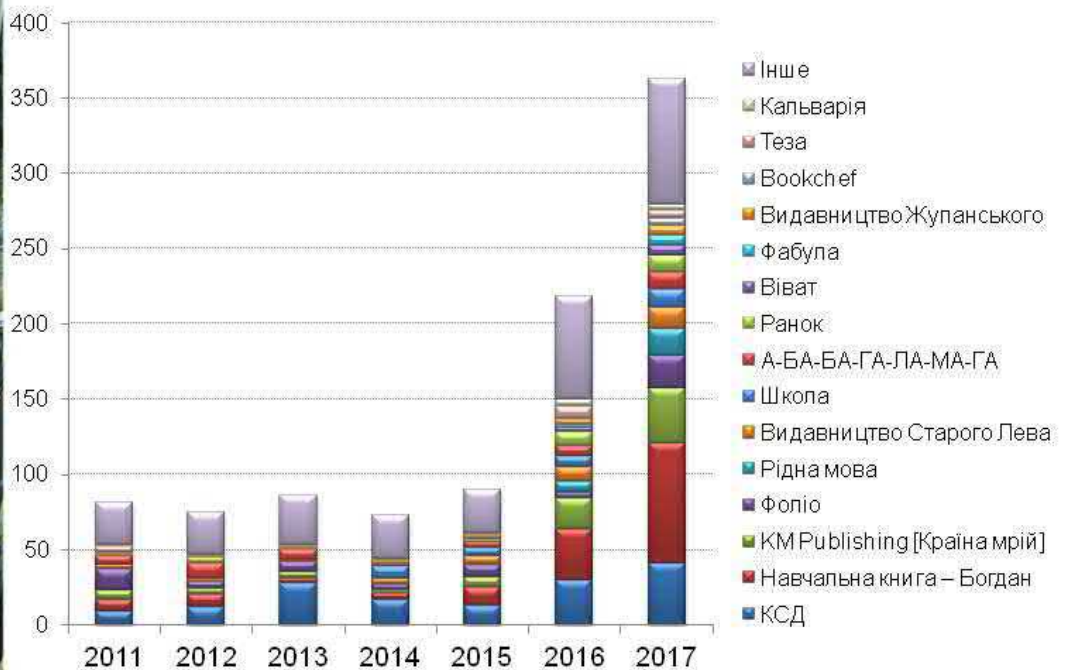

Видання за 7 років

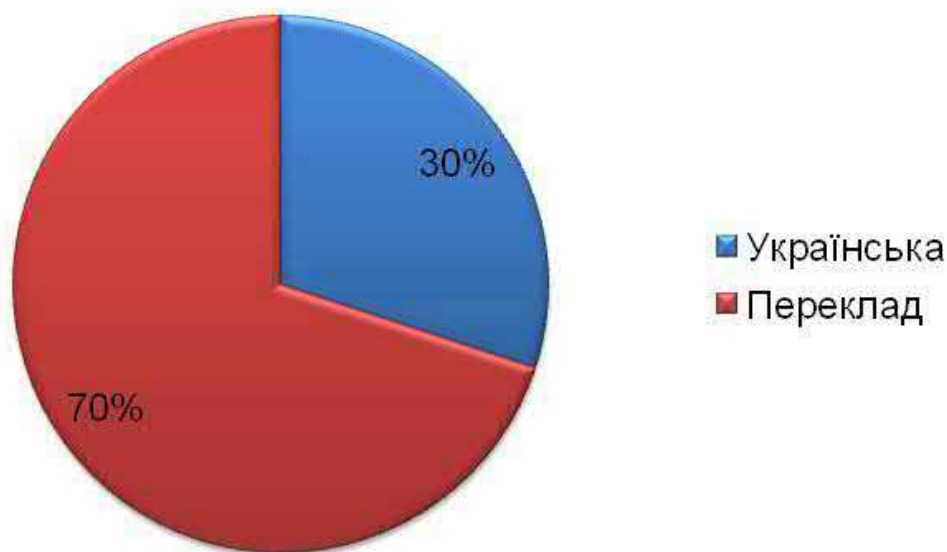

Видання за 7 років

Розподіл українські/закордонні 2017

Наші чи переклади?

Фактори, що впливали на розподіл книжок між творами українських авторів та творами у перекладі, не змінилися. Видавці, як і минулого року, активно працюють з правами на переклади і поступово відходять від перевірених роками авторів до сучасників. «Навчальна книга – Богдан» продовжує стратегію випуску одного твору у кількох форматах видань, завдяки чому особливо сильно нарощує свою присутність.

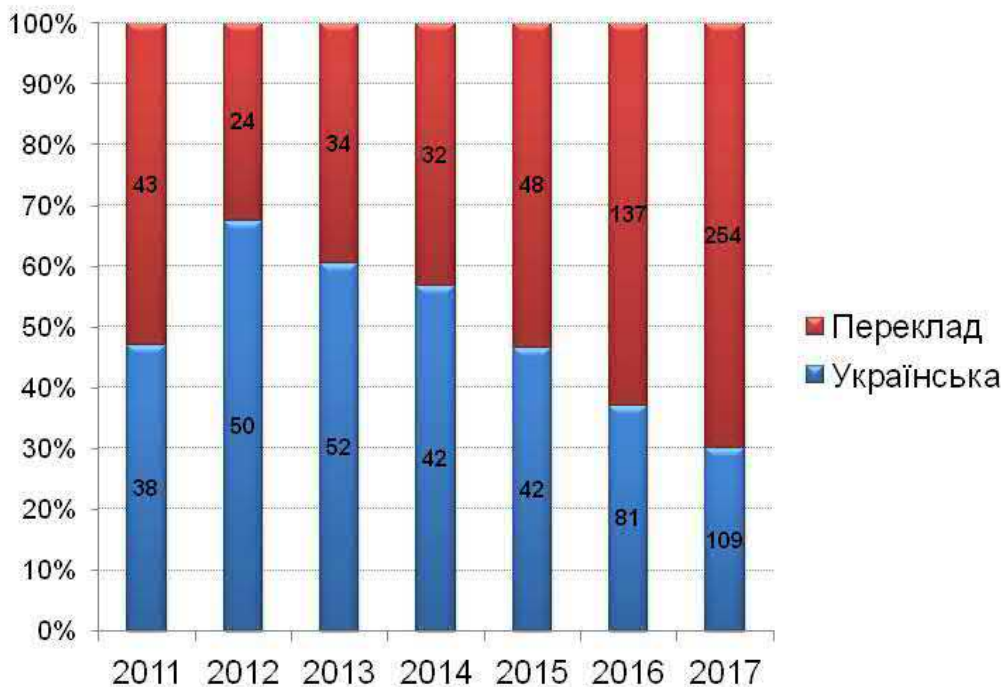
Зазначу, що колеги з «КЛУФ» рахують видання «НК – Богдан» у різних форматах однією позицією, натомість база, за якою ведеться підрахунок, вимагає внесення кожного видання як окремого.

Як бачимо (діаграми праворуч), переклади вже займають більше 2/3 ринку фантастики українською мовою, і це не лише перевидання золотого фонду фантастики, а сучасні автори і, що також варто зазначити, переклади сучасних коміксів.

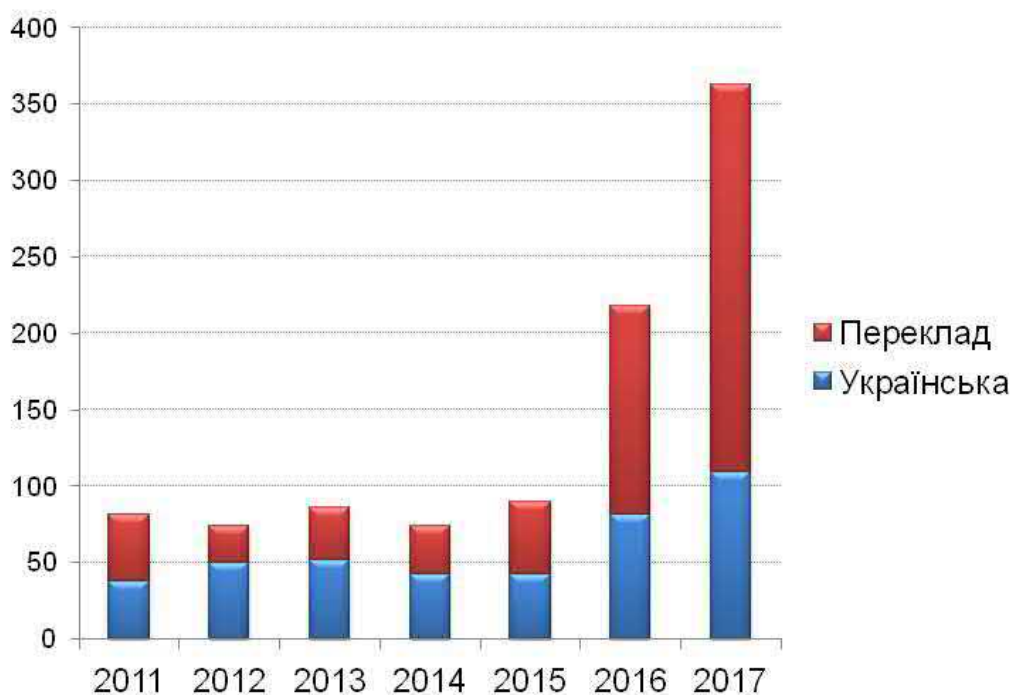

Українські/закордонні за 7 років

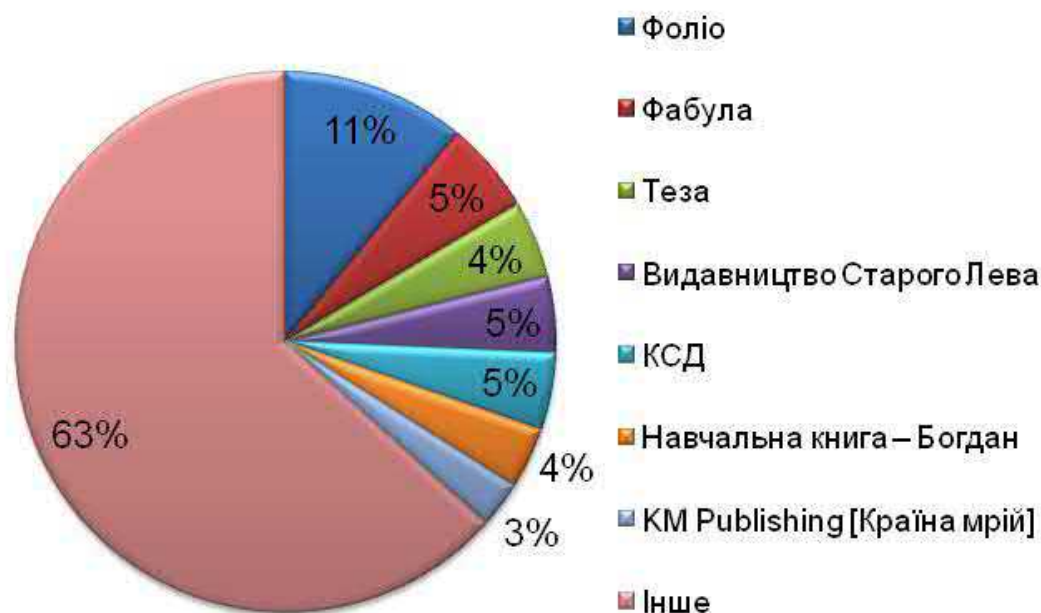

Українські/закордонні за 7 років

Книжки українських авторів 2017

109

Що в українських авторів?

Цього року видавці запропонували нам 109 книжок українських авторів – як нових, так і перевидань. Свій значний відсоток у цьому масиві «Фоліо» зробив на перевиданні кількох знакових творів Юрія Винничука, натомість інші видавці орієнтувалися на нові твори.

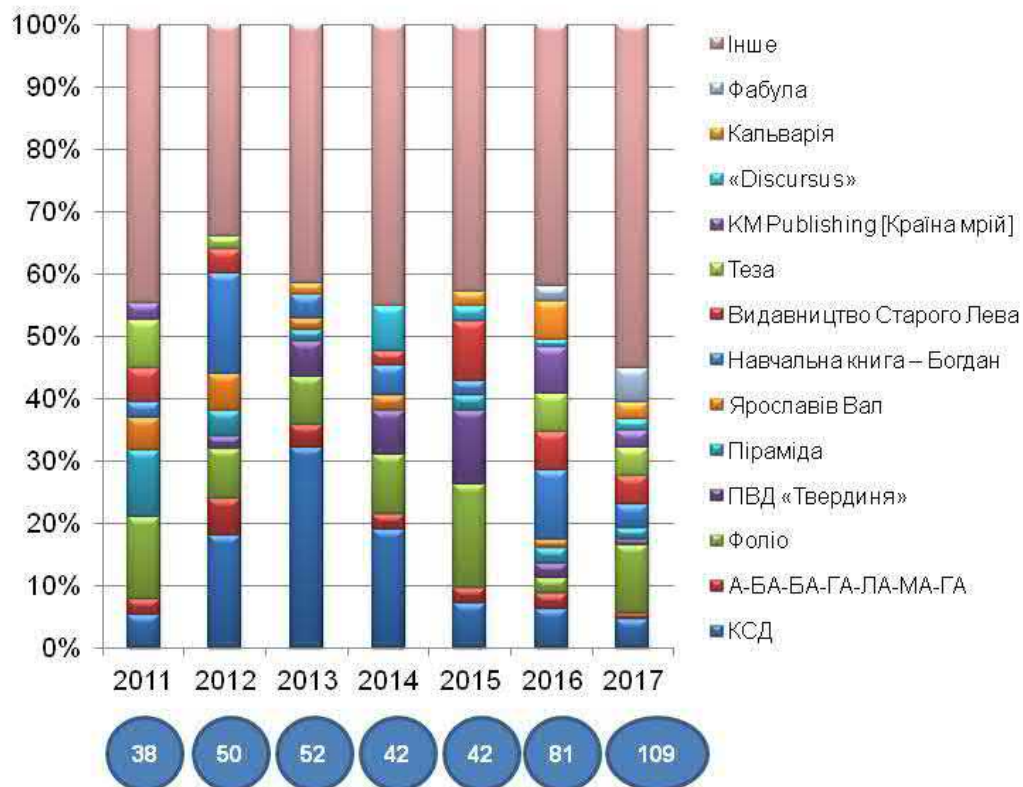
Як і в минулі роки, книжка фантастики може вигулькнути у будь-якому видавництві, і це означає, що, у першу чергу, від зусиль самого автора і його видавця залежить, чи дізнаються про його твір читачі. Також згадаємо, що в цих 63% сховалися усі комікси українських авторів, які випускають невеликі видавництва та кілька міжавторських збірок оповідань, зокрема альманахи «Свині» та «Питання людяності».

На цих графіках (діаграми праворуч) ми бачимо, що зростання найбільшою мірою пов'язане саме з активізацією вітчизняних коміксів та літературних проєктів. Традиційна трійка лідерів-видавців у 2017 році більш обережно працювала з українськими авторами.

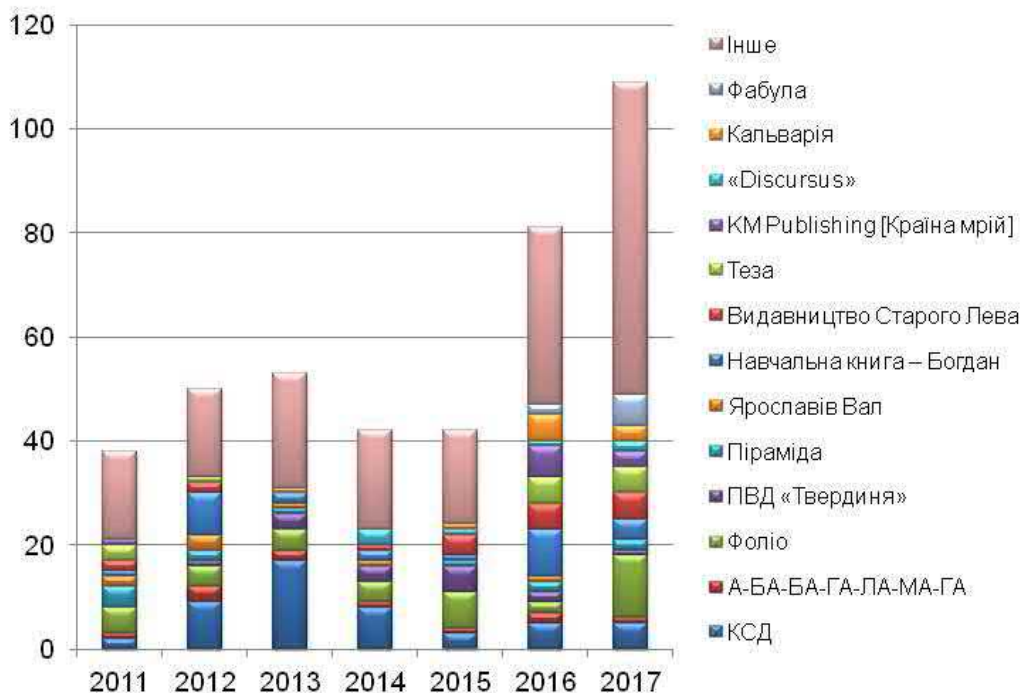

Книжки українських авторів за 7 років

Книжки українських авторів за 7 років

Переклади у 2017-му

254

Переклади! Переклади!

Перекладів цього року багато. Справді, багато. Про формування 30% «Навчальної книги – Богдан» вже згадано вище, але й «Клуб Сімейного Дозвілля», й «КМ-Букс» не скидають обертів. Ба більше: майже кожне видавництво, яке зацікавлене у виданні фантастики, тепер має свій пакет перекладних творів і, здається, не збирається на цьому зупинятися. Нових книжок у перекладі вийшло 254 найменування. Це більше, ніж минулого року було видано усієї фантастики.

Знову відзначимо зростання кількості гравців на ринку фантастики і нагадаємо, що серед книжок у перекладі враховані й переклади коміксів, найбільше з яких зробило видавництво «Рідна мова».

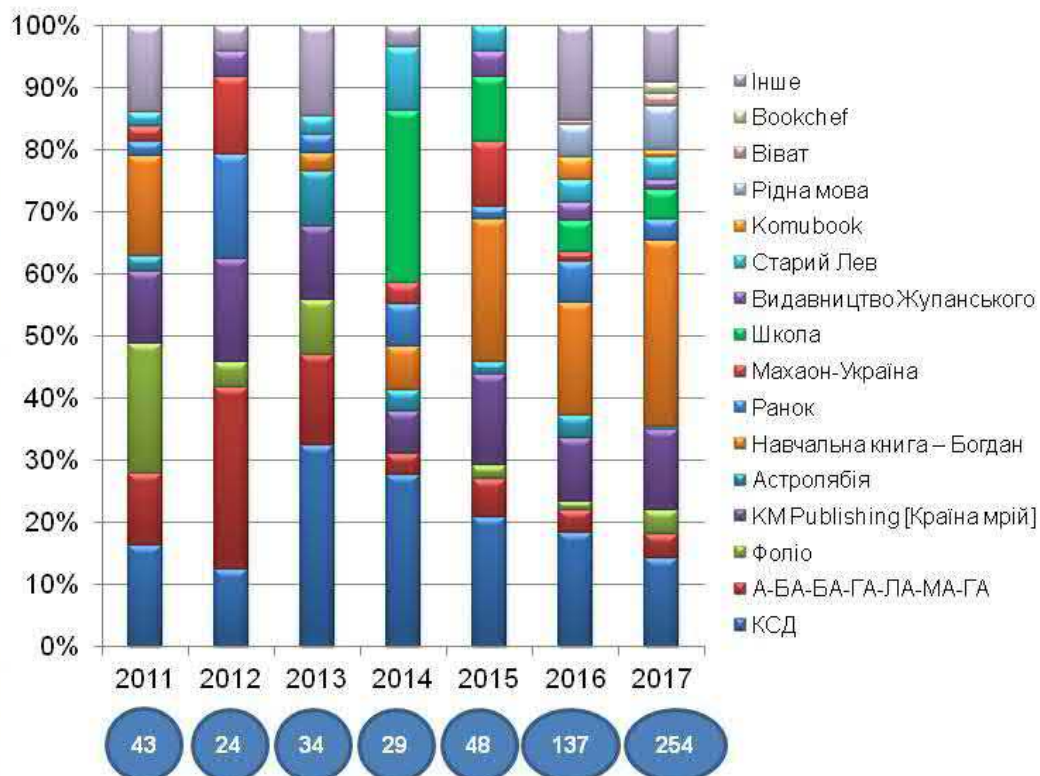
Цей блок варто підсумувати висловом Антона Санченка: Людини, яка могла б чесно сказати: «Я все це прочитав» - в природі швидше всього не існує, або він читав більше одної книжки в день щодня весь рік.

І це добрий знак.

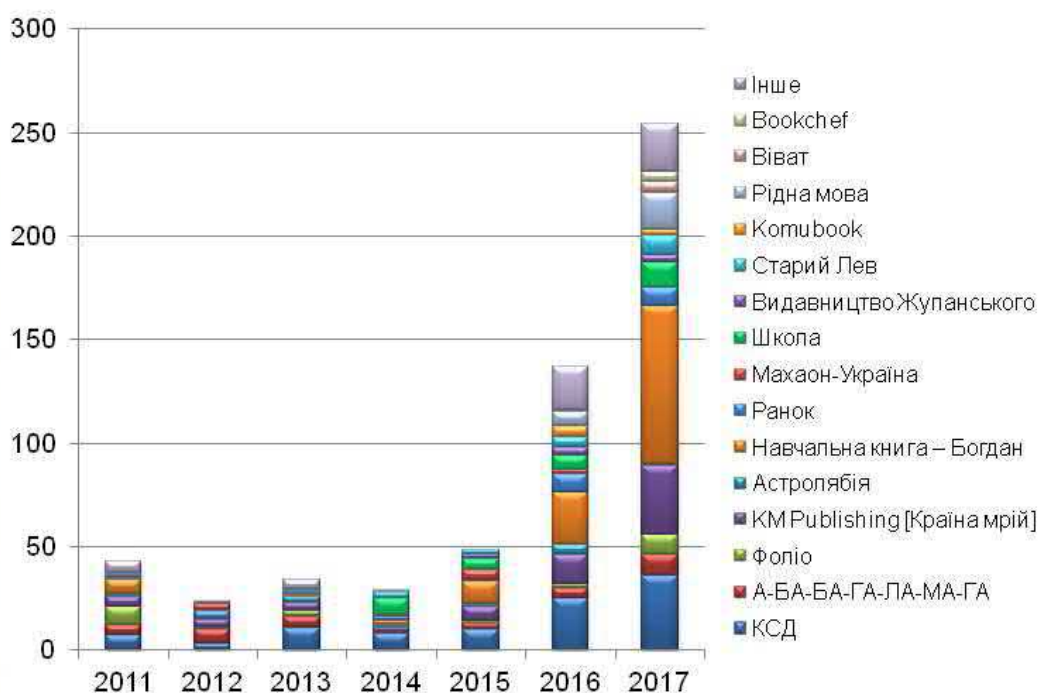

Переклади за 7 років

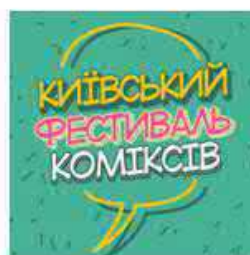

Переклади за 7 років

Нові майданчики

ТРЕНДИ ТА ПОДІЇ

Окрім цифр згадаємо ще кілька яскравих подій, вплив яких ми відчуватимемо вже в цьому році.

Нові майданчики

Рік, що минув, відзначився появою ще кількох місць, де зможуть знайти одне одного любителі фантастики й фентезі. У Києві з'явився фестиваль «Аль Мор», який орієнтується на умовно «комік-конівську» модель: з увагою до інтерактиву та косплею. Фантастика знову повертається до обласних центрів: у Івано-Франківську вперше відбувся фестиваль «Брама», а у програмі Запорізької Книжкової Толоки було виокремлено блок фантастики. Коміксисти минулого року також не пасли задніх і провели два фестивалі: «Київський фестиваль коміксів» та «Космікс фест». Нові й старі гравці навіть влаштували над-

звичайне перехрестя: одночасно у вікенд 28-29 жовтня проходили «Брама», Запорізька Толока й «Космікс фест», що додало клопоту деяким учасникам програми та видавцям, а з іншого дозволило простягнути умовний фантастичний ланцюжок Івано-Франківськ – Київ – Запоріжжя.

І, звісно, багато любителів фантастики зібралися вже на традиційних майданчиках: програмах з фантастики на Книжковому Арсеналі та Форумі видавців, Київському Комік Коні та на IV Міжнародному фестивалі фантастичної літератури та уявних світів «ЛіТерраКон».

Найближчий захід

Курс на найближчий захід

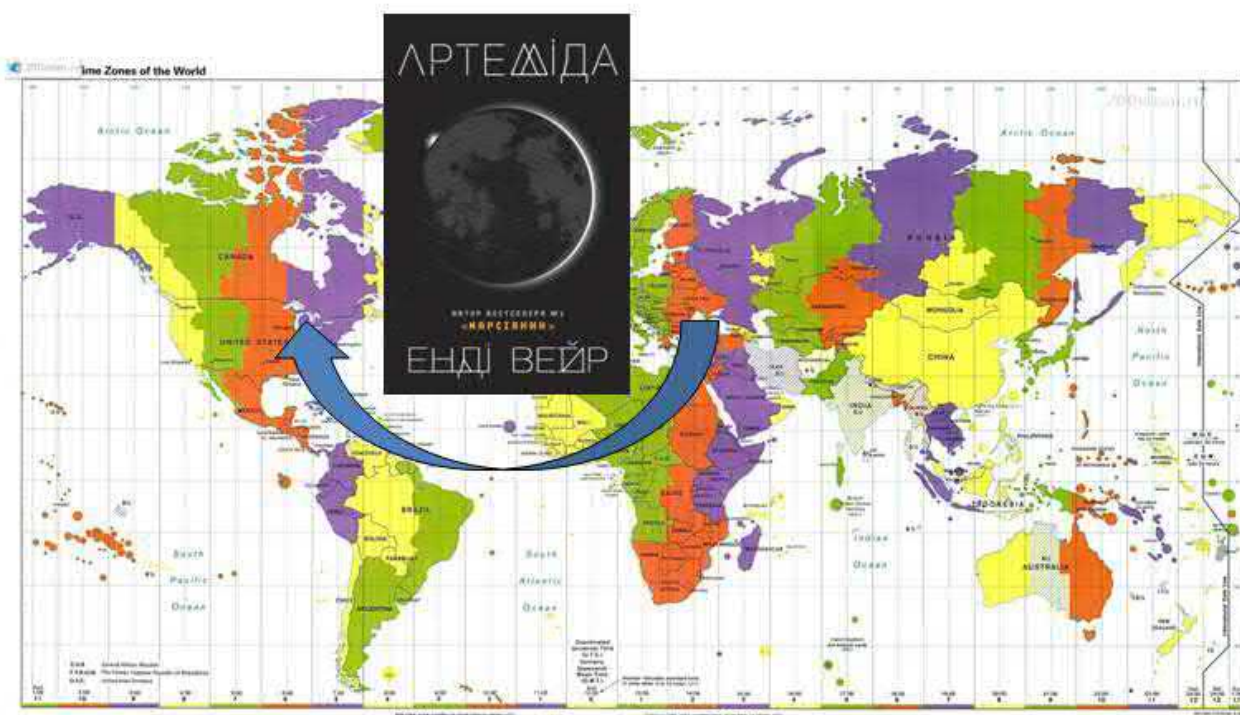
Поступово для перекладів на українську мову, окрім традиційного англomовного напрямку, вимальовується ще один – польський. Видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля» успішно завершило випуск восьми томів «Відьмака» Анджея Сапковського. Левову частку перекладів «Навчальної книги – Богдан» варто було б назвати Лемовою, адже твори класика польської фантастики вийшли у складі великих томів й окремими томами в

обкладинках «з диваном», без дивана і кишеньковій серії «Маєстат слова». Під час Книжкового Арсеналу – 2017 відбулася окрема програма з польської фантастики. На 2018 рік планується видання кількох сучасних польських авторів, вже пролунали прізвища Яцека Дукая, Лукаша Орбітовського, Цезарія Збежховського, Анни Каньтох, Рафала Косіка, Щепана Твардоху – і, мабуть, цей перелік ще буде й буде розширюватися.

Артеміда

Леонід Каденюк

Артеміда

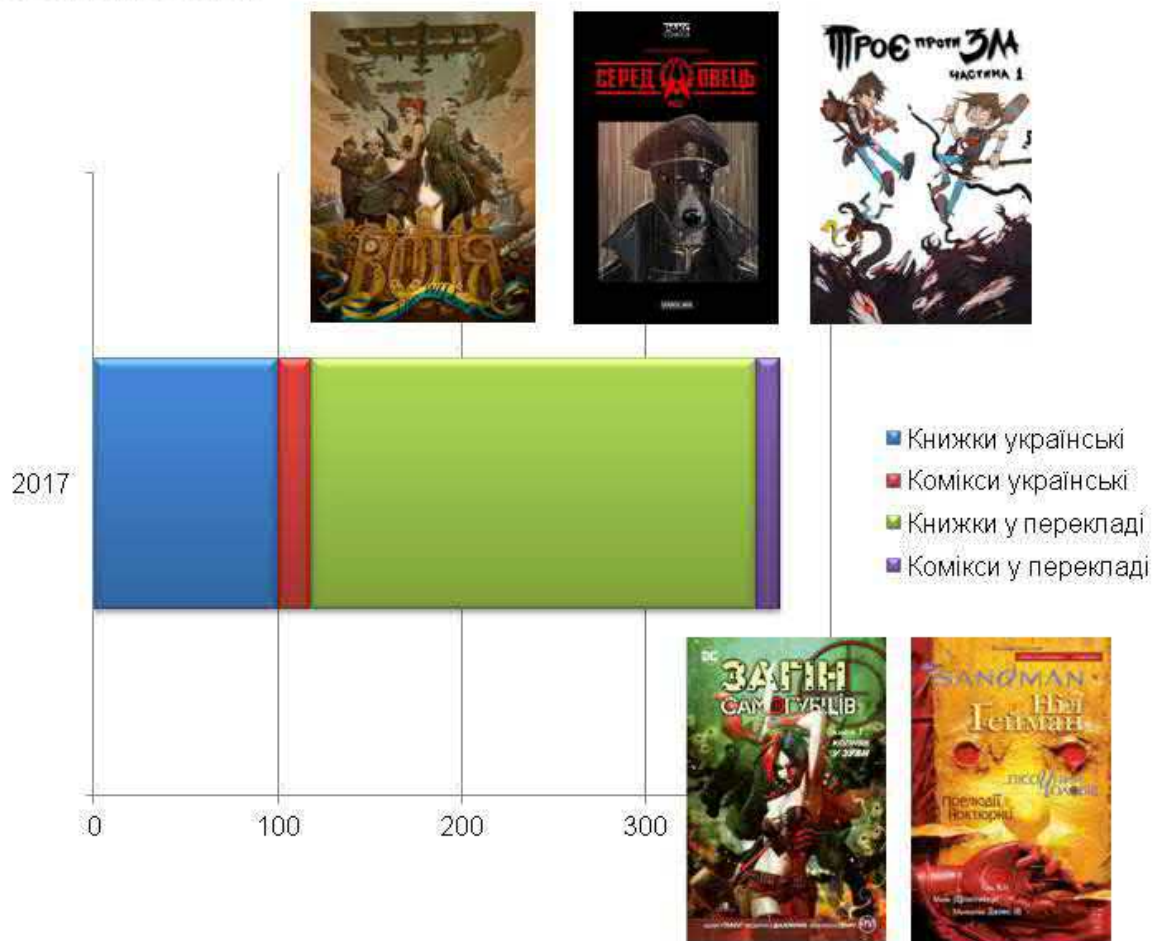
Неординарна для нашого ринку подія стала-ся із виходом книги Енді Вейра «Артеміда». Видавництво «КМ-Букс» випустило український переклад цієї книжки одночасно із її виходом у США – 14 листопада. А от через географічне розташування магазини нашої країни відчинили двері раніше за американські, й таким чином саме Україна відкрила світову прем'єру цього роману. Сподіваємося, що такі приємності траплятимуться ще неодноразово.

Того ж дня відбулася презентація книги, де гості могли поспілкуватися із перекладачем Дмитром Кушніром і першим космонавтом незалежної України Леонідом Каденюком. На жаль, у 2018 році пан Леонід пішов від нас у кращий світ, але його ім'я виявилось трішки пов'язаним із ще одним українським «вперше».

Комікси

Комікси

Якщо 2016 рік відзначився вибухом фантастики як такої, то рік 2017 став – поки що – найкращим для коміксів українською мовою. Одразу кілька цікавих проектів вийшли друком: «Воля», яку вже зачекалися, антиутопія «Серед овець», про яку мало говорили до виходу і яка стала знаковою за кілька місяців, сатиричний проект «Трое проти зла» та ще кілька нових мальованих історій. У перекладі вийшли не лише томи відомих франшиз DC, а й «Sandman» Ніла Геймана із коментарями Михайла Назаренка. Любителі мальованих історій вже можуть обирати між кількома найменуваннями – і це також гарне відчуття.

Минулого року подібна стаття завершувалася

надією на повторення успіхів 2016 року. Як бачимо, видавцям вдалося не лише повторити результат, а й поліпшити його. Давайте разом побажаємо, щоб цей рік був не гірший за попередній: видавцям вистачало ресурсів, читачам – грошей на нові книжки (аби видавцям вистачило ресурсів) й часу на читання, а прихильники мальованих історій побачили нариси повноцінного сегменту ринку.

Українська двадцятка

К.: Laurus, 2017. - 240 с.
ISBN: 978-617-7313-06-8

Олександр Ірванець
Харків 1938

Альтернативна історія, точна дата виходу книжки відсутня. Дія шпигунського трилера в головній ролі з полковником СБУ Коцюбою, який будь-що має відвернути загрозу молодій державі від якогось таємничого диверсанта розгортається навесні «альтернативного» 1938 року

Олексій Жупанський
Благослови Тебе Боже!
Чорний Генсек

«Благослови Тебе Боже! Чорний Генсек» – це примарна хроніка містичних пошуків, які починаються для героя у вугільній житниці на сході країни, продовжуються у його власному дитинстві, що виявляється зовсім не таким, яким він його завжди вважав, і закінчуються у столиці зловісним крещендо потойбічної гри, ставки в якій доволі заплутані і невизначені, але однозначно – найвищі. І герої одразу опиняються у вирі надзвичайно заплутаних подій. Вони домовляються і зраджують, проводять темні корупційні ритуали, отримують ключі від останніх дверей, за якими, можливо, на них чекає головний приз, про який ніхто нічого толком не знає, окрім того, що він для всіх є найжаданішим.

олексій жупанський

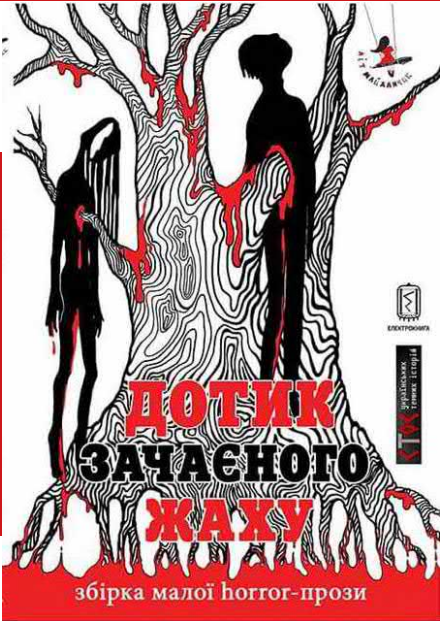
**БЛАГОСЛОВИ ТЕБЕ БОЖЕ!
ЧОРНИЙ ГЕНСЕК**

Назарій Вівчарик
П'ятеро як один

Це розповідь про п'ятох друзів. Головний герой, Олексій, – один із них. Випадково він опиняється поруч із кожним своїм другом саме у той момент, коли на того чагує смертельна небезпека, і намагається його врятувати. Чи вдасться Олексієві протистояти фатуму та як відплатять йому за вірність товариші? За словами автора, книга написана у жанрі бойовик-містика.

Т.: Мандрівець, 2017. - 192 с.
ISBN: 978-966-634-987-6

Дотик зачаєного жаху (збірка)

Історії, в котрих зачався справжній, незбагнений жах, від вельми цікавих і перспективних українських авторів – переможців конкурсу «Зачаєний жах» літературно-мистецького журналу «Стос». А на завершення – приємний бонус для поціновувачів химерної прози: оповідання «Зворотний потік» знаного азербайджанського прозаїка Вагіфа Султанли, новела «Лінбер» ізраїльської письменниці Галіт Дахан Карлібах та «Ляльковий театр» від засновниці «ЛітМайданчика» Вікторії Михайлової.

Вікторія Гранецька,
Анастасія Нікуліна, Марина Однорог
Дім, в котрому заблукав час

Як ми зазвичай уявляємо апокаліпсис? Нищівними повенями чи пожежами, землетрусами, атомними вибухами, нападом іншопланетян? А що, як усе виявиться набагато простіше, і до апокаліпсису призведе зникнення буденної речі з нашого життя - скажімо, годинникового часу? Богдан - звичайний хлопець, не герой і не сміливець, та він походить із родини знаних годинників. Тепер йому належить зробити вибір - шукати своє місце у світі без часу, чи... дівчину, з якою колись забував про час?

Х.: Фоліо. 2017. – 384 с. ISBN: 978-966-03-7749-3

Ярина Каторож

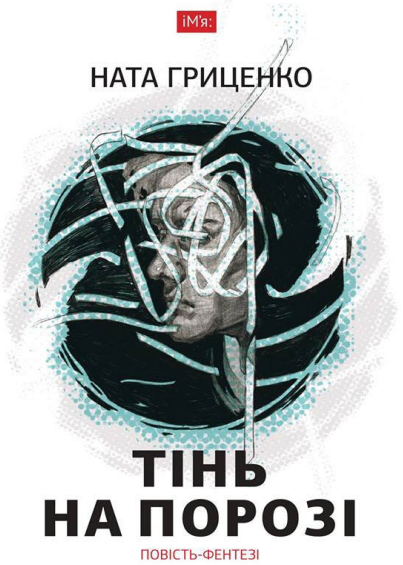

Палімпсест

Ярина Каторож
Стожар. Книга перша

Читач цього роману-фентезі потрапить до світу Патрії – держави, якої давно вже не існує. Але на землях якої переплелись давньоукраїнські імена, вишивані сорочки та холодна зброя з прихованими механізмами, що готові от-от показати свою міць. Тут панують нещадні белати, а в далеких лісах Дикого краю сплять скелі з обличчями велетнів. Це роман про злість, жорстокість і любов. Це книга-клубок з історій, справжній палімпсест з прихованими рядками, в якому однієї миті видається, що знаєш про персонажа або ситуацію геть усе, а в наступну – ставиш собі питання: а чи довго ще до наступного розділу – можливо, там буде трохи більш відхилено завісу сюжету? Для широкого кола читачів.

К.: Вид. група КМ-БУКС, 2017. — 492 с.
ISBN 978-617-7489-89-3

НАТА ГРИЦЕНКО

ТІНЬ
НА ПОРОЗІ

ПОВІСТЬ-ФЕНТЕЗІ

Ната Гриценко академія
Тінь на порозі

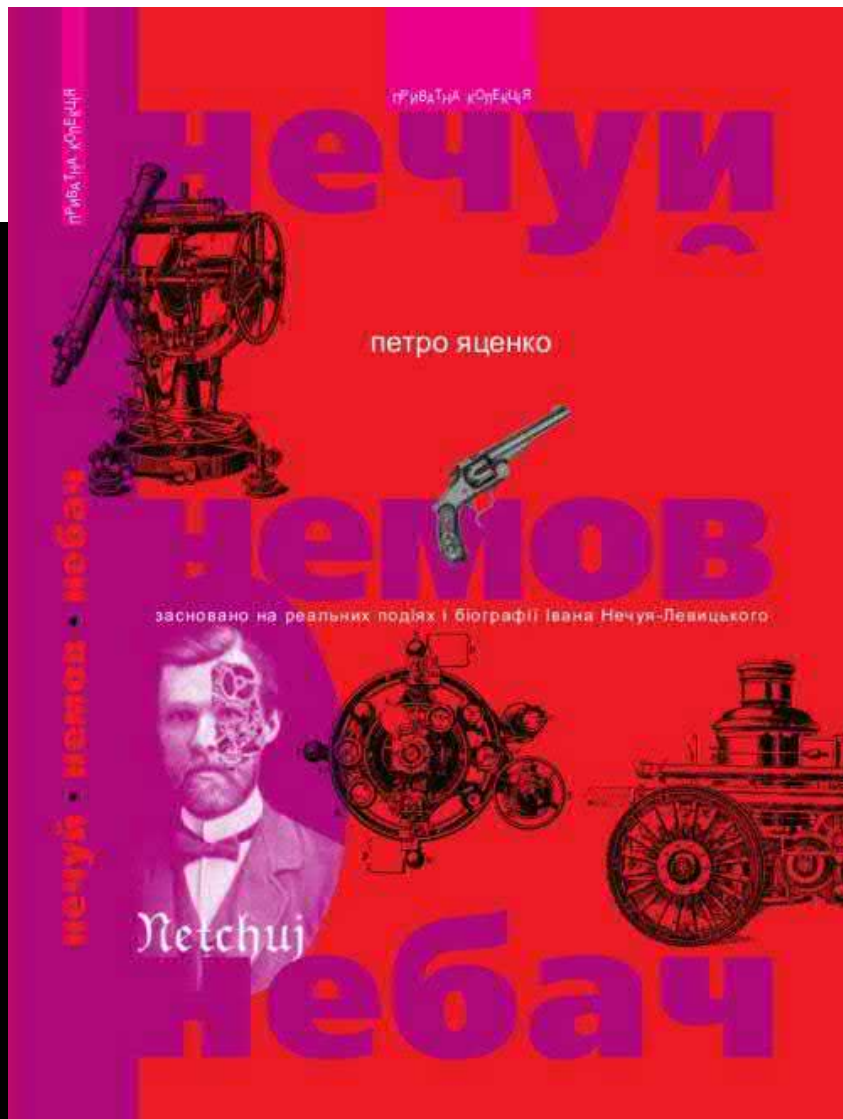
Інкولی здається, що гірше вже бути не може... Проблеми навалюються одна за одною, тиснуть і ти вже не знаєш, з якого боку братися їх вирішувати.

Але найбільша сила людини захована у її найсильнішому страху та найстрашнішому болю. І для того, щоб докопатися до істини, потрібно розвернутися обличчям до усього, що так лякає.

ВЦ «Академія», (2017) 2018. — 224 с.
ISBN: 978-966-580-531-1

Свині
(зірка, сплаттерпанк)
О.: Айс-Принт, 2017. - 124 с.
ISBN: 978-131-1579-39-3

Петро Яценко
Нечуй. Немов. Небач

Л.: Піраміда, 2017. – 148 с.
ISBN: 978-966-441-491-0

Кохання, зрада та боротьба одного з найзагадковіших письменників XIX століття Івана Нечуя-Левицького в епоху досконалих механізмів та потужних парових машин. Реконструйована біографія Нечуй-Левицького занурить у не такі далекі, але надзвичайно захопливі часи завдяки призабутому жанру «кінороману». А читачі, яким полюбилася епічна «Львівська сага», знайдуть тут декого із добре відомих героїв.

Юрій Сорока
Легіон Хронос

Повсякденне життя здається нудним, а викладач історії вимагає дихати пилом з архівних полиць? Не подобаються похмурі осінні пейзажі, а громадський транспорт примушує втрачати душевну рівновагу? Обережно! За рогом на тебе можуть очікувати. Хоча б для того, щоб докорінно змінити твоє життя Ця історія — про звичайного українського студента Дмитра Міщенка, котрому випала можливість залишити рамки звичної реальності й стати бійцем Легіону Хронос — спеціального підрозділу, створеного для боротьби з нечистими на руку мандрівниками у просторо-часовому континуумі. На сторінках роману читача очікують подорожі у Часі, пригоди серед подій минулих епох, а також дружба і щире кохання героїв.

Х.: Фоліо, 2017. – 432 с.
ISBN: 978-966-03-7756-1

Володимир Єшкілев
Гойдалка

В завершальній частині трилогії «Фаренго» маски спадають і починається полювання на Темного бога. Земна історія знову відкривається як «скриня Пандори», а ворожий людям безкрайній простір неохоче видає свої таємниці. Тепер для того, щоб поставити крапку в історії довгої ненависті, треба подолати не лише космічні відстані, але й свої страхи і споконвічні забобони.

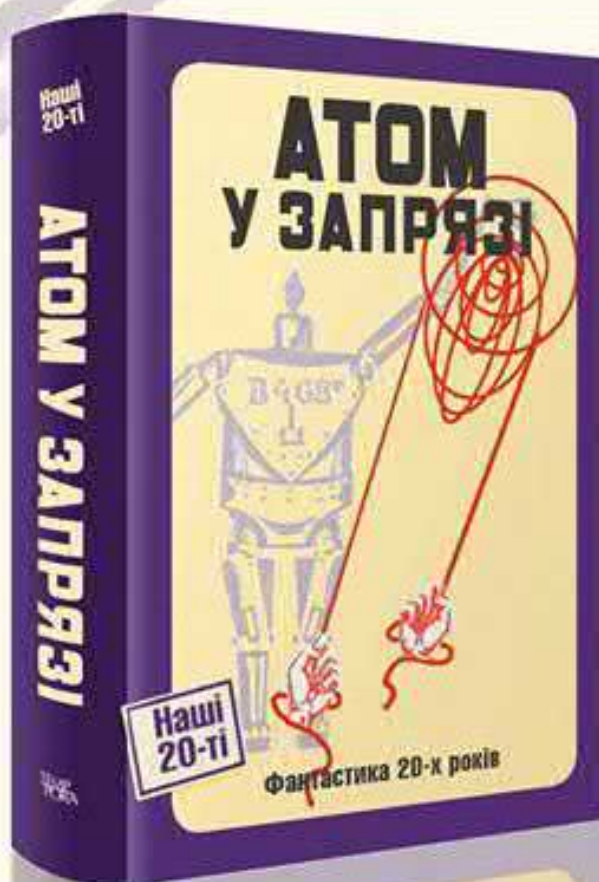
Івано-Франківськ: НВ-Лілея, 2017. – 431 с.
ISBN: 978-966-668-417-5

Атом у запряжі
(антологія української фантастики 20 рр.)

До нової антології популярної літератури 20-х років увійшло три фантастичні повісті, з яких можна довідатися, куди прагнули вийти з довколишньої реальності й про яку альтернативну історію думали тодішні автори-фантасти. Читачі знайдуть тут і сюжет про Тунгуський метеорит, і про атомні перетворення на службі людства, і про керованих роботів (хоч і після Чапека, зате свої). Все найсмачніше – під однією обкладинкою.

К.: Темпора, 2017. - 488 с.
ISBN: 978-617-5692-98-1

антології фантастики 1920-х років

«АТОМ У ЗАПРЯЖІ»

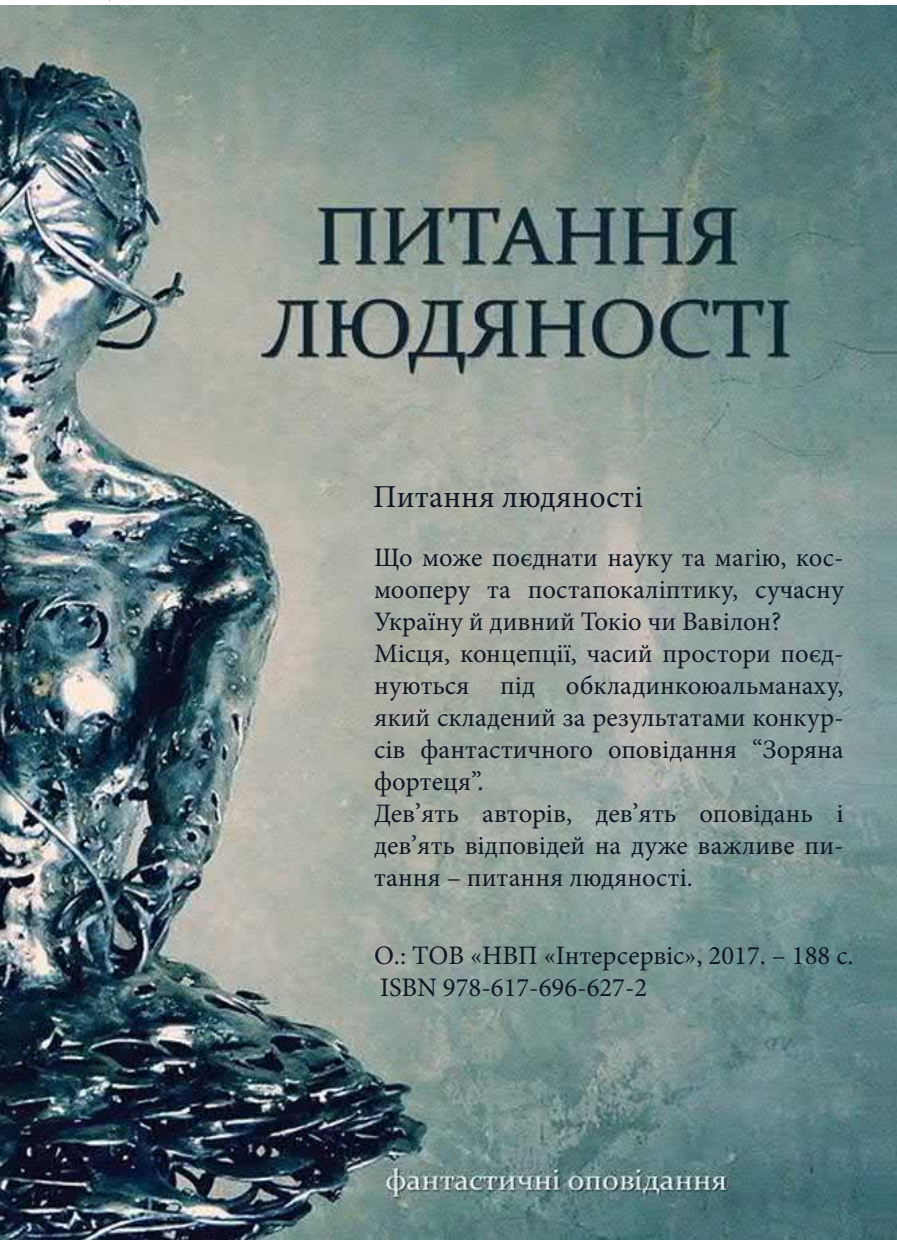
олександр завара
ПЕСИГОЛОВЕЦЬ

Олександр Завара
Песиголовець

Письменник Юрко Побиван, чия популярність стрімко йде на спад, у пошуках нового приголомшливого сюжету навідується з родиною на Прикарпаття до таємничої Галявини вічної роси, де колись було поселення наших предків полян – там і досі побутують міфи про таємничих людей із головами псів. Одного з таких Юрко пам'ятає з дитячих років – це ікона Святого Христофора із зображенням чоловіка-песиголовця, бачена ним колись у храмі на Франківщині. Чим не сюжет для майбутнього бестселера? Утім, з творчої відпустки Побиван привозить не лише фотографії й нотатки для нової книги...

К.: Видавництво Жупанського, 2017. – 248 с.
ISBN 978-966-2355-80-2

ПИТАННЯ ЛЮДЯНОСТІ

Питання людяності

Що може поєднати науку та магію, космооперу та постапокаліптику, сучасну Україну й дивний Токіо чи Вавілон? Місця, концепції, часий простори поєднуються під обкладинкою альманаху, який складений за результатами конкурсів фантастичного оповідання "Зоряна фортеця".

Дев'ять авторів, дев'ять оповідань і дев'ять відповідей на дуже важливе питання – питання людяності.

О.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. – 188 с.
ISBN 978-617-696-627-2

фантастичні оповідання

О. Красносельська

ЦИФРОВІ ДОЩІ ЧАСУ

Олена Красносельська
Цифрові дощі часу

Великому промисловцю, мільярдерові, ставлять смертельний діагноз. Світ ще не знає, що він опинився на межі банкрутства, бізнес-імперія може рухнути у будь-який момент. Часу катастрофічно бракує, але він хоче змінити у своєму житті все. Для цього треба усього лише запустити проект, який він фінансує багато років, цей проект – спроба проникнути в майбутнє. Для чого? Щоб змінити сьогоднішня...

З.: Дике поле, 2017. – 286 с.
ISBN: 978-966-7433-12-4

Радій Радутний ТЕМНА СИНЯ ВОДА РУЧАЙ

Радій Радутний
Темна синя вода. Ручай

«Темна синя вода. Ручай» - другий роман із серії подорожей в минуле України. Химерна доля збрала кількох героїв у Києві XVIII століття, де ще зовсім немає таких знайомих нам орієнтирів, де все - інакше. Троє чоловіків й одна молода жінка. Кожен несе в собі якусь моторошну таємницю. Один - наш сучасник, що побував у бувальцях, знає війну не з переказів. Інші, схоже, із майбутнього, десь так через пару століть. Вони вимушені гуртуватися, бо на кожному кроці на них чекає смертельна небезпека, вона - скрізь...

Х.: Фоліо, 2017. - 320 с. ISBN: 978-966-03-7939-8

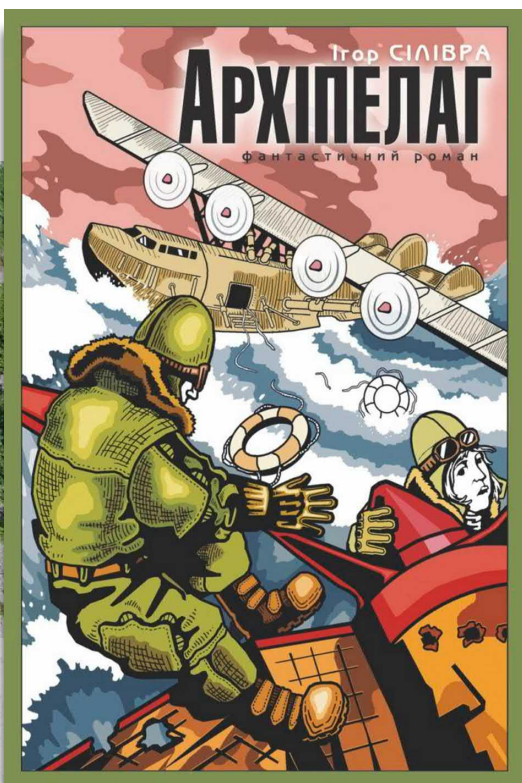
Олег Росткович
Веселі й не
зовсім смішні
оповідання

Світ невпинно змінюється, фантастичні технології стають буденністю. Але чи змінюються люди? І якщо змінюються, то чи на краще? Все ж автор переконаний: яким би майбутнім не було, люди в ньому будуть! А якщо будуть люди – то з ними неодмінно траплятимуться веселі і не зовсім фантастичні пригоди!

Луцьк: Твердиня, 2017. – 236 с.
ISBN 978-617-517-264-3

Веселі й не зовсім фантастичні оповідання

Ігор Сілівра
Архіпелаг

К.: Темпора, 2017. – 340 с.
ISBN: 978-617-5693-30-8

У Центрополісі, найбільшому місті світу, ніколи не буває тиші. В один із днів на місто падає літак із впливовим бізнесменом Мироном Станковичем та його сином Велиславом. Батько гине, син у комі, ще один син вирушив у дослідницьку експедицію й досі не повернувся. Родинний директорат очолює Іванна Станкович. Їй самій доведеться формувати нову команду й шукати шляхів виходу з енергетичної кризи останніх років. Доктор Левчев, здається, знайшов рішення, і його з донькою Сніжаною запрошують працювати на директорат. Чи вдасться жити по-новому, тримаючись старого, принесеного Предками, надбання, а чи все-таки треба буде відкривати нові шляхи, змінюючись самим? Так чи інакше відповідь на це запитання шукають усі герої — і бізнесмени, й історики, і навіть пілот Віталій зі

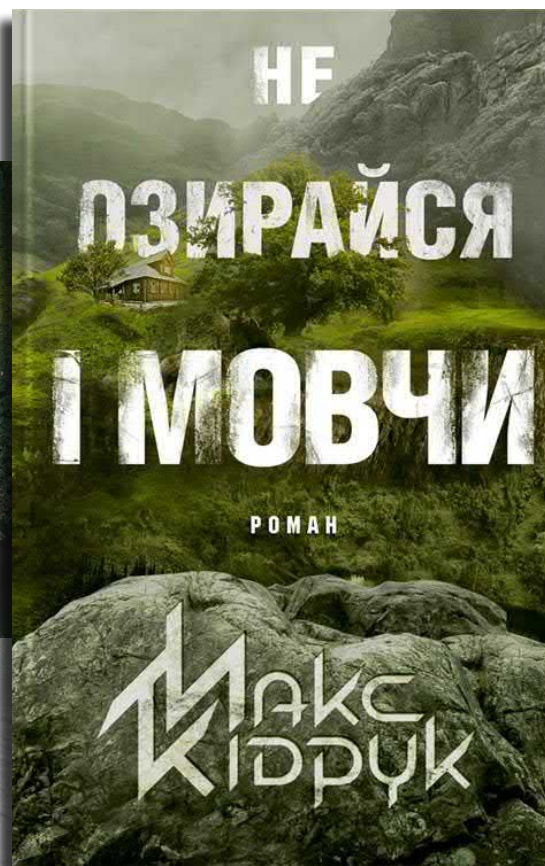
своїм новим супутником Сашо, власником коштовної книги, якому дуже хочеться вчитися.

Андрій Гулкевич
Падіння орла

Т.: НК-Богдан, 2017. – 560 с.
ISBN: 978-966-10-5203-0

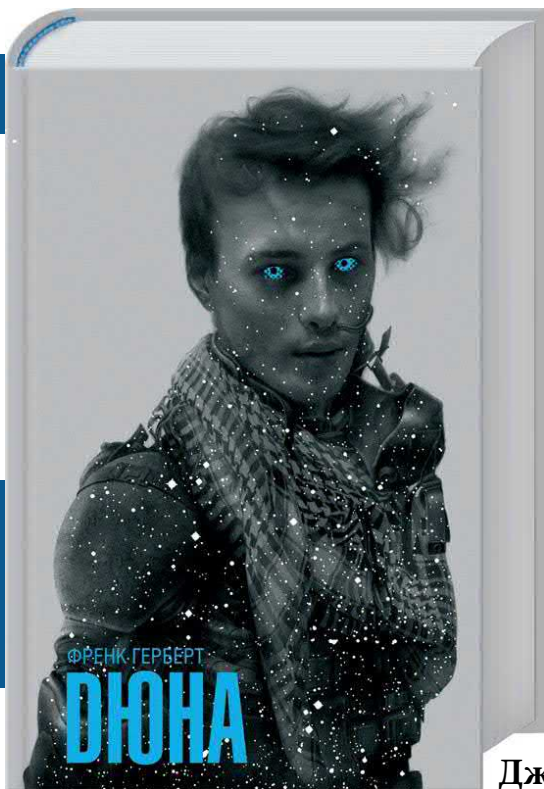
У Долині Рогу, захищеній високими горами та оточеній безмежним океаном, століттями мирно жили люди, забувши про війни, хвороби та голод. Однак безтурботне життя одного з вельможних мешканців Долини, юного Дейлара, раптово змінилося. У своїх мандрах юнак натрапляє на міфічні створіння, які вважалися зниклими, вступає у смертельний бій з ворогами рідної фратрії та дізнається про страшні таємниці, ретельно приховувані від людей. «Падіння Орла» — незабутня зустріч з новими світами, сповненими пригодами, інтригами та таємницями.

Макс Кідрук
Не озирайся і мовчи

Х.: КСД, 2017. – 512 с.
ISBN 978-617-12-3865-7

Уявіть, що на Землі існує місце, яке ніби застигло в часі. Місце, здатне сховати будь-кого, хто прагне втекти від реальності. Уявіть, що для того, аби туди потрапити, достатньо не озиратися й мовчати. Є лише одна проблема: в такому місці часом з'являються речі, страшніші за те, від чого ховаєшся. Життя сім'ї Грозанів раптово змінюється. Вони переїжджають до нового будинку, і чотирнадцятирічний Марк змушений піти до нової школи. Хлопець начитаний, розумний, але дуже сором'язливий — ідеальний об'єкт для цькування. Щодень більше замикаючись в собі, він мріє про світ, де немає знущань і безпричинної жорстокості. Одного дня Марк знайомиться із Соєюю, дівчиною з паралельного класу, яка розповідає йому про існування такого світу і про можливість туди потрапити... просто скориставшись ліфтом у їхньому будинку. Хлопець не розуміє, навіщо Сося вигадує нісенітницю, які легко спростувати, але зрештою вирушає за нею. Він не підозрює, що звичайна мандрівка на десятій поверх загрожує чимось набагато гіршим за руйнування уявлень про реальний світ.

Френк Герберт Дюна

Найпопулярніший у світі науково-фантастичний роман! Саме «Дюна» зробила Френка Герберта відомим на весь світ і виборола престижні літературні нагороди, обігнавши у рейтингах навіть «Володаря перснів»: премію Г'юго і премію Небула в категорії «Найкращий роман», премію SFinks як «Книга року», неодноразове визнання від журналу «Локус» у категорії «Найкращий роман усіх часів». Книжка стала культовою серед поціновувачів фантастики.

Х. : КСД, 2017. – 656 с.
ISBN 978-617-12-2554-1

ІНОЗЕМНИЙ ЛЕГІОН

Дж. Р. Р. Толкін Листи різдвяного діда

Щороку в грудні дітям Дж. Р. Р. Толкіна приходив конверт зі штемпелем Північного Полюса, а всередині — лист, написаний химерним тонким почерком і оздоблений чудовими кольоровими малюнками. Всі ці листи були від Різдвяного Діда і розповідали дивовижні історії про життя на Північному Полюсі: як північні олені зірвалися з прив'язі й порозкидали подарунки по всій околиці; як безталанний Білий Ведмідь видерся на крижаний полярний шпиль і гепнувся звідти на будиночок Різдвяного Діда, провалившись крізь дах; як той Ведмідь розбив Місяць на чотири шматки, і через це Місячанин упав із неба в Дідів садок; як велися війни з полчищами капосних гоблінів, котрі жили в печерах під будинком. Часом якусь приписку надряпував Білий Ведмідь, а часом Ілберет Ельф дописував щось своїм елегантним плавним почерком, додаючи цим історіям ще більше життя і гумору.

Л.: Астролябія, 2017. – 160 с.
ISBN: 978-617-664-108-7

Кліффорд Сімак Резервація гоблінів

У романному часі «Резервації гоблінів», відомому творі американського фантаста Кліффорда Сімака, Галактикою можна мандрувати за допомогою перетворювача матерії, подорожі у часі — звична річ, а містичні створіння і раси на кшталт гоблінів чи тролів живуть у спеціальних резерваціях — і це добре! Погано лише те, що десь на задвірках цивілізованого Всесвіту панують колезцарі, про те «панування» яких долітають лише моторошні чутки, але з якими рано чи пізно доведеться зіткнутися не на життя, а на смерть. У цій очевидності переконаний професор Пітер Максвел, який поза власною волею побував на таємничій Кришталевій планеті-«бібліотеці», де на атомарному рівні зберіга-

ються знання двох Всесвітів. Переконаний він і в тому, що хто стане власником цієї планети, той і вийде переможцем.

Т. : Навчальна книга — Богдан, 2017. — 224 с. — (Серія «Горизонти фантастики»).

ISBN: 978-966-10-5081-4

Роджер Желязні Козирі Долі

У шостій книжці циклу «Хроніки Амбера» розповідь ведеться від імені Мерліна — сина головного персонажа попередніх п'яти книг. Здавалось би, після закінчення війни між Амбером та Хаосом настали спокійні дні. Трон Амбера очолює новий король, який понад усе прагне зберегти злагоду та мир. Проте дивні замаху на життя і вбивства членів королівської родини не провіщають нічого доброго...

Т.: Навчальна книга — Богдан, 2017. — 224 с. — (Серія «Горизонти фантастики»).

ISBN: 978-966-10-5044-9

Ден Сіммонс Падіння Гіперіона

Продовження саги про світ Гіперіона. Паломництво до Гробниць часу триває, тим часом події в Мережі та за її межами набувають все більш драматичного характеру. Здається, що паломництво немає сенсу, але цілком можливо, що саме від його учасників буде залежати доля всього людства, його майбутнє.

Т. : Навчальна книга — Богдан, 2017. — 512 с. — (Серія «Чумацький шлях»).

ISBN: 978-966-10-4715-9

Повний каталог видань фантастики на сайті:

<http://www.ukrfantclub.com.ua/statti/katalog-ukraienomovnoie-fantastiki-2017>

АВТОР БЕСТСЕЛЕРІВ №1 ЗА ВЕРСІЄЮ NEW YORK TIMES

АВТОР

Ніл Гейман

«Поєднання таємничості, сатири, сексуальності, жаху та достячної прози — ось що змушує читачів «Американських богів» гортати і гортати сторінки», — *Washington Post*.

Американські боги

РОМАН

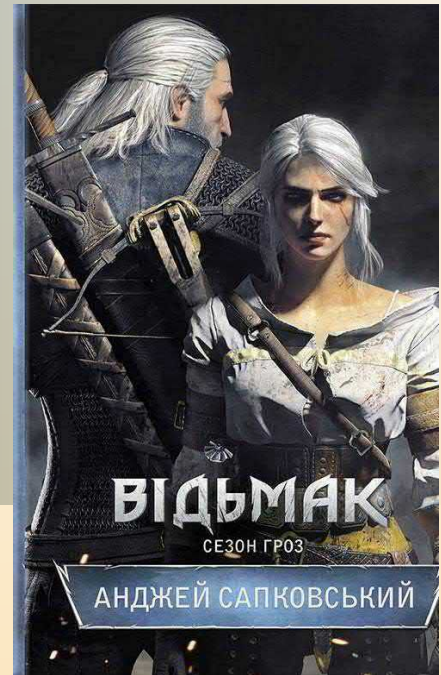
«Провокативно, але захопливо... Гейман застосував свої глибокі знання міфології, сплівавши з неї справді довершений задум», — *Entertainment Weekly*.

«Глибокі знання міфології, сплівавши з неї справді довершений задум», — *Entertainment Weekly*.

Ніл Гейман Американські боги

Це історія Тіні — чоловіка, якого випустили з тюрми одразу після того, як його дружина та найкращий друг загинули в автокатастрофі, і якого наймає своїм охоронцем, водієм і попихачем загадковий фігляр, пан Середа. Так починається темна і химерна мандрівка Тіні, впродовж якої його спіткає безліч чудернацьких персонажів, чії долі химерним чином переплелися із його власною. А все тому, що під спокійною поверхнею повсякдення закипає буря — епічний герць за кожну душу Америки — і Тінь опинився прями́сінько на її шляху.

К.: КМ-букс, 2017. — 696 с.
ISBN: 978-617-7498-66-6

Маргарет Етвуд Оповідь служниці

У Республіці Гілеад повноцінні права мають лише Командори та їхні Дружини, у яких є право вибирати коханок для своїх чоловіків. Мета — народження дітей. До цього здатна тільки кожна сота жінка в Гілеаді. Їх, Служниць, збирають по всій країні, а потім вони проходять курс підготовки, аби бути гідними виносити дитя офіцера.

Одна зі Служниць — Джун. Колись вона мала коханого чоловіка і доньку. А тепер сенс її життя — підкорятися законам Гілеаду... Проте Джун не така, як усі. Жінка розуміє, що відбувається, вона хоче втекти і ще здатна любити...

Х.: КСД, 2017. — 272 с.
ISBN 978-617-12-3890-9

Анджей Сапковський Відьмак. Сезон гроз

Книга 8. Відьмак, Геральт із Рівії продовжує свою боротьбу. У королівстві Керак на нього чекають нові випробування. Зараз він — мисливець за чудовиськами, якого найняли для вбивства. Після знищення чергової небезпечної потвори, троє вдягнених у чорне мосьпанів арештовують Геральта. Тепер і він у біді: його позбавили двох відьмацьких мечів. Він змушений докласти усіх зусиль, аби повернути зброю...

Руда чародійка Литта Нейд, відома як Корал, зваблює Геральта, у них починається бурхливий роман. Але кохана Йеннефер, з якою він стільки пройшов, не дає забути про себе... Інтриги королів і магів продовжуються: гримить грім, бушують грози, історія йде далі...

Х.: КСД, 2018. — 352 с. ISBN 978-617-12-3396-6

МАРГАРЕТ ЕТВУД ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ

Джордж Р. Р. Мартін Лицар сімох королівств

Історії, які відбуваються за сто років до подій «Пісні льоду й полум'я», коли на Залізному троні ще сиділи Таргарієни, а пам'ять про останніх живих драконів ще не стерлася, знову і знову доводять: на світі завжди є місце шляхетності й лицарству.

Лицар-бурлака і його зброєносець — мужній здоровань сер Дункан Довгань і маленький големозий Бовтун — двоє неймовірних звияжців, на чю долю випало стільки пригод, що вистачило б на цілий Вестерос. Їх не зупинять ні могутні вороги, ні королівські інтриги, ні жорстокість і несправедливість — разом вони поборють усе й вийдуть справжніми переможцями.

К.: КМ-Букс, 2017. – 320 с. ISBN:
978-617-7498-65-9

Енді Вейр Артеміда

Джаз Башара — злочинниця. Принаймні, певною мірою. Життя на Артеміді — першому місті на Місяці — легке лише для туристів і мільярдерів-диваків. Тож епізодичну контрабанду безневинних товарів можна не брати до уваги, чи не так? А надто

коли тобі треба повернути борг, а зарплатні носія ледь вистачає на оренду житла... Усе змінюється, коли у Джаз з'являється можливість скоїти ідеальний злочин. Відмовитися важко: їй пропонують за це гарні гроші. Дівчині доводиться здійснити неможливе, але проблеми тільки починаються. З'ясовується, що вона втрутилася у змову, мета якої — встановити контроль надусією Артемідією. І тепер їй єдина надія на порятунок — ризикнути ще більше, аніж першого разу.

К.: КМ-Букс, 2017. – 400 с. ISBN: 978-617-7535-19-4

ЛИЦАР СИМОХ КОРОЛІВСТВ

ДЖОРДЖ Р. Р. МАРТИН

ВІКТОРІЯ АВЕЯРД

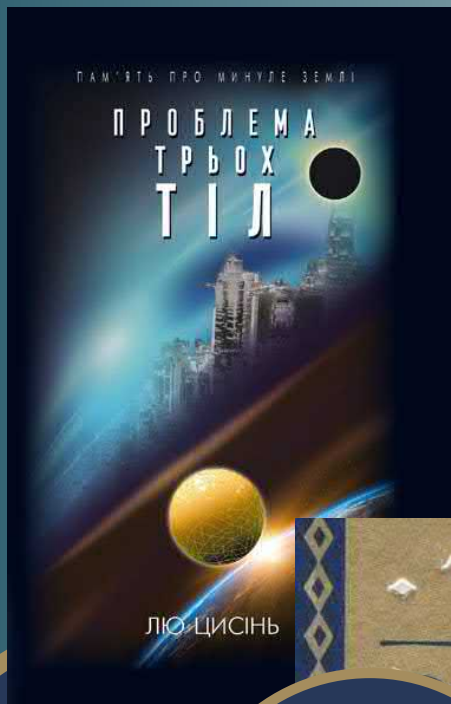

Багряна королева

Вікторія Авеярд
Багряна
Королева

Книга 1. Сімнадцятирічній Марі Барров усе життя не щастить. Вона народилася в радіоактивній пустці постапокаліптичного світу, та ще й у його найупослідженішому прошарку багрянних. Її ось-ось відправлять на нескінченну війну, з якої більшість не повертається, та ще й найкращого друга не вдається порятувати від цієї долі. Мара не належить до панівної еліти з надприродними здібностями, вона надбала небезпечних ворогів, які впевнені: ця дівчина може зруйнувати усталений світовий лад. Несподівано для себе Мара опиняється у вирі політичних інтриг і таємного руху спротиву й незабаром розуміє, що саме вона може змінити хід історії. Вона ні в чому не може бути певною, крім того, що революція неминуча, а зрадити може кожен.

К.: Наш формат, 2017. – 328 с.
ISBN: 978-617-7513-64-2

Лю Цисінь Проблема трьох тіл

Книга 1. Дія роману починається на тлі подій Культурної революції в Китаї. Засекречена військова база надсилає сигнали в космос для встановлення контактів із позаземними цивілізаціями. Десь у безкрайньому Всесвіті цивілізація, яка перебуває на межі знищення, перехоплює сигнал і починає планувати вторгнення на Землю. Тим часом на Землі розгортається протистояння між ворогуючими таборами, готовими як допомогти загарбникам захопити Землю, так і протистояти вторгненню.

К.: Bookchef, 2017.
– 432 с.
ISBN 978-617-7559-08-4

Террі Пратчетт Колір магії

«Колір магії» — перший роман із серії «Дискосвіт» майстра інтелектуального фентезі Террі Пратчетта. Написаний у 1980-х роках, роман пародіює штампи тогочасної фантастики і дотепними натяками,

грою слів та жартами закладає основи неповторного Пратчеттового стилю, який у пізніших творах проявить себе витонченою гострою сатирою. Роман відкриває один із циклів серії — «Ринсвінд» та є своєрідним ключем-підказкою до багатьох явищ Дискосвіту. Маршрут туриста Двоцвіта і його гіда Ринсвінда, чарівника-невдахи, малює своєрідну карту розмаїтого неозорого світу, з міфічними істотами, дивовижними рослинами, таємничими чарами й особливою магією. Якого ж кольору ця магія, чи справді світ плаский, чи можна змінити свою долю і втекти від Смерті, якщо ти всього-на-всього фігурка у настільній грі, і ставки вже зроблено?

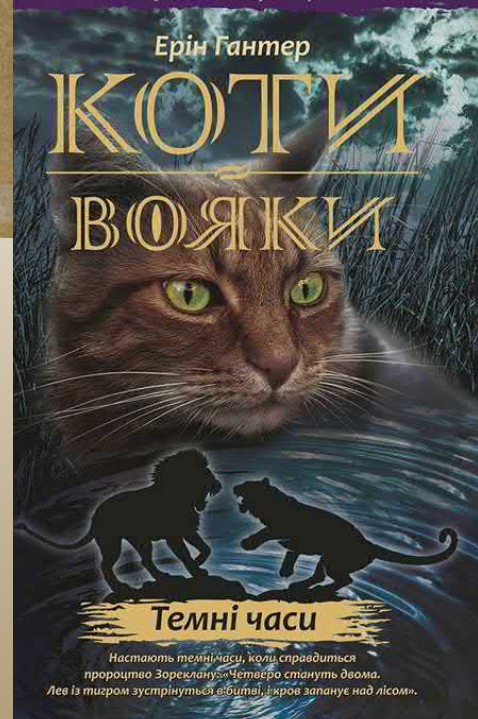
Л.: ВСЛ, 2017. – 400 с. ISBN:978-617-679-453-0

Ерін Гантер Коти-вояки. Пророцтва починаються

Книга 6. Новий провідник Громового Клану разом із даром дев'яти життів отримує від пращурів-вояків загрозливе застереження: «Лев із тигром зустрінуться в битві, і кров запанує над лісом». Що означають пророчі слова Зореклану? Намагаючись розгадати цю загадку, Вогнезір робить усе можливе, аби захистити Громових котів від жорстокої помсти давнього ворога. Та він навіть і не підозрює, що тепер у його лапах не тільки майбутнє власного Клану, але й усього лісу.

Х.: АССА, 2017. – 320 с. ISBN: 978-617-7385-22-5

Вперше українською — бестселер «Warriors»!
Понад 30 000 000 книг у всьому світі!

Настають темні часи, коли справдиться пророцтво Зореклану: Четверо стануть двома. Лев із тигром зустрінуться в битві, і кров запанує над лісом.

Стівен Кінг Зелена миля

Пол Еджкомб — колишній наглядач федеральної в'язниці штату Луїзіана «Холодна гора», а нині — мешканець будинку для літніх людей. Більш ніж півстоліття тому він скоїв те, чого досі не може собі вибачити. І тягар минулого знову й знову повертає його до 1932 року. Тоді до блоку Е, в якому утримували засуджених до смертної кари злочинців, прибули «новенькі». Серед тих, на кого чекала сумнозвісна Зелена миля — останній шлях, що проходить засуджений до місця страти, — був Джон Коффі. Його визнали винним у зґвалтуванні та вбивстві двох сестер-близнючок Кори й Кеті Деттерик. Поволі Пол усвідомлює, що цей незграбний велетень, який скидався на сумирну дитину, не може бути монстром-убивцею. Але як врятувати того, хто вже ступив на Зелена милю?

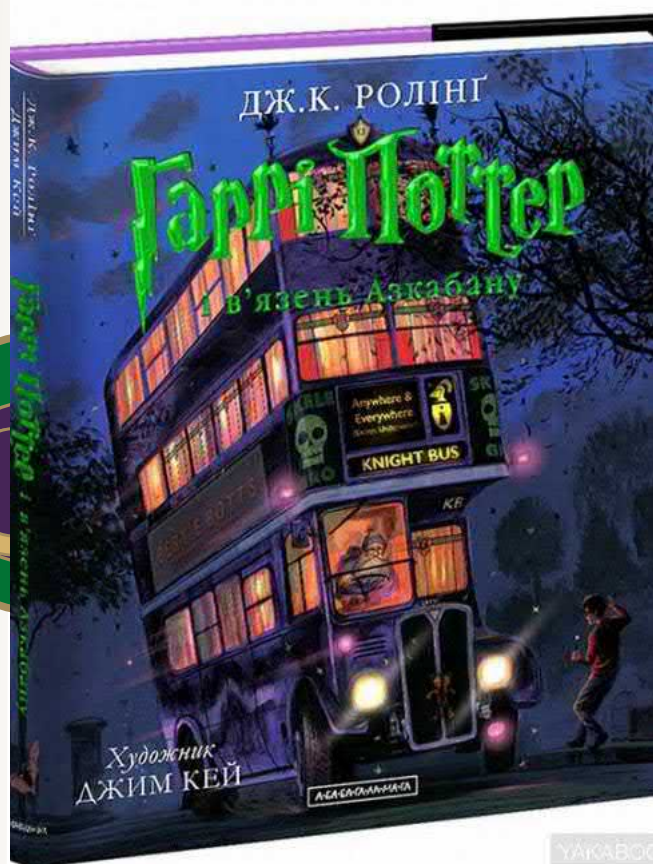
Х.: КСД, 2017. – 432 с. ISBN 978-617-12-4301-9

Джоан Ролінг Гаррі Поттер і в'язень Азкабану

Омріяне поттероманами ілюстроване видання третьої книжки класичної серії Дж. К. Ролінг сповнене феєрверками чарівних дивовиж, вичаклуваних за допомогою фарб, олівців і пікселів кавалером медалі Кейт Грінвей Джимом Кеєм.

«Темний Лорд лежить самотній і покинутий прихильниками. Його слуга дванадцять років скнів у в'язниці. Сьогодні близько півночі він визволиться, щоб возз'єднатися зі своїм Паном»

К.: Абабагаламага, 2017. – 336 с.
ISBN:978-617-585-131-9

Айзек Азімов Фундація

Айзек Азімов

ФУНДАЦІЯ

Крізь морок варварства — до цивілізації

Книга 1. Галактична Імперія на шляху до занепаду. Попереду тисячоліття варварства і війн. Уникнути цього страхіття неможливо, але є шанс скоротити період руйни. Психоісторик Гарі Селдон знає, як це зробити. Саме він переконує імператора створити Фундацію — скарбницю надбань людства, з якої розпочнеться народження нової величної імперії. «План Селдона» спрацьовує, але жага влади і грошей стає перепорою у розвитку суспільства. Чи вдасться наступникам вченого скерувати рух історії у потрібному напрямку?

Х.: КСД, 2017. – 224 с.
ISBN 978-617-12-3356-0

Вільям Гібсон Нейромант

Це перший офіційний переклад батька кіберпанку українською мовою, виконаний Ольгою Любарською. Канонічний твір у жанрі «кіберпанк», Відзначений премією «Неб'юла» (1984), «Г'юго» (1985) і Меморіальною премією імені Філіпа Діка. Це перший роман Гібсона, який відкриває трилогію «Кіберпростір», наступні томи якої теж вийдуть українською. У цьому творі розглянуті такі поняття, як штучний інтелект, віртуальна реальність, генна інженерія, транснаціональні корпорації, кіберпростір (комп'ютерна мережа, матриця) задовго до того, як ці поняття стали популярними в масовій культурі.

Видавництво, 2017. – 350 с. ISBN 978-966-97574-3-2

Джо Гілл Пожежник

Джо Гілл, дворазовий володар премії Брема Стокера, підготував для читачів моторошну історію про всесвітню пандемію спонтанних самозаймань, здатну винищити цивілізацію до ноги, про гурт несподіваних звиятців, які борються за порятунок людства, і про загадкового чоловіка на прізвище Пожежник. Серед хаосу жахливої пошесті колишня медсестра Гарпер Грейсон, підхопивши хворобу, бореться не за власне життя, а за життя своєї майбутньої дитини: відомі випадки, коли хворі матері народжували цілком здорових дітей.

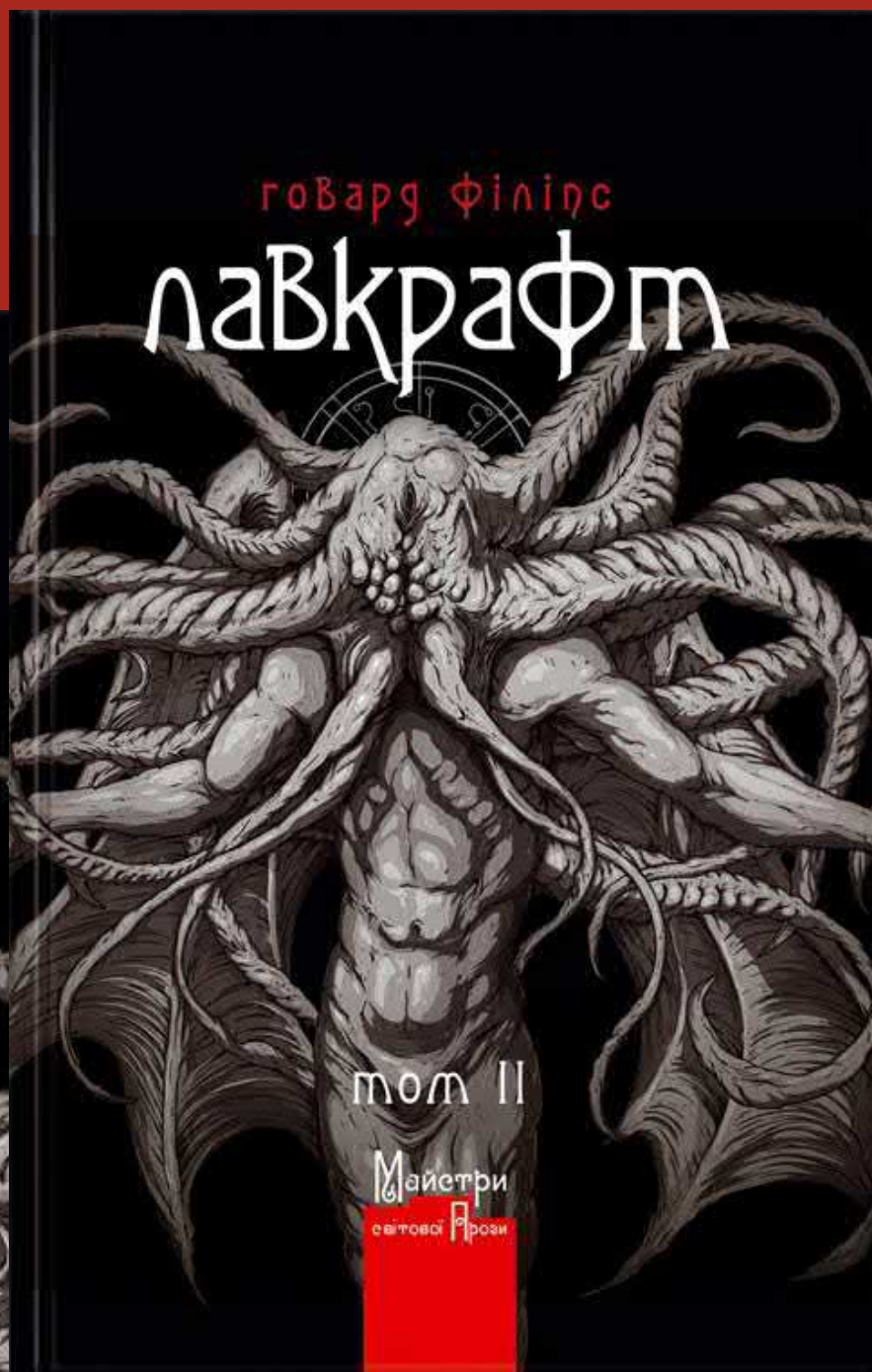
От тільки чи встигне Гарпер виносити дитину, ховаючись від кремаційних загонів, які знищують усіх носіїв вірусу самозаймання?

К.: КМ-Букс, 2017. – 704 с. ISBN: 978-617-7489-78-7

Говард Лавкрафт
Повне зібрання творів у 3 томах. Том 2

Київ : Видавництво
Жупанського, 2017.
– 480 с.
ISBN 978-966-2355-
82-6

Другий том повного зібрання прозових творів Г. Ф. Лавкрафта охоплює період з 1926 по 1928 роки, і містить такі його відомі твори, як «Поклик Ктулху», «Сомнабулічний пошук незвіданого Кадата», «Справа Чарльза Декстера Ворда», «Барва з позамежжя світу» та «Жахіття Данвіча».

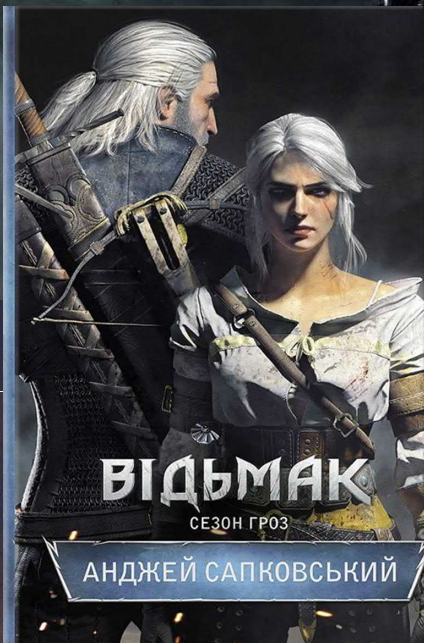

том II

Відгук на книгу «Відьмак. Сезон гроз. Книга 8»

Святослав Чирук

Сезон гроз. Нова історія про «Відьмака»

На дивачай - недоречно, бо конкретно в Шао-Ліні), безно приємно, що в цій книзі взагалі не фімечів виявляється приквел «Сезон гурге. ледве не якимось слагроз» в українсьмакому виданні побачив світ разом із основною серією книг про відьмака Геральта. Видання акуратне, з тематичними картинками-вставками

Сам текст виявився баком, якому всі на посереднім. Починається повість як детектив, який в ході розгортання сюжету поступово перетворюється на квест. Як успішно, аніж безрезультат – не маємо ані доброго детективу, ані цікавого квесту.

За сюжетом Геральт над кожною главою та перекладацькими коментарями, що йде книзі в плюс. Геймерська обкладинка – справді смаку. Виглядає вона непогано, проте Цирі, зомутант (майже «людина-Х»), вихований у Каер-Морхені (ну практично в Шао-Ліні), безно зумілих вчинків, які зрештою мають його привести до улюбленого інструменту вбивства. На своєму шляху зустрічає тупих і міцних бабвишибал з яскравим вираженням метеоризмом, звабливих чародійок, підлих і не

Анджей Сапковський Відьмак. Сезон гроз

Відьмак, Геральт із Рівії продовжує свою боротьбу. У королівстві Керак на нього чекають нові випробування. Зараз він – мисливець за чудовиськами, якого найняли для вбивства. Після знищення чергової небезпечної потвори, троє вдягнених у чорне мосьпанів арештовують Геральта. Тепер і він у біді: його позбавили двох відьмацьких мечів. Він змушений докласти усіх зусиль, аби повернути зброю...

КСД, 2018. - 352 с. ISBN 978-617-12-3396-6

дуже чародіїв, монстрів і в результаті це ... ні до чого не призводить, бо все одно головне – це «Deus ex machina». У повісті відьмака наймають охороняти королівське весілля, яке, звісно, іде не за планом (десь це вже було), використовують в якості «гладіатора» (де цього не було?) і ще багато-багато чого. Проте найстрашніше навіть не це, а те, через що книга, власне, отримала назву «Сезон гроз». На портове місто несподівано налітає щось на зразок цунамі. Така-собі катастрофа на кшталт виверження Везувію. Утім, якщо в романах-катастрофах це є центральною подією, маються натяки на те, що це може трапитися – якісь легенди, давні спогади, пророцтва, чийсь проігнорований спостереження тощо. Інакше кажучи – нас до цього підводять аби нагнітати ситуацію, то у повісті Анджея Сапковського нічого такого немає. Цунамі/шторм накриває місто ні з того ні з сього, а проте зай-

має у романі важливе кульмінаційне місце.

Дещо шкутильгає і стилістика твору, принаймні спочатку. Перші 100 сторінок стиль рубаний і нагадує, скоріш, фанфік на Сапковського, аніж самого Сапковського. Описуються до карикатурно банальні ситуації із корупцією, які ми звикли чути з телевізора або читати у газетах. На щастя, ближче до середини книги автор «випишується» і ми знову маємо змогу почитати того майстра слова, до якого ми звикли (твір знову складається із фрагментів-вставок, наче намальований мазками, через що стає більш «об'ємний»). Інший плюс – у книзі мається добрий гуманістичний посил, і цей посил – любов, а отже книга не беззмістовна. Нарешті, позитивний момент можна знайти і в тому, що читачі-фанати Сапковського, знову можуть зануритися в улюблений світ відьмака і дізнатися про нього трохи більше, ніж вони знали до цього. Прикро

тільки, що саме вимушеність автора писати продовження остогидлого циклу, підштовхнула пана Анджея в епілозі натикати своїх фанатів носом у багнюку (досить, мовляв, соплі жувати, згадуючи Геральта, час подорослішати, невдахи-переростки). Це, звісно, псує загальне враження від книги.

Загальний висновок наступний – книгу читати варто, особливо, якщо ви – шанувальник світу відьмака. Це не буде абсолютно безглуздою тратою часу. Можливо, навіть, ви зможете отримати задоволення (інколи – нормальне, інколи – мазохістське), проте не варто очікувати від книги аж надто багато. Врешті решт, сам автор писав її на відвали, щоби підзаробити грошей. Принаймні таке складається враження.

Переваги:

- Повернення у світ «Відьмака»;
- Гуманістичний посил;
- Авторський стиль.

Недоліки:

- Вторинний сюжет;
- Жанрова невизначеність
- Висміювання автором фанатів циклу;
- Обкладинка, що не відповідає змісту.

Відгук на книгу «Цифрові дощі часу»

Святослав Чирук

О. Красносельська

Олена Красносельська Цифрові дощі часу

Великому промисловцю, мільярдерові, ставлять смертельний діагноз. Світ ще не знає, що він опинився на межі банкрутства, бізнес-імперія може рухнути у будь-який момент. Часу катастрофічно бракує, але він хоче змінити у своєму житті все. Для цього треба усього лише запускити проект, який він фінансує багато років, цей проект – спроба проникнути в майбутнє. Для чого? Щоб змінити сьогодні...

Дике поле, 2017. – 286 с. ISBN: 978-966-7433-12-4

На сьогоднішній день в Україні видається небагато книг, які можна було б віднести саме до НФ, а не фентезі, містики чи горору. Одна з них – «Цифрові дощі часу» запорізької письменниці Олени Красносельської.

За сюжетом українському олігарху Берентовичу ставлять смертельний діагноз. Чоловік розуміє, що його спадок дуже швидко може піти прахом, тоді як він хоче, щоби його дорослий син запам'ятав його успішним. Магнат вирішує прискорити один із проектів, над яким працюють його науковці – запуск зграї ботів, що мають проникнути у часовий вимір. Проект може не тільки задовольнити амбіції олігарха, але й дарує примарну надію на його одужання. Звісно ж, Бе-

рентовичу намагаються завадити, при чому як конкуренти, так і можновладці. Окрім самого олігарха у книзі також розгортаються сюжетні лінії науковця і керівника одного з заводів Берентовича – Павла Швиденка, його підлеглого – Роберта, міністра економіки України і його помічника, а також підприємця Лисюка. Звісно ж, є і інші персонажі.

Паралельно автор знайомить нас із виміром часу, в якому живуть ... «хроночастинки». Вони мешкають у власному місті, з доволі схожою на людську системою взамовідносин. У них також є дві статі, схожі на наші родинні стосунки, система влади, олігархи, журналісти, архітектура та мистецтво. Ну а ще, як у якомусь «Дивергенті», після

досягнення зрілості «хроночастинки» мають вирішити до якої «касти» вони належать. Головна інтрига цієї сюжетної лінії обертається навколо таємничих руйнувань у місті Часу, які тягнуть за собою жертви. Розібратися із цим намагається група «активістів», які проводять власні дослідження і підозрюють зовнішнє вторгнення. Мається тут і любовний трикутник. Одрату кілька «хроночастинок»-хлопців мріють поєднати своє життя із молодого «хроночастинкою» – Юттою. Кого ж вона обере лишається загадкою до самого кінця книги. Кілька разів за книгу автор також знайомить нас із «думками» зграйботів. Окрім того, у книзі мається багато роздумів над візуальним та музичним мис-

тецтвом.

В цілому книга складається із двох частин. Перша – велика (двісті сорок сторінок). Друга – мала (усього сторінок сорок), яку варто було б назвати не частиною, а епілогом, бо в ній завершуються всі незавершені сюжетні лінії.

Слід відзначити непоганий стиль, відчувається, що автор вже має досвід у написанні художніх текстів (у довідці про автора чимало вказівок на публікації в журналах). Позитивним є також те, що структурно роман доволі складний, мається багато героїв, сюжетних ліній, про які письменник не забуває і доводить їх до кінця. У книзі присутні магістральна ідея та фантастичне припущення, що додає їй художньої та ідейної цінності. Більше того, грамотно побудована композиція твору – кульмінація у кінці першої частини, яка простежується в обох сюжетних лініях (як у нашому світі, так і в місті Часу), розрядка та пояснення у кінці книги. Та й описи виробничих процесів і міркування над мистецтвом, присутні у книзі є доволі цікавими і фаховими. Утім... книга все одно читається важко, а місцями волати хочеться словами Станіславського: «Не вірю! Не вірю!». Спробуємо розібратися чому.

По-перше, мінорний настрої, який проходить крізь усю книгу, що, втім, не катастрофічно і можна віднести на рахунок музики Баха, якою просякнутовесь твір. Мінорний настрої поєднується із нескvapністю розповіді, яка трохи «чіпляє» лише іноді, у кульмінаційних моментах. По-друге, не виконується правило Стівена Кінга «не розкажуй, а показуй». Багато моментів переповідаються, що особливо дратує в діалогах, які починаються як діалоги, а закінчуються як їх переказ. По-третє – не зовсім зрозуміло, хто ж у книзі головний герой, бо якщо це олігарх Берентович, то його життя і проблемам у книзі приділено надто мало місця, а кульмінація твору розгортається навколо ситуації, що несподівано й нізвідки виникла у сюжетній лінії Роберта. Це ускладнює співпереживання персонажам. По четверте – місцями втомлюєшся читати «думки» зграй-ботівчи «хроночастинок», які виглядають наче якась тарабарщина. По-п'яте – нереалістичні ситуації у, здавалося б, реальному світі. І це, мабуть, найвразливіше місце книги. Взяти, приміром, концерт групи «The Rasmus», під час якого якісь хлопці танцювали ... брейк. Як можна танцювати брейк під таку музику в мене, наприклад, у голові не вкладається. Доволі кепсько описано

конфлікт міністра економіки з олігархом Берентовичем. Мотивація міністра-невдахи – чи то захапати завод собі, чи-то націоналізувати (з якого б дива?) винаходи Берентовича, чи то ... виграти якийсь підряд (?) виглядає досить примітивною, а засоби, які він використовує («травля» підприємства за допомогою пожежників та інших інстанцій), – іще більш примітивні і аж ніяк не рівня міністерства. Тим більш кумедним і дивним виглядає, наприклад, те, що пожежну сокиру з заводу ... забрала до себе на дачу секретарка. І це на серйозному підприємстві, яке рівняється на світові стандарти. Такіх деталей маса. Вони стосуються як підприємства, так і школи, в якій навчається донька Роберта (десь викликають батьків за те, що їхня дитина цілувалася за шкільним подвір'ям?) і описів роботи журналістів та інших моментів, яких просто безліч. Складається дивне враження, що автор непогано знається на культурі, науці та технологічних процесах, але не надто заглиблюється у побутові аспекти.

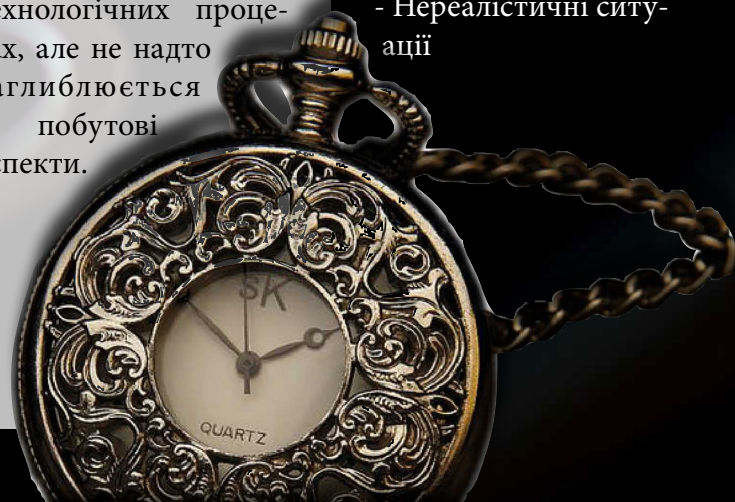
Підсумок: книга вийшла непогана, досить добре скомпонована, з цікавою ідеєю але дещо «в'яла» і наївна (особливо в тих моментах, які б мали демонструвати інтриги). Це не легке читиво для розваги, але і до серйозної літератури не дотягує, головним чином через абсурдність ситуацій, які б мали додавати реалістичності. Цілком можливо, що роман би виглядав більш реалістичним, якби основна його дія розгорталася б не в нашому, а в якомусь вигаданому світі.

Переваги:

- Добрий стиль
- Складна і витримана композиція
- Наявність магістральної ідеї
- Ґрунтовна технологічна та мистецька підготовка

Недоліки:

- Не вистачає динаміки
- Перекази діалогів
- Відсутність головного персонажу
- Нереалістичні ситуації

Відгук на збірку сплаттер-панк оповідань «Свині»

Святослав Чирук

**Олександр
Дмитровський (укладач)
Свині**

До збірки увійшло 12 текстів різних авторів. Моторошні історії, жахіття і, звісно ж, потойбічні сили. Все це можна зустріти на сторінках нового видання. Зручний формат та оригінальне оформлення.

Айс-Принт, 2017. – 124 с.
ISBN 9781311579393

Дякуючи Олександр Дми́тровському та Надії Клименко-Дмитровській, а також редакції фензину «Підвал» в цілому, мав змогу ознайомитися зі збіркою «Свині». Кілька вражень.

По-перше, respect Івану Дубровському за чудове оформлення. Як завжди, дуже в тему і зі смаком. Не тільки обкладинка, але і форзац. Внутрішні ілюстрації від Надії Клименко-Дмитровської та-

кож дуже атмосферні і допомагають краще розкрити оповідання.

Щодо змісту. Збірка присвячена сплаттер-панку - жанру доволі специфічному, який має як своїх шанувальників, так і затятих ненависників, головню через тематику творів - у них повно насилля (в усіх можливих і неможливих формах). Я твердо переконаний, що ті, хто поділяє творчість на креативну і деструктивну (відмовляючи останній в праві на існування), є докорін-

но неправими, а отже, вважаю чудовим те, що сучасна українська література збагатилася черговою цеглинкою, наразі у жанрі сплаттерпанку.

Збірку відкриває дуже файна стаття Максима Деккера «Що таке сплаттерпанк?». Єдине про що жалкуєш, читаючи її, це те, що вона закоротка - усього дві з половиною сторінки. Хоча вона доволі інформативно і стильно написана.

Оповідання, здебільшого, є стильними, а

отже, іноді у процесі читання мимоволіло-виш себе на думці, що читаються вони доволі приємно, навіть попри те, про що у них йдеться. До слова, слід зазначити, що автори нерідко намагалися пояснити вчинки своїх героїв душевними травмами, або покарати їх за жорстокість, так що неможна сказати, що ця збірка уславлює насилля.

Не знаю, чи це задум упорядників, чи це просто так вийшло, але до збірки увійшло 13 текстів - 1 стаття та 12 оповідань (у майбутньому, мабуть, варто розраховувати на 666). Із них 3 мають чітко виражений містичний елемент, а саме: «Свині не люди», «Легіон» та «Гроші, мізки і людина зі свинячою головою». Утім, до фантастики,

мабуть, можна віднести більше творів. Як на мене, то, зокрема, тих, у яких канібалізм поставлено так би мовити на потік, оскільки, хоча це і теоретично можливо, але все ж, тягне на альтернативне суспільство (оповідання «Кістяний дім» та «Поїхали з нами»). Дія більшості творів розгортається в сучасних українських реаліях, тільки в оповіданні «Знаряддя» ми маємо справу з Німеччиною часів тридцятирічної війни і властивими їй звірствами. У випадку деяких творів час і місце дії не зовсім зрозумілі. Так, наприклад, в оповіданні «Кістяний дім» дія відбувається під час якоїсь війни і начебто після якогось голодомору. Коли це і де - вирішувати читачу. Трохи незвичні для

українського вуха імена (наприклад, Женев'єва) в оповіданні «Гроші, мізки і людина зі свинячою головою» також натякають на те, що дія відбувається десь за кордоном. В решті ж випадків все вказує на Батьківщину, так що у читача є більше можливостей приміряти ці ситуації «на себе».

Не знаю, кому як, та для мене такі збірки мають певну притягальну силу через свій андеграундний ореол. Хочу побажати упорядникам та авторам - творіть іще на радість своїм шанувальникам. Тим часом чекаємо на нову, тепер вже цілком фантастичну, збірку від фензину «Підвал», витриману у жанрі космік-горор - «Ріплі» за мотивами всесвіту «Чужого».

РІПЛІ

ЗБІРКА ОПОВІДАНЬ

Фензін «Підвал», працюючи у жанрі горору, намагається урізноманітнити тематики збірок. Якщо четверта книга - «Свині» - була присвячена сплаттер-панку, то п'ята - «Ріплі» - повинна стати космічним сапенсом.

Любов Базь
Род Велич
Максим Гах
Денис Драганов
Василь Духновський
Наталія Матолінець
Аліна Лібра
Світлана Тараторіна
Олександра Усманова

ПИТАННЯ ЛЮДЯНОСТІ

Відгук на збірку оповідань «Питання людяності»

Святослав Чирук

За відсутності в Україні антологій і незначної кількості періодичних журналів фантастики (пригадується хіба що «РБЖ Азимут»), їхню роль беруть на себе альманахи, фензіни і найрізноманітніші збірки оповідань. Одним із подібних видань стала збірка «Питання людяності», дбайливо підібрана (включно із оформленням) і видана літературним об'єднанням «Зоряна фортеця».

Зазвичай від таких збірок не

очікуєш надто талановитих текстів, бо вони, переважно, створюються на голому ентузіазмі, хоча іноді містять справжні шедеври. Тим не менше, «Питання людяності» несподівано «чіпляє». Більшість оповідань цікаві та непогано написані і загалом відповідають магистральній темі. Якщо намагатися навести аналогії, то на думку приходить хіба що який-небудь із номерів журналу «Полдень XXI» під редакцією Б. Н. Стругацького. Втім, це і не дивно, адже збірку було сформовано на основі минулорічних

літературних-інтернет конкурсів, які, до речі, організовуються «Зоряною фортецею» ще з 2008 р. Та й укладачі не сидять склавши руки, а постійно проводять зустрічі і тренінги для авторів, підвищуючи рівень їхньої літературної майстерності.

Чимало із текстів збірки викликають алюзії з відомими фантастичними творами, але, звісно, не є ані плагіатом, ані фанфіком, а є цілком оригінальними і самостійними творами з власною ідеєю. Алюзії, швидше, викликають атмосферу і загальний антураж

ПИТАННЯ ЛЮДЯНОСТІ

фантастичні оповідання

Олег Сілін (укладач)
Питання людяності

Що може поєднати науку та магію, космооперу та постапокаліптику, сучасну Україну й дивний Токіо чи Вавілон? Місця, концепції, часий простори поєднуються під обкладинкою альманаху, який складений за результатами конкурсів фантастичного оповідання «Зоряна фортеця». Дев'ять авторів, дев'ять оповідань і дев'ять відповідей на дуже важливе питання – питання людяності.

ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017.
– 188 с. ISBN 978-617-696-627-2

творів. Так, оповідання Наталії Матолінець – «Тричі Арі» змушує згадати про Гаррі Поттера, «Вілла» Любов Базі – про «Сповідь служниці», «Немертва» Дениса Драганова – про «Дивергента», а «Карл або Історія мрії трьох безробітних невдах» Василя Духновського трохи нагадує Роберта Шеклі чи Фріца Лейбера. І це чудово, адже свідчить про високий рівень наших авторів. Більшість із оповідань містять чітку зрозумілу ідею. «Тричі Арі» розказує нам про те, що не варто бігти від свого ества, «Вілла» – про велику материнську любов, яку ніщо нездатне зламати, «Карл або Історія мрії трьох безробітних невдах» – про легке творче бунтарство проти жорстких рамок буденності і рутини, яке у поєднанні із «м'якотілістю» і є справжнім життям, здатним породжувати щось нове. Суто суб'єктивно твір Василя Духновського здається мені чи не найсильнішим у збірці завдяки сатирі і чудовому гумору. Мимоволі згадується стаття Олексія Каца «Як рейдела, так рейдела, аби добре мейнела!..» у першому номері журналу «Український фантастичний оглядач», в якій автор наголошував на тому, що українській фантастиці притаманна саме гумористична

складова.

Навпаки, ідея оповідання «Немертва», здається дещо зманою. Незрозуміло чи автор хотів сказати, що навіть у мертвому світі деяким людям вдається залишитися людьми, чи навпаки, доводиться вбити у собі щось, для того, щоби пристосуватися (або й взагалі щось інше). Тим не менш, твір написано надзвичайно жваво і цікаво. Читаючи його починаєш «бачити» описаний в ньому світ і співпереживати героїні.

«Продавач усмішок» Рода Велича і «Велика метушня» Аліни Лібри пробуджують дещо менше алюзій. Перше з оповідань відсилає хіба що до жанру аніме, імовірніше за все, через те, що дія розгортається в Японії. Автор розповідає про фальш і штучність середовища, в якому ми живемо. Читаючи його, розумієш, чому стільки японців завершують життя самогубством. Аліна Лібра ж нагадує нам про те, що життя може проявлятися у зовсім інших формах і цим концептом воно дещо перегукується із «Нелюдем» Юлії Латиніної.

Дещо окремо завдяки своїй оригінальності стоїть ні на що не схоже (принаймні не пригадується) оповідання Світлани Тараторіної «Мова Вавилону», яке

можна віднести до незвичного піджанру «філологічної фантастики». Вражає ґрунтовний підхід до теми, робота з прадавніми мовами. Непересічним є і концептуальне наповнення твору, яке полягає в тому, що мова формує свідомість і впливає на те, що для нас «існує» чи «не існує». Можна знайти і релігійні натяки на творення світу за допомогою мови. Проте, попри цікаву ідею, оповідання читається важко, а деякі моменти залишаються незрозумілими навіть у сюжеті (наприклад, що зробив головний герой з чужинцями), не кажучи вже про те, що без пояснень залишаються деякі слова, яких читач просто не знає і знати не може.

До збірки увійшли і слабші твори, наприклад, «Демони» Максима Гаха чи «Чаклунське дитя» Олександри Усманової, але відверто кепських доробків вона не містить.

Підсумок. Маємо сильну як для українського фендому у збірку оповідань, яку дійсно приємно читати. Більшість творів гармонійно поєднуються між собою не тільки за тематикою, але і за стилістикою. Оповідання сильні, хоча деякі з них могли би бути сильнішими.

Переваги:

- Добра стилістика
- Концептуальна складова більшості творів
- Екшен
- Гумор
- Узгодженість творів між собою
- Приємне оформлення

Недоліки:

- Відсутність ідеї в деяких творах
- Наявність незрозумілих моментів

Відгук на книгу «Харків 1938»

Святослав Чирук

Харків • 1938

Олександр Ірванець

Laurus

Олександр Ірванець Харків 1938

Це альтернативна історія України, якою вона могла би бути, якби «УНР» вистояла». Центральна сюжетна лінія - літературний карнавал у Харкові. До столиці України з'їжджаються поети, письменники, політичні діячі, націоналісти, шпигуни та терористи. Це різноманіття автор доповнює тим, що ущільнює два століття до можливості спілкування сучасного літературного критика з Ольгою Кобилянською.

Лаурис, 2017. - 240 с. ISBN 978-617-7313-06-8

«Харків 1938» вийшов незадовго після українського стім-панк пострілу Ігоря Сіліври, а отже викликав деякі марні сподівання. Гадалося, що альтернативна історія на українському матеріалі 1930-х років з незалежною державою може стати не аби яким підмурком вітчизняного дизель-панку. Підживлювало зацікавлення і те, що автор, за його ж власними словами, багато працював із джерелами щодо розстріляного відродження та й текст книги писався не один рік. Утім, це не так. «Харків 1938» не є дизель-панком. Його цілком можна назвати альтернативною історією, оскільки події справді

відбуваються в якомусь альтернативному минулому, але все ж таки до серйозної альтернативки роман не відноситься. Вибудована у книзі послідовність суспільно-політичних змін не підкріплена якими-небудь серйозними передумовами окрім бажання автора зробити так, а не інакше. Єдине чим ця книга насправді є, так це сатирою. Власне, на фестивалі «Literrason» автор сам зізнався в тому, що почувується не фантастом, а саме сатириком. Саме через цю призму і слід розглядати книгу, не вимагаючи від неї того, чим вона не є.

Події книги розгортаються у світі, де

УНР все-таки встояла, але під тиском соціалістичних поглядів, які на той час домінували в українському суспільстві. Утім, загальносвітовий тренд на тоталітаризм, що панував тоді у світі, торкнувся і України (чи точніше - УРСР), а отже Володимир Винниченко перетворився на такого-соби дисидента, державу ж очолив Євген Коновалець, який привніс у неї фашистські (так, саме в італійському сенсі) елементи. Одним із радників і натхненників президента став Микола Хвильовий. Симон Петлюра втік із України, але постійно мріє повернутися і підійня-

ти повстання, однак на нього постійно вчиняють замах. Усі ці речі так чи інакше штрих пунктирно показані у книзі, та головним героєм є полковник СБУ Юрій Коцюба, до якого дійшли відомості про те, що на Харківський Пролетарський Карнавал (головна подія року у книзі) має приїхати якийсь терорист і вчинити замах. Полковник начебто робить якісь спроби вести розслідування. Детективу не виходить, бо головна мета книги – показати світ і втулити всі геги (а книга невелика). Тим не менш, у кінці автор навіть робить несподіваний поворот, хоча й виглядає він наче рояль у куцах. Втім, враховуючи те, що сюжет і виклад подій і сам наче нагадує карнавал, це виглядає нормальним.

Чесно кажучи, стилістика твору не зовсім схожа на художню літературу. Вона, швидше, нагадує п'єсу, при чому п'єсу не для сцени, а який-небудь радіо-спектакль. Під час прочитання постійно ловиш себе на думці, що читаєш щось схоже на Леся Подєрв'янського. Мабуть, у цьому також щось є від періоду, бо радіо у часи, в які розгортаються події книги, саме зазнало шаленої популярності. Щодо гегів, то вони, як на мене, не надто смішні (хоча я

знаю тих, кому вони дуже сподобались). Деякі з них мають певний смисловий підтекст, як, наприклад, ритуал із розчавленням їжачка голою дупою. Автору подобається шокувати читача абсурдністю ситуацій та історичної канви. На жаль, сам текст читається важко і нецікаво (немає інтриги, не співпереживаєш персонажам). Єдине, що рятує – це невеликий обсяг і бажання дізнатися світобудову.

Мабуть, одним із позитивних моментів книги є посил не ідеалізувати Україну у тій формі, в якій би вона постала, якби вистояла УНР. Це була б не та держава, в якій ми живемо. Не факт, що краща, не факт, що з тими цінностями, які важливі нам сьогодні. Це серйозний привід замислитися після, здавалося б, несерйозної книги. Інший позитивний аспект (і також серйозний) – це нагадування, що Україна може будуватися не тільки навколо Західноукраїнського культурного центру і при цьому залишатися цілком українською. Тобто вона допомагає включити Харків в український культурний простір, де він і досі почувується не надто певно. Врешті-решт, книга обертає дзеркало проти російської за духом чи за громадянством ін-

телігенції за її зверхне ставлення до українців, демонструючи, що домінування культури багато в чому залежить і від державно-політичної ситуації, якщо ж вона не на їхньому боці, то саме вони є маргіналами.

Видання виглядає добротним та акуратним. Якісний папір, зошити прошиті, маються ілюстрації. Дуже добре, що видавці віддавали собі раду в тому, що межі У.Р.С.Р. відрізняється від існуючих українських кордонів, а отже читачам буде цікаво подивитися на карту, яку у кольорі надруковано на форзаці. Загалом прикметно, що «Харків 1938» побачив світ у видавництві «Laurus», яке, зазвичай, публікує серйозну історичну літературу (як і книги Ігоря Сіліври, які виходять у іншому історичному видавництві – «Темпорі»).

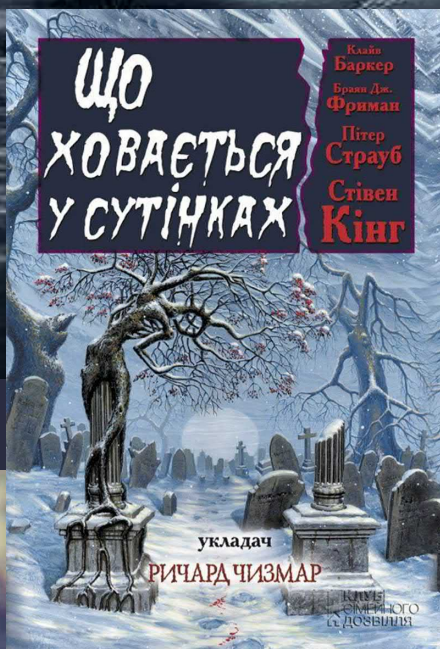
Підсумок. Олександр Ірванець створив цікавий альтернативний світ, але цікавий він, переважно, саме своїм «існуванням», а не як художній текст. Книгу слід розглядати більше як сатиричну, а не фантастичну і як експериментальну, а не масову. Попри те, що роман схожий на театр абсурду, за ним стоять цілком серйозні сили, а отже він є глибшим маніж здається на перший погляд.

Переваги:

- Цікавий світ
- Інтелектуальний підтекст
- Наявність гегів

Недоліки:

- Кепський сюжет
- Поганий стиль
- Слабко розкриті персонажі

**С. Кінг та ін.
Що ховається у сутінках**

Збірка оповідань майстрів горору, детективу, трилеру! Серед авторів — ушлюблений Стівен Кінг і його співавтор Пітер Страуб, чотириразовий володар премії Брема Стокера Джек Кетчам та ін. «Миттєва вічність» У спустошеному місті журналіст помічає дівчинку, яку більше не бачить ніхто... «Доллі» Батько наказав п'ятнадцятирічній Еллі викинути свою ляльку. Та вона заховала її. А тепер чує її голос...

КСД, 2015. - 224 с.
ISBN 978-966-14-9939-2

Відгук на книгу «Що ховається у сутінках»

Святослав Чирук

До книги з ім'ям Стівена Кінга на обкладинці, яка виходить у великому видавництві, хочеш-не хочеш, а висуваєш високі вимоги. Втім, у випадку збірки «Що ховається у сутінках» радив би цього не робити. Дане видання являє собою добірку текстів до ювілею журналу «Танок на цвинтарі» під редакцією Ричарда Чизмара. Добірку складено нашвидкуруч (за два тижні) і відповідно зі швидкоруч написаних текстів, обмежених невеликим обсягом. Результат цілком очевидний.

Попри те, що до збірки потрапили непогані автори, оповідання виявилися доволі посередніми.

Найбільше у книзі мені сподобалися оформлення, зручний формат (pocket-book) та куці (на 7 стор.) передмова і післямова (8 стор.) укладача. Вони, принаймні, повідомили якусь інформацію про той самий журнал «Танок на цвинтарі» та те, як і з чого він починався. Не знаю, як для кого, а для мене історії письменників, редакторів та видавців – це завжди цікаво. За передмовою слідує оповідання маестро жахів – Стівена Кінга

«Літній грім». Сумна і депресивна історія про постапокаліптичний світ без якогось особливого концептуального навантаження. Тим не менш, завдяки чудовому стилю і увазі до деталей у цей світ легко занурюєшся. Решта текстів на порядок гірша. Оповідання Нормана Партриджа «Кольору крові» замість сюжету має якийсь безглузде нагромадження картинок з убивств, крові, поліцейських та відьми. Додатковим мінусом до туманного сюжету та безмістовності є і стилістика, бо Партридж виявився прихильником розповіді у теперішньому часі, що

неймовірно втомлює. «Мерці Заходу» Джека Кетчама – таке собі «Від заходу до світанку» із зомбі-апокаліпсисом з індіанцями у світі вестерну. Оповідання – звичайна стрілялка, і добрим було б, якби автор тільки цим і обмежився, але ні, він вирішив розповісти звідки зомбі взяли. Подано це у вигляді історії, яку один із тих, що відстрілюється, розповідає іншим, що виглядає тупо (невже вони досі цього не чули?) і композиційно необґрунтовано. Переказ займає 90 % оповідання замість того, аби показувати дію. «Миттева вічність» Брайяна Джеймса Фримана – історія про фотографа, що супроводжував місію ООН та про нелегкий вибір, який йому доводиться зробити. Історія начебто непогана, але досить банальна та стилістично сухувата. Дещо кращим виглядає оповідання Бенглі Літла «У кімнаті». Принаймні, йому притаманна певна поетичність, можна знайти (якщо пошукати) і певну відсилку до фольклору, наприклад, історії про танці ельфів у пагорбах, де зупиняється час. «Одиночний політ» Еда Гормана – історія про двох пенсіонерів, які виявилися смертельно хворими «месниками», котрим нічого втрачати. Стилістика непогана, та сама ідея затерта до дірок. Якщо казати про «Нужник» Рональда Келлі, то пригадуються трешові фільми жахів. Купка підлітків, які хочуть утнути дурню заради веселощів, фонтани крові і кровожерливі істоти, які лізуть із дірки сільського сортиру. Особисто мені було прикольо, бо пригадалась скандинавське середньовічне «пасмо» про зустріч із дияволом у туалеті, але навряд чи автор збирався робити таку відсилку. На противагу йому, в оповіданні Стіва Разника Тема «Заглядайло» можна знайти схожість із окремими оповіданнями Г. Ф. Лавкрафта, принаймні, у тому сенсі, що в якихось Богом забутих місцях живуть собі люди-мутанти, які тільки прикидаються людьми. Проте у «Заглядайлі» люди живуть в горах. Гори вищі, там ближче до неба, а отже замешкані вони напівлюдьми – напівптахами. Ну і звісно ж, історія відбувається із письменником, котрий вирішив дізнатися побільше про місцевий колорит (десь ми таке вже бачили). Оповідання Клайва Баркера «Доллі» важко охарактеризувати інакше як дебільну казочку про жінку, яка зробила зі своєї дерев'яної ляльки фаллоімітатор. Історія дійсно стилістично схожа на казку, але переповідає вона тяжке життя однієї жінки. При чому дійсно

«переповідає», адже вся дія відбувається в переказі, що аж ніяк не додає цікавості. Ну і нарешті настав час каламбуру. Завершується збірка оповіданням Пітера Страуба під назвою «Збірка оповідань Фредді Протеро». Сама подача твору цікава – він складається із кількох уривків, написаних у різні роки хлопчиком на ім'я Фредді. Уривки написані спотвореною мовою із туманним змістом, що має натякати на демонічну сутність, яка сидить у Фредді, допомогти читачу побачити світ його очима і зіграти на педофобії – боязні дітей, що вже має велику традицію у літературі жахів (наприклад, коли дитина виявляється демоном чи взагалі Антихристом). Утім, саме через таку подачу матеріалу сюжет цілковито втрачається і в результаті у цій так би мовити «історії» взагалі незрозуміло що відбувається, тому дуже швидко втрачається інтерес до її прочитання.

Підсумок: Якщо ви затятий фанат горору і не переймаєтесь такими речами як вторинність і банальність ситуацій, книжечка цілком згодиться для прочитання в потязі чи електричці. Зрештою, малий формат цьому сприяє та і сама книжечка читається доволі швидко. Втім, якщо ви шукаєте чогось більшого, за книгу краще не братися. Збірка від початку орієнтована на вузьке субкультурне коло читачів.

Переваги:

- Якісне оформлення
- Зручний формат
- Невеликий обсяг
- Атмосфера

Недоліки:

- Беззмістовність
- Банальність
- Вторинність
- Поганий стиль окремих творів

ДЕРЖАВНОПРАВДИ

ОЛЕКСАНДР КОРЕШКОВ

СЕРЕД ОВЕЦЬ
#03

VOVKULAKA

Олександр Корешков
Серед овець. Випуск 3

Щось клацнуло у світовому порядку, і ви маєте шанс подивитись на речі, що нас оточують, під іншим кутом. Що таке: “страх бути людиною”? Як це “бачити кривду і мовчати”? Коли ми перетворюємось на наших катів? Таких складних питань пураєшся до останнього. То, може, краще буде із розглянути на прикладі одного пса, що живе у світі тотального страху, брехні і жадібності? Живе, немов вівця серед овець...

Святослав Чирук

У випадку коміксу «Серед овець» не варто судити за обкладинками. Попри їх доволі лаконічний вигляд, сам комікс дуже симпатичний. Одрозуміти помітно, що автор робить його від душі, по-справжньому вкладаючись у якість.

Історія дещо сатирично розповідає про тоталітарне суспільство а la Радянський союз із усіма його вадами: безглуздими репресіями, доноса-

ми, цинічною пропагандою, бюрократією (усіма цими «довідками на довідку» і т. ін.), і, звісно ж, лицемірством влади, яка, прикриваючись ідеологією, тупо набиває собі тельбухи. При цьому суспільство не сильно відстає і становить собою сіру масу, яка наївно всмоктує пропагандистські гасла. Проте, з'являється нескорений герой, який починає боротьбу.

Тут слід зупинитися і сказати, що все це відбувається у світі тва-

рин, де людей замінили собою антропоморфізовані собаки, свині і, звісно ж, вівці. Але це не просто «Звірополіс». Автор вдається до буквалізації метафор, а отже безвольне суспільство перетворюється на овець, а нахабні і недалекоглядні керманічі – на баранів та свиней. Приємною особливістю коміксу є увага до деталей та обстежування тоталітарної системи за їх допомогою. Автор не копіює, наприклад, радянські символи, а надзвичайно творчо їх обіграє. Це,

зокрема, використання конюшини замість зірки, ножиць замість серпа і молоту, цікаві дати, що стоять на документах (зображення документів, які можна і треба уважно розглядати – взагалі окрема «фішка» коміксу «Серед овець»). У третьому випуску з'являється кадр із газетою, де і справді використано спеціально написаний некролог про колишнього «діяча», витриманий в дусі радянської преси.

Цікаво, що в мальованій історії перемішані стилі й технології різних часів – машини й форма правоохоронців сучасні, тоді як, наприклад, рупори чи лампочки в будинках виконані у стилістиці 1930-х років, а оформлення коридору біля заводського кабінету відсилає скоріше до 1960–1970-х років. Це підсилює враження, бо викликає підсвідомі асоціації відповідно, зі сталінськими репресіями, «епохою застою» чи Майданом.

До сильних сторін коміксу, окрім якісного малюнку, стилістики та символізму, варто

додати ще й вдалу розкадровку, яка не просто легко і зрозуміло передає історію, але і дозволяє пережити її емоційно. Це кадри із нагнітанням звуку, очами, ракурсами з точки зору погляду персонажу тощо.

Втім, подібна розкадровка вимагає багато кадрів, а отже історія розгортається доволі повільно. Як наслідок – у кожному окремому випуску вдається розповісти досить небагато. Загалом, здається, що історія б виграла у плані сприйняття, якби подавалася не у вигляді синглів, а у вигляді окремої книги.

Деякі речі, пов'язані зі сценарієм коміксу, виглядають дещо наївними через свою гіпертрофованість (це, передусім, поведінка головного антагоніста історії), і могли би бути більш вишуканими. Хоча, в принципі, гіпертрофовану і прямолінійну подачу можна вважати нормою у графічних історіях про героїв-борців і в цьому плані комікс «Серед овець» цілком вписується у канон.

Підсумок: «Серед овець» – якісний та цікавий комікс світового рівня, який приємно розглядати ледве не зі збільшуваним склом у руках. Попри, здавалося б, несерйозність подачі (якись кумедні тваринки), він розповідає про цілком серйозні речі, змушує нас пригадати, що було не так із Радянським союзом, за що його не любили, а отже і проти чого слід виступати сьогодні чи в майбутньому. Графічна історія приваблює до себе не тільки якістю малюнків, але і глибоким опрацюванням світу, що проявляється в деталях, супутніх матеріалах та мерчі, який доповнює комікс, роблячи його більш об'ємним та «живим» (різноманітні плакати, листівки, документи, пов'язки, гроші та партійні значки). Читати цей комікс не тільки приємно: тримаючи його в руках, відчуваєш гордість за те, що це зроблено в Україні.

VOVKULAKA

Переваги:

- Якісні малюнки
- Емоційна розкадровка
- Вдала стилістика
- Цікаві деталі
- Глибоке опрацювання світу
- Додаткові матеріали та мерч

Недоліки:

- Непрезентабельні обкладинки
- Повільне розгортання сюжету
- Наївність окремих сюжетних поворотів

Відгук на комікс «Троє проти зла»

Святослав Чирук

До цього продукту я придивлявся ще починаючи з його анонсу на фестивалі «Київкоміккон», бо мені зайшла його презентація. Далеко не всі аноновані комікси потім реально видаються, але цей комікс явно став виключенням.

Героями «Троє проти зла» виступають звичайні підлітки зі звичайного львівського району – Сихова, проте з ними трапля-

ються незвичайні речі. Одного з їхніх друзів викрадає демон. Хлопці вирішують, що то неподобство, і крізь дивний портал у пошуках свого товариша потрапляють в інший світ, де є магія, фентезі і нічого не знають про Сихів. Герої з того користаються, бо коли на запитання звідки вони такі взяли, лунає відповідь «Із Сихова!» це сприймається так, наче вони із якогось казкового

місця. Як Ілля Муромець із Мурому або Альоша Попович з ... ну ви зрозуміли. По ходу справи з ними трапляється багато пригод – пророцтва, чарівні створіння, борці з демонами, зачакловані ліси. Персонажі крадуть купу магичних артефактів, але, врешті-решт, цілком можливо, що допомогу в пошуках друга слід шукати у дивному оголошенні залишеному ще однією істо-

Ярослав Fudjack, Тарас Ярмусь
Троє проти зла

«Троє проти Зла» – сихівський-фентезі-комікс-телефонний довідник. Це історія про двох друзів, котрі змушені потрапити у паралельний світ, щоб врятувати свого третього друга. Там на них чекають посередні пригоди.

5KMT, 2017. - 144 с. ISBN 978-966-97733-0-2

тою. Хоча, з огляду на те, що по ходу коміксу трапляється багато несподіванок, це не обов'язково так.

Комікс вражає з самого початку, бо перша ж картинка, яку ми бачимо ... перегорнула догори дригом. Ще приємніше те, що це не просто так, а для створення більшого ефекту присутності. Ототожнення читача з персонажем (а таких моментів у коміксі чимало) вдається на славу. Та й шокувати читача, збивати його з пантелику автори також спроможні.

Власне кажучи, двома основними «фішками» цієї мальованої історії є саме впізнання себе у героях, що досягається дуже різноманітними методами, та неочікувані повороти. Впізнати себе можна як завдяки ... не завжди чемній поведінці героїв, так і місцю, де вони живуть. Звісно, це не значить, що комікс мають читати тільки мешканці Сихова, але якщо розглядати його широко, як спальний район, то в цьому широкому розумінні більшість із нас і справді живе на якомусь великому, загальноукраїнському Сихові.

На відміну від багатьох українських мальованих історій, він навіть не намагається

бути серйозним. Позитивні персонажі зображені не ідеальними, а з купою недоліків. Це такі друзі, які дадуть підсрачник і, сміючись, будуть кричати «Це Спарта-а-а!», але все ж таки не кинуть у буді, якщо мова йде про справжню небезпеку. Антигерої також не виглядають цілковитими монстрами (мова не йде про демона. Хто він такий досі не зрозуміло). Вони також можуть бути милими і привабливими. До пори до часу.

Автори залюбки граються із шаблонами та тим аби їх порвати. Звісно, до «рвання шаблонів» у загальноносвітській культурі вже трохи починаєш звикати, але чому б і ні? Це все одно виглядає прикольно. У коміксі багато гумору, а своїм демократизмом та безбашеністю він трохи нагадує польський комікс про їжачка Єжи, з тією відмінністю, що розрахований на більш молодшу аудиторію. Тут немає бухла і «ципочок», з якими тусить їжачок, а тому «Троє проти зла» цілком можна рекомендувати дітям. Хіба що деякі жарти (такі як п'ять гривень – це майже долар) навряд чи будуть їм зрозумілі.

Дуже сильною стороною коміксу є гумор

та стьоб над усім і вся, включно зі стьобом авторів коміксу над самими собою. Це підвищує настрій і залишає загалом приємні враження.

Зовні комікс вийшов доволі акуратним, у твердій обкладинці, на глянцевому папері та з кольоровими малюнками. Хоча мальовка у коміксі і не вичурна, проте вона стильна. Персонажі вгадуються, емоції відповідають ситуації. Непогана гра з розбивкою кадрів. Чудова колористика. Монстри і демони зовні схожі на японських персонажів і в цілому це добре, особливо з огляду на популярність аніме. Звісно, комікс не обійшовся без халтурки (деякі кадри тупо віддзеркалені), але того небагато і воно не сильно кидається в очі.

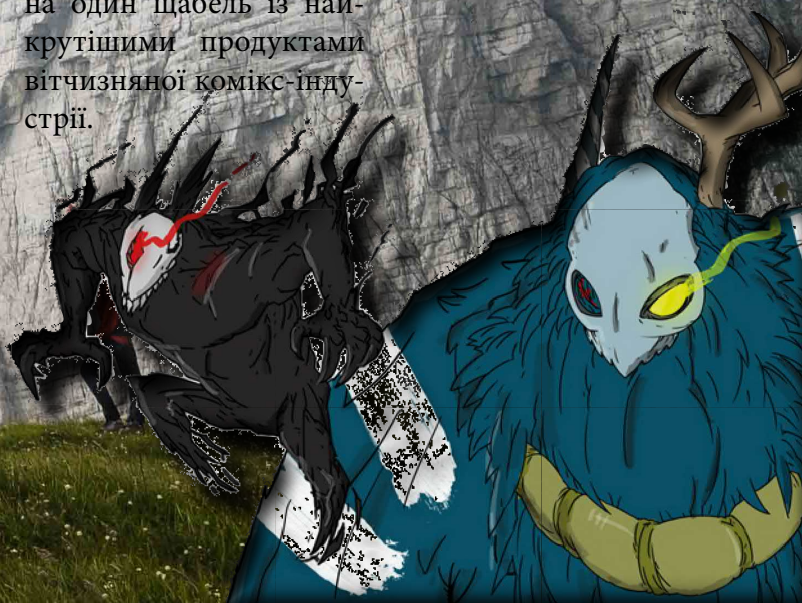
Підсумок: Маємо дуже крутий та якісний комікс, який читається на одному диханні. Історія по хорошому вражає і викликає бажання почитати продовження. Чудовий сценарій, проста але стильна мальовка, колористика та якісне видання ставлять комікс на один щабель із найкрутішими продуктами вітчизняної комікс-індустрії.

Переваги:

- Демократичність
- Якісний сценарій
- Стильні малюнки
- Добрий гумор
- Розривання шаблонів

Недоліки:

- Не всім зрозумілі жарти
- Халтура на окремих кадрах
- Відсутність нумерації сторінок

Відгук на комікс «Мюнхгаузен. Правда про неправду»

Ія Новицька

Флікс, Кіссель Б.
Мюнхгаузен. Правда про неправду

Лондон, 1939 рік. Посеред ночі на дах Букінгемського палацу приземляється літній чоловік на власноруч збудованому літальному апараті. Він розгублений, але розмовляє німецькою і стверджує, що був на Місяці.

Хто він? Божевільний? Шпигун? На щастя, є той, хто зможе дізнатися істину: доктор Зігмунд Фройд, який живе в лондонській еміграції.

ВСЛ, 2017. – 192 с. ISBN: 978-617-679-443-1

Говорячи про чудові комікси, які вийшли минулоріч українською, чомусь рідко згадують історію про «Мюнхгаузена» від німецьких авторів Флікса та Кісселя. Хоча, як на мою думку, розповідь вдалася, особливо завдяки сильній кульмінації, що пробиває на сльозу. Коміксний Мюнхгаузен – це не супергерой, а розгублений старий, що ніяк не второпає, куди поділася його молодість, родина та близькі, і цим викликає до себе жалість. Сюжет зачіпає проблеми швидкоплин-

ності життя, виконання Призначення та зв'язку між відчуттям часу та його наповненістю різними пригодами.

Авторам вдалося зв'язати канонічні походеньки бравого барона у цілісний сюжет та показати їх під іншим кутом. Історії подаються у переказі від уже літнього Мюнхгаузена, ступінь адекватності якого має встановити інший пристарілий геній – психоаналітик Зигмунд Фройд. Спочатку він показаний як пасивний слухач, але потім розкривається як окремий персонаж, що своїми діями кілька разів перевертає сюжет.

А головне – у коміксі доктор Фройд витягає гумористичні моменти з дуже серйозним обличчям. І це додає історії особливого шарму.

Сюжетно – це не проста сповідь дивака психоаналітика, адже ставки дуже високі. Дія відбувається у Лондоні 1939 року, і Мюнхгаузен, що спустився з неба і розповідає про себе різні фантастичні історії, підозрюють у шпигуванні на користь Німеччині. Від того, чи повірять у його побрехеньки Зигмунд Фройд, залежить життя головного героя – британські спецслужби вже майже

підписали йому смертний вирок.

Починаючись як дотепна дитяча казка, комікс із кожною сторінкою похмурнішає, а розповідь починає зачіпати все більш серйозні теми (втрати, жахи війни тощо), тому, я думаю, що він знайде більше відгуків у дорослої аудиторії. Разом із цим слід сказати, що даний комікс – однозначно фантастика. Особисто мені після прочитання згадався другий сезон серіалу «Холістична детективна агенція Дірка Джентлі», де була ідея «людей-інструментів», що приходять у цей світ, аби полагодити його та зробити краще. Хоча все ж, «Мюнхгаузен» надто самобутній для цього порівняння.

Окремо хочеться сказати про рисунок. Він доволі динамічний, карикатурний і дуже живий. Я не спеціаліст у європейських школах малювання коміксів, тому просто скажу, що виглядає дуже стильно, немов би кадри якогось мультфільму. Розкадровка у коміксі теж доволі вдала, а наприкінці навіть скомпонована у дві сюжетні гілки – про Мюнхгаузена та про Зигмунда Фрейда.

Більша частина коміксу чорно-біла, проте присутні кіль-

ка кольорових розворотів, що цікаво обігрується у сюжеті. Слід сказати, що поєднання чорно-білого малюнку олівцями з глянцевиими сторінками – не краща ідея для друку: дане видання відблискує, і це доволі дратує у процесі читання.

Щодо українського перекладу, то особливих нарікань немає – написи локалізовані (навіть є спроба погратися зі шрифтами – газетними чи рукописними, коли це треба). Проте, все ж у деяких моментах українські написи не дуже акуратно втулені у поле бульбашки – деінде

стирчать чи накладаються на її границю. Хоча таких моментів насправді небагато. В цілому, тримати видання в руках, гортати та читати його приємно.

Комікс залишає по собі меланхолічні відчуття, але це – дуже легка та приємна меланхолія. Не кожна історія вміє зачепити таким довгим «післямаком». Читається він десь за півтори години, фактично, як фільм, але про ці півтори години зовсім не шкодуєш.

Підсумок. Отже маємо чудово намальовану фантастичну історію,

де сплелися долі реальних та вигаданих персонажів у на світанку Другої світової війни. Сюжет відсилає до класичних пригод барона Мюнхгаузена, але водночас є самобутнім та оригінальним авторським твором. Читається легко, цікаво, а головне – викликає емоції, чіпляє. І це приємно. Українська локалізація на рівні. Хочеться сподіватися, що тенденція видавати європейські комікси великими вітчизняними видавництвами не тільки збережеться, а й надалі набиратиме обертів.

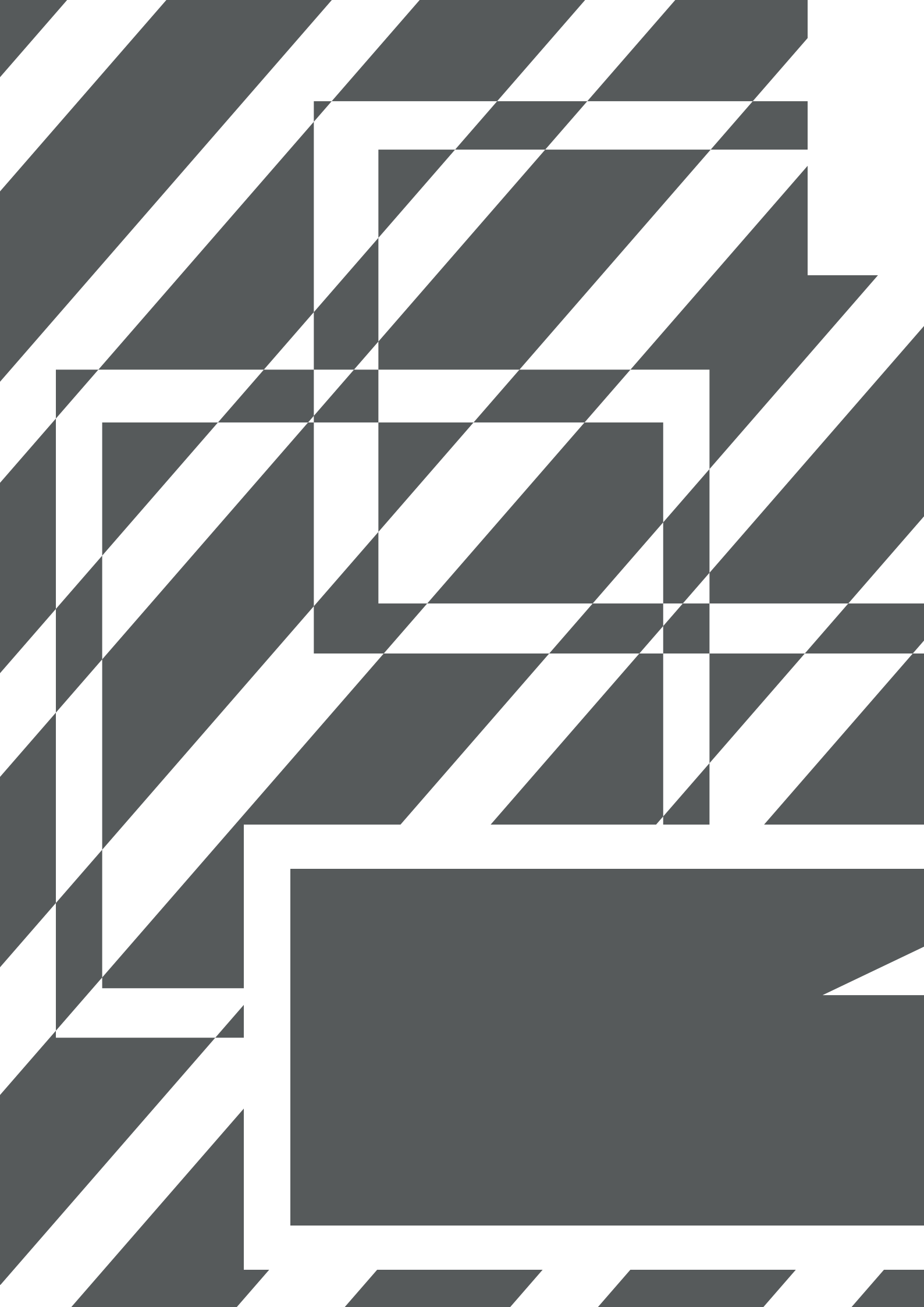

Переваги:

- Цікава історія
- Гарний малюнок (ч/б, але є кілька кольорових розворотів)
- Непоганий гумор

Недоліки:

- Глянцеві сторінки відблискують
- У деяких місцях текст накладається на границю «бульбашки» чи трохи стирчить із неї

КОМІКС БЛОК

Перша ластівка Київський фестиваль коміксів. Розмова з організатором

Дмитро Данилюк – один з найбільших в Україні колекціонерів оригінальних коміксів, автор і творець магазину/блогу/спільноти оригінальних коміксів «Чердак», директор магазину «Comics Attic», засновник «Comics Club» і Київського фестивалю коміксів.

15 жовтня 2017 р. у Києві відбулась надзвичайна подія – вперше пройшов «Київський фестиваль коміксів». Саме коміксів. Не косплею, не кіно та поп-культури, а виключно графічних історій, де змогли зібратися та поспілкуватися любителі цього виду мистецтва. Це чудова практика, притаманна багатьом країнам, де поряд із багатожанровими масовими культурними заходами відбуваються і більш профільні події. Добре, що до цієї практики долучилася і Україна. Про фестиваль, і що там було ми поговорили з організатором – Дмитром Данилюком.

DF: Чому

ви вирішили зробити окремий фестиваль коміксів? В Україні вже є «Комік-кон», проводяться різноманітні «Анікони», що особливого у вашому фестивалі?

DF:

Організувати фестиваль, то ціла справа – потрібно багато коштів, але ще більше – організаційної роботи. Купа людей, яких потрібно запросити, реклама, програма фестивалю. Як ви із цим впорались?

Як людина, небайдужа до графічної прози та її розвитку в нашій країні, вважаю, що у нас недостатньо подій комікс-тематики. А фестивалів суто по коміксах у тому році (2017 р.) не планувалось взагалі, хоча розказати і презентувати дійсно було що. Тому я вирішив не чекати поки хтось інший зробить фестиваль, а зробити його самотужки.

Так, для мене це був перший хвилюючий досвід, хотілося зробити суто коміксний фестиваль для людей, які ними цікавляться. Фестиваль я організував разом із Романом Рубцем (головний редактор журналу «Чорний лев»). Організували усе власними силами, а також залучали ком'юніті для підготовки фестивалю. Наприклад, у нас був конкурс на логотип фесту, конкурс плакатів для

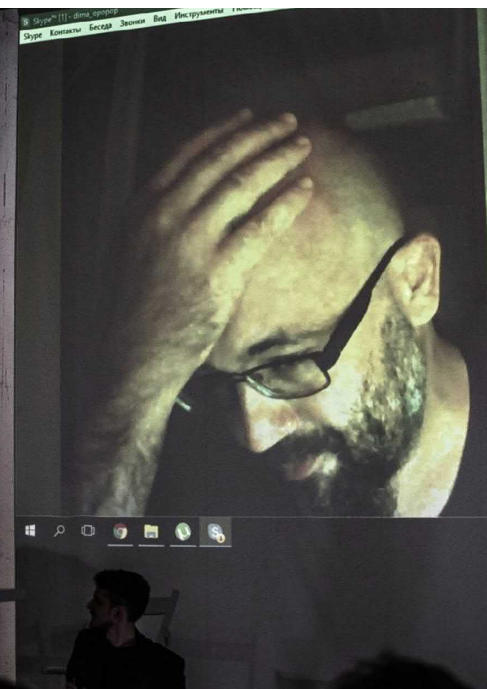
фестивалю, переможець отримував коштовний арт-бук. Цим самим ми вбили декількох зайців – заохочення людей творити, зацікавленість у промо фестивалю, і, звичайно, символіку нашого фесту. Також на фестивалі, на самій події, нам допомагали чудові волонтери, з яких особливо хотілось би виділити Григорія Марголіна та моїх друзів, які дуже мене підтримали і допомогли.

DF: Чи задоволені ви результатами і чи плануєте проводити фестивалі в подальшому? Якщо так, чи будуть якісь зміни, чим вони викликані?

Я дуже задоволений результатом, фестиваль сподобався як відвідувачам, так і учасникам. Звичайно, я планую продовжувати проводити і розвивати КФК, плани вже є, але поки не розголошую, тому що все ще може змінитися.

DF: Скільки учасників приймало участь у фестивалі? Які заходи викликали найбільший ажіотаж?

За день фестиваль прийняв 400 людей – це учасники та гості заходів. Великою популярністю користувалась виставка плакатів проекту «Життя Серед Овечь» і стіна для малювання. Якщо казати про головну сцену, то це, звичайно, телеміст із Ігорем Бараньком, а також презентація Олександра Корешкова від видавництва «Vovkulaka» і представлення майбутніх проектів від авторів коміксу «Воля».

DF: Ви їздили на фестивалі коміксів в інших країнах, можливо, на щось орієнтувалися коли готували свій?

DF: Чому сьогодні в Україні потрібні комікси? З чого розпочалось ваше захоплення ними?

На іноземних комікс-фестах, на жаль, не доводилося бути. При створенні свого орієнтувався на власні смаки – щоб я хотів бачити на фестивалі коміксів, ну і, звичайно, на можливості локації, а також фінансові, тому що це, все ж, був перший фестиваль, і в нас не було гучного імені.

Комікси – це один із видів мистецтва, а на мою думку мистецтво дуже важливо у будь-яку епоху. А ще цей медіум потребує значно менше ресурсів, аніж, наприклад, кіно чи анімація, і набагато легше розказати свою історію, знайти свого читача.

DF: Які ще маєте проекти, пов'язані з коміксами?

«Київський Фестиваль Коміксів» я спочатку задумав як майданчик для розвитку графічної прози, тому інші проекти від КФК не забарилися. Перший проект – «Малюємо комікси» – це зустрічі, на яких ми збираємось, запрошуємо ще якомось гостя, і малюємо комікси. Потім ці роботи ми збираємо і друкуємо збірник. На кожну наступну зустріч ми презентуємо новий збірник, а автори отримують свої екземпляри безкоштовно. Зустрічі проходять кожен місяць, наступна – п'ятнадцятого квітня 2018 р.

Другий проект – «Творчі Діти». Цей проект спрямований на творчий розвиток і підтримку дітей із дитячих будинків. Четвертого березня ми вже провели перше заняття з дітьми з дитячого будинку «Хуторний» (м. Київ), на якому розповіли про світ коміксів та творчості, а також про прості форми при створенні персонажу. Діти намалювали власних персонажів і вже вісімнадцятого березня в нас відбудеться наступне заняття, на якому ми подаруємо комікси, навчимо працювати з емоціями та будемо малювати малюнки для стікерів.

Розмовляв Святослав Чирук
Фото: Ната Коваль та Стася Савченко

Збірка «Малюємо комікси», випуск № 1

Як українські комікси

«четверту стіну»

ламали

Ія Новицька

Їх більше з кожним роком. Про них постійно пишуть, але чергову нову історію називають «першою». Вони різні за жанром, настроєм та тематикою, проте є річ, яка їх поєднує. Всі вони побачили світ у 2017 році. У цій статті мова піде про українські комікси. Але розглядатимемо їх у трохи незвичному форматі – не тільки фантастику, - адже коміксів в нас виходить ще не настільки багато, щоби аналізувати ринок тільки за окремими жанрами. До того ж більш-менш повний огляд україномовних коміксів 2017 року стане хорошою відправною точкою для колекціонерів та істориків вітчизняних коміксів, бо цей рік по-справжньому особливий: за 12 місяців вийшло більше мальованих історій, ніж за останні 10 років(!).

Де шукати?

Шукати інформацію про українські комікси не легше, ніж робити на них огляд. Так склалося, що фанатський рух в Україні тільки зароджується та має обмежену кількість майданчиків. Комікси можна побачити чи погортати лише на кількох фестивалях, більша частина яких зосереджена у столиці, а деякі навіть проводилися минулоріч уперше. Має значення також і те, що багато вітчизняних коміксистів перебувають у своєрідному інформаційному «підпіллі»: публікуються самвидавом, ведуть сторінку у соцмережах, куди й викладають свої наробки. Тому відстежити абсолютно все, що робиться в Україні за коміксами, практично неможливо.

При підготовці цього матеріалу використовувалася інформація про вітчизняні комікси, яка звучала на «Книжковому Арсеналі», «ЛіТеррі», «Київ Комік Коні», «Київському фестивалі коміксів», «Космікс фесті» та у серії публікацій від «Читомо». «За бортом» умисно залишені всі іншомовні комікси від українських авторів (бо в даному випадку – неформат), та неумисно – ті, про які я не знайшла інформацію (сподіваюся, таких одиниці). На загал, можна констатувати, що у 2017 році вийшло близько 50 різних найменувань та серій. А це для нашої країни дійсно прорив.

Основні тенденції українського ринку коміксів

Для третього номеру Альманаху – «Фейрі» – я робила дуже поверхневий огляд українських коміксів, що були «на слуху». Тоді я спробувала класифікувати їх за п'ятьма напрямками: 1) історичні; 2) науково-фантастичні; 3) супергероїка; 4) військові; та 5) художньо-літературні комікси. А ось 2017 рік уже показав зміну тенденцій за тематикою: наприклад, НФ відійшла другий план, історичні комікси значно розширили рамки та географію: від вже трохи затертої козаччини до Київської Русі та Визвольних змагань. Приємно відзначити, що з розвитком індустрії можна виділити й нові напрямки, що активно розвиваються в нашій країні, зокрема: дитячі, навчальні та соціальні комікси – останні, мабуть, слід розглядати як реакцію художників на суспільно-політичні події. Додатково можна означити гумористичні комікси, що завдяки випинанню на перший план гумористичної складової, заслужили, на мою думку, на виділення в окрему підгрупу.

Про зміни на ринку вітчизняних коміксів, що сталися у 2017 році, говорять і люди, причетні до їх створення. Наприклад, на фестивалі «ЛіТерраКон» Ярослав Мішенів (директор магазину «ІДЕО-Графіка» та видавництва «Vovkulaka») показав наочно, на скільки більше коміксів в нас вийшло за рік. Він просто розклав комікси на дві кипи: в першу – все, що виходило за останні 7-10 років, у другу – тільки у 2017. І друга кипа вийшла суттєво більшою за першу. За словами Ярос-

Ярослав Мішенів демонструє дві кипи українських коміксів. Ліворуч (у маленькій) – ті, що вийшли за останні кілька років, праворуч (у великій) – ті, що вийшли у 2017 році.

лава Мішеніова, ринок вітчизняних коміксів зараз дуже динамічний, і там можна виділити наступні тенденції: 1) перехід від козацької тематики до військової; 2) перехід від великоформатних видань до недорогих синглів (тобто розбиття історії на невеличкі частини як от «Серед овець»); 3) комікси починають малювати та видавати аматори, тому багато з них не можуть похвалитися гарним рисунком, але підкупають ідеєю та щирістю виконання; 4) великі українські видавництва пробують видавати комікси у перекладі, щоправда, не дуже орієнтуючись на ринок, і не завжди успішно; 5) видавництва шукають спонсорів та гранти для друку коміксів (наприклад, графічний роман «Тибет» вийшов у «Кальварії» за підтримки голландського культурного фонду, «Барона Мюнхгаузена» у «Видавництві Старого Лева» надруковано за сприянням «Інституту Гете» тощо); 6) з'являються окремі видавництва, що спеціалізуються виключно на коміксах (наприклад, «Ірбіс-Комікс», що видає дитячі перекладні серії про мишачого детектива Стілтона та про «Смурфиків», чи видавництво «Vovkulaka»).

Хорошим сигналом для ринку українських коміксів є й те, що «найбільші гравці» збираються разом, щоби публічно обговорити гострі питання. Наприклад, на «ЛіТерру» окрім Ярослава Мішеніова, завітали Дмитро Данилюк – організатор «Київського фестивалю коміксів», Марія Шагурі – організатор «Київ Комік Кону» та багато художників та блогерів. Отже, комікс-спільнота згуртовується, з'являються люди, готові взяти на себе відповідальність за творчі проекти, фестивалі та інші майданчики для зустрічі фендому.

Ще однією важливою тенденцією для ринку українських коміксів, про яку я хотіла би сказати, є розвиток сувенірної індустрії паралельно з розвитком проекту. Мерчу у цьому номері присвячений окремий матеріал, але хочеться зазначити, що добре, коли він виходить після виходу коміксу, а не перед.

Вказані тенденції дозволяють говорити, що найближчі роки ринок коміксів в нас і далі зростатиме. З'являтимуться нові проекти, різні за якістю і наповненням, будуть неординарні експерименти, загравання з патріотичними почуттями

та пошук власної ідентичності. Зараз багато проєктів робиться під віяннями американської школи, але чи збережеться ця тенденція – стане видно згодом, адже в Україні почали виходити ліцензовані продукти від «Marvel» та «DC» (і в цьому 2017 рік теж символічний та проривний), і українським авторам супергероїки треба витримати не аби яку конкуренцію.

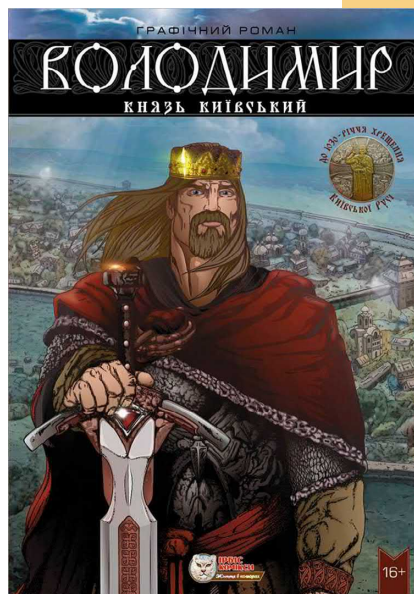
Цю статтю я назвала «Як українські комікси «четверту стіну» ламали», адже «четверта стіна» - це умовний кордон між персонажами та аудиторією. Останньою тенденцією ринку вітчизняних коміксів, про яку я хочу написати, є відносна недоступність. Побачити наживо більшість із них можна лише на фестивалях (одиниці – в деяких книгарнях), а замовлення поштою може коштувати як сам комікс (та й купувати не погортавши багатом ще лядно). Тому щоби читати українські треба бути або фанатом, аби жити у великих містах. Мабуть, концентрація комікс-руху переважно у столиці є одним із головних стримуючих факторів розвитку індустрії.

Огляд україномовних коміксів 2017 року

Завдяки виходу ліцензованих продуктів від «DC» та «Marvel» (маються на увазі енциклопедії супергероїв від «КМ-Букс»), кількість найменувань україномовних коміксів суттєво зростає. Тому в огляді їх краще більш-менш класифікувати. Звичайно, наведена мною розбивка дуже умовна (бо, наприклад, того ж «Тягнузуба» можна віднести і до «супергероїки» і до «дитячих коміксів», і він такий не один). При розподілі коміксів на підгрупи для мене наріжним каменем виступала та тематика або проблема, яку автор чи автори всіляко підкреслювали, ставлячи на перший план. За основу я взяла класифікацію зі своєї попередньої статті («Даогопак» та інші українські комікси»), доповнивши згідно актуальних тенденцій видання коміксів.

Історичні комікси

Історичні комікси тепер не тільки оспівують славетне козацьке минуле, а й торкаються інших періодів. Найбільш нашумілим став стімпанк-дизельпанк комікс «Воля», що програвив на всю країну безпрецедентною (за вітчизняними мірками) рекламною кампанією. Над сценарієм коміксу працювали: В'ячеслав Бугайов, Денис Фадеєв, Олександр Филипович та Олексій Бондаренко. «Воля» складається з трьох коротеньких історій, пов'язаних хіба що персонажами, і оповідає про альтернативну історію «Визвольних змагань». Кожну історію малював окремий художник: першу - Олексій Бондаренко, другу - Максим

Богдановської, третю - Олександр Опара. Комікс має красиву кольорову картинку, дуже цікаву світобудову, але при цьому багато читачів відзначають нерозкритий сюжет, над яким автори обіцяли попрацювати у другому томі.

Несподіванкою став вихід біографічного коміксу «Володимир – князь київський» у видавництві «Ірбіс-комікс». «Родзинкою», мабуть, треба зазначити те, що цей комікс – переклад із англійської (сценарій Лі Ванаселья, малюнок: Бранко Йованович, Крейг Шатт). Комікс показує основні віхи становлення Володимира, від язичництва до хрещення Русі. Видання не викликало жвавого обговорення, хіба що критикувалася рисовка та деякі візуальні рішення.

І зовсім мало інформації вдалося знайти про комікс «Червона Роза» Кейт Еванс. Його переклад представили на «Книжковому Арсеналі». Комікс також біографічний і розповідає про життя Розі Люксембург. У пресі зазначається, що історія має уклін у феміністичні ідеї та розповсюджується безкоштовно «Фондом імені Розі Люксембург» в Україні.

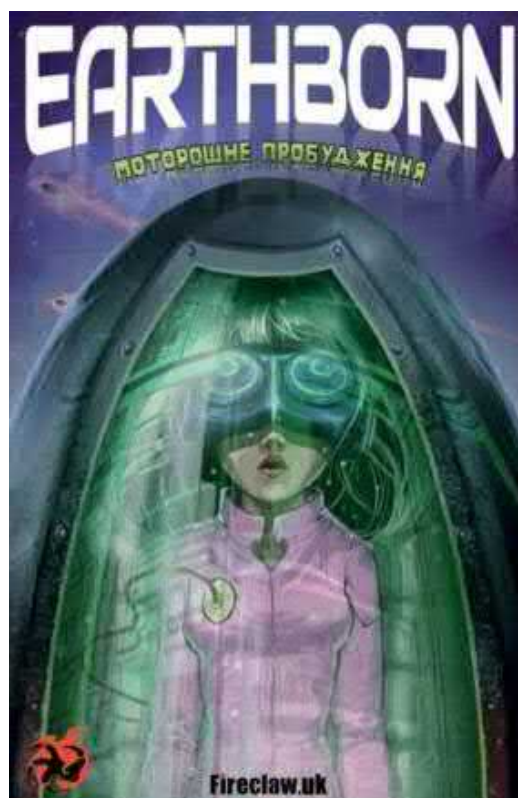
Науково-фантастичні комікси

У 2017 році НФ представлена мало (як для такого жанру, звичайно). Виключенням можна назвати хіба що перший випуск підліткової історії «Earthborn. Моторошне пробудження» - один із чотирьох коміксів, виданих міжнародним проектом «Fireclaw», і переклад «Фаєтону. Протерра». Комікс «Моторошне пробудження» розповідає про групу людей, що вижила після зіткнення їхнього космічного корабля з невідомим об'єктом. І поки вцілілі блукають кораблем, прибульці направляють туди роботів, щоби розібрати його остаточно. Люди не уявляють, яка небезпека до них наближається.

Другий цікавий проєкт – «Фаєтон. Протерра» створює українська худож-

ниця Марія Ланцута з сестрами. Комікс спочатку робився англійською мовою і просувався за кордоном, але для «Київського фестивалю коміксів» авторка надрукувала перші три випуски українською. За сюжетом у далекому майбутньому люди розселилися галактикою, а переміщення на далекі відстані стало можливим завдяки штучному паралельному інфосвіту – Протеррі. У Протеррі деякі люди можуть отримати надзвичайні здібності: одні після цього займаються її розвитком, інші – використовують це з корисливою метою. Для боротьби з останніми створена служба безпеки. Події починаються з того, що на очах головного героя гинуть двоє співробітників цієї служби, а

його розслідування викриває вразливість Протерри, які стають відомі злочинцям...

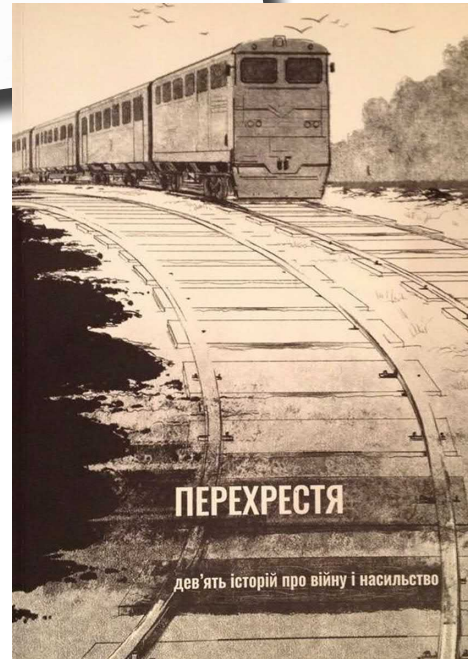
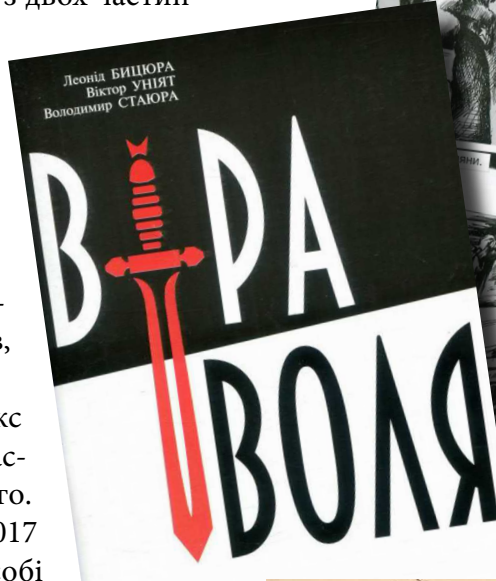
Військові комікси

На стику жанрів історичного та воєнного коміксу знаходиться «Віра і Воля» - комікс про останній бій УПА, зроблений зі спіранням на документи. Комікс складається з двох частин

– одна половина – це безпосередньо мальована історія, друга – це стаття, в якій про ці самі події розповідається на основі архівних джерел та наукових досліджень. Автори коміксу – Віктор Уніят, Володимир Стаюра та Леонід Бицюра (прикметно, що пан Леонід є автором ідеї та заступником мера Тернополя). Над рисунком працював Ігор Биць. Комікс возили країною з презентаціями для журналістів, і зараз він знаходиться у вільному продажі.

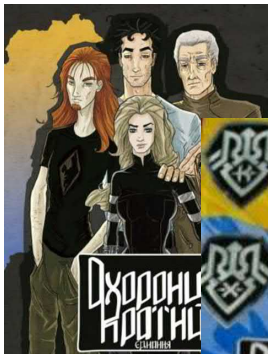
Символічно про актуальне розповідає комікс «Охоронці країни» за сценарієм Леоніда Краснопольського та з малюнком Ігоря Рогового. Перший номер побачив світ у 2016 році, у 2017 вийшло ще 4. «Охоронці країни» - це така собі суперкоманда, що веде боротьбу у гібридній війні проти ФОК – Федерації Об'єднаних Комун. Імена у позитивних персонажів промовисті: Кий, Либідь (як і видавець – «Хунта.ін.юа»).

Про події АТО також розповідається у коміксі «Кіборги». Автором сценарію та ху-

дожником виступив Левко Квіт. Комікс розповідає про оборону Донецького аеропорту бійцями третього окремого полку спецпризначення.

До військової тематики відноситься також збірка «Перехрестя», що складається з 9 історій про події на Донбасі, прифронтових територіях та у Криму, викладених, як кажуть автори, «у формі графічної новели». Збірка вийшла за підтримки «Східноукраїнського центру громадських ініціатив», над нею працювали активісти з декількох громадських організацій та два художники. Проект реалізовано кількома мовами, зокрема, і українською.

Дитячі комікси

Серед дитячих коміксів також є ті, що пов'язані з війною. Наприклад, проект «Савка і Баклан. Замінована прогулянка» зроблений на гроші меценатів і намальований Олександром Ком'яховим, має навчити дітей уникати замінованих місць і берегти своє життя та здоров'я. Герої коміксу – лис та кабачок, що випадково знаходять небезпечні предмети та своїм прикладом показують, як поводитися у цій ситуації. Комікс розраховано на дітей молодшого шкільного віку, він розповсюджуються безкоштовно на прифронтових територіях.

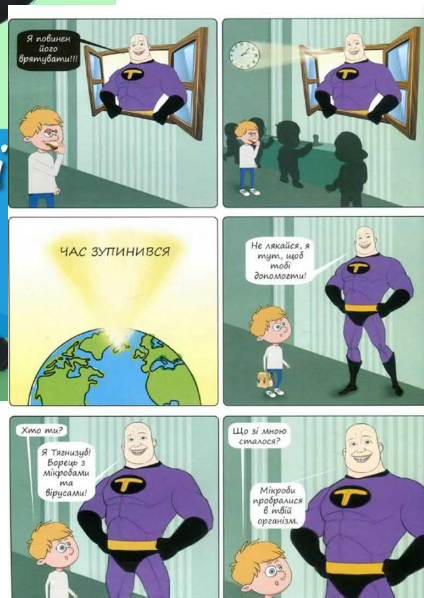
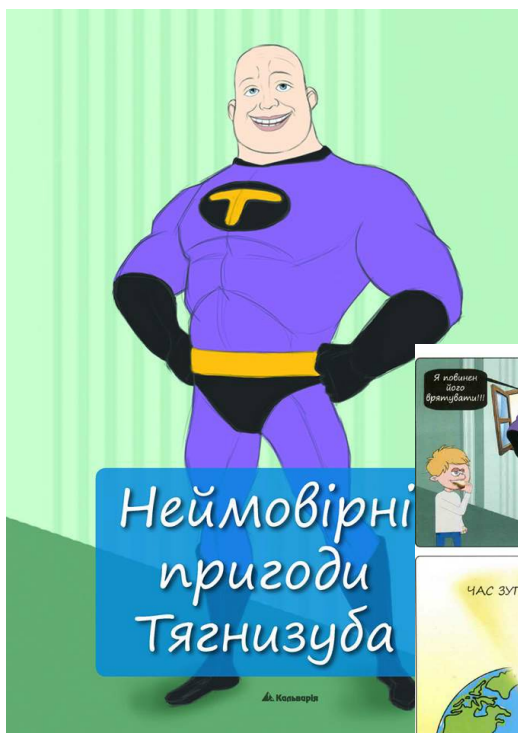
2017 рік також порадував повноцінним кольоровим журналом коміксів для малечі «Junо». Засновник та редактор журналу – Максим Курінний – на презентації розповів, що на створення проекту його надихнула власна дитина. Журнал орієнтований на дітей молодшого та середнього шкільного віку, випускати його планують раз на квартал.

Видавництво, що спеціалізується на дитячих перекладних коміксах, - «Ірбіс-комікс» - у 2017 році видало дві книжки про смурфиків від Реуо («Загублене містечко» та «Король смурф») і одну з серії про мишачого детектива від Джероніма Стілтона – «Хто викрав Мону Лізу?». «Ірбіс-комікс» видає дитячі мальовані історії з 2015 року, і за 2 роки надрукували 10 книжок.

До підліткових графічних романів можна віднести книгу «Джейн, лисиця і я» видавництва «Віват» авторства Фанні Брітт і з рисунками Ізабель Арсено. Сюжет оповідає про дівчинку, над якою знущаються у школі, і яка знаходить розраду у книжках, зокрема, у романі «Джейн Ейр», але потім зустрічає справжнього друга, і її життя змінюється.

Доволі неоднозначним вийшло видання дитячого коміксу з укліном у супергероїку від «Кальварії». «Неймовірні пригоди Тягнизуба» мають аж 4 сценаристів на свої 16 сторінок (Аліну Бар-

ковську, Оксану Ловцову-Золотар, Владислава Решетняка та Оксану Мосійчук) і одного художника – Катерину Столяр. Комікс розповідає про хлопчика Андрійка, якому супергерою допоміг подолати мікробів і навчив чистити зуби. Окрім того до коміксу увійшла розмальовка – «Розфарбуй свого Тягнизуба». Цікаво, що прототипом зовнішності героя стала реальна людина

- львівський силач-рекордсмен та педіатр-ендокринолог Олег Скавиш, на прізвисько Тягнузуб. Сам комікс виглядає трохи дивно: деякі читачі помітили схожість контурів головного героя з персонажем мультфільму «Суперсімейка», а частина кадрів містять ту саму картинку, тільки відзеркалену, або скадровану.

Супергероїка

І раз вже торкнулися теми про супергероїв, продовжимо огляд за цим напрямком. Планку першості тут упевнено тримає видавництво «Рідна мова», що протягом 2017 року встигло видати 10 найменувань коміксів «DC», «Vertigo» (імпринту «DC») та одне спецвидання у колекційній обкладинці. На презентаціях куратор проекту Марія Шагурі розповіла, що за контрактом вони розпочали з «класики», але згодом планують перейти до новинок. Паралельно з цим видавець орієнтується на екранізації та випускає окремі комікси під вихід фільмів.

Спільнота добре сприйняла якість видання (були хіба що нарікання на трохи зменшений формат, але за словами Марії Шагурі, ці кілька міліметрів допомогли суттєво знизити ціну на друк). Ще

одне зауваження стосувалося окремих перекладацьких огріх, але видавець пообіцяв відслідковувати їх і виправляти у наступних накладках. Восени стало відомо, що перший тираж «Вбивчого жарту» успішно розійшовся, і вже у другому перевиданні перекладацькі неточності виправлені. «Рідна мова» планує нарощувати оберти і на 2018 рік запланувала видавати по супергеройському коміксу раз на місяць.

Отже, у 2017 році вийшли такі комікси «DC»: 1) «Бетмен. Убивчий жарт» Алана Мура та Брайяна Болланда; 2) «Бетмен. Рік перший» Френка Міллера та Девіда Маццукеллі; 3) «Бетмен. Цить» Джефа Леба; 4) «Бетмен. Книга 1. Суд сов» Скотта Снайдера; 5) «Флеш. Книга 1» Френсіса Манапула; 6) «Загін Самогубців. Копняк у зуби»; та 7) «Загін Самогубців. Сходження Василиска» Адама Гласса; 8) «The Sandman. Пісочний чоловік. Том перший. Прелюдії і ноктюрни» («Vertigo») Ніла Геймана; 9) «Ліга Справедливості. Книга 1. Початок»; та 10) «Ліга Справедливості. Книга 2. Шлях злочинця» Джеффа Джонса; а також перевидання першої частини «Ліги» у кінообкладинці під вихід однойменного фільму.

Ліцензованою продукцією від «DC» та «Marvel» порадувало видавництво «КМ-Букс», щоправда,

вони випустили не комікси, а ілюстровані енциклопедії «Світ очима супергероя». Під кінець 2017 року вийшло 2 книжки – «Бетмен» і «Тор».

Про супергероїв любляють робити комікси і українські автори. Але так співпало, що частина мальованих історій вийшла у 2016, частина – анонсована на 2018 рік, тому у даному огляді їх немає.

Фентезі

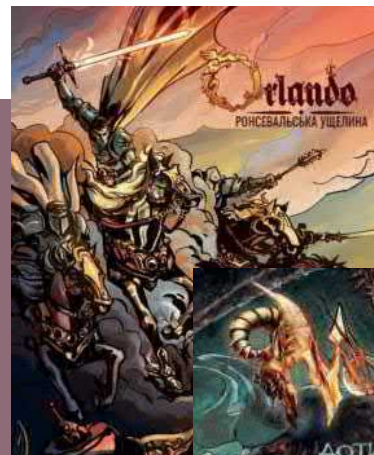
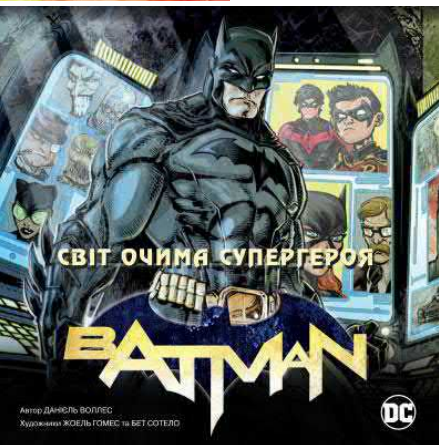
Жанр фентезі представлений в українських коміксах 2017 року не тільки класикою з магією та відповідним сетінгом, у ньому знайшлося місце і вампірським історіям, і дарк-фентезі.

Одразу три комікси випустило видавництво «Fireclaw», в якому співпрацюють українські та зарубіжні автори. На презентації цієї лінійки говорилося, що всі три історії мають закритий фінал, хоча автори й не виключають, що персонажі можуть з'являтися і в інших їхніх коміксах. «Nohalia» має більш традиційний сетінг, складну світобудову (21 раса) та цікавий принцип розділення на «хороших» і «поганих»: перші мешкають ближче до гори, другі – до серця планети Нохалії. Головний герой – звичайний син фермера, що отримав магичну силу і має навчитися з нею управлятися. Інший комікс цього видавництва - «Orlando» – розкаже про світ лицарів, магії, боїв на мечах та про пригоди однойменного паладіна.

Третій комікс має назву «Call Me Kate». Він відправляє читачів до вікторіанського світу з вампірами, мисливцями на вампірів на парових авто та племінницею Ван Хелсінга,

що бореться з темними силами. Усі три комікси майже не обговорювалися спільнотою. Слід відзначити доступну ціну за кольоровий друк, проте, рисовка прийшлася не всім до вподоби.

Українські автори Денис Скорбатюк (сценарист) та Артем Бурлик (художник) випустили першу частину темного фентезі «Сага про Сонценосців». У центрі сюжету герої-вікінги, що довірившись старовинній легенді, відправились у подорож, аби повернути на землю світло. Автори обіцяють продовження, ще більш епічне за задумом та виконанням.

Гумористичні комікси

Коміксів, в яких основний акцент зроблено на гумор, вийшло на стільки багато, що їх можна виділити в окрему підгрупу.

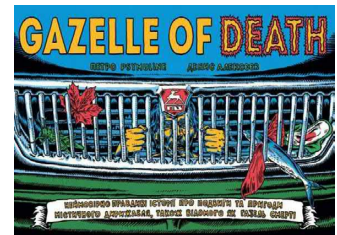
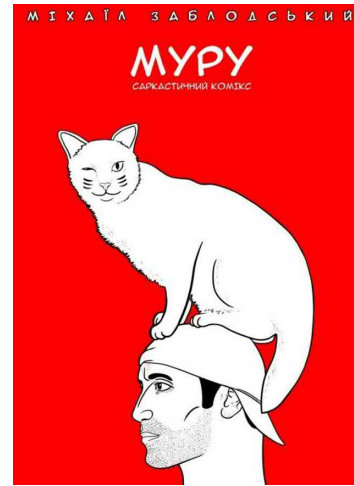
«Fartman» або Людина-пердун від сценариста Сергія Овчаренка та художника Олени Котлякової розповідає про хлопця з дуже незвичною суперсилою. Завдяки ній він оригінальними способами бореться з хуліганами та вміє літати. Комікс із чорно-білим рисунком вийшов друком і був представлений на «Київському фестивалі коміксів».

Дуже оригінальною вийшла історія «Троє проти зла» від Ярославу Fudjack, який разом із Тарасом Ярмусем виступив ще й художником. Цей комікс про те, як двійко друзів відправилися у паралельний світ, щоби врятувати третього. На презентації автор розповів, що ідея виношувалася давно. Спочатку вони хотіли створити світ, де мешкають теги та меми, але меми, як виявилось, швидко забуваються читачами, тому світ переробили і поселили туди героїв казок, та зробили працюючими народні прикмети. Комікс (а це – перша частина з трьох запланованих) видали у твердій обкладинці та з кольоровими ілюстраціями. На загал, «Троє проти зла» досить жваво обговорювалися в інтернеті, багатьом оглядачам сподобалося, зокрема, завдяки приколам.

У перекладі з російської вийшов комікс «Газель смерті», який створили Денис Алексеев («панк-ентузіаст») та Петро Psumuline – художник. Комікс на основі реальних подій розповідає про водія

«газельки» - Алексеева, що возить країнами СНД музичні гурти. У поїздках газель постійно ламається, музиканти сваряться та миряться, потрапляють у різні пригоди, але для них цей автобус став легендарним та навіть культовим. У коміксі вийшло декілька випусків – українською презентували той, де «газелька» подорожує Україною.

Доволі неординарним вийшов комікс «Муру» Михайла Заблодського. Він розповідає про хлопця та його кота, який своїми саркастичними коментарями описує життя хазяїна. На «Київ Комік Коні» друг автора розповів, що через шокуючі та ексцентричні сцени автор не зміг знай-

Джерело: Медіакомікс <https://www.facebook.com/mediacomix>

НАШІ: дизайнери просто Котики

ти видавця, тому виклав комікс у інтернет. Проте, цими шокуючими епізодами він хотів «потролити» сучасне мистецтво з його дивакуватими перформансами.

Одразу кілька проектів веде у мережі Дмитро Гук (він же Дмитро Робінзон) на сторінці «R.E.R. Studio». Його комікси, зазвичай, являють собою коротенькі історії, пов'язані персонажами, але без початку, кінця чи обкладинки. Як замальовка до анекдоту, хоча й не всі з них реально смішні. Є в нього проекти і про АТО («Ukrainian Warfare»), і про хлопця, якому дивним чином не щастить із погодою («Погана погода»), і про нетипове життя студентів – «Сесія вже близько», і ще декілька. До речі, «Сесія вже близько» автор надрукував невеликим накладом і розповсюджував за допомогою своєї сторінки. Відомо, що зараз він працює над темним фентезі «Безіменні».

Досить схожим за концепцією є «Медіа-комікс» Оксани Васьків. Автор веде сторінку у соціальній мережі, куди викладає короткі сатиричні малюнки, або історії десь на сторінку. Ці комікси не мають обкладинки чи серії взаємопов'язаних випусків. Тематика, зазвичай, обігрує гострі суспільні проблеми, новини чи просто життя людей, чия робота пов'язана з мас-медіа. Проект було презентовано на «Книжковому Арсеналі», і зараз у нього доволі багато підписників.

Прикольний комікс із популярними в інтернеті мемами випустило видавництво «Віват». Він називається «Це серйозно! Антидепресивна книжка для дівчат» у малюнках Сари Андерсон. Комікс розповідає про дівчачі проблеми головної героїні, і його можна читати з будь-якої сторінки.

Навчальні комікси

В окрему підгрупу можна виділити і навчальні комікси. В нашій країні вони виходили як від вітчизняних авторів, так і у перекладі.

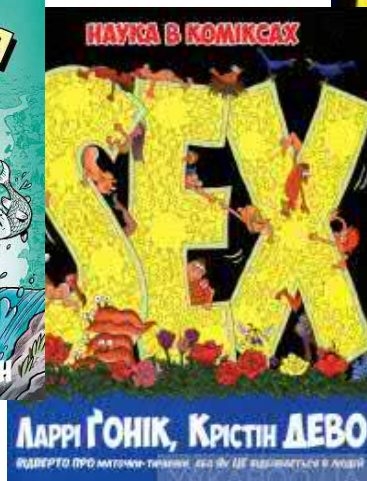
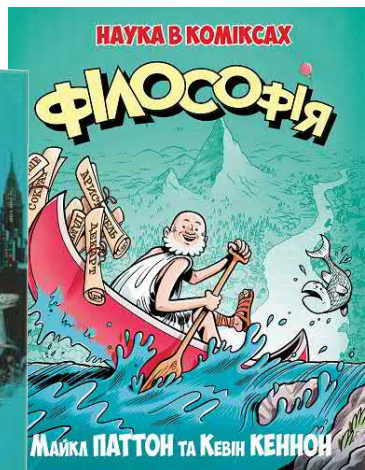
Велику роботу у цьому напрямку зробила «Рідна мова», представивши одразу 3 навчальних комікси: «SEX» Ларрі Гоніка, «Філософія» Майкла Паттона і Кевіна Кеннона та «Всесвітня історія. Том 1. Від Великого вибуху до походів Олександра Македонського» також Ларрі Гоніка. На одній із презентацій Марія Шагурі розповіла, що родзинкою українського видання є відсутність цензури, на відміну від російського, де виходили сторінки з порожніми кадрами чи навіть повністю порожні(!). В нас комікс надруковано в тому вигляді, в якому він був в оригіналі.

До мальованих історій можна віднести і «Лінію часу. Візуальну історію світу» Петера Гюса від ви-

давництва «Віват», хоч і з певною натяжкою. По суті книга не є коміксом у класичному розумінні, проте містить зображення з текстовою частиною, що складаються в хронологічну оповідь. Видання розраховано більшою мірою на дітей від 6 років і розповідає у картинках історію розвитку людства.

Минулого року в нас почали робити комікси за окремими шкільними предметами. Цим займається проект «Botan», організований командою з Харківщини. На момент написання статті (початок 2018) знайти інформацію про комікси, які вже надруковано, виявилось важко. Офіційний сайт проекту не працював. У мережі вдалося віднайти інформацію про комікс, заснований на шкільній програмі з алгебри за 8 клас, тема: «Основна властивість раціональних дробів. Додавання та віднімання раціональних

дробів». Сюжет коміксу доволі простий: школярка читає підручник, потім він її затуляє. Вона знайомиться з Леонардо Пізанським, який пояснює їй дробів, а потім дівчина повертається назад. Комікс надрукований у кольорі та розповсюджується серед школярів.

Соціальні комікси

Минулий рік порадував великою кількістю соціальних коміксів, що обігрували проблеми сучасного суспільства, і не тільки українського. Наприклад, видавництво «Кальварія» представило графічний роман «Тибет» Марка Гендрікса (і привезло автора на «Книжковий Арсенал»). Історія по суті є сатирою на життя тибетських монахів, з їхньою медитацією, корупцією та внутрішньою конкуренцією. Хоча сюжет обертається навколо дівчини, в яку вселився демон, і яка має пройти випробування, щоби його позбутися.

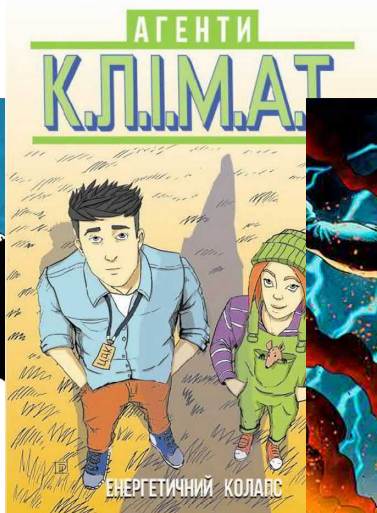
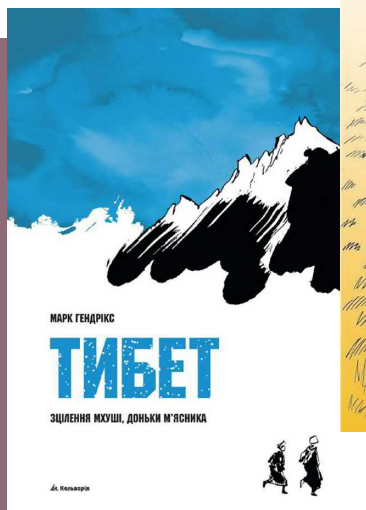
«На слуху» знаходиться проект Михайла Пименова і групи авторів та художників – «Хроніки Аптауна». Серія коміксів розповідає про групу лінчевателів, що борються зі злочинністю у корумпованому місті. Команда не но-

сить супергеройських костюмів, проте й не прагне «світити» свої обличчя. Про кожного з героїв автори придумали передісторію, яку можна почитати на сайті. На разі комікси роблять у вигляді коротеньких замальовок – на кілька сторінок. За типовим сюжетом хтось із команди знаходить корупціонера, зачитує звинувачення, після цього наступає покарання. Комікс існує в електронному форматі, проте одну з останніх історій автори надрукували невеличким накладом.

До актуальних соціальних коміксів можна зарахувати також і «Агенти К.Л.І.М.А.Т. Енергетичний колапс», що підіймає проблему глобального потепління, екологічних проблем Землі та ролі людського фактора у цих процесах. За сюжетом двійко студентів потрапляють до Ради Безпеки Планети, зіштовхуються зі справжнім іншопланетянином, що вміє впливати на погоду, і дізнаються про загрози, які чекають на людство, якщо воно не дбатиме про екологічне благополуччя планети.

Дуже гучно прогрімів у 2017 комікс-антиутопія «Серед овець» Олександра Корешкова. Комікс розповідає про антропоморфних тварин, що живуть у світі, схожому на Радянський Союз. Історія обігрує типові реалії того періоду: жахливу бюрократію, свавілля законників, недоторканість «прав-

лячої верхівки» тощо. У центрі сюжету пес, що покійно живе у тоталітарному суспільстві, але після низки подій вирішує з ним боротися. Комікс отримав багато позитивних відгуків, зокрема, завдяки чудовому малюнку. У 2017 році вийшло два випуски, а також колекційне перевидання другої частини під іншою обкладинкою.

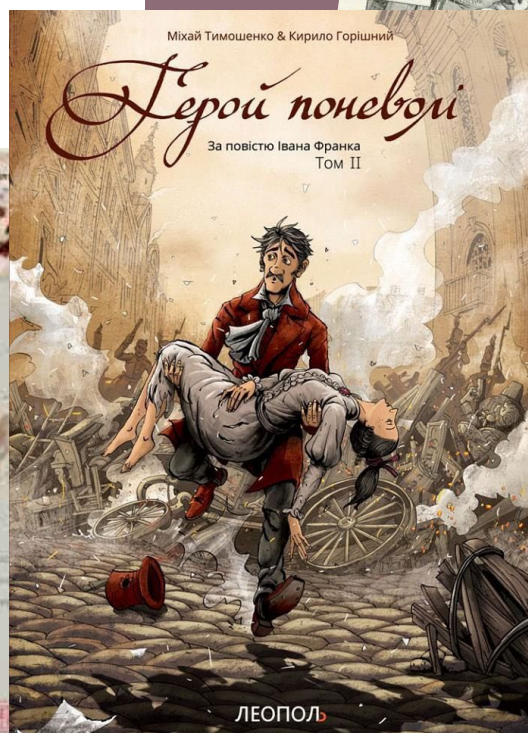

Художньо-літературні комікси

До цієї підгрупи віднесено мальовані історії на основі літературних творів, та авторські графічні новели. У видавництві «КСД» вийшов графічний роман «Бійцівський клуб – 2», що є прямим продовженням культового роману Чака Поланіка. За сюжетом, дружина головного героя засумувала без Тайлера Дьордона і тому сховала від чоловіка таблетки, що мали захистити його від роздвоєння особистості. За чутками цей комікс в нас не сильно купували, і більша частина накладу й досі не розпродана.

На прочуд атмосферним вийшов комікс німецьких авторів Флікса і Бернда Кісселя «Мюнхгаузен: правда про неправду», що побачив світ у видавництві «ВСЛ».

Авторам вдалося обіграти класичні побрехеньки літературного персонажа, додати туди Другу Світову війну та... Зигмунда Фрейда. В цілому, видання знайшло собі прихильників та отримало позитивні відгуки читачів.

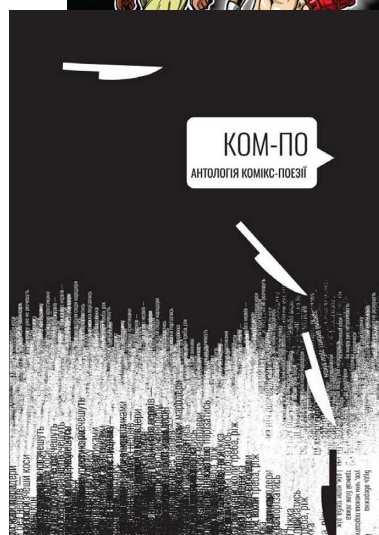
Цікавим та вдалим вийшов переказ у коміксі твору Івана Франка «Герой поневоли». Ця історія надрукована у двох частинах, і якраз друга була презентована навесні 2017 року. Міхай Тимошенко та Кирило Горішній добре попрацювали над переносом та адаптацією першоджерела до комікських «бульбашок». Слід відзначити також чудовий чорно-білий малюнок із купою дрібничок, які хочеться роздивлятися дуже довго.

Видавництво «Смолоскип» представило досить неординарну коміксну збірку «Com-ро», до якої увійшли 18 мальованих історій за сюжетом віршів класичних та сучасних українських поетів. Видавець підкреслює, що це – перша в Україні збірка комікс-поezії. На жаль, у вільному продажі книги немає, її презентують на різних літературних майданчиках.

На фестивалі «Київ Комік Кон» було презентовано комікс «Люди XZ», автором якого є Владислав Павленко. Автор вклав у назву багато відсилок: і до «покоління-Z», і до «Людей-Ікс», і до зомбі-апокаліпсису. Комікс планується зробити у кількох частинах і реалізовувати як у електронно-

му форматі, так і в друкованому на замовлення.

У 2017 році вийшло також перевидання коміксу «Осея грішників» В'ячеслава Кокошкіна, яке містить випуски з 1 по 4. Історія розповідає про південноамериканське місто Каракас, в якому відбуваються основні події.

На що чекати?

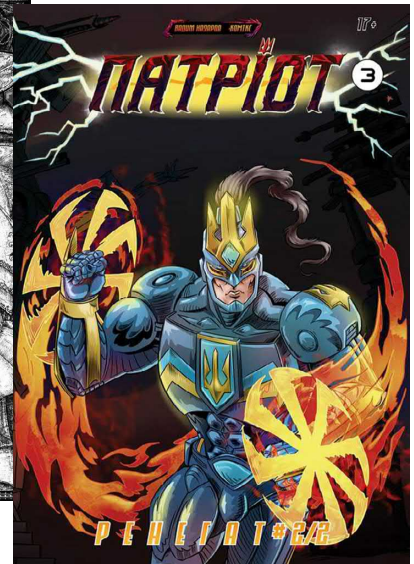
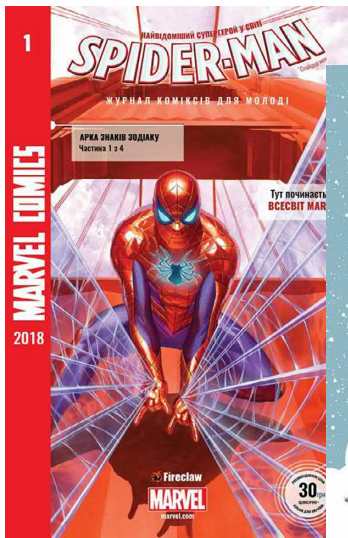
Хочеться сподіватися, що за кількістю опублікованих коміксів 2018 рік перевершить 2017. На нас чекатимуть, як продовження започаткованих історій, так і зовсім нові герої, знайомство з якими тільки розпочинається. Станом на початок весни анонсовано близько 40(!) коміксів, і нові проекти вириваються зовсім несподівано щомісяця.

У цьому році вже вийшли продовження знайомих читачам коміксів «Серед овець» і «Патріот». Анонсовано й продовження інших проектів («Воля», «Троє проти зла», «Саги про Сонценосців», «Fartman», «12! Поїхали. Гопота», журналу «Junо»). Можливо, повернуться фензіни «Чорним по білому» (зі спец темою горор) та «Чорний лев» повністю в україномовному форматі. Розробники «Волі» планують розширити франшизу і вже аносували, що працюють над дитячим журналом і спін-оффом у сеттінгу 80-их років. У їхніх планах ще один комікс – про хом'ячків, що мутували на Чорнобильських землях і розвинули свою цивілізацію до рівня Київської Русі.

Видавництво «Вовкулака» аносувало одразу кілька нових проектів, зокрема: комікс «Тиша» О. Корешкова (автора «Серед овець») - антиутопію про світ, де всі мають носити спеціальні навушники, щоб не загинути. «При-

годи Пітмена» Є. Ключника будуть розповідати про дивного хлопця без голови, але з мозком, що літає над тілом у маленькому скафандрі. Перша частина графічного роману «Відлюдники» В. Кузнецова та К. Пархоменко – це історія про ката, якого викликають до химерного замку для при-

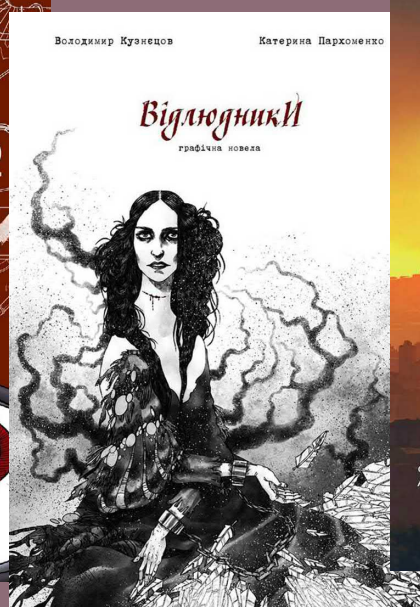
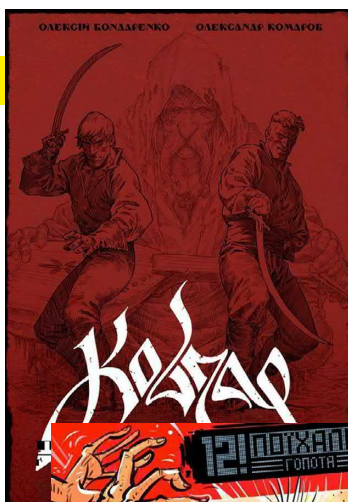
ватної втрати вродливої господині. В анонсах значиться й гумористична пригодницька новела «Банда» А. Петрусевича.

У О. Данковича на момент написання статті вийшов горор «Мор». Вже на підході «Укрмен» - найзагадковіший український месник. У роботі також козацький проект «Побратими» О. Бондаренка, дарк-фентезі «Безіменні» Д. Робінзона, військовий комікс «ТАТО» (поєднання слів «тато» та «АТО») О. Ком'яхова та багато чого ще.

У перекладних коміксах теж очікуються цікавинки. Видавництво «Fireclaw» зовсім несподівано випустило ліцензований комікс про Людину-павука та пообіцяло радувати лінійкою «Marvel» регулярно. У «Рідній мові» розплановано вихід коміксів «DC» та «Vertigo» по книзі на місяць. У планах значаться: «Бетмен. Ноель», «Бетмен. Кни-

га 2. Місто сов», «Бетмен. Книга 3. Смерть сім'ї», «Бетмен. Повернення Темного лицаря», «Бетмен. Довгий Гелловін», «Джокер», «Флеш. Книга 2. Революція негідників», «Пісочний чоловік. Книга 2. Ляльковий дім», «Вартові», «Проповідник. Книга 1», «Аквамен. Книга 1. Запада», «Ліга Справедливості. Книга 3. Трон Атлантиди». Не полишає видавництво й лінійку навчальних коміксів. «КМ-Букс» має продовжити серію «Світ очима супергероя», зокрема очікуються ще 6 книг: «Чудо-Жінка», «Росомаха», «Джокер», «Людина-павук», «Супермен» та «Залізна людина». У «Ірбіс комікс» вже анонсовано нову книжку зі світу «Смурфиків».

І знову-таки хочеться підкреслити, що це – тільки ті проекти, про які відомо на початок року. Тож зовсім скоро українські комікси можна буде збирати у велику колекцію.

Мерч у коміксах

Ія Новицька

Коміксів від українських авторів із кожним роком більше, при чому індустрія розвивається не тільки кількісно, а й якісно: з'являються оригінальні сюжети, збільшується різноманіття тематики. В якості приємного бонуса до мальованої історії автори почали робити ексклюзивну сувенірку. При чому не обмежуючись канцтоварами: вітчизняні коміксистки можуть і вміють здивувати. У цій статті ми зібрали більшу частину мерчу, що робився до українських коміксів останні роки. І пропонуємо вам теж до нього придивитися.

Цікаво спостерігати, як довкола українських коміксів розвивається індустрія сувенірної продукції. Одними з перших у цьому напрямку почали працювати творці коміксу «Дагопак», які ще позаминулого року представили сувенірні статуетки козака та кабанчика, та автори «Волі», які надрукували магнітики та плакати.

У 2017 році асортимент сувенірки виріс у рази. Наприклад, на «Форумі видавців - 2017» за «Волею» можна було придбати 4 поштові листівки (які прямо на місці проштамповували фір-

мовою печаткою). Кажуть, що в останній день «Форуму» до листівок у комплекті йшов «хіпстерський конверт», але перші покупці його, на жаль, не застали. До того ж автори «Волі» привезли свіжі плакати, футболки, а також постер нового проекту – «Княжа воля» - про пригоди хом'ячків у сеттінгу Київської Русі. Слід зазначити, що окрім канцтоварів автори «Волі» представили розмальовку та досить оригінальну сувенірку - модельку панцирної автівки «OSTIN» (масштаб 1:100) та дизель-панк версію Rolls-Royce Armored car (масштаб 1:100).

Колекційні автомобілі потрібно зібрати самоту як конструктор.

Цікаво, що колекційні фігурки виробляє український дизайнер Володимир Великожон, який відкрив бізнес після повернення з АТО, придбавши 3D принтер на «Алі Експрес».

Восени 2017 року вийшла друга частина антиутопії «Серед овець», а всім щасливчикам, які зробили передзамовлення, дісталися дві листівки та неймовірно крутий значок правлячої партії. Комікс встиг прогрімити на першому «Київському фестивалі коміксів», де бажаючі могли придбати соціальні плакати за всесвітом «овець» та колекційний випуск другого номера з іншою обкладинкою. Взимку видавець оголосив про перевипуск першого номеру, знов таки з іншою

обкладинкою, а всім, хто зробив передзамовлення, дарували фірмову закладку. Зовсім нещодавно вийшов третій номер «Серед овець», де подарунком до попереднього замовлення була червона «пов'язка дружинника», а на «Космік фесті» - 2018, де представили цей комікс, всі охочі могли придбати сувенірні гроші зі світу овець - рубії.

Таким чином, на момент написання статті, вийшло три номери (перші два у двох варіантах обкладинки), невеличкий англomовний тираж та додаткові сувеніри – справжній рай для колекціонерів, що захочуть зібрати це все.

Серед мерча за коміксами лідирують фірмові футболки, наліпки та плакати. Найбільш екзотичною сувеніркою можна назвати фігурки.

AMONG SHEEP

МОДНІ ЗАКЛАДКИ ДЛЯ МОДНИХ ЧИТАЧІВ!

Ринок сувенірки тільки стає на ноги. Проте вже зараз видно, на скільки цікавою та потенційно прибутковою є ця сфера діяльності, адже тут, як і у коміксах, є величезне місце для творчості.

За коміксом «Трое проти зла», на який зібрали гроші на спільнокошті, зроблено кілька постерів, а також наліпки та фірмовий пакетик для зберігання самого коміксу. Сувенірний постер представив також автор «Патріоту» В. Назаров. На фестивалі «Київ Комік Кон - 2017» можна було придбати мерч за загадковим коміксом «Укрмен», сувенірку за яким продавали майже за рік до виходу самого продукту. А ось за коміксом «Хроніки Аптауна» сувенірку тільки оголосили. На сайті є зображення продукції, якої ще немає у продажі. Плануються, зокрема, чашки, подушки, пазли та навіть шарфик.

Багато сувенірки до українських коміксів йде у подарунок до попереднього замовлення. Окрім тих проектів, що вже називалися у статті, можна згадати комікс про «Володимира Великого», до якого бонусом йшла «давньоруська монетка». Дехто з авторів робить лише один, проте значимий подарунок, який розігрує серед аудиторії. Наприклад, автори «Саги про Сонценосців» розігрували «вікінгський меч», що виглядав цілком як справжній, а А. Данкович - дерев'яну коробку до коміксу «Мор».

Тож українські коміксиста серйозно

взялися за мерч, при чому в наявності не тільки канцтовари та сувеніри з принтом, а й досить оригінальні, можна навіть сказати, ексклюзивні речі. Єдиний мінус – більшість із них можна придбати або за перед замовленням, або відвідавши спеціалізовані фестивалі. У більшості книгарень і досі, на жаль, не знайти комікси від вітчизняних авторів. Проте, дуже хочеться вірити, що мерча за творами українських фантастів дедалі більшатиме, а, можливо, колись за ними робитимуть настолки, комп'ютерні ігри та зніматимуть круте кіно.

Придбати сувенірку можна он-лайн або на книжкових чи комікських фестивалях. У крамницях такого не знайти.

ПРОТИ СИСТЕМИ

Інтерв'ю з Олександром Корешковим

DF: У художника є маса варіантів, як проявити себе – малювати картини, робити ілюстрації, займатися мультиплікацією, створенням комп'ютерних ігор і ще багато чого. Чому саме комікси?

Комікс вбирає в себе три, а то й більше різних напрямків творчості. Це майже як кіно. Тут тобі і література, і зображення, і звук, навіть зміни у часі та просторі! Та й ще сам собі режисер. Справжнє задоволення!

DF: На скільки я зрозумів, ви отримували базову художню освіту в художній школі, а далі вже навчалися самотужки. Як це відбувалося? Чи не шкодуєте, що не пішли отримувати професійну художню освіту?

Дивлячись на роботи першокласних художників сучасності, трохи шкодував, але це спонукало вчитися самому. Зараз зрозумів, що вчитися треба усе життя.

DF: Ким ви стали за фахом і чому обрали саме цей шлях?

Важко назвати свою професію, бо займався багато чим. Але все, що робив, було пов'язано з образотворчим мистецтвом. Проте, спочатку мав попрацювати різними токарями, слюсарями, вантажниками, та продавцями на базарі :)

DF: Чи можете згадати перший комікс, який прочитали і перший комікс, який намалювали (не обов'язково завершений)? Скажімо так, чи ви одразу сіли і намалювали комікс, чи це був довгий шлях з багатьма проектами, не всі з яких реалізувалися?

Перший комікс, що побачив у дитинстві – це «Піф». Мати іноді приносила з літаків, що літали за кордон, іноземні газети. Там було безліч (як для мене на той час) реклами, перші фірмові логотипи, якісна типографіка і короткі комікси про Піфа та Геркулеса. Перші комікси почав малювати десь у восьмому класі, малював своїх однокласників, що потрпляли зі мною у різні пригоди. У армії на-

малював великий комікс у загальному зошиті (32 аркуші, наскільки пам'ятаю). Але знайшовся невідомий мені мій перший фанат, та «придбав» цей комікс «у временное пользование».

DF: Які ваші улюблені художники та комікси? Чому? Якому стилю ви віддаєте перевагу?

Улюблених художників немає, люблю, коли художник передає пластику, світло. Його лінії та суть. Це можна зробити одним росчерком, чи у фотореалістичній манері. Колись, після падіння інформаційної блокади, дуже подобався Борис Валехо (чи Валеджо). Я не міг повірити, що то намальоване. Але, коли побачив, що він малював з фото, трохи розочарувався. Та всеодно він молодець.

Огида до «совка» з'явилася набагато пізніше, коли я зі сторони побачив своє дитинство. У 1986 році діти урядовців у протигазах бігли до літаків одразу з урядових авто, а ми йшли на першотравневу демонстрацію.

З дитинства залишилась відразу до тематичної (святкової) агітації. 100 років Пушкіну, 100 років Леніну, 75 років Жовтневої Революції. І все заліплене тематичними зображеннями. Аж до нудоти.

DF: Ви казали, що розпочали працювати над коміксом «Серед овець» через нелюбов до радянської системи, яка сидить у вас з дитинства. Чим вона викликана? Чи можете виділити якісь моменти, спогади, які дали вам змогу зрозуміти, що вас обманюють?

Немає «нелюбові до радянської системи». Тим паче, з дитинства. Я був і жовтенятком, і піонером, навіть встиг потрапити до комсомолу. Для мене тоді це було природно. Бо у часи мого дитинства вже були надійно встановлені подвійні стандарти. Дома ти людина, на роботі, у школі ти радянська людина. Мені тільки не давало спокою, те, що коли за кордоном такі погані люди, то чому вони так класно малюють?

DF: Комікс достатньо «фетишистський» у плані ставлення до документів, плакатів та інших проявів пропаганди. Іноді може навіть скластися враження, що ви це любите. Як вам вдається зберігати баланс між нелюбов'ю до системи і таким, я би сказав, шанобливим ставленням до цієї атрибутики?

Шанобливого ставлення немає. Я знущаюся з совкової пропаганди. Якщо почитати документи, то там одне висміювання. А банери у місті перекручені. Можна ще почитати газету, що потрапила у кадр в третій частині – цілковите знущення, таке, з огидою.

До «фетишу» потрапили партійні значки та військова форма. Але це вийшло автоматично (професіна трансформація), потім трохи зупинив себе.

DF: Як і коли ви вигадали цей світ? Чому вирішили реалізувати ідею зараз, адже Радянського союзу вже давно не існує? Не боїтесь, що сьогодні це вже неактуально?

Може здаватися, що «совок» закінчився у 1991 році, і зараз ми вільні від цієї зарази. Але це не так. Як на мене, то пройде ще декілька поколінь, поки «совкове» мислення та ставлення до людей, своєї роботи, до праці інших... та до всього навколо згине у нашій країні.

DF: Як довго збираєтесь працювати над проектом і скільки випусків взагалі плануєте?

Вийшло три випуски. Плануємо ще три. Може, у наступному році.

DF: Паралельно з «Вівцями» ви починаєте й інший проект – «Тиша». Чи не боїтесь, що вони будуть заважати одне одному? Про що новий комікс і чому виникла ідея його створити?

Якщо під словом «заважати» мається на увазі час, то так. Один проект штовхає інший, щоб бути реалізованим. В інших питаннях вони існують паралельно і не претендують на «короля гори».

DF: Чи плануєте найближчим часом взятися за ще який-небудь проект, чи не будете й цього робити, поки не завершите ці два? Вже маються якісь ідеї?

Немає ніякої можливості робити ще якийсь свій проект. Треба з цими двома розібратися. Сподіваюся, що знайду час для ще одного проекту, але зараз заразно про це.

DF: Розкажіть про якісь подробиці роботи. Чи пишете спочатку сценарій, чи малюєте комікс одразу «з голови»?

Спочатку записав ідею. Потім розширив до синопсису і почав малювати розкадровку, бо багато деталей з'являються вже у процесі малювання. А коли робиш чистовий контур, то ще раз щось виправляєш та змінюєш. Іноді, буває, з'являється якась ідея, яку додаєш на ходу.

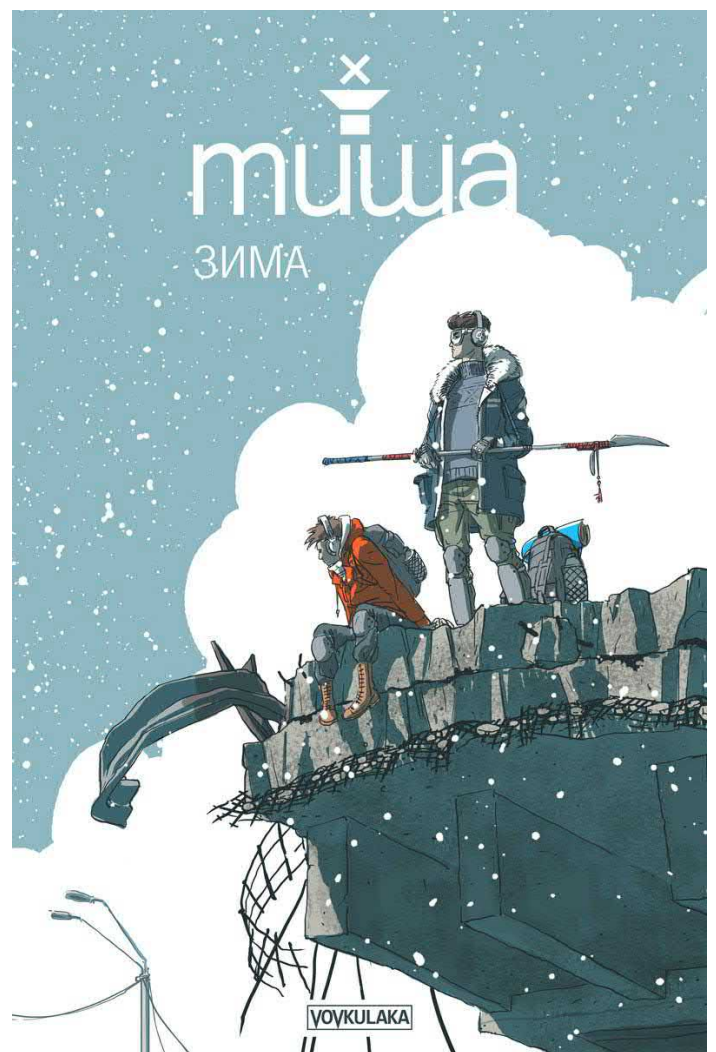
DF: Чи читаєте фантастику? Які ваші улюблені автори та книги?

Фантастику люблю, читаю (читав, бо зараз не дуже вистачає часу). Колись Беляєвим захоплювався, мріяв стати водолазом. Єфремова читав. Роберта Шеклі, Лема, Чапека (його «Війна з саламандрами» вразила на все життя, та й ще його слово «робот» змінило життя усього людства). Роберт Хайнлайн, Гарі Гарісон. Та й ще пакет закордонних фантастів, що був доступний у радянські часи.

DF: Що ви побажаєте нашим читачам?

Бажаю здоров'я та любові. Бо народжуємось усі в любові, а вже згодом нас обліплюють всякі негаразди. Тож чистої любові всім. Інше прийде.

Розмовляв Святослав Чирук

КОМІКСОВА КНИГАРНЯ

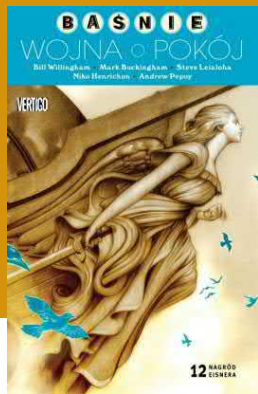
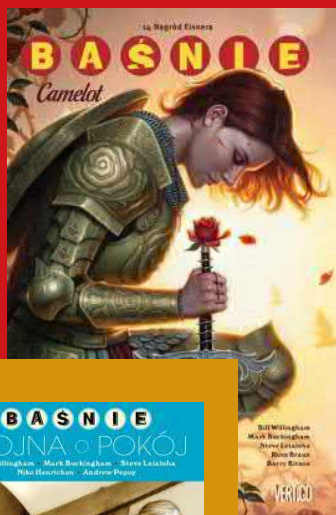
КНИЖКИ • КОМІКСИ • АРТБУКИ

IDEO-GRAFIKA.COM

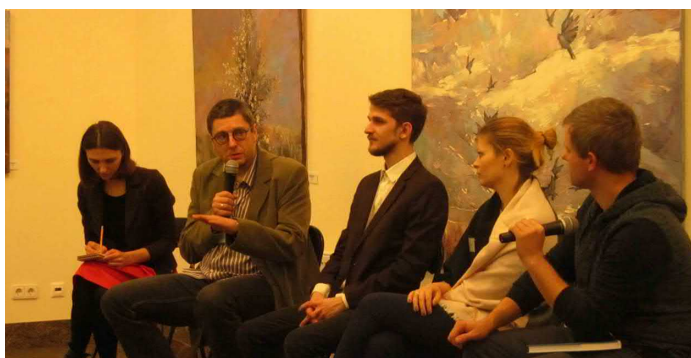
098-522-05-47

М. КИЇВ, ВУЛ. ПОПУДРЕНКА, 7А, 2-Й ПОВЕРХ
(М. ДАРНИЦЯ)

Святослав Чирук

Комікс індустрія у Польщі

Ринок фантастики в Україні тільки намагається стати на ноги. Іще більше це стосується коміксів. У цій ситуації не зле подивитися на те, як розвивався ринок в інших країнах, щоби зрозуміти, чого ми можемо досягти, та які перешкоди можуть на нас чекати. Особливо ж чудово, коли цією інформацією з вами можуть поділитися компетентні люди. У цьому сенсі візит на «Literrascon» Томаша Колодзейчака виявився надзвичайно важливим як для

українських фантастів, так і для коміксистів.

Томаш Колодзейчак – один із найкращих знавців польського ринку фантастики та коміксів (а український книжковий ринок найчастіше порівнюють саме з польським). Як письменник-фантаст він знайомий із польським ринком фантастики практично від його зародження після краху ПНР і навіть раніше, а як редактор та видавець у польській філії видавництва «Egmont» дуже добре знається на коміксах. Більше того, у 2010 р. за розвиток цього жанру у Польщі, його було нагороджено званням «Заслужений діяч польської культури». Будучи в Києві, він розповів про історію коміксів у Польщі, особливості своєї роботи як видавця коміксів та відповів на інші цікаві питання. Участь у розмові прийняла більшість основних діячів сучасної української комікс-індустрії.

Історія польських коміксів за дві хвилини

Перший польський комікс вийшов у сатиричному журналі в 1919 р., одразу після Першої світової війни, а отже вже за рік наближається його сторічний ювілей, але це була лише перша ластівка. Загалом же, протягом двадцятиріччя між двома світовими війнами у Польщі виходило дуже багато коміксів, як дитячих, так і дорослих. За словами Томаша Колодзейчака, це були такі сатиричні комікси, хоча і не зовсім схожі на сучасні, а ближчі до паракоміксів (parakomiksy) – вони ще не мали хмаринок для діалогів, а текст писався внизу, під малюнком. До того ж, найчастіше, він був римованим. Звісно ж, такі комікси публікувалися у газетах, а не окремими книжечками.

Друга світова війна перервала цю традицію, після чого між 1945-1948 рр. ще існували окремі видавництва, які публікували комікси, але дуже скоро радянська влада поклала цьому край, оскільки комікси асоціювалися з американською поп-культурою, яка «поширювала імперіалізм».

Відродження польських коміксів розпочалося після 1956 р., коли їх почали використовувати

для радянської пропаганди. Так, у 1957 р. вийшов комікс для дітей «Титус, Ромек і А'томек» (Tytus, Romek i A'Tomek), який оповідав про дітей, які полетіли до космосу разом із шимпанзе, що мало підготувати людей до підкорення космосу у 1961 р.

Згодом комікси у Польщі виходили все частіше. Це, наприклад, «Кайко і Кокош» (Kajko i Kokosz) Януша Хрісти (Janusz Christa), який видається досі, найрізноманітніші журнали. «Наприклад, у 1970-х роках з'явився часопис «Фрегат», завдяки якому, у віці 10-11 років я відкривав для себе що таке комікс», – зазначив Томаш Колодзейчак. – «У 1980-х з'явилося видавництво «Фантастика», а після 1989 р. прийшли демократія та вільний ринок. У Польщі почали масово видавати американські комікси, мангу, «Астерікса і Обелікса». Почали відбуватися різні заходи, присвячені коміксам».

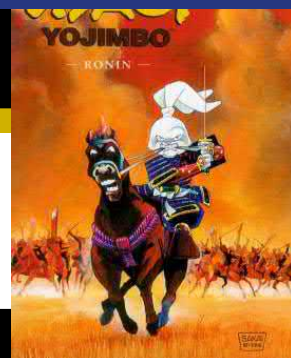
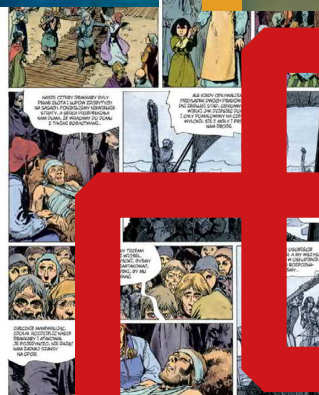
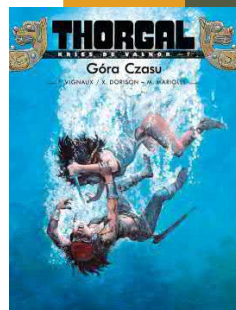
Ринок коміксів у Польщі. Причини зростання та перспективи

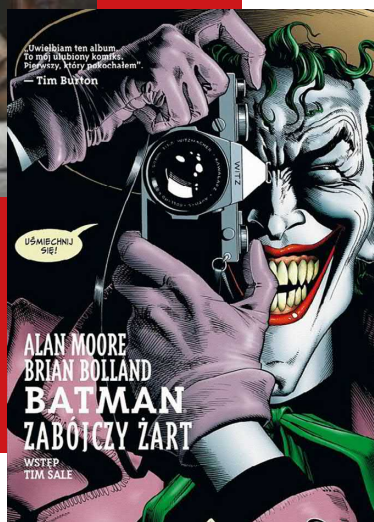
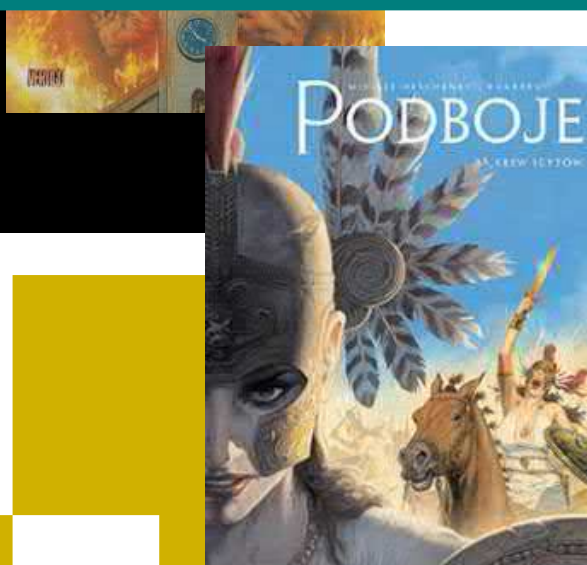
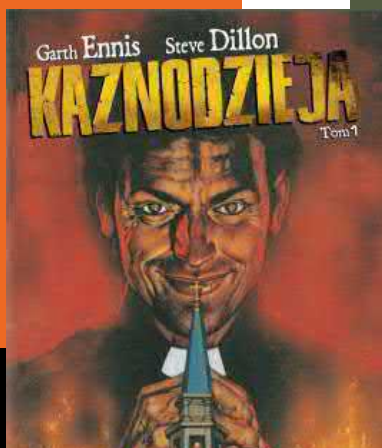
За словами Томаша Колодзейчака, іще 12 років тому його видавництво публікувало 50 коміксів на рік. При чому це були всі комікси – американські, французькі, польські та інші. Минулого ж року у Польщі вийшло 1200 коміксів і 200 з них опублікувало видавництво «Egmont».

Причин такого успіху кілька (усі їх, напевно, визначити неможливо). На перше місце Томаш Колодзейчак ставить час – суспільство поступово змінювалося та призвичаювалося до коміксів. Другим важливим чинником стала поява у Польщі манги-коміксів. Третім чинником пан Томаш назвав себе та свою роботу у видавництві «Egmont». Справа в тому, що саме він зміг переконати керівництво в необхідності видання коміксів у Польщі. Поступово, видаючи американських, європейських і польських авторів, його видавництву вдалось розвинути цей ринок. Четвертий чинник – це наявність у Польщі традиції видання коміксів. Іще ж одним вагомим фактором, який допомагає просувати комікси в сучасній Польщі, є фільми про супергероїв. За словами Томаша Колодзейчака, у Польщі вже виросло ціле покоління дорослих людей, які звикли читати комікси. Вони дивляться фільми і купують комікси нібито для своїх дітей, але насправді – для себе.

Ринок коміксів у Польщі щороку зростає на 30 % і сьогодні польських видавців непокоїть певна невизначеність – вони намагаються зрозуміти, чи вони вже досягли вершини, і далі буде тільки спад, чи вони і надалі спостерігатимуть зростання. Як зазначає Томаш Колодзейчак, якщо уявити собі, що звичайний читач має купувати по 15 коміксів на місяць (і це йдеться тільки про супергероїв!), які є досить товстими та коштують по 40 злотих, а отже є доволі дорогими, то така ситуація уявляється доволі нереалістичною. Утім, поки що видавництво «Egmont» сподівається на краще і наступного року планує збільшити кількість найменувань коміксів, що публікуються за рік, з 200 до 270.

У той же час поляки, як і ми, озираються на інші ринки, щоби зрозуміти, на що їм варто очікувати. Зразками для поляків слугують Іспанія та Німеччина, але, перш за все, – саме Іспанія. Вона дещо багатша за Польщу, а комікси там почали виходити раніше, проте, як каже Томаш Колодзейчак, вони і досі там непогано почуваються, а ринок добре розвивається, не дивлячись на зростання обсягів видавництва.

Натомість, є і невтішні приклади. Це, приміром, скандинавські країни. Видавати комікси про супергероїв у Швеції, Данії чи Норвегії – марна справа. Люди там добре володіють англійською і залюбки купують комікси в оригіналі одразу після їх виходу і не чекають на переклад, який, до того ж, швидше за все, буде значно дорожчим. Комікси про супергероїв у цих країнах взагалі не виходять, тому що не діє ринок.

Польські автори, переважно, малюють т.зв. «мейнстрімові» комікси (графічний роман) та комікси для дітей. Популярність останніх диктується, в основному, згори. Що ж до «мейнстрімових» коміксів, то хоча вони і представлені у Польщі (це комікси для дорослої аудиторії), проте вони, здебільшого, видаються малими накладками, а їх автори змушені шукати роботу за кордоном, як, наприклад, Пйотр Ковальський.

Якщо ж говорити про накладки, то найбільш популярною у Польщі є серія «Торгал» Гжегожа Росінського (французький комікс від польського автора), яку видають накладом 17 000 екземплярів. Доволі високі накладки також у «Астерікса та Обелікса», тоді як накладки європейських та польських коміксів коливаються між 1500-5000 екземплярів. Втім, у Польщі є також невеликі видавництва, сформовані, переважно, на основі коміксових книгарень, які друкують комікси невеликими накладками – близько 800 екземплярів.

Коли ж вести мову про «супергеройські» комікси, то серед них лідируючі позиції займає класика – перший комікс про Бетмена, «Убивчий жарт», а також комікси, за якими нещодавно вийшли фільми, наприклад – «Дедпул».

Високі накладки дитячому коміксу «Кайко і Кокош» («Kajko i Kokosz») забезпечило Міністерство освіти. Цей комікс виходить у Польщі вже впродовж 45 років. Нещодавно його було включено до шкільної програми з літератури в молодших класах. Цей комікс друкує видавництво, у якому працює Томаш Колодзейчак і, за його словами, після включення до шкільної програми, накладки коміксу зросли у 40 разів. «Тепер ці книги купують бібліотеки, батьки, а також школи, щоби дарувати їх дітям наприкінці року, або на Різдво», – відзначив він.

Оскільки комікси – дороге задоволення (американський комікс про супергероїв у твердій обкладинці може коштувати 75, 100, 120 злотих), популярність коміксів у Польщі залежить від можливості суспільства. За словами Томаша Колодзейчака, останнім часом він намагається знизити цю ціну, видаючи комікси більшим тиражем з м'якою обкладинкою, але попри це у порівнянні з

книжками, зі звичайною літературою, яка коштує значно дешевше, це все ж таки вважається дорогою розвагою і радше захопленням для колекціонерів. Після того, як у 2016 р. уряд впровадив програму «500+» для родин, які мають 2 і більше дітей, вони отримують по 500 злотих на кожну дитину. Це позначилося на зростанні продажів дитячих коміксів, бо за словами пана Томаша, це – свідомі люди. Отримуючи гроші на дітей вони воліють їх витратити на дітей.

Загалом, любителі коміксів – дуже відповідальні читачі. Попри їх прискіпливість, видавництва відчують їх підтримку. Так, Томаш Колодзейчак зазначив, що коли виходить американське видання того чи іншого коміксу, вони не поспішають його купувати, а чекають, коли вийде польське, щоби підтримати свого виробника (і мати більше коміксів польською).

Конвенти та фестивалі

У Польщі мається ДУЖЕ багато різноманітних конвентів і фестивалів, або ж безпосередньо присвячених коміксам, або ж таких, де комікси широко представлені. За словами Томаша Колодзейчака, на його думку, таких подій у Польщі відбувається навіть більше, ніж у тому є потреба. Видавці просто не встигають всюди поїхати або представити свою продукцію. «Тобто, з одного боку, це дуже добре, тому що майже всюди щось відбувається. З іншого боку, - ринок ще не настільки розвинутий, щоби ми могли покрити усі

заходи», – пояснив він.

Найважливіший фестиваль коміксів у Польщі – це міжнародний фестиваль коміксів у Лодзі. Він відбувається щороку у вересні чи жовтні. У 2017 р. він відбувся в жовтні, а відвідуваність склала 20 000 осіб. Почесним гостем фестивалю був Джим Лі. Серед гостей також були Гжегож Росінський та інші відомі європейські автори. Фестиваль у Лодзі приймає не тільки коміксистів, але і шанувальників комп'ютерних ігор, а отже – це такий-собі прийом залучити до читання коміксів ширшу аудиторію. Як зазначає пан Томаш, щось схоже відбувається і на фестивалі «Коміксова Варшава». На відміну від фестивалю у Лодзі, – це не

окремий фестиваль, а підпрограма в рамках Варшавського книжкового форуму, тим не менше, видавців коміксів дуже цікавить можливість залучити до читання коміксів саме любителів книг, бо вони з більшою імовірністю можуть стати потенційними покупцями їх продукції. Дуже велике значення мають фестивалі поп-культури, на кшталт комікконів. Найбільшим фестивалем такого плану у Польщі є фестиваль у Познані – Пиркон (Pyrkon). А минуло рік фестиваль такого ж типу відбувся і у Варшаві.

Окрім великих фестивалів у Польщі проходить також безліч малих подій – невеличких локальних фестивалів, організованих яким-небудь місцевим клубом любителів коміксів, які отримують на це фінансування з міського бюджету та збирають близько 200-300 осіб.

Ложка дьогтю

Попри набагато кращу ситуацію на польській комікс індустрії у порівнянні з Україною, ситуація не є абсолютно беззмарною. Ринок коміксів у Польщі досі залишається значно вужчим, наприклад, за ринок фантастичної літератури. Відповідно, на відміну від польських авторів-фантастів, чимало з яких можуть собі дозволити жити з своїх книг, польські коміксистки не можуть жити зі створення коміксів. Принаймні, у Польщі більшість коміксистів змушені працювати, переважно, в рекламних агентствах та малювати комікси в якості хобі у вільний від роботи час. Ті ж, хто хоче присвятити себе цьому виду мистецтва повністю, змушені працювати закордоном.

Звісно, є певні механізми, які дозволяють попрацювати суто над коміксом і в Польщі. Так, наприклад, останнім часом на комікси звернули увагу державні інституції, які почали виділяти кошти на їх створення. Видання коміксів, наприклад, фінансує Польський інститут національної пам'яті. Видавництво «Egmont», в якому працює Томаш Колодзейчак, вже багато років співпрацює з музеєм Варшавського повстання, оголошуючи конкурси для молодих авторів. В разі перемоги, вони можуть працювати над коміксами за бюджетні кошти. Утім, це комікси на специфічну тематику. З власної ініціативи видавництво «Egmont» що два роки організовує також конкурс-премію за дитячий комікс. За визнанням Томаша Колодзейчака, це не є якимось комерційним проектом, але видавництво може це собі дозволити, друкуючи популярні комікси на кшталт «Marvel» та «DC».

Достатньо проблематичним є також питання підготовки коміксистів. Тільки в одному або двох мис-

тецьких Вишах взагалі існують заняття, присвячені коміксам. При чому – це заняття на спеціальностях, пов'язаних із підготовкою фахівців для рекламних агенцій. Якихось окремих факультетів немає. Автори, які малюють комікси, мають вчитися самі.

Достатньо проблематичною також є ситуація із екранізаціями коміксів у Польщі. Їх небагато, але більшість із тих, що мали місце, виявились провальними. На думку Томаша Колодзейчака, більш-менш вдалою можна назвати хіба що екранізацію «Їжака Єжи», зняту за популярним у 1990-ті коміксом про їжака, що їздить на скейті, носить блайзер та п'є пиво.

Отже, комікс індустрія у Польщі є значно більш розвинутою аніж в Україні. З огляду на схожість українського та польського книжкових ринків, ми можемо очікувати, що ринок коміксів в Україні має великий потенціал зростання. При цьому, враховуючи досвід Іспанії, далеко не обов'язково, що згодом на цей ринок очікує якийсь колапс. Досвід польських державних інституцій (Польський інститут національної пам'яті, Музей Варшавського повстання, а також Міністерства освіти Польщі), вказують на те, що підтримка видання коміксів владою є надзвичайно перспективним напрямком. Водночас, у Польщі мають також проблеми у виданні коміксів, зокрема – відсутність спеціальних мистецьких курсів, яких було б бажано уникнути, якщо ми хочемо розвинути цю індустрію в Україні.

KIHO

The image features a vibrant, abstract composition. The background is a mix of deep red and dark navy blue. Two horizontal film strips are visible: one at the top with white sprocket holes, and another below the text with red sprocket holes. A white arrow points downwards from the top edge towards the text. The word 'KIHO' is rendered in a bold, white, sans-serif font. The overall style is modern and graphic.

БЛОК

#СторожоваЗастава

18

ЦІКАВИХ ФАКТІВ
ПРО ФІЛЬМ

СТОРОЖКОВА
ЗАСТАВА

12 ЖОВТНЯ У КІНО

Ія Новицька

Українське фентезі «Сторожова застава» прогрімало на всю країну. Його переглянули сотні тисяч глядачів, про нього писали найбільші журнали та газети, а актори прокинулися знаменитими. Фільм став справжнім проривом завдяки цікавій історії та сучасним комп'ютерним ефектам. Звичайно, не обійшлося й без правомірної критики. Але для першого разу вийшло цілком достойно. Редакція збила цікаві факти про створення першого українського фентезі світового рівня, деякі з них маловідомі, ми почули їх на зустрічах зі знімальною групою та сценаристом – Сашком Дерманським. Деякі взято з промо-матеріалів. Отже, пропонуємо ще раз заглибитися у світ Русі з богатырями, половецькими шаманами та магією.

В основі сюжету фільму покладено однойменну книгу Володимира Рутківського, що вийшла у видавництві «Абабагаламага» у 2012 році. Проте, фільм знятий скоріше «за мотивами». Історія розповідає про підлітка Вітька – «потраплянця» з нашого часу у добу Русі, де він допоможе трьом богатырям боронити землю від половців.

1

У фільмі є елементи як класичного, так і слов'янського фентезі, наприклад, магічний артефакт, пророцтво, яскраво виражені «хороші» та «погані» персонажі. Біля поселення в озері живе Велес, а злі сили пробуджують із каменю велетенського кам'яного монстра – голема.

2

3

Працювали над фільмом довго – 5 років із перервами. Двічі виробництво заморожували, і було не зрозуміло, чи взагалі продовжуватимуться зйомки. По «Сторожовій заставі» сильно вдарила криза, адже бюджет був прив'язаний до долару, і зі здорожчанням валюти знімальна група не змогла реалізувати все, що планувалося.

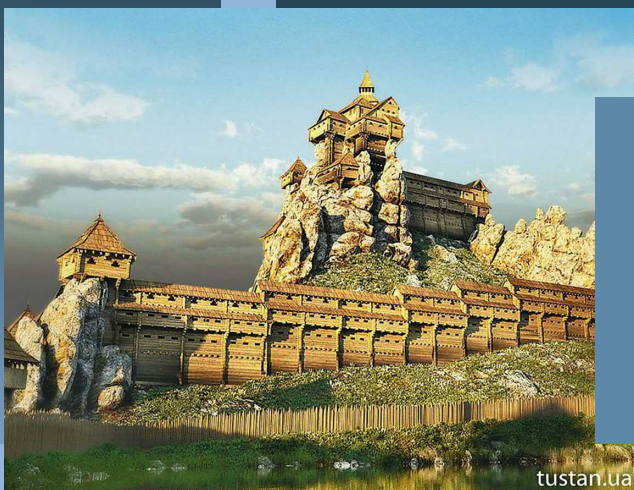

4

За першим сценарієм фільм був більш історичним та більш патріотичним, там діяв Володимир Мономах, із яким пов'язувалася епічна фінальна битва. Але бюджету вистачило лише на голема (так вийшло, що малювати його було дешевше, ніж знімати батальну сцену).

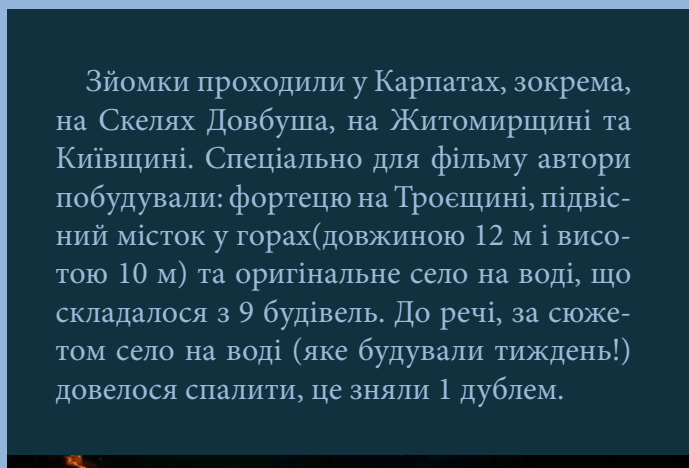
5

При розробці вигляду застави знімальна група надихалася містом-фортецею Тустань у Львівській області.

фортеця Тустань, 3D-реконструкція зовнішнього вигляду періоду IX-XVI ст.

На даний момент фортеця зруйнована.

6

Табір половців знімали у павільйоні. Для нього збудували 5 юрт, використали понад 1000 м мотузок, а для підлоги завезли 10 тонн ґрунту. Спорудження цих декорацій зайняло тиждень.

7

8

Одяг для фільму шився вручну. Загалом, було зроблено 150 унікальних костюмів. Деякі виявилися дуже важкими, наприклад, обладунки Добрині важили 30 кілограмів. Для того, аби герої краще відчували епоху, в окремих костюмах задіяно аутентичні матеріали часів Русі. Наприклад, у латах Іллі Муромця використано справжню старовинну пряжку XIII ст.

#СторожоваЗастава

**СТОРОЖОВА
ЗАСТАВА**
12 ЖОВТНЯ У КИНО

9

Роль «написана для Фагота» на початку призначалася зовсім не йому... а Сергію Притулі. Справа в тому, що під час створення картини з «Новим каналом» уклали угоду про показ телеверсії, і згідно з нею у фільмі повинен був промайнути хтось із «Нового каналу». До речі, Фагот виконав пісню «Мантра», що увійшла до саундтреку картини.

**СТОРОЖОВА
ЗАСТАВА**
12 ЖОВТНЯ У КИНО

#Сторож

10

Сцени в озері частково знімалися у критому басейні, а потім опрацьовувалися за допомогою комп'ютерної графіки.

11

#СторожоваЗастава

У зв'язку з низьким рівнем розмовної української мови майже всіх акторів перезвучили інші люди. Одним із небагатьох акторів, чий справжній голос почули глядачі, був виконавець ролі богатиря Олешка – Роман Луцький.

12

**СТОРОЖОВА
ЗАСТАВА**

#СторожоваЗастава

Для гриму акторів використовувалися бороди та перуки з волосся буйволів. Для зйомок було задіяно 40 борід та 30 перук, на виготовлення яких пішло близько 2 кг волосся буйволів.

Основний саундтрек фільму – пісню «Наша земля» - виконала «Пікардійська терція». Багатьом глядачам здалося, що це – відсилка до пісні, яку співали гноми у «Гоббіті».

У «Сторожової застави» одразу три сценаристи: Юрій Ковальов (який до того ж режисер), Сашко Дерманський (відомий дитячий письменник) та Ярослав Войцешек. До речі, Ярослав Войцешек написав сценарій до іншої вітчизняної картини – мультфільму «Викрадена принцеса», прем'єра якого відбулася у березні 2018 р.

Бюджет фільму склав 40,3 млн. грн. (без урахування рекламної кампанії). Близько 45% від цієї суми надало «Держкіно». На початок 2018 року фільм зміг заробити у прокаті 20 млн. грн, а компанія «Кіногоб» почала повертати кошти державі. Відбити бюджет автори сподіваються за рахунок показу картини закордоном.

16

Права на «Сторожову Заставу» продано у 27 країн світу. У 19 з них стрічка має вийти в прокаті, в решті її демонструватимуть на некомерційних показах із субтитрами та на платформах iTunes та Amazon Prime. Картину можна буде подивитися у Китаї, Південній Кореї, Індії, Японії, Пакистані, Шрі-Ланці, Бангладеші, Непалі, Бутані, Казахстані, Молдові, Росії, Білорусі, Киргизстані, Франції та франкомовних територіях світу, Італії, Іспанії, Канаді, а також на Мальдівах.

17

Фільм завершується анімованими титрами, по типу тих, які можна побачити наприкінці фільмів від «Марвел». Над титрами працювала українська студія «Анімаград», яка створює мультфільми «Викрадена принцеса» та «Мавка».

15

18

Початок картини знімали наприкінці, тому, якщо придивитися, можна побачити, що молоді актори там виглядають дорослішими, ніж у інших моментах.

Ія Новицька

Повний метр української фантастики

Бобот

Ідея фільму про трансформаторну будку, що пішла мандрувати світом, виникла майже 8 років тому і вперше реалізувалася у кліпі «ТНМК». Вже у 2015 році продюсер картини Олексій Москаленко подався зі сценарієм картини до «Держкіно» і виграв конкурс: з запланованого бюджету у 20 млн. грн. половину сплатила держава, іншу половину продюсер знайшов у грузинських інвесторів.

Фільм від початку позиціонується як дитячий. У ранніх інтерв'ю продюсер розповів, що хотів показати історію дружби двох підлітків, хлопчика та дівчинки, одного з яких виховали іншопланетяни, а інший зростає у тепличних умовах. За актуальним синопсисом на глядачів чекає історія про порятунок світу від темних сил. Прем'єра мала відбутися ще минулого року, але, як це заведено з нашими кінопродуктами, її перенесли на 21 червня 2018 р.

Український кінематограф та мультиплікація розвиваються небаченими до цього темпами. Тільки у 2017 році державна підтримка кіноіндустрії склала півмільярда(!) гривень. Та й бажаних витратити ці кошти вистачає: на минулорічний, десятий, конкурсний відбір кінопроектів було подано понад 150 робіт! Звичайно, не всі з них оригінальні (багато авторів прямо заявляли, якому відомому фільму (або мультфільму) вони готують «українську відповідь»), але з чогось таки треба починати.

У творців українського кінопродукту на разі доволі закрита тусівка – дізнатися про їхні проекти можна більшою мірою на спеціалізованих заходах, а ось по фестивалях масової культури вони їздять мало. Це стосується навіть великих фентезійних та пригодницьких стрічок, що могли б зацікавити гостей гік-фестів. Саме це і стало поштовхом для написання невеличкого матеріалу, присвяченого вітчизняним фантастичним фільмам та мультфільмам, що розроблюються у даний момент. Звичайно, перелік не повний, але вже можна сказати: нам буде, що подивитися.

Брама

Режисер картини Володимир Тихий обіцяє глядачам багато фантастики та навіть містики. В основі сценарію п'єса Павла Ар'є «На початку і прикінці часів або Баба Пріся». Головна героїня – старенька жінка з непростим характером. За синопсисом Баба Пріся мешкає в Чорнобильській зоні товаришує з русалками, поїдає галюциногенні гриби і якимось за часів війни зарізала дванадцятьох есесівців. З нею живуть онук Вовчик і хвороблива донька Слава, яку свого часу покинув чоловік. Неочікувано їхнє розмірене життя закінчується – Баба Пріся отримує містичне попередження про катастрофу, що станеться найближчим часом.

Бюджет картини склав 17,8 млн. грн., половину з цих коштів надало «Держкіно».

Цікаво, що головну роль Баби Прісі зіграла вдвічі молодша акторка Ірма Вітовська, яку глядачі можуть пам'ятати як Лесю з серіалу «Лєся+Рома». Побачити Ірму у гримі і дізнатися, чи вжилася вона в роль, можна буде вже навесні цього року.

Так виглядає Баба Пріся без гриму (фото з віжкритих джерел).

Фокстер і Макс

Восени 2018 року має вийти фільм під назвою «Фокстер і Макс», який «дасть відповідь» американській супергероїці (про це не прозоро натякає цілком «марвеловський» дизайн заставки вітчизняної стрічки). Режисером фільму виступив Анатолій Матешко, над сценарієм працювали Скотт Парізьєн (Канада) та дружина режисера – Анастасія.

За сюжетом 12-тирічний школяр Макс втікає з дому й ховається під мостом. Там він знаходить балончик з нано-фарбами, і малює графіті собаки. Неочікувано воно оживає та перетворюється на пса-наноробота з суперздібностями. І тепер за ними обома полює небезпечний злочинець, який хоче заволодіти цією технологією. Для тернопільського актора Богдана Козія – це перша роль у великому кіно. Його колега – собака – вже засвітився на телебаченні у дитячій версії «Україна має талант».

Бюджет фільму перевищує 40 млн. грн., понад 90% цієї суми надає «Держкіно».

Тільки диво

Дитяча різдвяна історія «Тільки диво» стала одним із переможців минулорічного конкурсу «Держкіно». Знімати фентезі планують на Буковелі та у... Ісландії. Синопис повідомляє, що це історія про хлопця, що бореться з поганими хлопцями, рятує батька, а ще там є фантастичні тваринки. Режисером фільму виступила Олена Каретник.

Проект надзвичайно коштовний як для українського кіно – запланований бюджет картини – майже 62 млн. грн., з яких держава надасть майже 44 млн. грн. Можливо, це пов'язано зі зйомками в Ісландії. Що вийде з цього проекту – поки лишається загадкою, але постер багато кому нагадав «Гаррі Поттера».

Поліна

Міжнародний україно-франко-бельгійський фільм «Поліна» має вийти вже у 2018 році, хоча над ним працювали ще з 2015. У фільмі знявся відомий актор Жан Рено й українські зірки – Джамала та Василь Вірастюк. Головну роль також виконала молода українка – Поліна Печененко.

За сюжетом маленька дівчинка, яка нічого не пам'ятає про своїх батьків, живе у лихих родичів, котрі мріють позбавитися від неї на її ж День народження, аби отримати спадок – загадкову кіностудію. Проте, дівчинка тікає, і попереду на неї чекає фантастична подорож і розкриття старих сімейних таємниць.

Бюджет картини становить 2 млн. євро. Половину цієї суми вклала українська сторона, половину – Франція та Бельгія.

Непрости

Dolby Digital 5.1 | Колір | 90 хвилин

Кілька років безуспішно київська компанія «Selena films» шукає кошти на екранізацію роману «Непрости» Тараса Прохаська, що оповідає про довоєнну Галичину. Фільм позиціонують як «містичну сагу», проте підтримки від «Держкіно» автори не дочекалися. Зараз сценарій перекладають польською, щоби зацікавити західних інвесторів.

Текельна хоругва або козацьке Різдво

Фільм, розрахований на сімейний перегляд, також переміг у минулорічному конкурсі «Держкіно». Над сценарієм працював Сашко Лірник. В основі сюжету – його ж твір «Про старого козака, різдяного чорта, чотири роги і козацький рід». Режисером картини виступив Михайло Косторов.

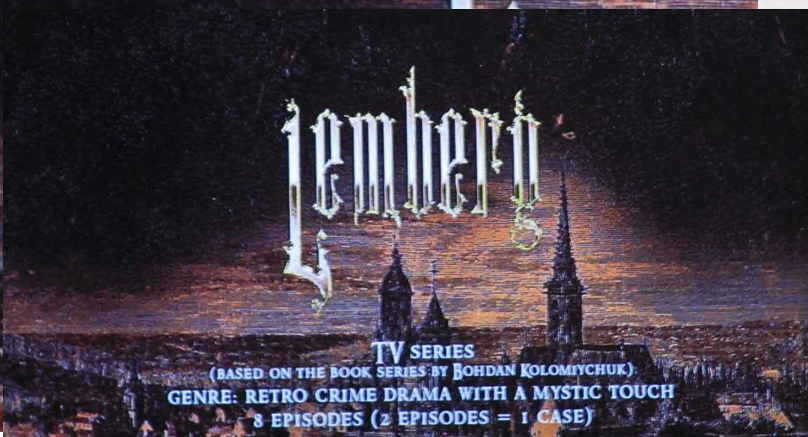
Бюджет картини складає 32 млн. грн., 100% цієї суми компенсує держава, бо за словами заступника голови «Держкіно» Сергія Неретіна, фінансова підтримка фільмів-казок є пріоритетним напрямком роботи установи. Дата виходу картини поки невідома, але орієнтовно працювати над нею закінчать уже в цьому році.

Лемберг

В Україні планують знімати не тільки фантастичні фільми, але й серіали. Саме у такому форматі має вийти містичний детектив у ретро-декораціях «Лемберг». В основі сюжету – твори Богдана Коломійчука, але сценарій писатимуть поляки. Планується, що проект також буде польськомовним, проте головний герой розмовлятиме українською. Творці розраховують на західних глядачів, а також інвесторів. Бюджет кожної серії закладено на рівні 300-500 тис. доларів, і зараз проект у пошуках фінансів.

За сюжетом напередодні Першої світової війни до Львова (Лемберга) проникають містичні сили темряви, з якими мають боротися два детективи – Адам Вістович – досвідчений комісар українського походження та його помічник – молодий та амбіційний поляк Анджей Самковський.

Мавка

У царині вітчизняної фентезі-мультиплікації про себе впевнено заявила студія «Анімаград». Цього року вони випустили «Викрадену принцесу», що вже стала найбільш успішним вітчизняним кінопроектом. На 2020 рік заплановано вихід мультфільму «Мавка» за мотивами твору Лесі Українки. Від першоджерела залишилася тільки ідея. За сюжетом Килина рубатиме чарівний ліс, щоби дістатися до артефакту – Серця Лісу, який має охороняти Мавка. Килина буде використовувати мешканців найближчого села проти головної героїні, а також і її коханого – Лукаша.

Не зважаючи на деяку схожість з «Принцесою Мононоке», автори обіцяють аутентичну українську природу, чарівних тваринок – як от котожабика Квуся – улюбленця Мавки та багато чого цікавого.

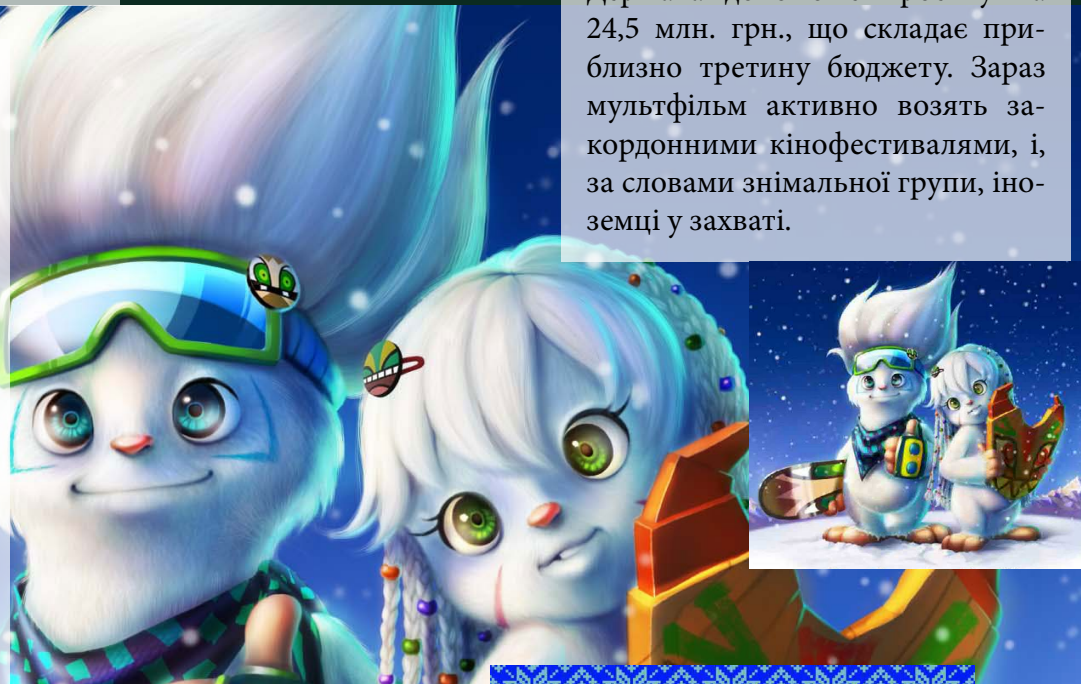
Презентації «Мавки» також проходять колоритно, оскільки окрім мультфільму режисер Олександра Рубан і її команда представляють супутній мерч: лінію етно-одягу (в якому дівчата і проводять презентацію) та навіть етно-тату, яке можна зробити у доповненій реальності за допомогою гаджетів.

«Мавка» стала фіналістом конкурсу «Держкіно» у 2016 році. Держава допоможе проекту на 24,5 млн. грн., що складає приблизно третину бюджету. Зараз мультфільм активно возять закордонними кінофестивалями, і, за словами знімальної групи, іноземці у захваті.

Снігова республіка

Ще один цікавий проект від «Анімаграду» має назву «Снігова республіка». Мультфільм розповідатиме про гімалайських еті, що живуть у своїй країні і займаються сноубордом. От тільки це – хлопчачий вид спорту, але одна дівчинка-еті на ім'я Кіра дуже любить цей спорт і прагне довести усім, що дівчатка не гірші за хлопців. Мимохідь героїня відкриває для себе цінності родини та дружби.

Хоча цей проект і заявлено на «Анімаграді», даних по його активній розробці і даті виходу там немає. Можливо, зараз студія сфокусована на іншому проекті, більш українському.

Роксолана і сулейман

У розробці студії «Анімаград» знаходиться ще один сімейний мультфільм – про передісторію зустрічі Роксолани та сулеймана. Про проект відомо дуже мало, проте попередньою датою прем'єри значиться 2021 рік.

Клара

Окрім «Анімаграду» повнометражними мультфільмами в Україні активно займається студія «Image Pictures». Зараз вони просують мультфільм «Клара». Сюжет розповідає про дівчину, що живе у лісі з трьома мавпочками та малюком драконом, життя якої змінюється, коли вона вирішує покинути дім і піти подорожувати.

Про проект мало інформації, та й виробники просують його переважно англійською, тобто, орієнтуючись, у першу чергу, на зарубіжних глядачів. Світова прем'єра «Клари» запланована на 5 жовтня 2018 р.

Секрет

Ще один повнометражний проект від «Image Pictures» має робочу назву «Секрет» (загалом, у студії на сайті значаться ще кілька мультфільмів з назвами «загадковий проект», «таємничий проект» тощо). Синопис повідомляє, що «Секрет» - це детективна історія, що розгортається у чарівному лісі. На постері зображено двійко пугачів, які, можливо, натякають на образи Шерлока Голмса та доктора Ватсона у світі птахів. Про те, на якому етапі виробництво мультфільму, і коли очікувати прем'єру - інформації немає.

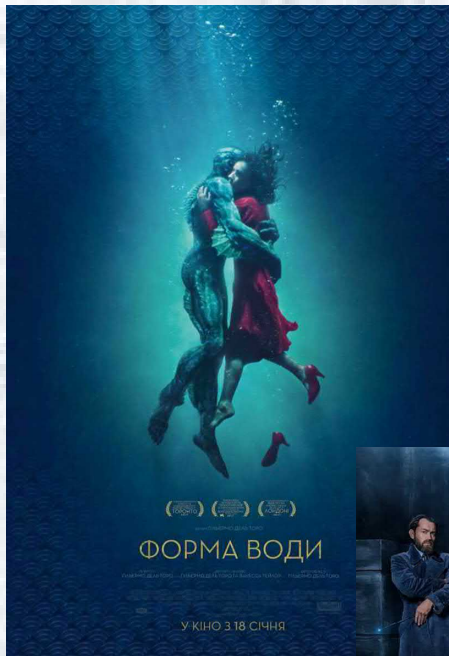
Кобзар

Слід сказати, що українські мультфільми роблять не тільки для дітей. Вже кілька років Максим Прасолов і Олексій Чебикін, відомі як творці коміксу «Дагопак», працюють над зомбі-горором за мотивами віршів Тараса Шевченка. Проект планують зробити у вигляді мультсеріалу, що складається з 12 серій. В основі першої - вірш «За байраком байрак». Точна дата прем'єри на момент написання статті невідома.

Вітчизняний кіноринок активно розвивається, і серед проектів є багато фантастики. Щоправда, творці та спонсори і досі підтримують переважно дитячі фільми (чи-то вважають фантастику дитячим жанром, чи, може, щоби простіше було виправдовувати сюжетні ляпи, мовляв, для дітей робили, не треба прискіпуватися). Українська анімація теж потроху стає на ноги, і вже довела свою конкурентоспроможність із західними проектами: «Викрадена принцеса» встановив абсолютний рекорд за зборами серед вітчизняних картин. При всьому цьому слід пам'ятати, що середній бюджет української фантастики (з усіма спецефектами) - 1 млн. доларів, що за світовими мірками зовсім мало.

Найочікуваніші фантастичні фільми 2018

Форма води. Прем'єра: 18 січня

Жанр: фантастика, драма
Країна: Канада, США
Опис: Америка часів Холодної війни, приблизно 1963 рік. Еліза, працівниця надсекретної урядової лабораторії, змушена вести усамітнене та ізольоване життя. Однак все назважди зміниться в момент, коли вона та її колега Зельда випадково стануть свідками секретного експерименту.

Мег. Прем'єра: 9 серпня

**Фантастичні звірі 2
Злочини Гріндельвальда
Прем'єра: 15 листопада**

Жанр: фентезі, пригоди
Країна: США, Великобританія
Опис: Дія другої частини відбуватиметься у 1927 році, через кілька місяців після подій оригіналу. Гріндельвальд тікає з-під варти і збирає тих, хто вважає чарівників вищими за всіх не магічних істот. Єдиний, хто може зупинити його, це Албус Дамблдор. Але Дамблдору не впоратися самотужки, тож він вирішує заручитися підтримкою свого колишнього учня Ньюта Скамандера.

Жанр: пригоди, жахи, бойовик.
Країна: США.

Опис: Професор палеонтології Джонас Тейлор, в минулому елітний пілот глибоководних апаратів, вже багато років пише про меге і читає лекції, намагаючись забути як трагічно закінчився експеди-

цію, що переконала його в існуванні первісних чудовиськ. Тейлору пропонували зробити ще більш глибоке занурення. Те, що він, можливо, знайде, вразить скептиків, але, коли ця знахідка буде піднято з дна, океанські припливи стануть криваво-червоними до кінця часів.

Прем'єра: 17 травня

Жанр: кіно комікс, чорна комедія
Країна: США

Опис: Переживши майже смертельну діарею великої рогатої худоби, спотворений шеф-кухар бореться за свою мрію — стати найгарячішим барменом Мейберрі. Паралельно він вчиться справлятися з втратою почуття смаку. У спробах повернути його до життя, Вейд повинен битися з ніндзя, якудза і зграєю сексуально-агресивних собак.

Зменшення. Прем'єра: 1 лютого

Жанр: комедія, драма.
Країна: США, Норвегія

Опис: Обмежений в коштах американець і його дружина вирішують, що жити в крихітному тілі буде легше і дешевше. Разом з натовпами добровольців вони направляються на процедуру зменшення. На жаль для чоловіка, в останню хвилину його дружина передумає...

Першому гравцю приготуватися. Прем'єра: 29 березня

Жанр: екшен, бойовик
Країна: США

Опис: Недалеке майбутнє. Енергетична криза в розпалі, половина населення Землі — на межі виживання. Через таку гнітючу реальність віртуальний простір - єдиний гідний вихід назовню, в захоплюючій та повній пригоді квест OASIS. Десь там

заховано «великодне яйце», яке дарує владу над Грою і фактично над усім світом. Перший ключ випадково знаходить вісімнадцятирічний Вейд Воттс. Крок до перемоги зроблено. Але Вейда та його команду починає переслідувати організація, здатна прибрати щасливчиків не лише у віртуальному, але і в реальному світі...

до Месників. Але як бути, якщо події «Громадянської Війни» і «Рагнарека» встигли поспувати і роз'єднати Найбільших Героїв Землі?

Соло. Зоряні війни. Історія. Прем'єра: 24 травня

Жанр: бойовик, екшен
Країна: США

Опис: Через серію зухвалих витівок, опинившись в темному і небезпечному кримінальному підпіллі, Хан Соло зустрічає свого величезного майбутнього другого пілота Чубакку і стикається з горезвісним гравцем Лендо Калріссіаном в подорожі-становленні одного з найбільш малоймовірних героїв.

Хижак.

Прем'єра: 14 вересня

Жанр: бойовик.

Країна: США.

Опис: Головний герой, колишній морпех, виявляє злісну інопланетну расу на Землі, але ніхто не вірить йому, що ці тварюки існують. Його син-аутист, якого всі кривдять в школі, стає ключовою фігурою у сутичці з Хижаками, оскільки хлопчик вміє неймовірно швидко вчити мови і, судячи з усього, зможе зрозуміти прибульців.

Месники. Війна нескінченності. Ч. 1 Прем'єра: 26 квітня

Жанр: кінокомікс
Країна: США

Опис: Через довгі роки підготовки, божевільний титан Танос нарешті зміг досягти своєї мети - захопити всі шість каменів нескінченності, об'єднавши їх в могутній артефакт - Рукавичку Нескінченності, за допомогою якої Танос стає найсильнішою істотою у всесвіті, по могутності якої немає рівних. Всесвіт у страшній небезпеці. Небезпека загрожує всім, змушуючи людство знову звернутися за допомогою

Веном.

Прем'єра: 4 жовтня

Жанр: кінокомікс., фантастика, екшен
Країна: США.

Опис: Історія журналіста Едді Брока, який є колегою і суперником Пітера Паркера. Одного разу в нього вселяється інопланетний паразит, і Брок перетворюється в істоту на ім'я Веном.

Смертні машини Прем'єра: 13 грудня

Жанр: фантастика
Країна: США
Опис: Пройшли тисячоліття після того, як світ настиг апокаліпсис. Людство адаптувалося і тепер живе за новими правилами. Гігантські рухомі мегаполіси розсікають пустищі і поглинають маленькі міста заради ресурсів. Том Нетсуорті з нижнього рівня великого Лондона опиняється у небезпеці, коли на його шляху з'являється бунтарка Естер Шоу, що ховається від закону. Вони не повинні були зустрітися, але їм судилося змінити майбутнє.

Аліта: Бойовий Ангел Прем'єра: 21 грудня

Жанр: бойовик, фантастика
Країна: США, Канада, Аргентина
Опис: Дія фільму відбувається через 300 років після Великої війни в XXVI столітті. Доктор Ідо знаходить останки жінки-кіборга. Після лагодження кіборг нічого не пам'ятає, але виявляє, що в змозі користуватися бойовими прийомами кіборгів. Починаються пошуки загублених спогадів.

Жанр: кінокомікс
Країна: США, Австралія
Опис: Артур Каррі був сином пАртур Каррі був сином працівника маяка по імені Тім Каррі і жінки по імені Атланна. Будучи при смерті, Атланна розкрила хлопчикові правду: вона була Королевою Атлантиди, яка перебувала у вигнанні, і пообіцяла, що одного разу Артур стане правителем семи морів.

Викрадена принцеса. Прем'єра: 7 березня

Жанр: мультфільм
Країна: Україна
Опис: Ця дивовижна історія сталася у часи відважних лицарів, прекрасних принцес і темних чаклунів. Волею долі бродячий артист Руслан знайомиться з князівською донькою Людмилою. Незважаючи на різницю в суспільному становищі, молоді люди закохуються один в одного. Однак їхнє щастя виявляється недовгим. Підступний чаклун Чорномор викрадає Людмилу за допомогою

магії. У призначений час він принесе дівчину в жертву, щоб продовжити власні безсмертя й могутність.

Аквамен Прем'єра: 20 грудня

Темний фенікс Прем'єра: 1 листопада

Жанр: бойовик, кінокомікс
Країна: США
Опис: Продовження франшизи про Людей Ікс, яке розповість про перетворення Джин Грей в Темного фенікса.

Найочікуваніші нові серіали 2018

Добрі передвісники. Прем'єра: 2018

Кількість серій у першому сезоні: 2 серії по 60 хвилин
Жанр: комедія, фентезі.
Країна: Великобританія
Опис: Екранізація однойменного роману, написаного у

співавторстві Нілом Гейманом та Террі Пратчеттом. Демон і янгол повинні об'єднати зусилля, щоби не допустити настання Біблійного Апокаліпсису, пов'язаного з приходом у світ Антихриста.

Терор. Прем'єра: 26 березня

Кількість серій у першому сезоні: 10 серій по 60 хвилин. Жанр: жахи, трилер
Країна: США. Опис: Екранізація однойменного роману Д. Сіммонса. Команда кораблів королівського флоту, що шукала північно-західний морський прохід, стикається з загадковим чудовиськом.

Видозмінений вуглець. Прем'єра: 2 лютого

Кількість серій у першому сезоні: 10 серій по 60 хвилин
Жанр: фантастика, бойовик
Країна: США
Опис: У майбутньому технології дозволяють переносити свідомість з одного тіла в інше. Перед багатіями та корпораціями відкриються величезні можливості. Але не все так райдужно. Вбито тіло мільярдера, і вбивця спробував замаскувати злочин, ніби це було самогубство, та стер спогади. Аби розібратися з цією справою мільярдер винаймає колишнього спецпризначенця.

Криптон. Прем'єра: 21 березня

Кількість серій у першому сезоні: 4 серії
Жанр: супергероїка, пригоди. Країна: США
Опис: Серіал покаже події, що відбувалися на рідній планеті Супермена за два покоління до її загибелі. Головний герой – дід Супермена, що намагається відстояти честь родини і врятувати планету від знищення.

451 градус за Фаренгейтом. Прем'єра: 20 травня

Кількість серій у першому сезоні: невідомо.
Жанр: драма. Країна: США. Опис: В майбутньому молодий пожежник, чия мета спалити всі книги, переглядає свою картину світу після зустрічі з дівчиною і починає боротися з системою.

A NETFLIX ORIGINAL SERIES

Відгук на
мультсеріал

Є хороші тролі, а є гум-гуми

що далеко не всі герої грубо розділені на Чорне і Біле, у мультсеріалі діють багато неоднозначних персонажів, що міняють сторони та мають непогано пророблену передісторію). Що ж до гумору, то серіал може та вмє як у цілком сіт-комівські комедії ситуацій, так і в дитячі сцени ніякого мовчання та смішні падіння. Екшн теж на рівні: є битви, тренування, переслідування тощо.

Можна відзначити й зірковий склад акторів, що озвучили головних героїв (на жаль, почути можна лише в оригіналі). Джеймс Лейк говорить голосом Антона Єлчина (Чехов зі «Стар Трека») (остання робота актора до трагічної загибелі), бабу Ягу озвучила Лена Хіді (Серсея з «Гри престолів»), тролля-радника темного володаря – Диктатуса – Марк Хемміл (Люк Скайвокер з «Зоряних війн»), Канджигара – Том Хідлстоун (Локі з «Месників»), Булара – Рон Перлман («Хеллбой»). Загалом, багато голлівудських зірок засвітилося на озвучці.

На даний момент вийшло 2 сезони мультсеріалу. Обидва тримають планку.

Мультсеріал «Мисливці на тролів» цікаво дивитися у будь-якому віці (якщо вас не дивує, що підлітки хвацько перемагають здоровезних монстрів). Сюжет затягує, персонажі чудово виписані, і загальна атмосфера дуже крута. Головний герой – 15-ти річний школяр Джеймс, і більшість його проблем цілком підліткові – таємне кохання не звертає уваги, шкільний хуліган не дає проходу, вчитель історії кличе на побачення рідну маму, якій і до цього не вистачало часу на сина. Але все змінюється, коли до рук хлопця потрапляє загадковий артефакт – Амулет Мерліна, який перетворює його на воїна – Мисливця на тролів.

Виявляється, що під рідним містом Джеймса – Аркадією – розташоване ще одне – Ринок Тролів, де живуть «культурні і благовидні істоти». Але є й інші види тролів, які мріють прийти до влади і не гребують попоїсти людської плоті. Ось на таких створінь він і має полювати. Загальна міфологія мультфільму чудово пророблена – адже сценарій робив сам Гільєрмо дель Торо – є тролі, гобліни, гноми, підмінки та навіть баба Яга. Тролі бояться денного світла, яке їх вбиває, перетворюючи на камінь, в них є різні клани зі своїми звичаями та інтригами. Формат серіалу дозволяє чудово розкрити світ.

Окремо хочеться похвалити вигляд персонажів та гумор. Як для серіалу, то прекрасно, особливо міміка та дрібниці. Характери теж дуже різні і вдалі (радує,

Відгук на мультсеріал

Тоді я утворюю голову!

Серіал «Вольтрон» отримав перезапуск на кабельному каналі «Netflix». Багато років тому американська версія аніме про п'ятьох робо-левів, що збиралися у гігантського людиноподібного робота, була культовою. Антураж космо-фентезі, де замість лицарів були паладіни-пілоти, а також: принцеса, замок-космічний корабель та безліч умовних середньовічних королівств, розширених до розміру планет, затишував. Але у дорослому віці класичний серіал дивитися, чесно кажучи, неможливо: однотипні серії з перемогою над рандомними робозвірами втомлюють. Проте, у перезапуску історія заграла новими барвами, і не тільки б'є на ностальгію фанатів, а й може запропонувати багато цікавого.

Над серіалом «Вольтрон. Легендарний захисник» працює та сама команда, що подарувала світу «Аватарів» Аанга і Корру. Перш за все, це видно зі стилю малювання. Автори також принесли свій фірмовий гумор, що складається з гегів, висміювання штампів та величезного шматка самоіронії. На відміну від ори-

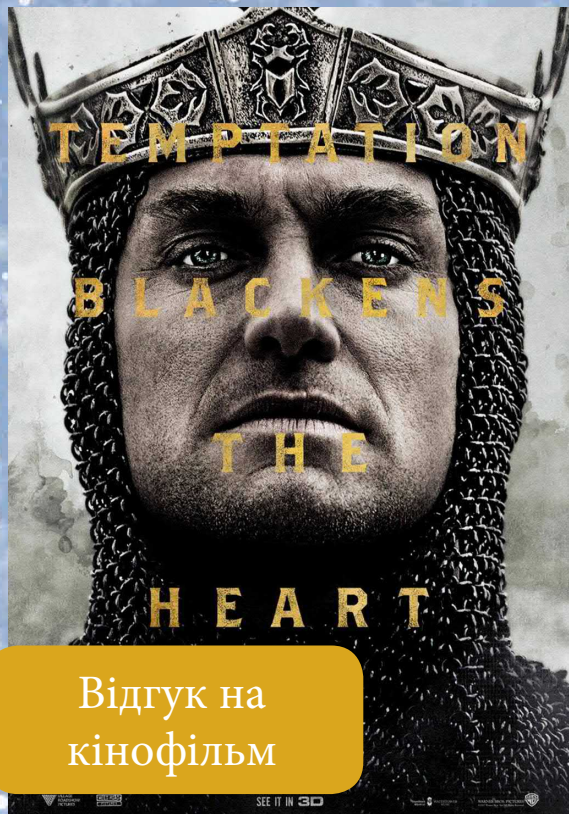

гіналу, серіал отримав цілісний сюжет, практично без філлерів і самоповторів. Персонажам прописали характери, хай і карикатурні. Вони більше не закінчують один за одним речення по слову. Окрім того автори непогано попрацювали з передісторією та трохи змінили атураж у бік «Зоряних війн».

За сюжетом п'ять земних дослідників випадково стають на шляху імперії Гаура, що майже захопила всесвіт. Людям допомагає алтейська принцеса Алура, віддавши технології свого народу, зокрема, механічних левів, що можуть збиратися у непереможного робота - Вольтрона. У новій екранізації антагоністи Заркон і Хаггар краще розкриті, їхнім стосункам присвячена окрема серія, принц Лотор отримав команду (чимось схожу на Азулу з подружками з «Аватара»), зник персонаж няня Алури, а Корен став лузером для гегів. Класична команда Вольтрона теж зазнала змін – її лідером став новий персонаж на ім'я Широ. Що ж до крові і нутрощів, яких було багато у японській версії серіалу (через що її, власне кажучи, і порізали американці), то в перезапуску їх теж немає, все культурно та трохи наївно.

Загалом, серіал вийшов нуднішим за «Аватара», але жвавішим за оригінального «Вольтрона». Наразі вийшло 5 сезонів (у кожному різна кількість серій).

Відгук на
кінофільм

12 подвигів короля Артура

За екранізацію епічної саги взявся відомий фірмовим стилем режисер Гай Річі («Шерлок Голмс», «Агенти А.Н.К.Л.» та ін.). Але фільм прийшовся не до смаку як масовим глядачам, так і кінокритикам, як наслідок – карколомний провал у прокаті. Спробуємо розібратися, чому. Загалом, «Меч короля Артура» знятий цілком у стилі режисера – в центрі уваги герой із кримінальними поведками, персонажі розкриті не достатньо, але тим не менш, бадьоро штовхають сюжет уперед, є своєрідний гумор та цікаві візуальні рішення. Разом із цим режисер спробував погратися з міфом про короля Артура, перекроївши оригінальну історію, але сприймається нова подача не як постмодерний стьоб (як це було в останніх «Трансформерах» із Мерліном-алкоголіком та Екскалібуром-автотоботом, до яких у цьому сенсі нема питань), а як прикро понівечений оригінал. Можливо, якби акцент був саме на постмодерній обробці, критика була не такою гострою, і глядачі не обманулися у свої очікуваннях.

Нова інтерпретація легенди про Артура сповнена елементами міфології (історія родини, обраність, круговий сюжет, хтонічні чудовиська), вона поєднує як класичні елементи історії (меч у камені, володарка озера), так і нові, додані сценаристами. І з цього місця починаються питання. У фільмі є відсилки до Шекспіра (брат вбиває короля, щоби самому правити, а маленький син короля зростає у вигнанні, щоб повернутися і вбити рідного дядьку («Гамлет», «Король лев»); є й біблійні мотиви, зо-

крема про Мойсея (хлопчика на човні відправляють у плавання, щоб врятувати життя (було багато де: «Вакрафт», «Панда Конг фу» тощо); у фільмі зненацька зустрічаються толкієнські мумакі та нацгулі, мартіновські варги, щось схоже на легенду про Біовульфа, анахронізми, школа конг фу, лицарі-маври та багато чого, що десь вже було чи виглядає недоречно. Разом із цим є й цікаві рішення, наприклад, створення каменя, в якому застряг Екскалібур, заслуговує на своє місце у ряді артуровських легенд.

Фільм має спірні рішення з динамікою сюжету. Зокрема, пригоди, які б розкрили характер персонажа, подають за пару хвилин у вигляді кліпу (як у «Королі леві», де поки Тімон і Пумба співають «Акуна Матата» Сімба із левеня перетворюється на дорослого лева). У «Мечі короля Артура» таких кліпів як мінімум три, кожен із яких жмакає цікаву історію, що варта значно більшого хронометражу (або ж серіальної подачі, в якій би ці моменти стали б повноцінними серіями).

Інший невдалий експеримент – недоречний саундтрек, коли у трагічні моменти вмикалася швидка весела музика. Слід сказати, що кліпи та контрастний саундтрек – це умисний хід режисера, щоправда, потрібного позитивного ефекту він не вчиняє.

Фільм залишає по собі дво-які враження, беззаперечно, в ньому є плюси: непогана картинка, харизматичний злодій тощо, але це – на та легенда про короля Артура, на яку чекав глядач: за знайомими іменами та атрибутами ховається зовсім інша історія, яку, здається, розповіли не до кінця.

Відгук на
кінофільм

Сила. Монстр. Фемінізм

Дуже неординарний фільм вийшов у світі у 2016, в Україні – у 2017. Оригінальну назву «Colossal» в нас переклали як «Моя дівчина – монстр». Не зважаючи на непогані комп'ютерні ефекти та Енн Хатауей у головній ролі, кіно більше скидається на хороший арт-хаус, а не на крутий молодіжний блокбастер.

У центрі сюжету – дівчина-невдаха, що має проблеми з алкоголем та особистим життям. Одного дня відбувається одразу дві дивні події: у центрі Сеула з'являється загадковий монстр, що трощить місто, а героїня відкриває для себе, що цей монстр повністю повторює її рухи за багато кілометрів звідти.

Градус треша різко підскакує, коли поряд із першим монстром, схожим на довгов'язого Годзилу, з'являється велетенський

робот, теж начебто живий.

Героїня вирішує дізнатися, як монстр пов'язаний із нею, і в пошуках відповіді вирушає у міста свого дитинства. З цього моменту фільм різко змінює тональність, обростає психологізмом, препа-рує проблеми суспільства, сексизму, маленької людини та внутрішньої сили. Загалом, фантастичний момент картини

можна розглядати й як символічний, тоді це фільм про боротьбу наших внутрішніх монстрів які роблять нас сильними, але й які можуть нас самих перетворити на чудовиськ, якщо надати їм надто багато свободи.

В цілому, фільм вийшов цікавим, з оригінальними сюжетними поворотами, хорошою акторською грою та багатозначним підтекстом. Шкода, що він пройшов майже непомічений фантастичною спільнотою та любителями інтелектуального кіно. На загал, подивитися його варто, хоча б для того, щоб зрозуміти, чому монстр у трейлері постійно чується.

Відгук на
кінофільм

МЕЧ ТА МЕРЧ

Останній, восьмий, епізод «Зоряних війн» розколов аудиторію навпіл: на тих, кому сподобалося і відповідно тих, кому не зайшло. У Китаї фільм зазнав настільки карколомне фіаско, що наступну картину саги вирішили не маркувати «Зоряними війнами», аби не породжувати у глядачів негативні асоціації.

Автор рецензії належить до тих, кому фільм не сподобався. Перш за все, «Зоряні війни» від «Дісней» вже не ті. Це, звичайно,

очікувано, але напрям взятий кудись у небажаний бік. Новий кіно всесвіт руйнує міфологію старого, і паразитує на ній. По суті, замість нової історії ми бачимо деконструкцію старих сюжетних ходів. І цим пронизана нова серія від початку і до кінця.

Повстанці тікають на зорельотах. Їх переслідують вороги. У групки бунтарів є план, як зупинити Верховний порядок, але керівництво проти. І ось вони вирушають у самостійну подорож, щоби всіх врятувати. Було? Так, багато разів. Загалом, «Зоряні війни» - це багато в чому історії про маленьку групу героїв, що творить неможливе. «Дісней» обіграє цей прийом зі знаком мінус – і ось вже все дарма. Одна з двох сюжетних гілок картини – просто пустий хронометраж, що ні до чого не веде. А пам'ятаєте Хана Соло – як харизматичний авантюрист з кримінальним минулим допомагає позитивним персонажам у безвиході? «Дісней», наприклад, пам'ятає, і знову вивертає знайомий сюжет навиворіт. А велика самопожертва

героїв, що стала лейтмотивом «Вигнанця-Один» тут також обігрується... та осуджується. Ні! – говорять нові персонажі, так не правильно, так не потрібно робити. Такий посыл має місце, але ж цілісність саги ламається, вона кидається з крайності в крайність і не несе чітку ідею. Якщо сьомий епізод «Зоряних війн» можна назвати рімейком четвертого, то восьмий – це такий собі антирімейк, де всі знайомі шаблони працюють не так, як очікуєш, і це псує магію світу пана Лукаса.

Окремо слід сказати, що деякі сюжетні повороти аж надто не-

сподівані, і знецінюють не тільки оригінальні фільми, а й головну інтригу сьомого епізоду. Герої у «Дісней» мають чіт на живучість – і виходять без подряпин навіть від лобового зіткнення, в якому гине решта безіменних штурмовиків. А ще «Дісней» не був би собою, якби не додав нових каваличків тваринок, з якими залюбки купуватимуть сувенірку. І ось вже маємо поргів – пухнастих «пингвінів» із виряченими оченятами. Загалом, у восьмому епізоді є майже все, окрім духу саги, за який її люблять.

Краща рецензія, яку автор зустрів в мережі, звучала так: «Восьмий епізод – це про те, як Люк Скайвокер подоїв Почекуна».

Не встигла нова трилогія завершитися, як «Дісней» заявив, що запускає в розробку іншу трилогію, вже не про родину Скайвокерів, хоч «сімейність» саги була принциповою для Лукаса. І це також досить сумно, світ той, але концепція - ні.

Відгук на
кінофільм

1000 і 1 планета Люка Бессона

Екранізація серії французьких коміксів про космічних спецагентів від культового режисера Люка Бессона прийшла не до смаку широкій аудиторії та провалилася в прокаті. Проте, фільм вийшов яскравим, динамічним, і однозначно вартим перегляду.

Перше, що привертає увагу, – це чудова картина, яка дозволяє повністю зануритися у вигадані світи, окремі планети чи відсіки велетенської космічної станції. Зовнішній вигляд прибульців також колоритний та яскравий: є й тубільці, чимось схожі на племена з «Аватару», і навіть прикольні людиноподібні качкодзьоби. Технології у фільмі теж доволі самобутні і добре обігруються у сюжеті. Загалом, увесь відеоряд працює на «вау-ефектах» і змушує не один раз здивуватися. Тому «Валеріан і місто 1000 планет» краще переглядати на великому екрані.

Що ж до сюжету, то мається пригодницький детектив у локаціях космічної станції, чий сектори облаштовані для комфортного життя різних істот, враховуючи особливості їхньої біології та культури. Тому на глядачів чекає швидка і барвиста зміна декорацій, а також переслідування зі стріляниною, екзотичні ритуали, дивні тварини та багато чого ще. Лінії розповіді,

що на перший погляд здаються непов'язаними, наприкінці дивним чином переплітаються, і вибудовуються в цілісну історію. Хочеться сказати, що у картині намішано багато всього, але при цьому вона не виглядає перенавантаженою, і в цьому сенсі схожа на одну з минулих робіт режисера – «П'ятий елемент».

Якщо говорити про недоліки, то автора рецензії трохи засмутила акторська гра головних героїв – Валеріана та Лорелін, – які не витягли драматичні моменти і перегравали у гумористичних. Інший мінус картини – це лінія тубільців із першої сцени фільму, адже її розвиток не вкладається ні в які рамки здорового глузду. В усьому іншому – фільм доволі цікавий, хоча й не дотягує до інших культових робіт режисера.

До речі, в українському сегменті інтернету фільм отримав особливу увагу через невеличку сцену, в якій показують делегацію астронавтів з України, що прибувають на космічну станцію. На їхніх скафандрах можна роздивитися тризуб, а позаду майорить жовто-блакитний прапор.

The background is a complex geometric composition. It features a large purple shape in the top-left corner, a black triangle in the top-right, and a diagonal purple band crossing the lower-left. The remaining space is filled with overlapping horizontal and vertical bands of cream and black. The text 'LIBE' is positioned in the upper right quadrant, set against a cream background.

LIBE

RARIUM

Фульміне. Справа перша. Трансконтинентальний експрес

– Оце тобі й «la Citta Nuova», – пробурмотів молодий чоловік, вдивляючись у вікно купе. – Нічого потворнішого я ще не бачив. Навіть у Києві. Навіть по назві.

Спадок Антоніо Сан'Елії справді вражав: велетенські кострубаті форми підкреслювали функціональність будівель, павутиною колій снували потяги найрізноманітніших конструкцій. Під височенною скляною стелею збирались справжні хмари, велетенські лопасті вентиляторів їх шматували, заганяли у вентиляційні труби, але не справлялись. Вище несправжніх хмар, вище куполу, але нижче сірого неба до причальних веж поспішно швартувались цепеліни. Там, ззовні, схоже накрапав дощик.

Попри скепсис у голосі, Олекса не зміг приховати враження. Похлопавши по кишенях, він, там де зазвичай тримають цигарки, знайшов коробочку із цукерками та кинув одну до рота. Відобра-

ження із величезного дзеркала шикарного купе повторило його рух. Відображення було не надто красиве, худорляве, тонкошкіре та гостроносе. Відвернувшись від дзеркала, хлопець знову припав до вікна. Потім, неначе щось пригадавши, він кинувся до багажу, дістав мольберт, прилаштував його та швидкими рухами почав малювати місто по той бік вокзальних стін. Не справжнє передмістя Риму, а те, яке було збудоване лише у фантазіях великого футуриста Антоніо: кострубаті жили квартали, подібні на фабричні цехи та труби, спіральні вежі хмарочосів, арки поміж ними, маленькі аероплани навколо велетенського дирижабля і, фоном, зле вольове обличчя із квадратною щелепою, яке змусило людей жити в цьому сталевобетонному пеклі.

У фантастичному місті дивним чином поєднувались сірі київські хмарочоси — данина стилю третьої імперії, чикагський арт-деко та тутеш-

ній, італійський, футуризм початку двадцятого століття.

На щастя, це потворне місто так і не було збудоване: розпочалась Друга Світова, названа пізніше Великою. Вона зжерла сталь, бетон та людей, «Вокзал» перетворився на військовий логістичний центр, а потім влився в передмістя Риму.

Хлопець малював швидко, грифель ковзав, окреслюючи основні обриси, зберігаючи на папір настрої. Обробку деталей та тонку роботу він завжди залишав на потім.

Через якийсь час він відклав грифельта підійшов до дверей.

– Вам заборонено виходити, – нагадав неусміхнений карабінер.

– Та куди я дінусь! – Обурився хлопець. – Може мені в туалет потрібно! Ми ж колеги, врешті-решт!

– Минулого разу дівся, – відказав карабінер. Мабуть він був із тих, що надто особисто сприйняли нещодавню витівку. – Заборонено, гм. Колега.

Останнє слово карабінер виділив насмішкуючою інтонацією.

Карабінер, напевне, теж раніше не бував в потягах такого класу, а то б знав, що кожне купе має свій санвузол і навіть душ.

– Тоді мені до лікаря потрібно!

– Ти не схожий на вмираючого. Але шанси є. Якщо бушуватимеш, – відрізав мордоворот та захлопнув двері.

Ударивши спересердя по них кулаком, хлопець просто в черевиках ліг на диванчик та витріщився на годинник.

Стрілки зовсім не бажали прискорити свого бігу.

Та щось змінилось у вируванні юрби за вікном: «коробочка» берсальєрів із фазанячим пір'ям на капелюхах супроводжувала якогось поважного сеньйора. Берсальєри виглядали ще мордоворотнішими від карабінера по той бік дверей.

Хлопець знову втупився в годинника. Довга стрілка пересунулась на одну поділку.

Захотілось заснути. Тільки-но це йому вдалося, як двері прочинились і в щілину просунувся пакет із документами.

Трансконтинентальний експрес мчав по широченній, спеціально для нього побудованій трьохметровій колії із вражаючою швидкістю понад півтори сотні кілометрів на годину. Звичайно, навіть найдосконаліша підвіска не могла б забезпечити відсутність легкого, наче вечірній бриз, коливання. Десь далеко попереду в топці паровозу

палали, розпадаючись, ядра урану. Перегріта пара з шаленою силою штовхала не один ряд поршнів. Кривошипні механізми передавали цю енергію колесам, а пара конденсувалась, щоб знову повернутись в котел. І так знову, по колу і ще раз по колу: сила атомного ядра, приборкана та запряжена силою людського розуму.

Контролювали цю всю хитромудру машинерію тринадцять машиністів та три інженери.

Відстань між двома формальними столицями, Варшавою та Парижем, цей монструозний потяг долав усього лише за десять годин. Втім, сама мандрівка між фактичними столицями майбутніх підписантів Континентального Пакту — Римом та Києвом — займала дещо більше часу.

І весь цей час Олекса збирався мирно спати в своєму купе, яке, мабуть, було чи не більшим по розміру, ніж його кімната в гуртожитку. І вже точно незрівнянно комфортнішим.

Коли в двері постукали, він саме снів про те, що було б непогано покрутитись серед вершків товариства наймогутніших світових держав, позагравати із дівчатами, повальсувати в бальній залі, а може навіть завести роман.

Стукіт повторився і довелось відкрити очі.

– Заходьте!

Олекса вирішив, що раз йому заборонено покидати купе, то й відчинити двері знайдеться кому. Так і сталось — ввічливі і дуже небагатослівні як для італійців люди швидко оглянули кімнату та поступились місцем поважному сеньйору, якого Олекса десь уже бачив.

– Бонджорно, сеньйоре, – саме в цей момент пам'ять підкинула одразу дві картинки: поважного сеньйора в оточенні берсальєрів на вокзалі та його ж зображення на шпальтах газет. – Бонджорно, сеньйоре посол.

– Бонджорно, – сеньйор повноважний посол Римського Союзу зняв циліндра та акуратно поставив його на полицку. – Пане Олесю, перепрошую за вторгнення, але ситуація, про яку я зараз розповім... дуже, дуже пікантна. Така, що деякі її аспекти я хотів би пояснити особисто.

Послу було ніяково, вочевидь його бентежила молодість співрозмовника.

– Я розумію, що таке таємниця, якщо ви про це.

Олекса подумав, що за інших обставин він почував би себе збентежено. Але круговерть нещодавніх пригод наче приглушила емоції. Залишаючи більше місця холодному розрахунку. А той твердив, що варто почекати і посол сам все

розповідь.

– Перш за все, шановний пане, Довбуш Олекса Іванович, від імені Римського Союзу запевняю вас, що з нашого боку немає ніяких претензій за... – посол на мить затнувся, – ваші дії в Римі по підвищенню безпеки. Будь які помилково накладені на вас санкції уже відмінено.

– Он як?

– Саме так, молодий чоловіче. По-людськи я прошу вас зрозуміти ваших колег. Спадок холодної війни з одного боку, тицяння носом у власну беспорядність з іншого. Гарячий темперамент, ви ж розумієте?

– Звичайно-звичайно, ніяких питань.

Олекса зметукував про що ймовірно йтиме мова, тому майже не здивувався тому, що невдовзі почув.

– Чудово, сеньйоре — пробачте, пане. Щоб не тримати вас у невіданні, я одразу розповім, для чого ще я до вас завітав. Розумієте, я прийшов до вас як до детектива, дуже хорошого детектива.

– Формально я ще курсант взагалі-то. Посвята буде лише через тиждень, розумієте ж.

– Нехай так, але фактично ви вже показали свої таланти. – Посол шумно видихнув. – Розумієте, у нас трапилось лихо. Хтось викрав дещо величезної цінності.

– Це те, що ви супроводжували на вокзалі? Викрали?

– Саме так. Просто тут, в поїзді. Ми б навіть не дізнались, але новітня система сигналізації... про принцип дії не можу розповісти — пробачте, сам не розумію... подала сигнал тривоги.

З подальшої розповіді посла стало зрозуміло, що їм дуже поталанило. Звичайні заходи безпеки по перевезенню передбачали сейф із двома складними замками, коди та ключі до кожного з яких мали різні перевірені люди, броньований вагон із годинниковим механізмом, який неможливо відкрити до того, як вантаж прибуде на місце. Це все доповнювала направлена на сейф камера, яка знімає на плівку навіть рух окремих пилинок і повинна гарантувати недоторканість сейфу. І, звичайно, озброєні до зубів берсальєри які стріляють значно швидше, ніж говорять. І ще одна секретна новомодна штучка, завдяки якій у всіх сторін і проявився шанс вийти із цієї ситуації з честю.

– Отже, – закінчив посол, – сигналізація спрацювала, але ми мусили дочекатись, поки відпрацює годинниковий механізм. Коли ж двері розчинились, все було на своїх місцях, сейф зачинений — але плівка... плівка зафіксувала як невідома особа в масці підійшла до сейфу, якимось відчинила

його, дістала та замінила вміст. Замки не порушені, годинниковий механізм працював як працює, берсальєри готові застрелитись і клянуться, що мимо них ніхто не міг пройти — але сигналізація та стрічка свідчать про те, що Континентальний Пакт під загрозою зриву. Не мені вам пояснювати наслідки, в тім числі для ваших ділових інтересів. Якщо ж ви зможете допомогти нам...

Посол не закінчив, але цього й не було потрібно.

– Але чому я? Мабуть, ваші люди...

– Наші люди працюють. Будьте певні, вони зроблять все можливе. Проте потрібно щось таке... – посол помахав пальцями в повітрі, – екстраординарне. А після того, що ви втнули в Римі...

– Пробачте, – вирішив за потрібне розкаятись Олекса.

– Ні-ні, все чудово, ви справді показали і карабінерам, і... всім показали, одним словом. Після того, як всі заспокоїлись, вам навіть вдячні. А зараз... розумієте... ситуація така, що знадобиться будь-яка допомога. Можна на вас розраховувати?

Детектив кивнув і тут же посерйознішав.

– Ви сказали, що вміст сейфу підмінили. Чим? Що взагалі викрали?

– Підмінили майже точною копією. Дуже, дуже якісно зроблено, якби не секретна плівка, ми б і не дізнались. Або дізнались запізно і не залишалось б нічого іншого, як тільки заплатити викуп. Про вміст сейфу я волів би вас не інформувати, якщо ви тільки не наполягатимете. Але справа дуже, дуже серйозна, вона може безпосередньо вплинути на підписання Континентального Пакту. І навіть якщо нічого не зірветься, такою міною під Пактом можна шантажувати до безмежності, розумієте?

– Ви пропонуєте шукати невідомо що? Сеньйоре...

– Якщо ви наполягатимете, то, звичайно вам все розкажуть і навіть покажуть. Проте конкретно ту річ шукають компетентні люди. Ви ж розумієте, цим потягом їдуть сенатори, магнати і навіть члени королівських родин. Ми не можемо зупинитись і перетрусити тут геть усе.

– Ну добре, а чого ви очікуєте від мене?

– Може б ви, – посол невизначено помахав в повітрі рукою, – придумаете... ммм... щось особливе... ну, щоб виманити зловмисника. Він точно тут. – Посол зітхнув. – І ймовірно серед тих, кого просто так, без ордеру, допитати немає можливості.

– Це все?

– Майже, – посол знову зітхнув. – Коли злов-

мисник зрозумів, що його розкрито, він висунув вимоги: готовий все повернути за викуп. Якщо ви нічого не зможете вдіяти, або нашим людям просто таки фантастично не поталанить, доведеться погодитись.

– Он як? І скільки часу у мене є?

Посол відповів.

Олекса замислився і по хвилі роздумів пообіцяв зробити все, що від нього залежить.

Інколи сни збуваються, інколи майже буквально. Особливо якщо до цього прикласти деякі зусилля. М'який безформний светр Олекса відшукав серед власних речей, мольберт і так був під руками, а великий блакитний берет звідкись приволік секретар посла.

А що ще потрібно, щоб зобразити художника? Особливо, якщо вмієш малювати? Звичайно, відповідне представлення — але це не так складно влаштувати за сприяння.

Тож вже менш як за годину майбутня наднова богомного небосхилу весело розкланювався серед поважних панів та сеньйорів і грайливо підморгував сеньйоритам та панянкам.

Звичайно, від бажаючих попозувати в якості моделі не було відбою.

– Ви неперевершена, сеньйорито! Я просто-таки вас кохаю! – Найважче було не повторюватись.

– Та що ви таке кажете... – дівчина затулилась віялом.

– Замріть! Не рухайтесь, заради всього святого!

Дівчина завмерла, а олівець почав несамовито бігати по аркушу, залишаючи на папері обриси дівочої фігури, кристалю світильників, меблів, пар, що кружляють під повільну музику, обличчя поважних панів та сеньйорів поодаль і навіть власне гостроносе обличчя в одному із дзеркал.

– Я втомилась, – вередливо промовила дівчина. – Довго ще?

– Ще мить... усе.

– І що там? – Сеньйорита нетерпеливо підбігла до мольберту.

– Ні-ні, не дивіться. Це тільки ескіз, не більше. Тут тільки пам'ять про цю неперевершену мить, яку я потім відтворюю як слід.

– Але ж це картина!

– Ні-ні, пробачте.

Олекса ніяково знизав плечима та почав складати мольберт. Сеньйорита ображено надула губки, проте вже за мить усміхалась якомусь поважному пану в іншому боці вагону.

Повернувшись в купе, художник подивився на годинник, смикнув себе за кінчик носа та прикусив губу. У нього не було десяти годин. Через п'ять... ні, уже через чотири та три чверті години потяг перетне колишню лінію Зигфріда — місце де зупинилась Велика Війна. Саме там повноважні послы повинні поставити підписи під Континентальним Пактом, який покладе край протистоянню, яке затягнулось на зайві півстоліття довше, ніж того вимагав здоровий глузд.

Але цього не станеться, якщо він не розгадає одну зовсім непросту загадку.

Художник, він же новоспечений детектив Львівського дистрикту, він же Довбуш Олекса Іванович, потер скроні.

У знову постукали. І ще раз. І ще.

Цього разу за дверима стояв непримітний чоловік із примітним пузом та в картатому піджаку.

– Дозвольте?

– Я вас знаю? – Олекса не поспішав пускати незнайомця в купе.

– Ні, й не можете. Але я мушу вам повідомити... – картатий піджак озирнувся. – Краще наодинці.

– Ну гаразд.

Тільки-но двері купе зачинились, картатий піджак зітхнув і сказав, немов пірнаючи в холодну воду.

– Пане Олексо, детективе, я агент. «Defenzywa¹», ви ж розумієте що це означає.

– Через прізвище? За наказом гетьмана Потоцького? – Зіронізував хлопець. – А документи покажете?

– Ха-ха, – скривився агент. – Смішно. Річ у тому, що я вирішив за належне всіляко вам посприяти. Одним словом, ми здогадуємось, хто стоїть за пограбуванням.

– Он як. За яким таким пограбуванням?

– Облиште, я вже в курсі про вашу розмову із послом. Отже це зловмисниця. Вона себе по всякому зве. «Фройлян Бліц», «панна Блискавиця» чи «сеньйорита Фультіне». Може ще щось. Це її почерк, однозначно. Хоча раніше в політичних справах вона не фігурувала.

– То в чім проблема? Якщо ви знаєте хто це...

– Матка Боска, ми ж не знаємо, як вона виглядає! Різні свідки описують її дуже по різному, ця панна – непересічна акторка. Ось тут, – агент дістав з внутрішньої кишені піджака невеликого блокнота, – пан детектив знайде все, що нам відомо про цю особу. Якщо ще вам потрібна зброя...

¹В світі твору – розвідка та контррозвідка Посполитого Союзу

- Дякую, знадобиться.
- Ось. Візьміть. Якщо це все, тоді відкланююсь.
- Агент піднявся. – І ще, Унія тут гарантовано ні при чому, в цьому напрямку можете не копати.

Олекса ще не встиг пролистати отриманого блокноту, як у двері знову постукали.

– Ох ти... – за дверима знову виявився картатий піджак. Щоправда, цього разу він був вдягнутий на дещо іншого пана... ні, сеньйора. Не такого пузатого, навпаки худого, зате з пишними, підкрученими догори, тонкими вусиками.

– Сеньйоре, дозвольте? Мені вкрай потрібно...
– Заходьте, заходьте. Ви... дайте вгадаю... Резидент «Servizio Informazioni Difeza»?

– Е...

– Заходив ваш колега з «Дефензиви». Не зустрічали в коридорі? Ні? Дивно, мабуть добре замаскувався. Якщо маєте мені щось розповісти – поспішіть, часу у нас не так багато.

– Е... Те, що викрадачка, найімовірніше, «сеньйорита Фульміне» ви вже знаєте?

– Так.

– Добре. Ще додам, що британці тут ні при чому. Це майже точно, хоч ми відпрацьовуємо всі варіанти.

Пан Олекса помовчав, роздивляючись агента. З дитинства він зачитувався книжками про хоробрих розвідників та мерзенних шпигунів. Потім, подорослішавши, поховав ті дитячі вигадки десь глибоко в пам'яті, і от тепер вони несподівано знову виринули.

Раптом хлопця осяяло і він зареготав.

– Сеньйоре? – Італієць явно не зрозумів, що сталося. – Я ще можу чимось вам допомогти?

– Знаєте, – детектив усміхнувся. – Можете. Потрібно реалізувати один план. До речі, у мене для вас є напарник. Дуже хороший напарник. А значок у вас є? Як в фільмах. Знайдіть, вам неодмінно потрібен значок.

Ще недавно ураган застав би машиніста несподівано: старі оптичні телеграфи та геліографи не найкраще працюють в негоду. Але велетенська трьохсотметрова вежа, що нещодавно спотворила Париж і вже здобула в народі назву «залізна леді», впевнено транслювала в ефір сигнали на більшу частину континенту. А такий надсучасний атомний потяг як «Трансконтинентальний експрес» звичайно обладнали новітніми ефірними приймачами.

Начальник потягу особисто пройшовся по всіх

вагонах, провідники та офіціанти непомітно перевірили всі системи, машиніст зменшив швидкість майже на третину.

Всередині велетенських вагонів змін ніхто не відчув, банкет продовжувався, пари кружляли в модному танці, а поважні пани та сеньйори – неспішно перемовлялись, обговорюючи перспективи пожвавлення торгівлі за умов повноцінного миру.

Їх розмови перервав гучний тупіт чобіт та хлопання дверей: дужі вояки із пір'ям фазана на капелюхах безцеремонно увірвались до ресторану і тут же заблокували двері. Поважне товариство миттю притихло — ці суворі вояки жартувати не вміли й авторитетів не мали. Колись на піку Великої Війни саме вони прорвали фронт під Варшавою та мало не вирішили долю Київської битви. На жаль, для половини присутніх — та, на щастя, для іншої, навіть їх хвалена міць та воля розбились об сталь важких бронеходів.

Вслід за ними зайшов високий чоловік в котелку із тонкими, хвацько підкрученими вусиками. Його тростина, витончений костюм та впевнений погляд підказували, що він зараз щось зможе пояснити. Так він і зробив.

– Перепрошую, панове та сеньйори, пані та сеньйорити за незручності. Servizio Informazioni Difeza, спецагент Джеронімо Россі, – він махнув якимось значком. – Щойно ефірний приймач, якщо ви знаєте що це таке, повідомив надзвичайну інформацію.

– Defenzywa! – Інший, огрядний пан із не менш владним голосом виступив з натовпу та теж витягнув бляху. – Ротмістр Янек Ковальський. Спецагент. Як це не дивно звучить, мушу підтримати свого колегу. Що б там не сталося, нам потрібно протягом півгодини передати з потяга надважливі документи. Пане художнику, не переживайте, берсальєри тут виключно для вашої безпеки. Якщо мій колега, – він чемно вклонився італійцю, – отримав через ефір ту саму інформацію, що і я, на вашу картину випадково потрапила певна особа. Ми очікуємо вашого повного сприяння.

Художнику не залишилось нічого іншого як погодитись. Він зник в оточенні грізних фігур, а щораз гучніший шепіт тут же розніс потягом купу версій про те, що ж насправді мусило статись, щоб найзатятіші вороги взяли до співпраці. Деякі чутки були дуже близькі до істини.

За вікном вдарила блискавка й поїзд поринув у грозу.

²У світі твору – розвідка та контррозвідка Римського Союзу

Затяті берсальєри із охорони спец вагону накинули каучукові плащ-палатки та перевірили зброю. Їм наказали робити вигляд, що все в порядку, а вони завжди дуже серйозно ставились до виконання наказу.

Якась дитина, яка невідомо як потрапила до цієї поїздки, притулилась до подвійної шиби та зі здивуванням вдивлялась в сяйво блискавиць на горизонті. Раптом вона помітила в бурі за вікном постать.

– Няню, там хтось є!

Няня, проста жінка, яка ніколи й не уявляла, який збіг обставин приведе її в цей шикарний поїзд, відірвалась від вишивання та підійшла до малого.

– Ну хто там може бути, ми ж мчимо немов вітер! Ох, ну й хмари, блискавиці... Відійди від вікна. Не бійся, дитино, давай я тобі розповім казочку.

Няня перехрестилась, опустила штору та взяла малого на коліна. Той не надто пручався, бо казки любив.

– Одного разу...

– Няню, а що, сніг іде? Ти казала, що сніг — то таке біле...

– Бог з тобою, дитинко. Який сніг зараз?

– А що ж воно таке?

За вікном білими птахами шугали листки паперу.

Незабаром цих паперових птахів побачили й у інших вагонах. Сеньйорита, якій обіцяли пізніше віддати картину, потім розповідала, що навіть помітила серед тих листків свій портрет. Вона розповідала, що те полотно було просто неперевершеним і зітхала, що ніхто більше не зможе так передати її красу.

А трохи пізніше в ресторані гірко напивались два ще недавно непримітних агенти. Один щось приповідав на польсько-українському суржику, інший мішав італійські слова з французькими, але все було зрозуміло усім: цим двом і надалі світила співпраця по перевірці благонадійності пінгвінів на арктичній станції. Ну й що, що пінгвіни в Антарктиді? Яка, до біса, різниця, як конкретно буде сформульоване завдання по перевірці благонадійності пінгвінів? А ще кілька хвилин тому, ну буквально півгодини, вони вже приміряли м'які крісла великих кабінетів та на лацканах піджаків крутили дірки за майже впійману панну Блискавицю та сеньйориту Фультміне. Так, так, обох! Ні, то одна й та сама! Так-так, ту саму сеньйориту, яка повернула найбільшу аферу століття! Хоча, кажучи по секрету, то зовсім не найбільша! Ту, яка розбила серце італійському принцу та

мексиканському магнату одночасно, і, скориставшись дуеллю, обібрала обох! Ту, за якою полюють розвідки та поліції усіх Великих Держав! Ту, навіть вигляду якої не знає ніхто на світі! Тільки-тільки випав шанс її упізнати — а вона, безперечно, присутня на цьому потягу — ні-ні, не питайте, це державна таємниця, пан Ковальський, колего, пристреліть мене своєю рукою! Сеньйоре Россі, давайте застрелимось на брудершафт! Вперше за багато років панна Блискавиця допустила помилку, навіть не помилку, а трішки оступилась і випадково потрапила на полотно художника. Якби ті картини вдалось передати... Якби вдалось... На кордоні вже чекають жандарми. А тепер...

Мова обох агентів ставала дедалі більш плуотною, через деякий час офіціант обережно поправив їх обличчя та відсунув подалі витягнуті револьвери.

Не дивно, що після такої реклами в художника знову не було відбою від красунь, які прагнули, щоб саме цей митець увіковічнив їх риси на папері. Грифель мов блискавка ковзав по паперу, залишаючи там сліди, що пізніше на самоті в купе уже перетворюються на справжні портрети. Накидавши кілька ескізів кожної панянки, художник чемно запевняв її, що неодмінно саме їй приділить додаткову увагу.

До свого вагону детектив не особливо поспішав. Якщо він не помилився, то ось-ось повинен би наступити момент істини — мить, коли гравці відкривають карти, карнавальні маски падають долі, істина висвітлюється променями юпітерів. В житті, на відміну від кінематографу, такі моменти трапляються не часто і вони точно вартують того щоб їх посмакувати, ще якусь мить постояти на межі істини. Якщо він не помилився...

Двері в купе були причинені трошки інакше, ніж він залишив. В теорії це ще нічого не означало, могло бути безліч різноманітних правдивих пояснень, але на практиці... детектив обережно дістав з-за лацкану піджака револьвер та звів курок. І тільки після цього привідкрив двері.

Навіть будучи готовим до усього, видовище неймовірно красивої напівоголеної жінки в шовковій напівмасці змусило його серце забитись частіше.

У відповідь на звабну посмішку він тільки скосив очі на пістолет.

– Я б із задоволенням послухав про те, як ви прагнете поспілкуватись на самоті та про ваше бажання отримати особливу картину, але... панно Блискавиця? Сеньйорита Фультміне? Як вас називати? Ви ж розумієте, що я вам не повірю.

– Та як забажаєш, – дівчина перекинула ногу за ногу та зиркнула на художника з-під напівопущених вій. – Їй-бо, зачини двері, мене ще хтось побачить, а я, знаєш, бережу свою репутацію. Та й протяг. Це все ж таки пастка, вірно? І вдавати панночку, яка захотіла приватного сеансу, беззмисовно? Проте я мусила перевірити. Та зачини ж двері, холодно!

Не відводячи погляду, детектив дістав з кишені наручники та кинув їх на диванчик, потім пройшов усередину та причинив двері.

– Вдягайте.

– Ох, та ти веселун. Ну добре, милий, добре. Як забажаєш, для тебе – все. Мені прикувати себе до столу? Чи до поручня, з піднятими руками? Чи може...

Детектив таки не втримався й почервонів.

– До столу. І прикрийся чимось.

– Я така негарна? Ну добре, добре. Але, милий, пробач, вдягати доведеться мене тобі, я ж прикута!

Художник кинув гості простирадло.

– Усе закінчено. Зараз сюди підійдуть агенти і ти розповіси їм про свої витівки. Чи ні, краще розповіси зараз мені. Як ти це все втнула?

– Фу, милий, це так невічливо. Слухай, давай домовимось так: ти мене пригостиш кавою, відповіси на мої запитання – а я на твої. Так буде по-джентльменськи. Скільки часу там твої друзі вдаватимуть п'яних? Ох, вони такі милі, я мусила здогадатись. Але ж художник ти справжній, навіщо пішов фараонити? Слухай, можу навіть вже розпочати. Але не скажу ні слова поки не промочу горло!

Детектив дістав з буфету дві чашки та закорковану пляшку вина.

– Підійде?

– Ох тати мене хочеш споїти! Гаразд, скористаюсь нагодою. Але вино з чашок... фі!

– Може мені збігати за келихами?

– Та лий уже як є. Отже, з чого почати? Купе я обшукала, отже ескізи або в тебе, або їх і не було. Чекай, а ефірне повідомлення було? Ох ні, його ж теж не було!

– І не могло бути, – детектив відкоркував вино, понюхав та недбало плеснув в чашки. – Гроза, радіо не працює. Іскрові сигнали не відрізнити від блискавок. А ти не знала?

– Ну звідки тендітній мені знати такі речі? Отже, вказівки не було, це все ваша ініціатива. Або скоріше твоя особисто. Ескізи то хоч були? Ну присунь же вино ближче, я не вигнусь так, щоб дістати! Тобто, якщо ти бажаєш, я повигинаюсь для тебе, але дістати всерівно не зможу.

О, дякую. Якраз таке, як люблю. А ти? Тост не скажеш? Ну. Як знаєш. «За вдале полювання»!

– Ти тримаєшся впевнено.

– А що робити, милий? До речі, після того, як все розповім, я сподіваюсь, ти даси мені вдягнутись. В такому вигляді, знаєш, потрапити на перші шпальти...

– Добре. Скажу. Все від початку було блефом – крім того, що я художник. Ескізи – вони справжні, ось тут, в папці. Але чи є ти на них, чи немає – дізнаємось тільки зараз.

– Он як! Слухай, милий, покажи, га? Вони ж теж в газети попадуть!

– От там і прочитаєш. Розкажи, як ти всіх обвела довкола пальця?

Дівчина м'яко розсміялась.

– А здогадайся, ти ж майстер блефу! Невже не вистачить клепки? Ну добре, нічого я не крала, все справжнє. А що не можуть визначитись на рахунок підробки – так важко шукати чорну кішку в темній кімнаті.

– Але ж плівка показала...

Детектив затнувся, залпом опорожнив чашку та налив іще.

– Бачиш, всі вірять власним очам. Я просто підмінила плівку.

– Ще до того, як її зарядили, так?

– Ох. Розумничку... так, звісно так. Бачиш, я все розповіла, а тепер дай мені папку.

Сеньйорита Фульміне елегантним жестом відкинула простирадло та неквапом почала вдягатись. – Ти ж не думав, що я не відкрию наручники? Давай ескізи. Звичайно, я вірю, що там мене немає, але краще всі замальовки заберу з собою. Мало що...

Детектив, відчувши як терпнуть руки, притулився до стінки.

– Ти мене отруїла...

– А то. Я ж думала, що буде пастка. Не переживай, через кілька годин отямишся, всім розповіси, ніякої крадіжки не було. Я ж не хочу, щоб війна почалась, правда-правда. Сподіваюсь, гроші вже до того часу перерахують куди слід.

– Зараз... прийдуть...

– Ніхто не прийде, пробач. Агенти вважали, що напиваються не по-справжньому, але, знаєш, вони дуже правдоподібно грали свої ролі. Думаю, вони зараз не менш правдоподібно сплять. Ну, милий, поклади револьвер, а то ще стрелиш. Ти ж не будеш стріляти в беззахисну дівчину? Правда не будеш? Ну хочеш, я ще поцілую тебе?

Останнє, що запам'ятав детектив – це легенький вологий доторк до чола.

«Ще побачимось» – долинуло вже із темряви.

– Сідайте, сеньйори, – мсьє колон ель Жерар Дюпре, потер чоло. – Що мені з вами робити? І чому це все падає на мою лисину?

Він з розпачем подивився на двох агентів та детектива.

– Пане колонель, – пан з «Дефензиви» обхопив голову. – Ох, молю вас, тихіше.

Сеньйор агент із «Servizio Informazion iDifeza» стогоном підтвердив свою згоду.

– Рим та Париж воліють зробити вигляд, що нічого не сталося, – молодий детектив мав дещо кращий вигляд, ніж агенти розвідок. Можливо тому, що все-таки молодший, а, можливо, сеньйорита Фульміне використала різні трюнки. – Може допоможемо їм у цьому? Ну... напишемо звіт, що мовляв, спільними зусиллями вдалось запобігти викраденню... і тд і тп.

– А гроші?

– А їх уже забрали?

– Та ні, хитра дівка змусила перерахувати їх у благодійний фонд.

– Благодійний?

– Довга історія. Вона, як виявилось, сама його й заснувала. Потім перерахувала кудись всю касу.

А ми її поповнили знову.

– Мсьє колонель, хіба це наша проблема? Якщо підійти буквально: ми запобігли викраденню? Запобігли. Континентальний Пакт підписано? Підписано. А що аферистці вдалось уникнути покарання – так ми не перші, хто її не впіймав. А як пояснити велику суму, яку уряди виділили на благодійність – писаки придумують. Символ миру, дружби, щось таке...

Мсьє колонель зітхнув.

– Так і буде, сідайте, пишть.

– Що писати?

– Звіти пишть. Такі, як мають бути. Про діяльність міжнародної розслідувальної групи, в яку ви відучора входите. Так, а ви, – він повернувся до детектива, – не забудьте детально описати цю панночку. Нарешті ми маємо свідка, якому можемо вірити.

– Е... – детектив затнувся – Боюсь, я мало що зможу розповісти. Розумієте, її обличчя не дуже залишилось в пам'яті...

– А що ж... – мсьє Жерар зазирнув у звіт, погортав його та хмикнув. – Зрозуміло. Трунок, напевне такий, що пам'ять відбиває.

– Напевне, – погодився Олекса.

Stannum

I

В яскравому ранковому світлі урочистий та чепурний Чигирин був схожий на новенький талляр. Таке порівняння, смакуючи мискою вишень, запропонувала Марта Орликівна, і всі погодилися – хоча Олені кортіло спитати про те, як, скажімо, замкові мури можуть бути схожими на монети. Вона взяла велику темно-червону ягоду, зірвану у гетьманському саду, та закинула її до рота.

– Кислюче, – скривилася Олена.

– Тобі, гетьманівно, не догодиш, – відповіла Марта, та взяла ще одну вишеньку.

– Це ти така кислюча, а не вишні! – не змогла прогавити нагоду подразнитися Катря. Показавши сестрі язика, вона підстрибом побігла дорогою, розмахуючи черевичками.

– Бути тобі битою, Катрю, ой бути! – вигукнула їй слідом Олена. – Краще не потрапляй мені під руку!

– Стійте-но, чуєте? – Мотря Виговська різко зупинилася. – Чуєте, скаже хтось?

Вони, усі четверо, зійшли з дороги, приглядаючись до фігур вершників. Їх було лиш двоє.

– Та це ж Іванко! – тепер Катря побігла назад, назустріч вершникам.

– І велика вже дівка, а розуму – ніц нема, – зітхнула Олена.

– Це ж Іванко, – повторила Виговська. – Кажуть, починаючи з його прадіда, теж Івана, у Богунів закохана половина жінок Чигирина і всі жінки у Могилеві.

– Тож не бувати мені у Могилеві, – зморщила ніс Олена. – І стовбичити тут пів дня я теж не збираюся.

І покинувши всіх інших, молода гетьманівна Олена, третя дочка та четверта дитина Богдана II Хмельницького, спочилого у Бозі на початку літа, рушила до Чигирина, що чекав на елекцію милістю Божою нового гетьмана.

Іноземні посольства, гетьманські полковники та бунчукові товариші стікалися до міста вже котрий день поспіль. Кірасири у блискучих латах, на тонконогих конях, що витанцьовували під музику; запорожці з шоломіями та похідними тлумбасами; полкові писарі з каламарями у руках, що на спір пили горілку, після чого змагалися у краснопісі, – ще ніколи на пам'яті Олени Чиги-

рин не був таким людним та галасливим.

Втім, найпишніше посольство ще тільки мало прибути до столиці. Тітка Ганна разом із чоловіком, милістю Божою імператором Півночі, королем шведським, датським та норвезьким Карлом XII, затримувалися у дорозі – але й шлях був неблизький! Олена знала, що всі (хіба що крім вискочнів на кшталт Іванка Богуна) були певні: найблискучіших кавалерів у найкрасивіших одностроях можна побачити саме серед шведських кірасирів, тож очікування було того варте – тим більше, що закінчилося воно вже надвечір.

Тітка Ганна мала найсвітліше волосся з усіх уроджених Хмельницьких, але подекували, що за роки, проведені в королівському палаці на острові Стадхольмен, вона стала майже білявкою, і жодного стосунку до сивини ця зміна кольору не мала. Але це виявилось звичайнісінькими чутками – як і розповіді про те, що імператор Півночі є найвищою людиною на світі. Хоча, безперечно, Карл XII був високим та худим, і навіть його обличчя із високим лисуватим лобом виглядало гострим. Він був схожим чи то на струну, чи то на лезо шаблі і, здавалося, розрізав повітря своєю присутністю. Коли імператор пройшов повз, холоднуватий вітерець дмухнув Олені прямо в обличчя, наче він долетів до спекотного літнього Суботова, де приймали високих гостей, з самого Північного Кваркена.

– Хо-хо, Тиміш, – вимова у Карла була несподівано м'якою. Він обійняв племінника своєї дружини, певно, згадуючи ті декілька років, що Тиміш провів при імператорському дворі ще хлопчиськом. Вони перекинулися кількома фразами – мабуть, шведською, але Олена майже не знала її, і відчула себе вільно тільки тоді, коли розмову продовжили латиною.

Їх з Катрею представили імператору Півночі, але не було схоже, щоб він по-справжньому звернув на них увагу: в Карла було достатньо доньок і жодного сина – якщо, звісно, не враховувати солдатів, що йшли під його знаменами на бій. За першої же можливості молодша сестра зникла з поля зору, і Олена була певна, що знайти її можна буде під час споглядання кінного проїзду кірасирів. Вона і сама залюбки опинилася б десь в іншому місці: незважаючи на інтерес до гостей, зустріч була нудною.

– Для майбутнього молодого правителя Гетьманщини я маю воістину надзвичайний презент, – нарешті промовив Карл, і всі, хто вже встиг знутьгуватися, збадьорилися. Про Стокгольмський імператорський двір оповідали різне, але еди-

не, в чому всі ці історії були одностайними: там можна побачити справжні дивини.

– Мої невтомні винахідники, пан Польхем і пан Сведенборг, – продовжував Карл, поки з його почту виходили статурний сивочолий дід та молодший за нього худий чоловік із кривуватими ногами. – Вони роками працювали для того, щоб створити нашу найбільшу гордість. Так, саме найбільшу гордість – не тільки прославленої у віках Шведської імперії, але й усього роду людського.

Винахідники злагоджено вклонилися, і ордени у вигляді великої білої зірки, що висіли на чорних стрічках на їхніх шиях, синхронно хитнулися, наче два маятники. Першим заговорив молодший, а старий лиш зрідка кивав головою на знак згоди. Крістофер Польхем, видатний механік, майстер годинникових механізмів та водяних машин, був небагатослівним, на відміну від свого напарника Еммануїла Сведенборга, що мав однакову пристрасть до риторики, філософії та інженерії. Швед вів розмову про тіло, душу, шестерінки, заклепки та, здається, обладунки – Олена не була впевнена, що зрозуміла правильно до того самого моменту, поки на підставці з невеличкими колесами до зали гетьманського палацу і дійсно не завезли якісь мудровані обладунки.

– Це – диво, і це майбутнє, – впевнений та гучний голос Карла ледь відчутно затремтів. Він підійшов до обладунків та, поклавши руку на панцир, промовив: – Покажи себе.

– Слухаюся, мій імператоре, – відповіли обладунки та зійшли зі своєї підставки.

Голос металевої людини звучав із легкою луною, а рухи були дещо незграбними. Він пройшов декілька кроків та злегка нахилив голову, імітуючи уклін, і Карл милостиво посміхнувся.

Зал, що якусь хвилину німував, збуджено загомонів. Не вірячи своїм очам, Олена подалася вперед. Їй кортіло роздивитися металеву людину і навіть доторкнутися до неї. Але Олена знала, що якби в неї була б така можливість, то вона б все одно на це не наважилася. Поряд старий огрядний підскарбій Полуботок спішно перехрестився, а батько Марти, генеральний писар Орлик, пробурмотів щось у свої великі висячі вуса. Матінка, як побачила Олена, трохи зблідла, але в цілому свого хвилювання ніяк не продемонструвала, тоді як Тиміш дивився на живі обладунки мало не з роззявленим ротом.

– Давні греки писали про живі механічні скульптури, – сказав Сведенборг, коли в залі знов стало більш-менш тихо. – Їх, за тими записами, створювали винахідник Дедал та бог-коваль Гефест, тож

я шукав усі, навіть найменші, згадки щодо цього. Пізніше мені вдалося знайти інформацію і про такі скульптури на давній Півночі – тут згадувалося ім'я коваля-божества Вьолюнда. Зрештою, те, про що я довідався, дозволило нам розпочати роботу, і, керуючись моїми пізнаннями та генієм пана Польхема, було створено перших Вьолюндсонів.

Сведенборг указав на металеву людину, що під час цієї промови стояла, наче перебуваючи у сні, в центрі великої зали гетьманського палацу у Суботіві.

– Дозвольте вам відрекомендувати: удосконалений, створений з металу Юпітера, невтомний та непереможний солдат, вершина людського генія – хоча це й вельми нескромно з мого боку.

– Рукотворний син напівзабутого бога, – Карл посміхнувся, кладучи руку на плече Вьолюндсону. – Він та його брати – мої олов'яні солдати. Тимоше, я дарую його тобі та всій Гетьманщині.

– Слова не зможуть передати усієї глибини мого захвату та вдячності, Ваша Імператорська Величносте, – відповів Тиміш, підходячи до Карла та його подарунка. Олена бачила, що брат не був до кінця впевненим, коли торкався сірої поверхні металевого нагрудника. Вьолюндсон вклонився і Тимошу, після чого заложив знов пронісся здивований шепіт.

У цей день більшість присутніх в гетьманському палаці, дехто ще й сам не розуміючи того, увірували в те, що майбутнє, наче кіннота у авангарді, щодуху несеться на світ, який вони знали і в якому жили. Хтось бачив у цьому надзвичайні можливості, інші – початок Страшного суду, через що довше та старанніше молилися увечері. Олена ж думала про те, чи не спекотно шведському олов'яному солдату в самому серці козацької Гетьманщини у цю тиху задушливу липневу ніч року 1729 від Різдва Христового. Чи потрібен йому сон або їжа? І чи відчуває він бодай щось по-справжньому? За цими думками, що безладно кружляли в голові, гетьманівна проводила останню ніч перед елекцією нового гетьмана, свого брата, Тимоша II Хмельницького.

II

У полях в околицях Чигирини та Суботова вони збирали квіти для маковійчика. Катря наспівувала якусь незрозумілу нову пісню – хто її знає, де вона це почула. Олені вперто здавалося, що вперше цю пісню заспівав десь у шинку хтось з іноземних посольств, але напевно з'ясу-

вати вона б не змогла – навіть якби захотіла. Тепер гості роз'їхалися, святкові прикраси прибрали, життя повернулося до свого звичного вигляду, і від усього цього лишилися тільки спогади та, подекуди, пісні. Втім, Олена вже знала, що це – не найгірший варіант, адже найбільше, на що може сподіватися якась подія, це щоб про неї залишилося трохи спогадів та декілька пісень. Більшість із того, що відбувається, залишається неоспіваним, а дуже скоро стає ще й забутим.

Мабуть, вся справа – у неповторності якоїсь події. І гетьманських елекцій було багато: спочатку за старою формою, коли присутні обирали нового гетьмана, а потім за новою, коли гетьманич проголошується правителем Гетьманщини за правом народження. Першим таким гетьманом став після загибелі свого батька Богдана її дід, Тиміш Перший. Потім був її батько, тепер – брат. Олена знала, що в західних землях це називали династією, і там можливе було різне, як то, наприклад, жінка на чолі держави (як же вона поведе своїх солдатів у бій?). Мабуть, їм не доводилося весь час воювати, на відміну від Гетьманщини.

Якщо дійсно вся справа у неповторності якоїсь події, то елекцію Тимоша завдяки металевій людині запам'ятають назавжди. Олов'яним Вьолюндсоном цікавилися. І побоювалися його, особливо після того, як один молодий шибайголова надумав позмагатися із ним у двобої і ледве вцілів. Скидалося на те, що металевий солдат був створений вбивати, а не розважатися поєдинками. Деякі матері вже почали лякати ним своїх неслухняних дітей – про це днями із захватом оповідала Марта Орликівна, збираючи агрус. Вона навіть розповіла про те, як її батько, писар Пилип Орлик, повернувшись додому з прийому імператора Півночі, сказав, що колись у майбутньому вони, можливо, осягнуть те, що щойно побачили. А поки цього не сталося, він більше не може працювати над своїм трактатом про опис земель та люду Гетьманщини, бо Вьолюндсон не вписується ні у що раніше відоме. Але й мовчати про нього тепер неможливо.

Олена бачила, що інколи Вьолюндсон тренувався, виходячи в поле та розрізаючи застигле повітря своїм палашем. Тих, хто нишком поглядав на нього, було багато. І тому він був завжди один, але ніколи не на самоті.

Серпневе сонце світило нещадно, і все навкруги було розпеченим та спраглим. Олена і не помітила, що відстала від купи дівчат, і легкодухо порадила з того, що зараз рушить назад до Суботова, щоб хоч десь та хоч якось заховатися від цієї спеки. Вона навіть завершила до Трьох криниць, і

керуючись якимось дивним імпульсом, випила по черзі з кожної. Кажали, що невдовзі після цього дівчина має зустріти свого судженого. Але люди завжди багато різного балакають.

Вже відходячи від криниць, Олена побачила Вьольюндсона. Він, важко ступаючи, повільно йшов до колодязів, але вона, зібравшись з духом, все одно спитала:

– Quo vadis?¹

– Calidus², – відповів олов'яний солдат, кладучи свій палаш на землю. Він набрав води та вилив її на себе, після чого додав: – In aqua sanitas³.

Тепер Олена знала відповідь бодай на одне питання, що цікавило її із самої появи Вьольюндсона у палаці. Так, йому бувало спекотно. І ще, вочевидь, йому не вистачало слів для того, щоб пояснити хоч щось.

– Криниця, – сказала гетьманівна, вказуючи на ближній колодязь. – Кри-ни-ця.

III

– Йдуть жнива, – промовив Вьольюндсон. Як для чавунного барила (так називала його Катря) він був дійсно здібним, і запам'ятовував не тільки назви та слова, але й намагався розібратися з інтонаціями. Цього разу йому не вдалося: це було більше схоже на сигнал тривоги, ніж на опис того, що він бачив у полі. – Люди роблять жнива.

– Вони жнуть, – виправила Олена. – Ще й пісня є – «Ой на горі та й жінці жнуть».

Вона наспівала декілька куплетів, і Вьольюндсон, як їй здалося, подивився на неї із здивуванням.

– На тютюн проміняв жінку? – повільно та старанно промовив він. Це було перше його справжнє запитання, і Олена чомусь розсміялася.

Він не мав імені. Принаймні, він його не знав – і Олена назвала його Олафом. Їй здалося, це ім'я пасує здебільшого олов'яному Вьольюндсону. Він мав нагрудник із темної сталі, тонкі світлі лінії на поверхні якого нагадували морозний візерунок на кризі. Все ж інше в Олафі було сріблясто-блискучим, і на сонці він засліплював очі. Олена спробувала пояснити йому, що це означає, та Вьольюндсон не міг цього осягнути: їй було невідомо, з чого створені його очі, але вони не боялися ані яскравого світла, ані темряви.

Карл називав його дивом, і вони всі погодили-

ся з цим, не розуміючи, що тоді для них Олаф був просто дивиною, і ті, хто його ніколи не бачив, слухали про нього так само, як слухали десятки козацьких похідних байок про людей із собачими головами або про інші нісенітниці. Але він був реальним. І, як Олена тепер знала, він був дивовижним.

– Вони – жнуть, ти – ні, – раптово сказав Олаф. – Чого?

– Бо такий порядок речей, вони – хлібороби, а я – гетьманівна.

– А Олаф... – він зробив паузу, підбираючи слово. – Олаф – козак.

З тієї пори, як вона почала проводити час із Вьольюндсоном, Олена ловила на собі багато поглядів – значно більше, ніж раніше. Цього тут просто не розуміли. Катря дражнила її олов'яною нареченою, а матінка сказала, що гетьманівні, яку незабаром засватають, не личить вештатися всюди у товаристві олов'яного солдата без душі.

– У Швеції тебе теж боялися? – потім спитала його Олена.

– Так, – відповів Олаф. – Не імператор, не Польхем, не Сведенборг, інші.

– І не Олена, – додала вона, і він вклонився їй, як вклонився при першій зустрічі Тимошу.

– Гетьманівна, – повільно промовив шведський олов'яний солдат. – Гетьманівна Олена Хмельницька.

І в його голосі вона почула м'якість, якої раніше ніколи не було.

Так неспішно та непомітно прийшов кінець серпня. Олаф не знав, що таке осінь, – він ще не бачив жодної, і не міг уявити її, як би Олена не намагалася б пояснити, що це таке.

– Не страшно, – тоді сказала вона йому. – Все ще побачиш на власні очі.

IV

Лист від імператора Півночі був несподіванкою і навіть спричинив у гетьманському палаці невелике хвилювання. Молодий гетьман прочитав це послання із легким жалем, у той час як його матінка щиро підтримала викладене там прохання Карла.

Велике нещастя, – писав він, – спіткало шведське поселення на великому північному острові Ірфонланд. Трійка сміливців виплила звідти на

¹Куди йдеш? (лат.)

²Спека (лат.)

³У воді – здоров'я (лат., друга частина вислову In vino veritas – істина у вині)

простому відкритому човні, та коли він зрештою прибився до норвезького берега, живим виявився лиш один – та і його вже вразила віспа. Долаючи свою хворобу, він розповів, що *variola*⁴ не оминула жодного будинку у поселенні, і що вони гостро потребують допомоги. На щастя, для Вьольюндсонів немає небезпеки захворіти, адже вони непідвладні жодному мору. Тож на рахунок кожен олов'яний солдат – для поховання померлих та порятунку живих. Вьольюндсони зі Стокгольма вже відпливають, і він, імператор Півночі, сподівається, що гетьманський Вьольюндсон незабаром долучиться до своїх братів. Він прибуде на острів разом із вантажем провізії на зиму, і всі вони залишаться на Грьонланді до весни, після чого старий олов'яний солдат та нові, над якими нині працюють панове Польхем та Сведенборг, прибудуть до Суботова. Так почнеться нова армія та нова епоха для всіх нас.

Але замість олов'яних солдатів навесні до Суботова прибув ще один лист зі Стокгольма. В ньому імператриця Півночі Ганна, уроджена Хмельницька, повідомляла про *infortunitas et ictus calamitatis*⁵, що спіткав олов'яних солдатів під час зимівлі на острові Грьонланд. Як оповідали очевидці, що врятувалися після епідемії віспи, спочатку Вьольюндсони спантеличили і навіть налякали поселенців, але згодом до них не лише звикли, а й певним чином прив'язалися. Олов'яні люди стали справжнім порятунком, але самі врятуватися не змогли. Взимку вони почали сіршати, і олово на них наче набрякло та розсипалося на порох. Ця біда спіткала всіх Вьольюндсонів майже одночасно. Жоден з них не зміг пережити цей мор, цю олов'яну чуму – і їхні залишки на Грьонланді ховали так само, як до цього вони ховали померлих від віспи людей.

Після цих новин, – писала тітка Ганна, – імператор впав у смуток, адже покладав на Вьольюндсонів великі надії. Він наказав своїм майстрам припинити усіляку роботу над олов'яними солдатами, з металу вилити гудзики та ложки, і більше ніколи не говорити про те, що відбулося. Імператриця просила про те ж, сподіваючись, що в Гетьманщині про Вьольюндсона також буде забуто як про невдалий та зухвалий винахід, який не лишив по собі нічого, крім розчарування та металевого пилу.

P.S.

Із часом про живих олов'яних солдатів не те, щоб зовсім забули, але майже припинили згадува-

ти, і вони стали чимось не більшим за оповідку того штибу, коли не зрозуміло, чи це вигадка, чутки або ж напівправа. Згодом навіть ті, хто бачив їх на власні очі, вже не були так певні в існуванні Вьольюндсонів.

– ... Не імператор, не Польхем, не Сведенборг, інші.

– І не Олена.

Імператор Карл виявився непохитним у цьому питанні, і більше ніколи, принаймні вголос та при свідках, не згадав про цей експеримент. Наприкінці життя він, після досить тривалої перерви, вирішив організувати ще одну військову експедицію для того, щоб підкорити крайній північний кордон світу, але зробити цього так і не встиг. Карл XII помер наприкінці 1738 року у віці 56 років, і трон Північної імперії наслідувала його дочка Еллісів, що згодом увійшла в історію як найвеличніша правителька Європи свого століття.

Після краху Вьольюндсонів доля їхніх винахідників склалася по-різному. Крістофер Польхем повернувся до свого знаменитого заводу у Шернсунді і до самої своєї смерті у 90 років із задоволенням робив те, з чого почалася його кар'єра механіка, – виготовляв та лагодив годинники. Емануїл Сведенборг, у свою чергу, відійшов від наукових пошуків та віддався пошукам духовним, цим самим заклавши нову релігійну течію. Ніхто з них теж відкрито не згадував олов'яних солдатів, які, тим не менш, стануть напівміфологічними персонажами.

Через століття письменник-початківець Ганс Крістіан Андерсен, не зумівши пригадати контексту, пригадає лиш образ живого олов'яного солдата, який стане героєм однієї з найвідоміших його казок. А ще через дві третини століття живі скульптури (а точніше, пам'ятники) вийдуть з під пера Сельми Лагерлеф, і, розсіяні по книжках, привиди Вьольюндсонів житимуть вічно.

Але гетьманівна Олена Хмельницька всього того не знала. В останній вечір перед своїм вінчанням із полковником Іваном Богуном вона дивилася, як осіннє сонце хилилося до заходу, і думала про те, що лишається неоспіваним, і про те, що стає забутим.

Із приходом сутінок Чигирин став сірим та холодним, і світло воскових свічок, що вогниками мерехтіли у темряві, не було здатне нічого виправити.

⁴Віспа (лат.)

⁵Нещастя та удар лиха (лат.).

Гуманіст

Двері безшумно від'їхали вбік, і я протиснув голову до аудиторії. Лекція вже почалася, студенти сиділи на місцях, а майор Колпнер щось малював на дошці.

Я кахикнув та зайшов до аудиторії. Колпнер відволікся від свого предмету та подивився на мене своїми свинячими оченятами. Ну точно бородавочник. Так ми називали його. Він був дуже схожим на цю тварину – що лицем, що норовом. Такий точно грубий, короткозорий і пер напролом, наче варвар, чие обличчя покривали шрами укупі з бородавками. Першокурсники часто сперечалися, чого там все-таки більше

– шрамів чи бородавок. За спиною майора було безліч конфліктів, він командував військами конфедерації у Перу та Техасі, брав участь у нафтових війнах Об'єднаного Халіфату і керував рейнджерами під час висадки у Берліні.

Він завжди носив усі свої нагороди, і, думаючи, що його ніхто не бачить, крадькома пестив їх протезом правиці. І хоча він давно відправлений на заслужену пенсію і викладав військову історію в нашому інституті – майор все ще продовжував війну з одному йому відомим ворогом.

Бородавочник зло втупився в мене, мружачи свої свинячі оченята і хижо рухаючи щелепою.

- Я, здається, попереджав вас, що не терпітиму запізнь на свої заняття. Ми почали інструктаж завершальної фази, і якщо ви хоч щось пропустите, я

буду вимушений залишити вас тут, рядовий Лоре; сподіваюся, вам це зрозуміло?

- Так, сер, цілком. – Я зробив вигляд наче глибоко розкаююся і навіть опустил очі долу. – Пробачте, сер, цього більше не повториться. В лабораторії з едафозаврами трапилася халепа, і молодший лаборант...

Договорити мені не дали. Бородавочник грюкнув протезом по столу і зробився багряним.

- Рядовий Лоре! – рявкнув він. – якщо ви думаєте, що мене хоч якось обходять ваші довбані ящірки, гени, яйця, кладки чи інша гівняна робота лабораторних пацюків на кшталт вас, то ви сильно помиляєтеся – вона мені зовсім не цікава, як і ваші виправдання. Моя справа – війна і підготовка кадрів до неї, і майте на увазі, я роблю це на славу. Це ваше останнє запізнення, інакше ви будете відсторонені від експерименту, а зараз марш на місце, і будьте ласкаві, постарайтеся стулити пельку і не заважити мені і вашим колегам.

Майор розвернувся до дошки і продовжив писати.

- Таким чином, як я вже казав, всі учасники експерименту будуть розділені на п'ять груп по чотири особи в кожній. Наші кінцеві цілі спостереження – це битва при Нав-Шапель, битва при Аррасі, битва на Ізері, Сомма та Іпр. Як ви пам'ятаєте, наша мета – це збір інформації, документальне спостереження, матеріал про побут солдатів, їхнє життя в окопах, хід бойових дій і про тактику командування. Кожна група діє самостійно, покладаючись на самих себе. Суворо заборонено розповідати про вашу мету і вашу появу, допомагати солдатам, рятувати та лікувати поранених, якимось чином впливати на хід битви чи рішення командування. Суворо заборонено користуватися зброєю брати участь у наступальних операціях чи брати з собою якісь документи, речі та сувеніри.

Ваша робота – це робота тилових репортерів та журналістів, які приїхали, щоби увіковічнити подвиги солдатів на полі битви. Вам це ясно?

- Пробачте, сер, мені не до кінця зрозуміло, як справи з пораненнями чи вірогідною смертю вояжерів.

- Рядовий Кожибські, якщо б ви менше дивилися у дзеркало і думали про нову зачіску, ви би пам'ятали, що кожен вояжер матиме нейроімпульсний датчик, і у випадку поранення він автоматично буде відправлений у лабораторію і поміщений у біованну для відновлення. Вірогідність смерті вояжера при чіткому слідуванні інструкції, за нашими розрахунками, дорівнює нулю. Але

всеодно ми врахували цей факт. У такому випадку тіло померлого буде знову-таки автоматично переміщене до лабораторії, де пройде через процедуру клонування і перепису пам'яті. Сподіваюся, що до такого вдаватися не доведеться. Ще питання? – Група мовчи презиралася. – Чудово. Тоді будьте ласкаві о четвертій годині зібратися у лабораторії Н1 для останнього огляду і розподілення контрольних точок. І щоби без запізнь.

У стартовому ангарі була тьма народу, що бігав туди-сюди. Фізики, військові, репортери, лікарі і куратори інженерних підрядів створювали на майданчику хаотичний рух і постійних гул.

Я побачив Лідію і прийшов привітатися. Вона якраз вийшла з перфоматора і до біса привабливо виглядала у формі монахині-медсестри.

- Чудово виглядаєш, - привітався я і посміхнувся. - Вже хочу, аби мене поранили. Куди відправили?

- Я у групі Бідроя, нас кинули під Нав-Шапель – мабуть, не найгірший варіант. А ти вже отримав розподілення?

Вона скептично вивчила мій зовнішній вигляд: потерті шорти та безбарвна футболка гурту «Black flag» і кеди, в яких, мабуть, ще мій дід ходив у коледж.

- Я так розумію, Колпнер тебе ще не бачив.

- Ні, - хмикнув я. – Якраз збираюся спитати його, куди мене закинули. Хвилюєшся?

- Трохи; знаєш, це моє перше занурення по війні – до цього я займалася пліоценом, вивчала флору того періоду. А потім погодилася асистувати доктору Челлеру у його дослідженнях Наполеонівських війн – ну, і несподівано для себе втягнулася. А як ти потрапив у групу? Ти ж завжди виступав за демілітаризацію і проти Альянсу, я могла уявити тебе де завгодно, окрім як на заняттях Бородавочника. Наскільки пам'ятаю, ти займався Карбоном і Пермським періодом?

- Було таке – хмикнув я. – Але щоби бути демілітаристом, непогано було б познайомитися з мілітаризмом у його найвувльгарнішому прояві, чи не так? – Я посміхнувся і винувато знизав плечима. – До того ж мій дід страшенно зрадив, коли я сказав йому про Колпнера. Заявив, що він, зробить із мене справжнього чоловіка, - ось я і вирішив не засмучувати дідуся. Та й побачити стару Європу хочеться.

В цей момент задзвонила сирена, і сердитий голос з комунікатора гаркнув:

- Рядові Лоре і Шрі-Варджа, негайно підійдіть до пункту розподілу.

Я зробив кисле лице, підморгнув Лідії і побіг до розмітки пункту розподілу.

Все пройшло гірше не придумаєш. Замало того, що я опинився у групі Колпнерівського улюбленця капітана Лапаччо, якого ми називали не інакше як містер Так Сер, та ще й потрапив у найбруднішу частину експедиції – на Сомму. Не надто назнімаєш, сидючи у брудному окопі по вуха в болоті під безперервним вогнем артилерії. Але вибирати не довелося, відмова означала негайне відсторонення від експерименту. Відправлення планувалося на 10 березня, часу був вагон. Я зібрав зошити і вийшов прогулятися; до кормління едафозаврів було ще майже три години.

Перед очима пливли кольорові плями. Я простягнув руку і ухопився за край стенду, голова розколювалася від болю. Поряд почулися кроки, і чиясь рука, схопивши мене за шиворіт, грубо повернула обличчям до себе.

- Твою мати, Лоре, якого біса ти робиш, ти розумієш, що щойно поставив під удар усю нашу групу і весь експеримент? – Капітан Лапаччо не тямив себе від люті, і голос його боляче осідав в моїй потилиці. – Якого хріна тобі знадобилося викликати капсулу медичного модуля? Ти ж знаєш, що це суворо заборонено.

Я спробував виправдатися.

- Так, сер, знаю, але трьох людей, за якими я вів спостереження, тяжко поранили, і я вирішив, що залишати їх помирати – не по-людськи, до того ж, коли я викликав модуль, вони були без тями, відповідно, не могли...

- Ти ідіот, рядовий, - рявкнув Лапаччо. Негайно відправляйся до свого намету і щоби до вечора ти підготував рапорт про все, що сталося. І так, рядовий, - капітан сильно труханув куртку, в якій я теліпався. – Я як куратор групи до кінця експерименту відстороняю вас від спостережень. Ваш гуманізм, якщо так можна назвати цю пришепекувату поведінку, ставить під удар усе, чим ми тут займаємося. Ніяких контактів, ніяких вилазок, до кінця терміну перебування будете в моєму наметі перебирати кореспонденцію. Це ясно, рядовий?

- Так сер, пробубонів я, борячись із нападами блювоти та головного болю. Судячи з усього, я заробив порушення альфа-ритмів, коли медичний модуль в аварійному порядку увійшов до мого приватного підпростору. Необхідно поспати, щоби прийти у норму, але як тут поспиш, якщо сьогодні на світанку ми з хлопцями збиралися на вилазку на околиці Ле Баргюра, під яким ми

вже тиждень топталися на місці. Хоча яка тепер вилазка. Так Сер заборонив мені робить будь-що окрім того, як сидіти і чекати відправлення назад.

Я зісно пнув лантух із землею. Чорти б забрали цього Лапаччо, як можна бути таким бездушним? Якби він тільки знав, що це були за хлопці! Зігфриду не було й дев'ятнадцяти. Він мріяв повернутися додому і продовжити справу батька, працювати на пасіці, мріяв одружитися і побачити Париж. А тепер він разом із іншими лежить біля лазарету з розірваною горлянкою. І – прощай пасіка, Париж і рум'яна баварка, яку він так сподівався зустріти. Чорт забирай ці війни. Я тут всього дев'ятий день, а вже ситий по горло всією цією теорією, спостереженнями і експериментами. Вони у себе в лабораторіях і гадки не мають, яке пекло тут коїться, які люди тут гинуть. Їх не зрозуміти – бо для них це лише історичний експеримент, жива історія, цифрова реконструкція подій від першої особи. Чорт би їх всіх забрав.

Я доповз до свого спального місця і впав на нього. Не знаю, альфа-ритми це чи ні, але заснув я миттєво, провалився у темряву без сновидінь.

- Гей, Лоре, вставай, хлопці вже збиралися – за півгодини виходимо, а ти ще спиш. – Я відкрив очі і сів на лежанці. Голова була важка, добре хоч не боліла.

Мене розбудив Бліхтен з першої роти, усміхнений хлопець без двох передніх зубів.

Я кивнув і почав збиратися. Головне було не потрапити Лапаччо на очі.

Ми пробиралися вздовж невисокої огорожі навколо ферми. Горизонт почав сіріти, і холодне повітря гнало геть залишки сну. План був таким: обійти ферму ззаду, зайти в тил кулеметникам, що там розташувалися і не давали нам спокою, і, закидавши їх гранатами, якомога скоріше забратися звідти, доки основні сили не второпають, що до чого. План, м'яко кажучи, був не найкращим, але всі були напоготові, збуджені та задоволені.

Нас було вісім осіб. Я, рядовий Бліхтен, штабний гобойстер Густав Байзель, який твердо вирішив, що має взяти участь хоч в одній бойовій місії, поки війна не скінчилася без нього, близнюки фон Шпейєри з третьої роти і фельдфебель Торглер, який, власне, і командував цією вилазкою. Ще двох я не знав.

Дійшовши до краю огорожі, ми зіслизнули в рів, який йшов уздовж дороги, і відіслали Байзеля у розвідку. Той поповз, а ми взялися перевіряти озброєння та припаси.

Пройшло хвилину, мабуть, п'ятнадцять, як раптом зі сторони прибудов почувся галас, грянув

постріл, а у відповідь вдарила кулеметна черга. Торглер вилаявся і висунув голову із рову, щоби подивитися, що відбувається. Гобойстер Густав вискочив з-за прибудов і щодуху побіг у наш бік, без гвинтівки і притискаючи ліву руку до грудей. За ним бігли солдати, тягли кулемет і щось кричали. Наш командир повернувся до нас, несамовито рухаючи очима, заволав «Вперед!» і вискочив з рову – кинувся до дерева, що росло метрах у десяти від яру. Часу для роздумів не було, я скочив і побіг за командиром. Почувся кулеметний залп, я кинувся на землю і поповз до найближчої воронки, якими було усипане все подвір'я ферми. Наш загін заліг на дно і почав відстрілюватися.

Зі сторони містечка почувся дзвін труби і свист офіцерів. Треба було тікати, адже через десять хвилин тут буде весь полк. Кулемет не замовкав, і я побачив, як Байзель, закричавши, впав у воронку, до краю якої не встиг добігти. Його чоботи так і залишилися стирчати з ями, права нога смикалася у судомах. Я заплющив очі і щодуху поповз вперед, ще кілька метрів і рятувальна воронка, господи, навіщо я тільки погодився на це божевілля. Тепер мене в'ють, і як повернуся до інституту, відсторонять від робіт. Дурень, дурень, дурень, треба було послухатися Лапаччо, який говорив, що я лабораторний пацюк, і місце моє – паперова робота.

Почувся вибух і по спині забарабанили шматки ґрунту. У вухах дзвеніло від стрілянини. Кулемет замовк. Я відкрив очі. Бліхтен лежав у кількох метрах від мене, у касці чорніла дірка, обличчя було залите кров'ю. наш командир щось кричав, але слів було не розчути. Несамовито смикнувшись, я прямо-таки втягнувся у воронку і скрутився на дні, притиснувши ноги до животу. Кулемет загарчав знову, і постріли почали гриміти один за одним. Міцно притиснувши гвинтівку до себе, я почав молитися. Ні, я не був віруючим, бог був для мене атавізмом і пережитком феодальної культури, люди віри завжди викликали у мене жалість, і не більше. Це була моя перша, і мабуть, найдивніша молитва з тих самих пір, як я себе пам'ятаю. Я просив у Колпнера, що залишився там, на багато років попереду, допомоги та захисту, обзивав себе всіма словами, які знав, і молив капітана Лапаччо пробачити мені і допомогти вибратися звідси живим, просив мого діда дати мені сил, і, якщо десь все ж є якась вища сила, хай вона допоможе мені вибратися з цієї скрути цілим. Я присягнувся собі, що більше й близько не підійду до військових і закінчу своє дослідження Пермського періоду, просив у Лідії пробачен-

ня за те, що підвів її.

Потік жалоців до себе був грубо перерваний солдатом, що рухнув на мене згори. Закричавши, я спробував вдарити його зброєю. Вийшло не дуже. Але воно на краще. Солдат виявився молодим ефрейтором з нашого загону, імені якого я не знав. Він був блідий, обличчя з акуратно стриженими вусами судомило від болю і було заляпане кров'ю.

Тяжко дихаючи, він відкотився вбік, і я побачив, що стегно бідолахи розірване уламком. Одяг довкола поранення наскрізь пропитався кров'ю. Зморщившись від болю, він зажав місце поранення бинтом з аптечки.

- Треба відступати. До них ось-ось прийде підкріплення, і нас усіх переб'ють. – Солдат схопив мене за плече і трусанув щосили. – Торглер пропав, мабуть, вбитий, Шпейери відступили до огорожі, Бліхтен, Байзер і Грінштейн мертві. Чуеш мене, треба відступати, досить валятися.

Через край воронки обережно висунулася голова ворожого солдата. Побачивши нас, він ривком кинув гранату, розвернувся і побіг убік ферми.

Мій мозок щосили думав, втупившись у цей комок смерті. Я не встигну вистрибнути з воронки. Поранений солдат – тим паче. Значить, ми вдвох загинемо тут. Але цього не можна допустити. Моя матриця поверне мене в інститут і за місяць я буду кормити улюблених едафозаврів. А він назавжди залишиться у цій воронці, ще одна безіменна жертва великої війни. Ще одне розбите життя і знищені мрії. А він міг би жити, кохати. Міг би стати відомим доктором чи музикантом, великим художником чи винахідником. Все це миттєво пронеслося в моїй голові за долі секунди.

Солдат з пораненим стегном заплющив очі і відвернув голову вбік.

- Ні! – крикнув я, і сам здивувався зі свого голосу. – Досить...

Ступор і страх пройшли миттєво. Я кинувся на гранату, притиснувшись до неї всім тілом, наліг не неї як тільки зумів. В цей момент вона вибухнула.

Мене підкинуло вгору і на секунду я побачив гобоїста Байзеля, що все ще лежав у своїй ямі. Війна для нього закінчилася, і він, як і мріяв, взяв у ній участь безпосередньо. І Бліхтена, який все ще стискав мертвими пальцями гвинтівку, і навіть фельдфебеля Торглера, який лежав біля дерева, дивлячись у небо.

Я вдарився об край воронки і покотився вниз. Мабуть, я втратив свідомість.

- Не смій помирати, я винесу тебе звідси, чуєш, не смій помирати... - В голові пульсував біль, тіла я не відчував. Очі заволокло червоним. – Чуєш мене, тримайся, ще трохи і табір, я витягну тебе, не відключайся, тримайся, чуєш мене.

Він схилився наді мною. Бліде лице, заляпане кров'ю і багнюкою, акуратно підстрижені вуса, правильні риси обличчя.

- Тримайся, товаришу, санітари вже біжать, нас помітили, все буде добре, ти одужаєш, головне не відключайся. Ти врятував мені життя, я в тебе у боргу, і не дозволю тобі просто так померти, чуєш.

Я посміхнувся, губи погано слухалися і щось булькало в горлі.

- Не переживай, зі мною все буде добре, - прошепотів я. – В інституті з мене на раз живчика зроблять. Головне, що ти живий.

Він нахилився ближче і притиснув пальці до губ:

- Тихо, бережи сили, не говори.

Я закашлявся йому у відповідь.

- Я тебе звать, солдат? – Я виплюнув згусток крові. – Я Лоре, дурний лабораторний пацюк Лоре, який вирішив, що війна цікавіша за едафозаврів. – Я ще раз сильно закашлявся і кров пішла ротом.

Він стиснув мою руку і відкинув волосся з чола.

- Я запам'ятаю тебе, рядовий Лоре, на все життя, обіцяю тобі.

- Як тебе звать, - прошепотів я, зібравши всі свої сили. Очі заволокла червона імла, густа слина у роті заважала говорити.

- Мене звати Адольф, друже мій, а тепер мовчи, побережи сили, ось і санітари.

Почулися голоси, хтось почав підіймати мене, темні силуети нахилилися наді мною, руки почали мацати тіло і розрізати одяг...

Адольф... Десь я вже чув це ім'я. Клацнув датчик і мене поглинула темрява.

...Є місто золоте

Навколо міста – потрійний мур: камінь, дерево, метал. Перший – від часів Данаїдів, другий – зведений нещодавно, третій – пластини обладунків, іскри від сонця, що пірнає на заході, бронза та мідь – погойдується, дихає, живе. Навколо гордовитої колись столиці аж рябить від людськ. Здається, вся Асія знялася одночасно з місця й встала табором тут, поблизу «золотосяйного міста», як продовжують звати його придворні аеди.

Зараз слова ці – наче дурнувятий жарт, бо мурі чорні від сажі та кіптяви.

В небі кружляють стерв'ятники. Їдла для них – удосталъ. Й буде ще: чи ж йому, сину Анхіза, глашатаєві Трої, не знати про те...

За спиною Енея тихо брязкає метал: хтось з гекветів переступає з ноги на ногу. Він озирається, а ось царевич – золочений шолом, начищені луски панциру, жезл ванакта, рудуваті волосинки на зап'ястках – залишається нерухомим. З-за дерев'яного муру дивиться він на мур кам'яний, і очі його тьмяні: камінчики, обточені водою. Він йшов сюди, під стіни Мікен, два останні роки, він не відає ані сумнівів, ані жалощів. Еней про те пам'ятає: царевич не раз і не два виявляв лютя мало не божественну. Він – утілення розплати, й вороги розуміють це кожного разу – і кожного разу розуміють це запізно. Як у Коринфі: крики

страчених й досі звучать у вухах Енея.

Й насправді: смолоскип, від якого займеться увесь світ.

– Він прийде, – говорить Еней. Говорить, схоже, лише для того, щоби хоча б якось розігнати тишу: густу, наче критське вино.

Царевич продовжує мовчати. Та й до чого розмови? Посланець прийде, інакше просто не може бути. Але насправді, це вже неважливо. Важливіше думати про рудого пройдисвіта: чи не єдиного, хто може протиставити тим, хто завмер за дерев'яними мурами, щось більше, ніж бронзу та мідь тих, хто стоїть за мурами кам'яними.

Все закінчиться – так чи інакше – в найближчі дні.

Чи інакше...

Від гостроколу табору й до самих міських мурів густо, наче стерня на зжато́му полі, проростають стріли. Другий день їх ніхто не збирає – й другий день ніхто не йде на приступ мурів. Все завмерло. Все чекає.

Від табору мірмідонців розтікається запах паленої щетини: там колють диких свиней, здобутих напередодні, в облаві, яку влаштував син Пелея на честь чергової своєї військової перемоги. Еней морщиться, пригадуючи хлопця: герої останнім часом його драгують.

– Нарешті, – тихо каже царевич, а Еней помічає хмарку куряви під мурами міста. Потім з куряви виринає колісниця, запряжена парою. Посланець, візниця та двоє піших воїнів супроводу.

Здається, біга наближається надто повільно. Потім вона зупиняється кроках в тридцяти, посланець – огрядний чоловік з довгим, простріленим сивиною волоссям, сплетеним в косу, – сходить на землю. Геквети (тут їх звать «екветами», ковтаючи першу літеру) стають зліва та справа. Прямокутні, обтягнуті шкірою щити майже в людський зріст, списи із важким широким вістря. Довгий меч на поясі – як знак стану.

Еней озирається, схиляється в шанобливому поклоні.

– Мій пане, – говорить питально.

Царевич киває: все обмовлене, рішення прийняте, хоча, Пейон їм свідок, це далося аж ніяк не просто – царевич й зараз готовий пустити місто із димом.

Що, безумовно, відповідає бажанням союзників-кадмейців.

За спиною здіймається розмірений грім списів у щити: ті з дарданців, хто зібрався за обложним муром, підтримують Енея, який йде полем до посланця Мікен. Той супитьсся, обсмикує леопардовий плащ. Мабуть, він наляканий: згори, від уступів мікенських мурів, вся долина здається – Еней знає про те – килимом, поплямованим вогнями й димом, різнокольоровими наметами й масляним відблиском зброї та обладунків. Володарі Асії прийшли до мікенських ванактів забрати борг честі.

Двоє охоронців зупиняються в трьох кроках позаду від Енея.

Посланець мовчить, нашорошившись, наче сич.

– Чи маєш ти право говорити від імені свого пана, володаря Мікен? – питає Анхізід.

Посланець киває:

– Мій пан, ванакт Ахаї, говорить моїми устами, дарданець.

Те, що він впізнаний, майже забавляє Енея, втім, син Анхіза лише сухо посміхається:

– Моїми устами нині говорить син царя Трої, Дарданії, Іліона, тиран Фессалії, Фтіютиди, Доріди, Коринфа, намісник заходу, ванакт Олександр. Чи готовий ти вислухати, що буде сказане, й чи готовий донести це до вух володаря Мікен?

Посланець знову киває, проковтнувши обрізання титулу ахейського володаря: мовляв, готовий.

– Мій пан вимагає видати свою сестру, підступ-

но викраденої з храму Пейона в місті Подарга. Гнів бога привів нас сюди, й ми не підемо, доки не вмилюстивимо нашого пана. Брами міста повинні відчинитися до завтрашнього заходу сонця, а володар Мікен, віддавши дочку Подарга, нехай чекає біля брами купно із родиною. Після того, як станеться по слову мого пана, мури Мікен будуть зруйновані, а сам володар міста піде у вигнання, позбавлений сану та влади. Діти володаря Мікен відправляться до двору царя Подарга й будуть виховані там. Місто видасть зі скарбниці тридцять талантів золотом й присягне наміснику заходу, ванакту Олександру.

Посланець володаря Мікен гмикає.

– А жорстко стеле намісник заходу.

Еней дивиться без посмішки.

– Якщо Мікени не виконають умов мого володаря, через три дні місто впаде й буде зруйноване до фундаментів.

Геквети мікенського посланця мимоволі відступають на крок: мабуть, чули про долю Коринфу.

Еней дивиться в обличчя мікенця й додає вже від себе:

– Я знаю, твій пан чекає допомоги з Пілосу, від свого брата... Віддай йому ось це, – він дістає з кошелю масивний перстень у вигляді переплетених змії й простягає на долоні. – Скажи володарю Мікен, що його брат живий... поки що. Все інше – на колінах в богів та в руках самого володаря Мікен.

Він повертається та неспішно йде назад, до огорожі табору.

2

Раз-два, весла рвуть поверхню моря, роняють важкі краплі, три-чотири, вправний рух гребців, весла занурюються знову. Вода заломлює світ, здається, що весла перетворилися на мокрих, чорних змії. Раз-два, три-чотири. Й знову, й знову, й знову.

Вітрило підняте, вітер – попутний, але Одиссей жене та підганяє, поспішаючи так, як не поспішав і два роки тому, втікаючи із здобиччю з-під мурів троядської твердині.

Пентаконтера – важезна, стара та незграбна, але іншої не знайшлося в гавані, куди вони дісталися: запилені, ледь відірвавшись від погоні. Гроші, обіцянки та погрози не призвели ні до чого. На бирку мікенського палацу тут навіть не глянули. Мовляв, або так – або пішки по хвилям. Й довелося, зціпивши зуби та розв'язавши капшук, сплачувати келейсту втричі – бо той довідався, куди

попрямує корабель.

«Бог тепер у гніві», – бурмотів та відводив очі.

На половину лавок довелося садовити своїх – добре, що ті не роптали, привчені й до весел, й до битв.

Тепер з десятків мікенців сидять, кутаючись в плащі, біля навісу, під яким заховалися годувальниці та дорогоцінний вантаж, переданий йому, Одиссею, самим ванаком. Шлях далекий, а дівицю треба доставити на острів цілою, бо настав час богам знову явити своє обличчя людям.

Інколи його відвідує дивна думка: прикинься він тоді немічним, хворим чи шаленим, чи не стало б всім краще, ніж є тепер? П'янка зухвалість задуму, жах очікування в нутрі статуї, темному й пильному, тріумф, коли все сталося по його слову – адже боги сміються, коли ми будуємо плани! – чи було воно варте того? Коли ванакт в останній раз розмовляв з Одиссеєм в Мікенах, до міста вже дійшла новина про різанину в Коринфі. Жорстокість молодого царевича лякала. Може й праві ті, хто розповідає про суд Олександра? А якщо так – от чому йому було не обрати тоді, скажімо, любов найкрасивішої з жінок? Ти ба, сміялися вони тоді, влада над світом – для пастушка!

А тепер все до цього і йде, а причина тому, як не глянь, він, рудий Хитрун, kwasілай наскрізь прожареного сонцем острова. Й він готовий за все сплатити.

Але він й досі очікує вісника від ванакта, який буде знаком: ні, не роби, пливи назад. І він дивиться в небо в надії, що Атрід зуміє домовитися із царевичем, і що йому, Одиссею, не доведеться робити те, для чого він пливе зараз на пентаконтері на клятий святий острів.

Втім, вісника немає: з молодим царевичем навряд чи можна домовитися інакше, ніж підставивши шию під ярмо.

А в допомогу брата ванакта він не дуже вірить. Геракліди зараз, відчувши кров, ошаліли. Як ошаліли й всі ті племена й народи, що прийшли під руку лавагета троянців. Надто багато тих, кому володар Мікен був наче ніж біля горла: Фессалія, Кадмея... Навіть хлопчисько Пелея, Лігірон, як кажуть, зараз біля царевича. Невразливий хлопчисько.

Він проходить повз мікенців, які кутаються в плащі, пірнає під полог. Годувальниці збилися в центрі, а з-за спин їх чути різкі й знайомі на воді звуки: Іфігенія переносить морський шлях геть погано.

Одна з тіток-годувальниць підбігає, валиться в ноги, кланяючись:

– Пане, чи скоро ми доберемося до місця? – голос її трохи тремтить: чи то від страху, чи то від злості.

– Скоро.

Поміж спинами майорить кругленьке личко: бліде, з опухлим червоним носом. Потім Іфігенія знову нахилиється над шкіряним цеберком, плюється чи вже не жовчу.

Нічого, бідна дівчинка. Все скоро скінчиться. Все.

Хоча, може, на наше щастя, ванакт все ж пришле вісника.

3

Локри, воїни Фокіди й – окремо – кадмейці, що бажають помститися старовинним ворогам за всі минулі образи. Дорійці, етолійці, ополчення Евбеї – з тих, хто приєднався до царевича. Мірмідонці, фракійці, пеласги з-під Ларісси. Кікони, пеони, пафлагонці, галізони та мізійці. Списоносці Фрігії. Дарданці та трояни.

Воїстину, весь світ. Як Мікенам – пихатим та жорстокосердним – вистояти?

І все ж, і все ж...

А писар все журчить з-за спини, все тягне сухі мертві слова: «Солонини доставлено: з Кекропії сто п'ять великих мір, з Пірею – сорок та чотири, із Мегар – шістдесят і сім, з околиць Кадмеї – вісімдесят та шість. Олії: взято в Аргосі – шість сотень та п'ятнадцять піфосів, з них втрачено в дорозі, розбито та розкрадено дорійцями сто двадцять та сім...».

Війна перетворюється вже на неквапливий розподіл здобичі: постачання військ, перевезення зброї, цінностей, обладунків, рутина підрахунків та виплат від здобичі найманцям та союзникам.

На днях з-під стін Аргосу повернулися мірмідонці з фракійцями: хлопчисько Пеліда зумів застати на марші, армію брата мікенців. Повернувся в сяйві слави: розсіяв ворогів, вирізавши дві третини й захопивши молодшого Атріда. Битва під Аргосом підводила ризику в війні. Мікени та Пілос – ось все, що залишилося у нещодавно бундючних ахейців. Мікени впадуть за три дні, та й царству Нестора стояти не довше, ніж союзники-дорійці завершать марш. Гераклідам є що пригадати Пілосу, а в милосерді бородатих потомків героя підозрювати не можна.

Але, сказати чесно, смак перемоги гірчить.

Ще два роки тому, дихаючи вогнем від зробленого ахейцями – а гордовитий володар Мікен не приховував свою здобич, – ще два роки тому, збираючи війська, заганняючи коней в марній спробі обігнати колісницю часу, він, Гектор, лавагет Трої, вже відчував на губах смак попелу. Станься все інакше, й прийди під неприступні мури Іліону ахейці – нехай

разом з усіма, хто тепер встав під знамена його, Гектора, несамовитого брата! – лавагет не відчував би докорів сумління. Країна – це дім, який ти захищаєш, це дружина та діти, які в тому домі чекають. Батько, який пам'ятав, що привело його на престол, виховав дітей в переконанні: відстоювати краще, ніж брати.

Виховав всіх, окрім брата-знайди, який зараз руйнував світ, щоби створити щось нове, небувале.

Зійшовши на берег в Авліді, ведучи перемовини з усіма, кого можна було повести проти мікенського ванакта, й проводячи блискавичні удари по тих, із ким домовитися було неможливо, й потім, зимуючи в Кадмеї чи б'ючись під Мегарами, Гектор не встигав про це замислитися. Всі сили з'їдала війна та вища потреба. Але тепер, залишивши за спиною Коринф, він міг дозволити собі розкіш подумати.

Й думки ці не приносили радощі.

«...стріл – шість сотень пучків від Кадмеї, три з половиною сотні від кекропського володаря, а ще...» – не припиняє бубоніти писар, шурхотить сувоєм.

– Досить, – обриває його Гектор й підводиться. Жестом відпускає двох охоронців-гекветів, виходить, трохи нагнувши голову, з намету.

Сонце майже сховалося за виднокрай: тільки верх його плавиться в багрових хмарах. Мури Мікен здаються залитими кров'ю: роздолля для профетів. Це навіть не знаки – це цілі пісні, ті, що можна чути в долинах Касталії. Серце на мить стискується від поганого передчуття, але Гектор жене геть ті побоювання. Все вирішено. Відмовитися неможливо.

Він проходить повз конов'язь, повз вогнища, навколо яких сидять – упереміш – лучники Локриди та списоносці Фрігії, похмурі беотійці та фессалійці в лляному одязі та з голими ногами. Проходить повз розпряжені біги, біля яких метушаться слуги, повз татуйованих дорійців – диких та страшних, з волоссям, зібраним в хвості. Дорійці стукотять кістками в шкіряних кубках, чути: «чіт», «три двійки», чотири й два до себе». Грають, схоже, в кістки фракійські, з четвірками, а не в звичні в Троаді вавілонські «шістки».

Під пагорбом, наверху та навколо якого поставлений табір, протікає струмок: піщане дно джерельця витоптане за день, але муть встигла осісти, й Гектор схиляється, черпаючи холодну, аж зуби ломить, воду.

Посланець з'являється цілком беззвучно, наче виступаючи з тіней під деревами. Гектор мимоволі здригається, роняючи воду з руки, потім трясє долонею, проводить мокрими пальцями по очах. Щоки горять.

– Що? – запитує тихо. Голос хриплий, скрегоче, наче списом по камінню.

– Все вдалося.

– Зустріч відбулася?

Посланець лише киває.

– Й коли ж?

– Завтра опівдні, біля західних воріт. Дві біги, сам на сам.

Гектор киває своїм думкам, занурює пальці в джерело. Холодна вода прояснює думки, повертає тілу та духу бадьорість.

– Кого мікенець назначить на бій?

– Аякса Великого.

Гектор посміхається: надто передбачувано. Й не дуже мудро: Аякс добрий воїн, але в битві на колісницях більше важить вміння, а не лють.

– А у випадку програшу?..

– Ванакт віддає доньку Подарга та відчиняє браму троянцям. Єдина умова – місто повинні взяти саме троянці. Ніяких дорійців чи кадмейців. Їм видадуть золото зі скарбниці ванакта. Орест приймає титул при назначеному царевичем наміснику та воеводі.

– Сам ванакт?

– Він просить для себе права воїна. А при перемозі Аякса – й можливість вигнання.

– Крит?

– Крит.

По суті, це вже перемога. Або ж – можливість досягти її малою кров'ю. Авжеж, залишати Атридів при владі необачно, але це вирішується часом.

Він в останній раз хлюпає собі в обличчя, проводить долонею, зганяючи краплі води. Здіймається у весь зріст.

– Передай, що я, Гектор, лавагет царевича Олександра та його старший брат, приймаю умови володаря Мікен.

– А чи прийме їх твій брат?

– Про це я потурбуюся, – голос Гектора твердий, наче він в тому впевнений. – Тобі потрібна допомога?

Посланець посміхається й, нічого не відповівши, розчиняється в сутінках: настільки ж безшумно, як і з'явився.

Темнішає.

4

В мегароні похмуро й порожньо: еквети, домашні слуги – всі відіслані геть.

Агамемнон стоїть біля вузького вікна, що виходить на захід, й ловить останні відблиски помираючого сонця.

Там, за міцними та вчора ще неприступними мурами разом із сонцем помирає мрія – ще недавно непорушна. Помирає світ, який він міг збуду-

вати. Світ, який він мало не збудував.

На мить він забуває про те, що тут втрачено, й улітає подумки туди, де все навпаки, де тисячі кораблів та десятки царів прямують за море під інший неприступний мур, де невимірний людський приплив котиться на червоні стіни твердині Подарга й захльостує їх, ллючись вогнем та смертю. Туди, де переможець отримує все. Де переможець – він.

Агамемнон зітхає й відходить від кривавого прямокутника вікна.

Він втомився. Навіть не тілом, але десь глибше: нутром, самими думками. Френес виснажені, а тюмос – слабкий.

Навколо мегарону наче течуть фрески: їх робили при батькові, Атреї, доробляли при дяді, а завершали при ньому. Воїни, що б'ються з ворогами; воїни, що полюють на левів; леви, що терзають здобич. Тепер малюнки здаються майже знущанням. Як воно: думати, що ти лев, а виявитися здобиччю? А ось так, відчуй.

Він підходить до вогнища в центрі залу. Там тліє вугілля, змішуючись з боязким світом сонця над виднокраєм. Володар сідає на лавку, розкриває кулак.

Товстий золотий обідок, дві сплетені змії. Сумнівів немає – кільце брата, іншого такого немає. Відчайдушний та нерозумний вчинок: намагатися зняти осаду тим малим числом людей, що в нього залишалися. Втім, молодший завжди був надто гарячим. А боги, даючи одне, скупко наділяють іншим.

Боги... Де ті боги зараз, чому облишили його, Агамемнона, який ніколи не забував жертвувати? Коли йому розповіли, що саме богині – за те золоте яблуко – присудили царському знійді, ванакт лише посміявся. Дурня, нічого більше. Влада над царствами, подумати тільки! Й кому? Гарненькому пастушкові, якого троянські козопаси грали, мабуть, замість своїх кіз? Краще б він обрав любов гарнішої – чи що там йому обіцяла Кіпріда? Та що б він розумів у жіночій красі після своїх кіз! Він, Агамемнон, говорив це, й брат відповідав гучним реготом.

А потім пастух прийшов під стіни Мікен, й зробилося не до жартів. Тим більше, коли Агамемнон побачив його зблизька, в битві, продершись крізь заслон хеттських гвардійців та дарданських екветів. Продерся – й відступив: здавалося, молодого наслідника Подарга наповнює сяйво, чисте світло: навіть стояти поряд було боляче. Всі розмови про «кудос» та «кратос», «велич» та «силу», не варті були поряд із ним нічого. Це розчавило володаря Мікен. Бо після такого він вже не міг не

вірити в дар Матері.

Можливо, саме тоді в голову рудого хитруна прийшов той безумний план. Прийшов лише для того, аби його, рудого, зробити відповідальним за його виконання – в розплату за те, що саме його, хитруна, дії стали причиною війни, що розірвала країну. План, з яким погодилися профети і який схвалив Калхант (жрець, щоправда, клявся, що Пейон зараз не приходять до провидців – щонайменше, до тих, хто на боці мікенського ванакта). План, для якого Агамемнон погодився віддати в жертву власну плоть та кров. Власну доньку.

Принести в жертву жрицю Сестри на острові Брата. Там, де не повинна пролитися – боги обіцяли це! – й крапля крові, там, куди не повинна ступати смерть... Може, хоча б це пробудить володаря, що несеться на чорних конях підземними та підводними стежками?

Якщо ж знайдеться інший вихід – скажімо, троянський царевич зніме осаду, або ж Дій явить свою волю та надихне воїнів Мікен, якщо прокинеться Піфон й, вилізши зі свого підземного сховища, поже-ре всіх, хто грозить стінам златосяйного міста – при будь-якому з цих неймовірних випадків він, Агамемнон, повинен вислати птаха. Посланця.

І що тепер? Тепер, коли брата немає, а пастухок-царевич висуває вимоги? Чи треба продовжувати, чи не перервати небезпечний план? Злити богів...

Добре, що серед троянців залишилися люди честі. Але Гектора буде чекати сюрприз: випускати Аякса Великого було б нерозумно. Тому час перевірити, наскільки міцна рука в самого володаря Мікен. Обладунки підігнані, коні нагодовані, колісниця готова до битви.

Навіть якщо й смерть – вона буде славетною смертю. Ще б глянути, який в чистому полі Олександр – один, без старшого брата, який наче кам'яний мур за спиною.

Кроки в пустому мегароні звучать виразно й дзвінко. Ці кроки він впізнає завжди. Дочка Тіндарея, та, за яку він вбив і став би вбивати знову.

Мабуть, купальня готова.

Він важко підіймається, хитаючи кудлатою головою.

І – треба вислати птаха квасілаю Ітаки.

5

Вона й дійсно красуня. Не дивно, що кажуть, начебто – донька Дія. А неможливо згадати обличчя. Сяйво шкіри, золотисті кучері, голос. Голос – запам'ятовується. А від обличчя в пам'яті не лишається

ся нічого. Щось сумне, нестійке. Наче вода крізь пальці.

Навіщо вона подалася за чоловіком? Адже похід, битва...

Він запитує про те, а вона лише загадково посміхається. Й одна та посмішка видається достатньою відповіддю. Й гідною.

Там, під Аргосом, у битві, перемога виявилася нескладною. Володар Лакедемона так поспішав, що сходу вскочив у пастку, втягнувся з військом між двома скельними узгір'ями. Все інше було справою доблесті та вмінь. Першої в Лігірона вистачало, другими щедро ділилися воїни-фракійці, послані лавагетом разом із його, Лігірона, мірмідонцями та фтійцями. Розгром видався на славу: втекти зуміла лише шоста частина війська Лакедемона, дві третини були вирізані, інші з мотузками на шиї залишилися в Аргосі під охороною фракійських спиносців. Сам Лігірон, взявши наблизених воїнів з дружини, супроводив доньку Леди сюди, в табір царевича Олександра під мурами Мікен.

Дружочок Патрокл дивився на полонянку без схвалення, але встояти проти її краси не зміг й він. Коли Лігірон повертається від лавагета, Патрокл вже дивиться на дружину kwasілая Лакедемона з обожнюванням, вона ж – споглядає з-під вій в міру грайливо, але й в міру прохолодно, що Лігірона, скоріше, забавляє, ніж злить.

Але ж, не зважаючи на чари красуні, Лігірон залишається твердим: зараз важлива війна. Він прибув до війська лавагета троянців за славою, й збирається її здобути, заливши своє ім'я всім майбутнім поколінням. В тій переконаності його не змінила навіть різанина під Коринфом. Там, в кривавій імлі перемоги, коли впало тверде: «Полонених не брати», й воїни царевича зробилися подібні до левів у овечому стаді, він, Лігірон, був серед перших. Він пам'ятає жах, що плавився в очах багатьох: і тих, хто підіймав ніж, і тих, хто під ніж клався. Він пам'ятає поле битви, де люди лежали, наче колосся, наче риби в путину. Він пам'ятає воїнів, що йшли полем в крові та слизу: чи то новонароджені, чи то живі мерці. Смак у слави виявився гірким, але смак – був! Й смаку того не зуміє (ні, не зуміє, він в тому впевнений!) перебити тонкий аромат, що йде від дружини володаря Лакедемона – так само, як розходиться від неї краса та сяйво.

Але ж яка спокуса!

Спершу Лігірон думав, що віддасть дружину брата мікенця самому царевичу Олександру, в подарунок. Воістину, дар, гідний царя. Це принесло б чимало слави йому, Лігірону, наймолодшому герою у війську троянців. Він уявляв, як Олександр, побачивши,

кого привів до нього син Пелея, зійде до нього та обійме, наче брата, візьме за руку дочку Леди – й грянуть вітальні крики, а володар Мікен стане дивитися з мурів й гризти пальці в безсилій злобі. Втім, вже під'їжджаючи до Мікен, зрозумів, що не віддасть свою законну здобич нікому. Адже вона – гідна героя. Уявити собі руку, нехай навіть царевича троянців, що обхоплює цей тонкий стан, бачити волосся одного, що змішується із волоссям іншої, було б незносно. Навіть уявляти, вже не говорячи про інше.

Вона – моя. Моя здобич. Тільки моя – й більше нічия.

Він мовить собі це раз за разом, а вона – загадково та сліпуче посміхається: очі підведені сурмою, а тонкі аромати, що течуть наметом, зводять з розуму. Він приходить до тям лише зрозумівши, що бурмотить те вголос. Підривається й кидається геть – лише розлітається шкіряна завеса.

Відразу від входу він переходить на біг – швидше, швидше, наче підтверджуючи своє прізвисько, Швидконогий, а серце наказує не бігти, але відштовхнутися й ринутися в темний небосхил, де тане пір'я хмарин, що пливуть у крові майже мертвого вже сонця.

Нарешті він переходить на крок, а потім й зовсім зупиняється. Груди здіймаються, наче море.

Хтось кличе його: «Хто там?», а він відповідає хрипло: «Фтія».

Виявляється, він вийшов аж до східного гостроколу, звідки відкривається вид на фортецю старшого Атріда. Неподалік горить вогнище, воїни печуть тушку зайця. Тих чимало розплодилося в навколишніх пагорбах, й навіть присутність армії, що брязкає бронзою та міддю, не змусило вухастих втекти геть.

Хтось простягає йому глечик, він сьорбає: хлібне пиво, слабке, розведене. Смак досить бридкий, втім Лігірон робить ковток, другий, третій, не дивлячись віддає глечик.

– Диви, диви, – шумлять зліва. – Що воно, птах? Справді птах?

Й справді: від мурів міста повз їх табір – біла, ледь помітна цятка: голуб чи що.

Сила, що аж дзвенить в ньому, потребує виходу, й Лігірон простягає руку, каже:

– Лук!

Той знаходять відразу: шершавий, досить довгий, мабуть – беотійський. Лігірон стріляє гірше, ніж б'ється списом чи мечем, але зараз руки його й око спрямовує доля: стріла зривається, наче гончак на лань.

– Є, є, – гомонять поряд радісно, плескають по

спині. Сують в руку шматок м'яса: їж, заслужив. Лігірон відриває зубами, жує. Й справді – заець.

Накочує спустошення.

Саме так – повільно та гризучи кістку – він дістається свого намету.

Й перше, що бачить – це рослі хеттські воїни із стражі царевича: Олександр прибув, аби віддати почесні переможцю.

6

Вулиці Мікен похмурі й виглядають приречено, наче ворог вже взяв місто й тепер кормиться зі списа на вулицях та в домах. І це лякає більше, ніж вся армія троянського молокососа під мурами.

Але страшніше за все, що й він, кравчий володаря, побачивши царевича-пастушка, знає, що місто приречене. І це поза його, Егісфа, бажаннями та планами. Єдине, чого він зараз може досягнути – це помста. Помста, розтягнена на десятиліття, про яку неможливо забути – й не виходило виконати. А тепер час надійшов.

«Прокляття Пелопса» – так говорять навколо, й заперечувати вже немає – ніколи не було – ані сил, ані бажання. Але для нього воно залишається прокляттям Атрідів – і нічим більше. Ті, хто пролив кров, повинні сплатити кров'ю. Володар Мікен думав, що це він будує світ за мурами міста, а він, двоюрідний брат, про спорідненість із яким, схоже, всі забули, не поспішаючи плів своє павутиння тут, у самому центрі фортеці Артидів. Слівце там, шепіт тут, комусь – невеличку послугу, комусь – монетку-іншу в капшук. Крапля точить камінь, жучок проїдає серцевину дуба. Для повного спокою йому була б потрібна війна десь подалі. Така, які так полюбляв володар Мікен, вважаючи, що новий світ будується саме там.

Дурень! Новий світ будують тут, у тиші фортечних переходів й серед приглушених стогонів жінок, залишеної надовго – але ж не природу не надурити.

Але війна прийшла сюди, під стіни золотосяйного міста, й прийшла настільки невчасно, наскільки таке взагалі можна сказати про війну.

Виною всьому, беззаперечно, була та блаженна, яку привезли володарю Мікен три роки тому з міста Подарга. Говорили, що вона мантісса, пророчиця, але ж за всі роки, що вона провела в палаці, Егісф не почув від неї ані слова. Кажуть, що вуста їй закрав сам Пейон, щоби не промовляти до тих, хто порушив клятви, але кравчий не вірить, що дівка – пророчиця. Вже краще слухати Кал-

ханта – плішивий старець хоча б говорить смішно.

Під стіною, вздовж будинків, під розтягнутими шкіряними та повстяними навісами, сидять, лежать, грають в кістки, ладять зброю та обладунки ті, що залишаються вірними володарю Мікен. Їх небагато. Проти армії за мурами – гірстка. Завтра вони підуть на смерть. Підуть, тому що така буде його, Егісфа, помста.

Володар Мікен вислуховує привезене послання на диво спокійно. Погрози та образи, які, начебто, говорив дарданський вискочка, йому наче не цікаві. Навіть кільце брата («сказав, що вбили та розіп'яли під Аргосом, а тобі – передав цей перстень») він приймає, не здригнувшись. Тільки махає долонею: йди геть.

Але є ще план. Той, що неможливо зруйнувати, бо серце жінки не прощає.

Повір, переконує він її трохи пізніше, це єдина можливість, яку він нам залишив. Я бачив його, це страшна людина.

– Він молодий?

Він – жорсткий та жорстокий. Він – камінь та бронза. Він – точило, що зробить світ гострим, наче лезо меча. Те, що він молодий, не значить нічого. Про нього не можна думати, як про людину. Він – наче дружина володаря Лакедемона.

Нагадування про дочку Леди б'є в ціль. Клітемнестра не може про ту чути. Вона б рада її ненавидіти, але чари, що оточують ту жінку, не дозволяють з'явитися такому почуттю. Але жінку володаря Мікен ніхто не може змусити добре до неї ставитися.

– І що робити?

А ось що робити – він знає, так. Дарданський вискочка все розповів. Треба лише вбити мікенського володаря, а він Егісф, вийде завтра в поле на чолі армії, в обладунках Атріда, та схилить знамено до ніг царевича. За це їм обіцяно не лише життя, але – владу тут, в Мікенах.

Ця вигадка жахлива, в неї неможливо повірити, але та, що обіймала його довгими ночами, готова вірити в будь-яке його слово. Їй лячно, а він пропонує спасіння.

– Коли?

– Сьогодні. Запропонуй йому вимитися в купальні, а все інше зроблю я сам.

Й потім треба лише встати із сокирою в купальні ванакта, серед завіс та вологих від пару колон.

7

Птах пробитий стрілою. Падає, падає, падає, як падає будь-яке царство. Бризкає кров: широко, темна, густа, прямо на плити. Червона, багрова, пор-

фірова. Кудлата голова, волосся злиплося, косо сидить на списі: нате, жерить, ось ваш володар і ось ваші вороги. Колісниці їдуть розтягнутим строем, стріли гудять в повітрі, наче джмелі, земля, тіла, щити – все проростає пір'ям стерні. Люди, люди, люди – біжать, валяться, падають, зрублені. Колосся в полі, риба в путину. Брама, тримати браму. Летять палаючі тріски, смола обпікає, кипляче масло, каміння, короткі удари списів. Тільки вона й гідна тебе, пане. Красуня, але та краса не запам'ятовується, вислизає з-під пальців – не впіймати. Тонкі зап'ястки, рум'яна на щоках. Блідна, землиста шкіра, червоний ніс. Ми прибули? Вже? Так, дівчинко, прибули. Рука хапає волосся, ніж під горло: тобі, Володарю Глибин, приношу цю жертву. Приходь та візьми. Й люди, люди, люди – падають, наче колосся.

Для видінь – немає слів. Для видінь ніколи немає слів, але нині ця німота – справжнє страждання. Коли ти кричиш, говориш, шепочеш – ти позбавляєшся. Це наче пологи.

Але бог ревнивий, бог закритий їй уста, доки живий той, хто спрямував хитромудрого царька з далекого острова під стіни величного міста за нею, хто змусив його хитрістю пробратися за мури (святина тварина, казали вони й везли того коня вулицями; бог послав, говорили вони й вкочували його в двір храму).

Доки дихає той, в чийх руках вона досі.

Ні, він не образив її ні словом, ні дією, хоча, інколи здавалося, що краще б – образив. Вона боялася признатися, але за три роки, поки вона в полоні у цього сивіючого, але міцного, наче бик, чоловіка, він зумів підкорити її так, як не зумів би підкорити ніколи, склався все інакше. Вона не ділила із ним ложе, але почуття своє виносила, наче дитину під серцем. Серед шепоту слуг, серед ненависті в поглядах жерців, серед холодного презирства дружини й гидливості її коханця, що наставив – вона бачила це, бачила чітко, але не могла сказати, як і про будь-яке інше видіння – роги володарю Мікен. Він вже був – її, навіть не знаючи про те, але вона залишалася нічиєю, тому що поцілунок бога міцний, а світло – засліплює.

І ось вона тут, у напівтемному – сяє лише вогнище – мегароні в серці Мікен: корчиться під напором видінь, бо зараз все сплітається в тугий – не роз-

плутати – вузол.

Птиця падає, збита. Добрий постріл, добрий. Смак м'яса на губах, смак попелу, смак полум'я. Лише вона гідна царського вінця, лише їй повинно бути біля трону, коли настане час. І лють, лють – затопляє, здіймається. Лють, яку не залити крові сотень ворогів. Добра жертва: удари списом пробивають тіла наскрізь, випускаючи тумос й кров, напоюючи землю, живлячи лють, але не тамуючи її. Добрі жнива: меч літає бронзовим птахом, й руки падають, зрублені, на землю. Наче птах, наче дівчина, наче кудлата голова: котиться, котиться, не зупинити. Але справжня лють прийде пізніше, накопить, змітаючи все, встане під небеса, розіб'є землю тріщинами, й те, що нею розколоте – не зібрати, не зліпити, не склеїти. Юний герой піде у вигнання, воїн загине, зраджений тим, кого він вважав другом, царевич згорить у полум'ї, в якому неможливо вижити. Коло замкнеться, хто мстить, породжує лише помсту. Коло замкнеться, котиться, котиться, наче голова: кудлата, страшна, з волоссям чорним, наче дим над спаленим містом. А той, хто був на цьому полі лише глашатаєм, стане творцем, стане зрощувати, склеювати, збирати: шматок до шматку, черепок до черепку. А того, хто пішов, уплив, згинув між небом та водою, того стануть чекати, чекати довго й несамовито – настільки, що саме його ім'я стане знаком чеканню, а ось коли хто його побачить, діждеться – тут і настане кінець всьому.

Вона корчиться, кусає губи, стогне в пологах: час надходить, вона знає, відчуває, бачить – рука простягнута, острів близько, сокира здійснюта, ось-ось впаде на потилицю, кудлату потилицю, волосся з сивиною, розплетене: ось він був, і ось його немає. Й ближче, ближче, ближче – кроки: важкі, з мокрим хлипанням під підощвами, край плащу забарвлено кров'ю, руки тягнуться до нього: зняти, глянути, перевірити. І в цій смерті – смерть усіх їх: дочки Леди, дочки володаря Мікен, дочки Подарга. Всіх їх, всіх дочок і всіх синів, що не доживуть й до наступного вечора, й вона корчиться, й кусає губи, стогне, готова виплеснути, викинути все, що накоплене за ці роки, за ці дні, за ці години, й нарешті вона промовляє: хриплим, чужим голосом, який не звучав ось вже три роки:

– Сталося!

Й завмирає, без сил.

Цілком безпечно

- Це не більш небезпечно, аніж запуск парового котла, - сказав професор.

Порівняння було, може, й слушним, але геть, геть невдалим. Не далі, як минулого тижня на Корабельні один котел запустили. Запустили не так, як планувалося, а в повітря, причому обставини можна було б вважати анекдотичними.

Виявилося, що кочегар замолоду відвідував гурток любителів технічної творчості. З того часу минуло багато років, і хтозна, що саме він натворив там, у гуртку, а от з котлом розслідування призначили одразу, й усі вдосконалення зафіксували.

Не сподобалось кочегару, що зверху на котлі приробачено клапан, а на клапан таким самим чином підвішено круглу шайбу для гирьок. Котел був не видатний за характеристиками, й конструктор – теж, мабуть, не видатний – морочитися із запобіжним клапаном не схотів, а взяв за прототип терези. Такі самі, як ті, що ними в магазині картоплю зважують. І гирьки хитрої форми, схожі на маленькі підківки, щоб на шайбу ставити, а як однієї замало, то одна на одну.

А чого, працює ж. А працює – не чіпай.

І в котлі працювало. Поки допитливий кочегар не втямив, що можна поставити не одну гирьку, а дві, й тоді пари відер вугілля вистачить не на годину, а приблизно на півтори. А якщо кількість гирьок ще збільшити, то можна пролізти крізь дірку в паркані – ну а який же паркан без дірок? – і хильнути світлого пива у «Веселому матросі».

Хильнув.

Коли прийшов – котла не було, і двері до кочегарки також кудись поділися.

До вибухів парових котлів усі вже звикли, й котельню будували з розрахунком на такий розвиток подій. Рвоне то рвоне, зірве легкий дах, безсило плюне в небо цівкою розпеченої пари, та й заспокоїться. Ну, може, кочегара ошпарить, як не пощастить, але хто їх рахує, тих кочегарів? Повісь оголошення – то за півгодини тридцять

штук набіжить бажаючих, один з поперед одного ко- чегаристіших. Це ж не токар чи слюсар, та й котел не верстат, а лопата - зовсім не мікрометр першого кла- су точності. На цю професію довго вчитись не треба. Бери та кидай, ну, може, ще поглядай на водомірні трубки і вчасно відкручуй крантика.

Хто ж знав, що котли інколи рвуться досить ціка- вим чином?

Що інколи в котлів трубу виринає. Ту, через яку воду зливають. Ту, що внизу.

Вирвало, як не вирвати.

І котел миттю перетворився на водяну ракету, ту саму, за які матусі так сварять підлітків, але ті все одно запускають. Береться пляшка з-під сидру...

Воно б, звісно, краще з-під шампанського, але в робітничих кварталах більше по сидру. Єдиний спосіб робітникам попоти шампанського – це тиш- ком-нишком переклеїти етикетку на пляшці, якою корабель хрестять. Пиниться сидр не гірше, а борт од- наково ніхто не облизуватиме, а отже, й різниці ніхто не помітить.

Так от. Береться пляшка з-під сидру, до половини наливається водою – як правило, з калюжі, бо хто там бігатиме до колонки й назад? Раз уже з калюжі – то чорна-чорнюща, бо кудись же вугільному пилу треба сідати? Правильно, в легені, а ще куди? Правильно, на одяг, а ще? О, тепер правильно, на дорогу, а після дощу куди? От-от.

Чорні-пречорні баюри – неодмінна ознака цивілі- зації.

Вставляється корок із просиленою крізь нього трубкою.

Крадеться в батька чи когось зі старших братів на- сос від велосипеда.

Накачується, аж поки корок не вилетить, і...

Ага. От за те й лають. Бо, по-перше, вода від переб- ування у пляшці чистішою не стає, а бризкає навсібіч, а прати кому? А по-друге, приземляється пляшка куди завгодно, в тому числі й на голови. Добре, якщо комусь з пускової команди, а якщо комусь з панів або поліцейському?

Котел летіти не схотів, але пострибав через Кора- бельню і зупинився, лише об малярку.

В малярці працювали, як заведено, або дівки непут- ящі-самотні, або вдовиці. Так що ховали їх коштом Корабельні, й відмивати обличчя ніхто не став, бо кому воно треба?

Газети писали, що то був найвеселіший похорон за останні сто років.

Невдало висловився професор, ой, як невдало, але, мабуть, того й не помітив, а, найпевніше, й вза- галі про стрибучий котел не чув. Хтозна, що воно там

прогуркотіло; гуркотить усе місто, бабахом більше, бабахом менше...

А газет, як відомо, професор не лише не читав, але навіть у хаті тримав у одному-єдиному місці.

- Вони ж зомбують, - пояснив він якось газе- тярам. – Відучують людину думати. Там же сидять спеціально навчені люди й розжовують недолугому газетожеру, як саме тлумачити факти – цей так, а цей сяк. А людина має думати власною головою!.. Дуууууумати!..

На слові «дууууумати!..» пшикнув спалах, до стелі спливла хмарка білого магнієвого диму, змішалася з чорним вугільним із каміна, сірим тютюновим із люльок та сигар; і така сама катавасія коїлася вран- ці на газетних шпальтах.

Професор – скривлене обличчя, грізний вказів- ний палець, наче дуло револьвера, націлено в чита- ча, а поруч – мішанина з білого, сірого та абсолют- ного чорного.

А що вдієш? Життя строкате. В кожного з нас є білі сторінки й трапляються чорні, просто не до всіх прикута увага газетярів.

Так що не читав професор газет, а читав лише фахові видання, біржові відомості та дайджести новин з найближчої оптичної лінії.

Оптика – штука хоча й дорога, але швидкість передачі мала значно більшу від пневматики, так що для орієнтування в світових подіях дайджестів вистачало. Щоправда, під час сильного вітру кри- ла оптичного телеграфу згортали, й мешканці ви- повзали на вулиці прогулятися, як у старі добрі до- телеграфні часи.

Віталися із сусідами, перепитували, як справи, як здоров'я дітей – якщо сусіди були шановного віку; і як себе почувають батьки – якщо траплялася, відповідно, знайома молодь.

Але все одно час від часу поглядали на вежу те- леграфа – чи не розгорнули там крила? Чи не пе- редають чогось новенького-цікавенького, та ще й незакодованого? Бо зазвичай поруч крутилися умільці-хакери, що читали трафік на ходу, без та- блиць. Інколи вони ставили поруч бляшанку, і по- чинали переповідати новини вголос, а в бляшанці, відповідно, починали дзвеніти монети.

Але все-таки пневмопошта –найкраще розв'я- зання проблеми «останньої милі», відстані між те- леграфом та зручним кріслом біля комина. А якщо й не найкраще, то все ж зручніше.

Подейкують, ніби спіймали колись біля телегра- фу й справжнього шпигуна. З нотатником, бо шиф- ровку розколоти значно важче, аніж некодований трафік. Кажуть, ніби десь у підвалах Адміралтей- ства стоять чудернацькі машини-дешифратори, й

просто-таки жують-пожирають перфокарти з ворожими телеграмами, і раз-по-раз бамкає невеличкий дзвоник, і всі робітники плещуть у долоні й вітають один-одного – бо розкололи ще один код.

Кажуть також, що десь у підвалах іншого відомства, крутиться на осі величезний барабан із перфокартами, а на картах тих – усі, геть усі, хто хоч раз, хоч один разочок потрапляв у поле зору того, кого треба. Комбінація стержнів та прорізів дозволяє витрусити з барабану саме ту перфокарту, на якій усе записано, і горе тому, чиє ім'я надруковане на знайденій карті.

Але, то вже, мабуть, брехня. Ненадійна штука перфокарта, весь час клинить, застрягає в механізмах подачі, рветься і жмакається. Для швацького верстака ще так-сяк годиться, ну, мо', і для шифрувальної машинки, а для великих завдань навряд чи підійде. Можна, звісно, й з металу робити карти, але тоді механізм подачі важитиме приблизно як паротяг, а сортувальна машина рознесе будь-який підвал разом із відомством, інспекторами, тайняками, клерками і секретною канцелярією.

Так що брехня.

Та й щодо шпигуна з нотатником, теж, мабуть, газетярі прибрехали, бо на те вони й репортери.

Не любив професор газетярів – а хто їх любить? І вони його теж не шанували, а все одно на запрошення злетілися, як мов круки на стерво. Точніше, на свіжину – бо репутація професора натякала, що новина буде свіжою, більш того – ще й цікавою, і, мабуть, доведеться телеграфові сьогодні втомитися, махаючи крилами. Може, навіть і на ацетилен хтось розориться, й буде ліхтар блимати всю ніч сліпучим газовим світлом, перемигуватися з таким самим прожектором на протилежному боці Каналу, й тертимуть очі ті, хто неподалік мешкає, бо випалює нічний режим зіниці, як вогонь свічку.

Дорого не тому, що очі, а тому що ацетилен. Очі значно дешевші.

Втім, хтозна. Цілоком може статися, що старий учений переоцінює важливість своїх новин, і тоді нешановане ним товариство газетярів подякує, тільки не красно, а чорно-чорнісінько, як воно тільки вміє. Згадає гріхи сучасні, минулі, й навіть батьківські, а дідівські навряд чи згадає, бо архіви вже пацюки зжерли, й вода під час повеней залила.

Бо де їх тримати, старі папери, як не у підвалах?

- Я заклав у проект такий запас міцності, що декому з присутніх, - професор вишкірив жовті прокурені зуби, – це не вдасться навіть і уявити, а не те що описати доступними термінами...

Газетярі морщилися, але шпички ковтали.

- Під час випробувань камеру установки було

набито піроксиліном під кришку, і що? І нічого. Після вибуху я просто відкрутив кран, і утворений газ вийшов назовні, а стіни камери лише трохи оплавились. Нема зараз на світі такої сили, що змогла б підірвати мій котел.

- Ручаєтеся? – підозріло запитав журналіст із чорною рукавичкою на лівиці. Коли він клав руку на стілець, лунав дерев'яний звук, але ніхто не звертав уваги на це. Багато було таких... дерев'яних. У художній літературі навіть термін побутовав – вуборги, від англійського wood, але виховані люди калік просто не помічали. Світ небезпечний. Кожному може щось відірвати... а не підставляй!

- Головаюсь, - знову посміхнувся оратор, і журналісти зарипіли перами, занотовуючи ще один професорів неологізм.

- А проте, - доповідач посерйознішав. - Ужито всіх стандартних заходів безпеки. Пристрій знаходиться на цілком безпечній відстані. Якщо ви підійдете до вікон - по черзі, панове, по черзі, прошу не тупотіти! - то вам доведеться використати бінокль, щоби побачити напис «Стороннім вхід заборонено!» на брамі. Сама будівля, де знаходиться котел, споруджена за схемою порохових млинів, цебто має три капітальні стіни, й одну легку, яка скерована в бік моря. Дах також легкий. Так що навіть у малоймовірному випадку, якщо котел усе-таки вибухне, легкі уламки полетять у бік моря, а ми насолодимось видовищем.

- Але! - професор застережно підняв угору пальця. - Але повторюю, це дуже, дуже малоймовірний випадок. Робоча камера, як уже було сказано, дуже міцна, а для її охолодження підведено канал безпосередньо з моря, так що розплавитися вона теж не зможе. Навіть якби захотіла. От стовп пари гарантую.

Журналісти загигикали, професор також розслабився. Хтось із передостаннього ряду вигукнув запитання:

- Котел? Ви називаєте цей пристрій котлом?

Найпевніше, він просто шукав слово для заголовка, але отримав більше.

- Так! Саме так, - схвально кивнув професор. - Це дуже правильне запитання. Як вас звати, шановний, яку газету ви представляєте?

Репортери нашорошили вуха, але професор уже здав назад.

- Утім, не кажіть. Я все одно не читатиму.

Залою ще раз прокотилося гиготіння, а в передостанньому ряду здійнявся якийсь шарварок - здається, когось тицяли ліктями в ребра.

- Так от. Де-факто це справді паровий котел. Єдине, чим мій... гм... - професор кинув погляд

на пару колег, що тихенько сиділи пообіч. Колеги трапилися миршаві та невиразні, а може, він навмисно підібрав саме таких, - ...наш пристрій відрізняється в технічному плані - це способом нагрівання. В плані ж економічному...

Він зробив ефектну паузу.

- ...ну, ми сподіваємось, що пари від мо... кхе, нашого котла вистачить для живлення всіх машин Корабельні, а може, навіть і міста.

Аудиторією знову прокотилася хвиля - тільки вже не гиготіння, а недовірливого - «та ну!..».

- Переконаєтесь, - презирливо форкнув професор. - Що ж, я б хотів додати трохи технічних подробиць, але бачу, що зрозуміти їх буде нікому.

Він обвів аудиторію скептичним поглядом і гмукнув.

- Ну гаразд, хіба що в геть популярній формі. Так от. Можливо, хтось із вас чув про нещодавно відкритий метал. Чули? Ні? А про нещодавно відкриту планету не чули? Також ні? А що метал назвали на честь планети - теж ні? Дякую, панове, ані на хвилину у вас не сумнівався. Тим часом, це справді епохальне відкриття. Я, звісно, маю на увазі метал. Планета - це не так важливо... та це взагалі тьху! А от метал... Цей метал завжди теплий. Уявляєте? Завжди!

Професор витяг із кишені штанів пластинку сіро-червонуватого кольору. Покрутив якусь мить проміж пальцями, далі пустив рядами. Подорож її супроводжувалася вигуками «Ох!», «Ах!» та «Ух ти, важка!». Кілька разів пластину впустили, одне падіння припало комусь на ногу, й у залі голосно пролунав вираз, який у газетах із певних причин публікувати не можна.

Закриють негайно газету, що надрукує той вираз.

- ...і що більша маса зливка, то більше тепла. Наразі ми ще не знаємо, чому так, але вже знаємо, як це використати. На жаль, усі попередні досліди закінчувалися однаково. Здавалося б, усе просто: більше металу - більше тепла.. аж ні. Після досягнення певної межі - ми називаємо її критичною масою - тепла виділяється стільки, що метал плавиться. Після ще однієї межі - кипить. Як ви самі розумієте, використовувати метал у рідкому чи пароподібному стані досить складно. Втім, ви один чорт в цьому не тямите, так що повірте на слово - зібрати до купи масу, що перевершує цю межу, нікому ще не вдавалося.

Він помовчав і скромно додав:

- Мені вдалося.

Прокашлявся, глипнув на миршавих колег, і неохоче виправився:

- Нам вдалося. Ми вирішили створити критичну масу шляхом вибуху. Дві докритичні половинки знаходяться зараз на відстані одна від одної, і й за моєю командою будуть з'єднані разом за допомогою вибуху. Після цього котел негайно закритється, і нехай метал хоч плавиться, хоч випаровується - а дітися йому все одно нема куди. Робоча зона котла розігріється, і тоді... о, тоді!..

Професор замріяно усміхнувся.

- Уявіть собі кораблі без кочегарів. Цехи без повідневих валів через усе приміщення. Фабрики без переплетіння труб парогонів. Заводи без потужних парогенераторних станцій. Можливо навіть... можливо, навіть ми встигнемо ще побачити підводні човни й літальні апарати на паровій тязі. А індивідуальний транспорт! Уявіть собі велосипед, у якого під сидлом, якраз у вас між ногами, маленький генератор пари! Або карету, в якій до колеса прилаштовано котел трохи більший. Можливо навіть...

- Професоре! - вигукнув хтось із заднього ряду. - Але як же тоді вугільна промисловість? Тисячі шахтарів, десятки тисяч виробників шахтарського обладнання, сотні тисяч...

- Їм доведеться пристосуватись, - сухо й неголосно відмахнувся професор, і піднесений вираз кудись подівся з його обличчя.

- Як? - знову пролунало з тих-таки же країв.

Замість відповіді вчений мовчки розвів руками - мовляв, не знаю, не уявляю, і навіть думати в цьому напрямку не бажаю, бо нецікаво.

Нехай уряд думає.

Гальорка, однак, не змовкла, продовжувала гомоніти - достоту вода у котлі перед самим закипанням. Коли бульбашок ще нема, й поршень не рухається, але стінка котла вже тремтить, і глухе порикування долинає крізь неї. Між іншим, це небезпечно мить. Якщо котел перегріти, й пари утвориться зненацька й забагато, то жоден клапан спрацювати не встигне. Хоч правильно спроектований, хоч неправильно.

Розірве разом із клапаном, кочегаром і кочегаркою. А також і з пароплавом, якщо на воді; з паротягом, якщо на рейках; і з кількома десятками робітників, якщо на заводі.

- Але досить розмов, - сказав професор по деякій паузі. - До справи. Чи нема серед вас бажаючих натиснути цей важіль? Ні? Дякую, панове, я так і думав. Кому бракує наукової сміливості, той іде в репортери. Отже, я прошу всіх підійти до вікон - тільки не штовхайтесь, панове, всім місця вистачить. Усі влаштувалися? Ну й чудово. Приготуйтеся, це має бути феєричне видовище...

Вікно із видом на Париж

Будильник задзижчав о шостій п'ятнадцять, як і завжди. Тім Альгеріан повернувся, проклинаючи жорсткість соматичного ліжка. Полежав ще трохи, відганяючи сон. За вікном лунав пташиний спів. Снігові шапки гір червоніли у світлі вранішньої заграви. Легкий вітерець грався мереживними фіранками, пахощі свіжоскошеної трави перепліталися із солодким ароматом гарячого шоколаду.

Тім, крехчучи, підвівся. Розім'яв поперек. Із хребтом давно проблема – а що поробиш? Із такою роботою іншого годі й сподіватись. Зазирнути б до веб-дока – та в світлі останніх витрат про таке можна хіба що мріяти.

Під стелею похмуро кліпала схована у ґрати лампочка. Фарба кольору сечі звисала зі стін, мов ліани у доісторичній печері. Тім позіхнув та поплентався до санітарного боксу. Справив потребу. Зачекав, доки старенька система регенерації води, захрипаючи, впорається із продуктами його

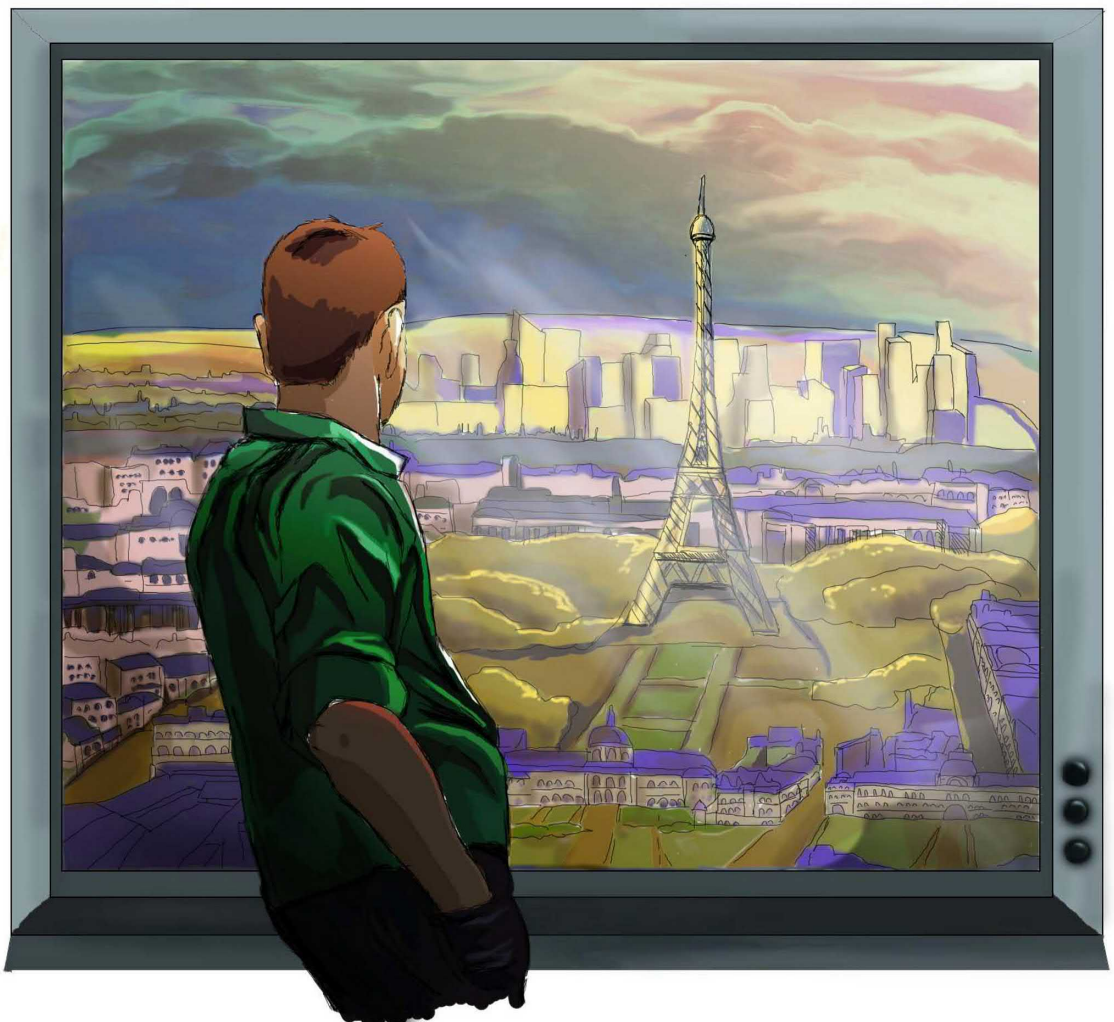
життєдіяльності. Нарешті тонка цівка води заструменіла у сталепластовураковину. Тім вмився.

Над крихітним столиком, щооособлював кухню, розчинивсяотвірпневмогону та виплюнувпакунокзісніданком. Тім підсів до столику, та, сумно копаючи ложкою білкову суміш, втупився у вікно над столиком.

Прибране поле, жовтий пружок лісу. В прохолодній глибині небосхилу кружляв великий птах. Гостро пахло згорнутим листям.Тімзітхнув, згодував білкову суміш санітарному боксу, та попрямував на роботу. Себто, поплентався до симбіотичного крісла у дальньому кутку кімнати. Діагностика зайняла добрих півгодини –вчоравенчайсерівські колеги влаштували їм він-атаку. Нарешті дістався робочої мережі.

–Запізнення тридцять хвилин сорок секунд. –прокумкала мережа.

– Усунення наслідків він-атаки,–мляво одсварився Тім.

– Стягнення розмірі 20 % від окладу без права апеляції. – жваво відбила мережа.

Тімові закортіло плюнути – та він пам'ятав, що у віртуалці цього робити не варто. За теперішнього стану сімбікрісла нема гарантій, що воно не сприйме це за бажання подзюрити. Повернешся з роботи у мокрих штанях, а ввечері Іг із Джуді прийдуть. Сусіди з мінус-п'ятнадцятого поверху. Після кризи пішла мода будувати не вгору, а вниз. Боялися ще одхопити. Не одхопили. Залишилось, як дивацтво. І економ-пропозиція для молодих сімей.

Шість з половиною годин боліголови, та ще й на останок вхопив якогось прудкого троля... однак гості вже гамселили у двері, і Тім махнув рукою. Ну зафлудить за ніч локалку... Все одно там одні пенсіонерки пасуться. Бабці проти троля, це ще питання, хто виживе. Тім вийшов з робочої мережі у домашню та розлочив вхідні двері.

– Тада-а! – з порогу заверещала Джуді. Тім хутко зліз із крісла, крадькома перевіряючи сухість штанів. Джуді рушила до нього, переможно вимахуючи пакетом із унікорном. Білий єдиноріг з обгортки силувався буцнути рогом схожі на пташиний послід кульки, що заповнювали пакет. Та Іг вже витяг інтерсоус, і підмащений ним унікорн зайшов напрочуд добре. Тім розлив по склянках синтєпиво. Джуді презирливо наморщила носа. Тож Ігові довелося вивернути калитку, і вже за півхвилини пневмогін виплюнув на кухонний столик пакунок із сірим порошком. «Стовідсотково переданий смак «Шато Руж» – повідомляла обгортка. Та Джуді на тому не спинилася – їй закортіло келих. Іг благально подивився на Тіма. Мусив перекинути півкімнати догори дригом.

– Як ви не розумієте, хлопці. – розбвтуючи у келиху порошок, виголосила Джуді. – Ла естетік!

Джуді справді вважала, що знає французьку.

Рідина у келиху позеленіла, потім посиніла і врешті забарвилася у шляхетний рубіновий колір.

Джуді скуштувала із виглядом досвідченого сомельє. Зобразила неземну насолоду.

– Новеньке? – пробелькотіла Джуді, із цікавістю поглядаючи на кухонне вікно Тіма. – Я теж хочу, та Іг кряжить. П'ятий джей-макс, з позавчора у продажу. З видом на Париж. Набережна Сени, нарис Ейфелевої вежі. Два варіанти ароматизації – «весняна гроза» та «свіжі круасани». Не хочеш собі?

– Я ще за це не розплатився. – криво всміхнувся Тім.

– Весняна гроза. – сп'янілогикнув Іг. – Чи хто-небудь з нас пам'ятає, що це таке?

– Може, підрятуєш, Тіме? – правила своєї Джуді. – Ти ж бо розумієш, про що я? Париж! Чарівне місто! Хіба можна на такому економити?

– То лізь до вірту. Там симуляторів, мов лайна на реаліті-шоу. – пирхнув Іг.

– Егеж, і скінчити хроніком, як оті... – Джуді з огидою хитнула підборіддям у бік прихованого за стінами тімової оселі міста.

– Не бачу різниці. – оскаженило забулькотів пивом Іг.

– Тім, та скажи йому! – запросилася Джуді.

Тім знітився, та втупився поглядом у ноги Джуді. Він був уже трохи напідпитку, тож це видовище цілковито причарувало його, до останньої дірки у церованих панчохах. Рівнесенькі, мов палички для суші, чарівливі ніжки... а вище нема сенсу заглядати. Зім'яте тіло карлички, тату, що імітує волосся. За урядовою статистикою, зараз мутантами народжується лише кожен п'ятий. Хоча та статистична збірка була передвиборча, і Тім їй не надто довіряв.

– Я не економлю! – тим часом зревів куди як більш вмазаний Іг. – Я принципово! Ви геть подуріли із тими вікнами! Ви хоч раз замислювалися, що за ними? Цілими днями нидієте у застінку та витріщаєтеся на цю дешевінь!

Він підвівся. Розхитуючись, підійшов до альпійського вікна над тімовим ліжком. І, перш ніж Тім та Джуді встигли щось вдіяти, чимдуж вгатов кулаком по вранішній заграві. Заграва розлетілася скалками та згасла. Лишилася порожня рамка, напхана електронним непотребом.

– Іг! – дико верескнула Джуді.

Ігчманіло роздивлявся заюшеного кров'ю кулака.

– Я... – він глипнув на Тіма. – Я... Пробач... Моя кредитка. Тимчасово неплатоспроможна, та завтра... Завтра усе віддам.

– Іг. – сплотніла Джуді вчепилася у його сорочку. – Іг, ходімо.

– Усе віддам! Чуєш? – горлав Іг, пручаючись, мов бугай, поки Джуді тягла його до дверей.

Тім лишився наодинці. Прибрав уламки, зняв зі стіни рамку. Фарба кольору сечі під нею зберегла первісний відтінок, сонячно-жовтий. У це вікно Тім витріщався п'ятнадцять років.

А й справді, що за ним?

Вночі було несила спати. Все заважало, навіть тихий шурхіт листя в осінньому вікні. Навіть легенький вітерець. Тім устав та вимкнув вікно. Не допомогло.

Тоді він зважився. Одягнув куртку. І вперше за десять років переступив поріг власної оселі.

Зовні теж був вітер, та злий, оскаженілий. Мрячив дощ зі смородом свинцю та палива. З бетонної заливки стирчали чорні від цвілі технічні поверхи та вентиляційні ковпаки сусідніх будівель, оточені купами сміття. Тім мерзлякуватозіщулився. Та поплентався далі.

Спокусливо блимали криваво-червоні вивіски «вірт-салонів». Під ними вигиналися жовті тіла віртоманів, сповнені однієї жаги – де віднайти грошеньят на ще одну мить віртуального оргазму. Тонкі мов голки повії із презирством поглядали на них. Третина з них була мутантками, як Джуді. Крім повій та віртоманів, людей на вулицях майже не було. Тімпошпацірував ще трохи – вздовж річки, перетвореної у смердюче болото, біляруїнстаровинної церкви, перетвореної у майданчик для боївбез правил. Послухав промовця, що закликав замінити віртуальні програми гуманним насильством. Зазирнув до парку. Посидів на лаві під пластиковим деревом. Дочекався, поки страх змінить збудження. Викликав таксі.

-Куди?- мляво спитав водій, понуро тицяючи у навігатор блаженного сіро-жовтого флаера.

-За Стіну.

Дядька аж підкинуло. Ну звісно. Жевжика з біркою медіа-інженера, та поночі, та за Стіну...Слід віддати належне, опанував дядько себе швидко.

-Тариф потрібний.

-Згода.

Двигун тоненько завив, ліхтарі злилися у вогненні смуги, потім згасли. Лишилася сама темрява і тонкі промені фар, встромлені у зливу. Біля самої Стіни водій стишив ходу, і Тім зумів розгледіти пам'ятний знак. Пафосне бетонне зображення ядерного грибу та велетенська дата. 14 жовтня 1962 року. Лідер Радянського Союзу Микола Хрущевськиклікнув пускову кнопку ракет і добряче проагрейдив світ. Те, що за Стіною, можна вважати за бекап. Небагато хто пам'ятав про той бекап. І чим він колись був. Двісті кілометрів. Півго-

дини льоту. Сімдесят років забуття.

Вони проминули роздубаний КПП. Колись Стіна мертво відгороджувала цей ядерний мотильник від решти світу. Та час минав, і життя проросло сюди, мов цвіль. Довелося прийняти це як факт, що всіх тільки влаштовувало – бо ж на підтримання Стіни витрачалися мільйони, котрі можна було використати для розширення мережі вірт-салонів. Сюди не приходили жити. Сюди приходили вмирати. Чинити темні оборудки. І лише вряди-годи – згадувати.

Таксі спинилося. Тім розрахувався і вийшов. Дядько чимшвидше чкурнув додому. Рев двигуна затих удалині, темрява і мертва тиша обліпили Тіма, мов цупка, волога тканина. Він бачив, що будинки довкола прагнуть у височінь, і це неймовірно тисло. Та ближче до місця призначення будинки ставали дедалі нижчі, аж поки він не вступив на горбкувате поле. Затиноючись, та щокроку в'язнучи у грязюці, дістався середини. Та дивно, скрученої ламаною кривою гігантської металевої конструкції. Дощ періщив щосили. Радіаційний датчик пронизливо верещав.

«SouslecieldeParis, s`envoleunechanson...» - пролунав у голові хрипкий голос забутої співачки.

Тім шарпнувся, немов побачив привида. Провів рукою по мокрому обличчю, рішуче похитав головою. Та рушив назад, раз у раз грузнучи у смердючому болоті Марсова Поля.

Тім повернувся додому за дві години до світанку. Із ненавистю поглянув на симбі-крісло та заліз під ковдру.

Будильник задзижчав о шостій п'ятнадцять, як завжди.Тім Альгеріан повернувся, проклинаючи жорсткість соматичного ліжка. Полежав ще трохи, роздивляючись світлий квадрат на місці розбитого вікна.

– Якщо тільки Іг поверне гроші...– спрагло прошепотів Тім.– куплю вікно із видом на Париж.

Бета

- Присягаюся, - сказав я. І ще раз: - Присягаюся! – уже голосніше, бо мені здалося, що голос мій звучав не досить упевнено.

- Присягаєшся що? – Анна роздула ніздрі, глянувши на мене злостиво і ображено. Її бліде лице на тлі казенних лікарняних простирадел здавалося прозорим.

- Тоді було востаннє. Я більше цього не робитиму. Я знайду іншу роботу.

Вона недовірливо хмикнула, але я знав – то було справді востаннє. Це була не так робота, на якій я, до слова, заробляв немалі гроші, - це була моя пристрасть, мій спосіб життя. Я працював Хароном – водив живих до царства померлих. До Чорнобиля. Побувавши там уперше, я знав, що повертатимусь туди знову і знову – по мій персональний застиглий час, по моє гіпотетичне безсмертя. Кожен похід був одкровенням – живі сапфірові очі ляльки, що біліла в мокрій траві; шурхотіння сторінок покинутої на призьбі книжки; дерева, що ламають бетон; лисиця, яка прийшла за печивом. Там жили і люди – це були переважно старі, що повернулися або нікуди не виїжджали. Вони частували молоком і ожиною навіжених польських і німецьких сталкерів, що їх я приводив із собою, і розповідали на диктофон історії, що їх ніяк не могла позбутися їхня пам'ять. Туристи озирали місцевість, підскакували на кожен шелест і нервово реготали – відчуття екстриму лоскотало ніздрі, мов газована вода.

Востаннє ловців екстриму було всього двоє. Вони були неговіркі й зосереджені, ретельно екіпіровані й геть божевільні.

- Ти колись чув про радянський проект «Бета»? – спитав мене старший, з довгим вузьким обличчям і ленінською борідкою.

Я байдуже стеноу плечима. Альфа, бета, гамма – хоч як назви грандіозний проект із будівництва атомної електростанції поблизу української столиці, він назавжди залишиться феєричним, типово радянським провтиком.

- Чорнобильська АЕС була лише прикриттям,

- втрутився в розмову молодший, і в очах його промайнула знайома мені іскра божевілля, що змушує такий-от типовий офісний планктон кидати ненависну роботу й іти на пошуки похованої під чорнобильським попелом інопланетної раси, скарбів Полуботка або останнього в світі карликового мамонта.

- Вибух було організовано навмисне, - підтакнув старший. - Мабуть, щось пішло не так, і вони втратили контроль. Радіація мала знищити наслідки експерименту.

- І що ж то був за проект? - жваво поцікавився я. Мені раптом саянула ідея зібрати всі ці галюцинаторні історії про секретні проекти й видати їх окремою книжкою. Сталкерський фольклор. Легенди, народжені Чорнобилем.

- Щось пов'язане з подоланням наслідків продовольчої кризи.

Я нечемно розреготався. Радяни були неперевершені у створенні продовольчих криз - ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні, ага. Але ніхто б їх не запідозрив у тому, що вони хоч якось поривалися ними ж створені кризи долати.

Мої супутники більше до мене не озивалися - образились. Ну й хай їм чорт - я повільно пішов уперед, залишивши їх роздивлятися стару пожовклу мапу. До високої бетонної огорожі, яку вони так наполегливо шукали, ми прийшли вже під вечір. Я дуже добре знав це місце - це був шмат землі розміром з добрячий футбольний стадіон, з колись глухою огорожею, на якій іржавіли залишки колючого дроту. Крізь пролами і тріщини в бетоні було видно невисоку споруду, що нагадувала підвищення для коментатора матчів, ніби вони й справді там колись відбувалися. Я десятки разів минав цей умовний стадіон, не замислюючись про його призначення - швидше за все, то була просто чергова радянська недобудова. Ніякого тобі сліду секретної лабораторії чи іншої діявольської кухні.

- Якщо й була лабораторія, то вочевидь підземна, в бункері, - миролюбно додав я. Без жодного сарказму в голосі, треба віддати мені належне. Мої екстремали дружно закивали головами, погляди їхні потеплішали - я повернув їм їхню казку. Що ж, хай тішаться.

- Там праліс, - сказав Ленін з борідкою, киваючи в бік огорожі.

- Та ні, просто молодий ліс. Ще п'ять років тому деревця тут були тоненькі, наче ниточки. Зараз - нічогенький собі лісок, але не праліс.

- Праліс, - уперто повторив він.

- Може, польською пралісом зветься будь-я-

кий ліс, але...

Я не доказав. В жовтому колі його ліхтарика я розгледів непролазні хащі. Дуби завширшки як одна з тих хатинок, що ми бачили по дорозі. Грубезні замшілі сосни. Кущі ожини, схожі на циркове шатро, й цілі каскади хмелю, що до половини заплели стовбури дерев.

- Окей, праліс, - швидко згодився я. - Пропоную виспатися й завтра глянути на нього свіжим оком. Мені здалося, два місяці тому зарості тут були значно скромніші.

Ми швидко розклали намет і повкладалися спати. Прокинувся я пізно - боліла голова, а тіло судомило від снання на землі. Було таке враження, що мені снились якісь напрочуд яскраві сни, але коли я силкувався згадати бодай щось, плінні видива зникали, тікали, і я залишався сам-один в сірому туманному ранку. Ленін уже прокинувся і щось фотографував крізь розлам в огорожі, а його молодший товариш уважно вивчав видобуте звідти ожинове листя. Я підійшов до них і зазирнув крізь розлам.

- Ліс, - не без утіхи сказав я. - Просто молодий ліс.

При денному світлі хащі виявилися тим, чим і були - звичайнісіньким собі лісом, що виріс на місці колись очищеної від дерев поверхні землі. Мої супутники перелізли через огорожу й провели там кілька годин, нишпорячи в траві. Радянський проект «Бета» для них помер, так і не розпочавшись. Я великодушно не став зловтішатися...

День, коли я повернувся додому, я пам'ятаю до найменших дрібниць, бо саме тоді було зачато нашого первістка. Анна прослизнула до мене в душу і стала під струмені води. Потім налила в долоню гель і стала повільно намилювати моє тіло.

- У тебе спина вся в порізах. Ти що, зраджував мене з якоюсь дикою чорнобильською кицькою? - замуркотіла вона.

Я любив зону ще й за те, що вона повертала мене до щоразу іншої Анни. Час помирав і народжувався заново - як і я. Коли вона вже дрімала в моїх обіймах, я раптом відчув під руками не гладеньку м'якість її кіс, а шорстке зелене листя - пружне, живе, невідступне. Це був фрагмент мого чорнобильського сну, що недоречно зринув у пам'яті, а потім був остаточно забутий.

Анна народжувала довго і тяжко. Те, що мить настала, я вгадав не за криком дитини, а за відсутністю всяких звуків. Довга, довга мовчанка, а потім - зойки медсестер, схвильований Аннин голос, металевий брязкіт інструментів. Я побачив мою дитину вже вимиту й загорнуту в ковдрочку.

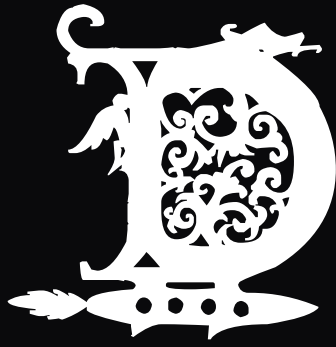
Блідо-зелена шкіра, пронизливо-зелені очі, нігтики, схожі на шматочки кори. Кожна волосинка на голівці куциться, виростає в деревце. За півгодини ми вже їхали Житомирською трасою. Я віз мою дружину і дитину туди, де нас точно не зможуть знайти.

Ми назвали її Квіткою. Вона кричала і відмовлялась пити молоко, і тоді я виніс її надвір, під сонячні промені. Я вже знав, що буде далі – колись бачив уві сні. Вона стрепенулась, напружилась – і ось я вже обіймаю молоду липку, що виросла під вікнами нашої хати. А за якусь годину вона знову покрикувала і молотила ручками повітря на розстеленій ковдрі.

Леніна я знайшов через соцмережі, хоча він мало що міг додати до того, що я вже знав. Вони

не вирішували проблему продовольчої кризи – їм були потрібні ідеальні солдати й робітники, що взагалі не залежатимуть від їжі. Але за кілька десятків років, в умовах зміни клімату, виснаження природних ресурсів і катастрофічної перенаселеності планети, моторшна технологія людського фотосинтезу набула зовсім іншого сенсу. А може, це еволюція обрала для своїх цілей божевільного генетика, що створив першу людино-рослину.

Щоночі, коли Квітка тихо посопує в ліжечку, нашу хатину обступає праліс. Вони поки що не наважуються підійти вдень. Але я відчуваю на собі їхні погляди – так дивляться на полишену на призьбі книжку, на покинуту в траві ляльку. Ти понад усе хотів би забрати своє життя з собою, але тобі не дозволено навіть зібрати речі...

АЛЬМАНАХ УКРАЇНОМОВНОЇ ФАНТАСТИКИ